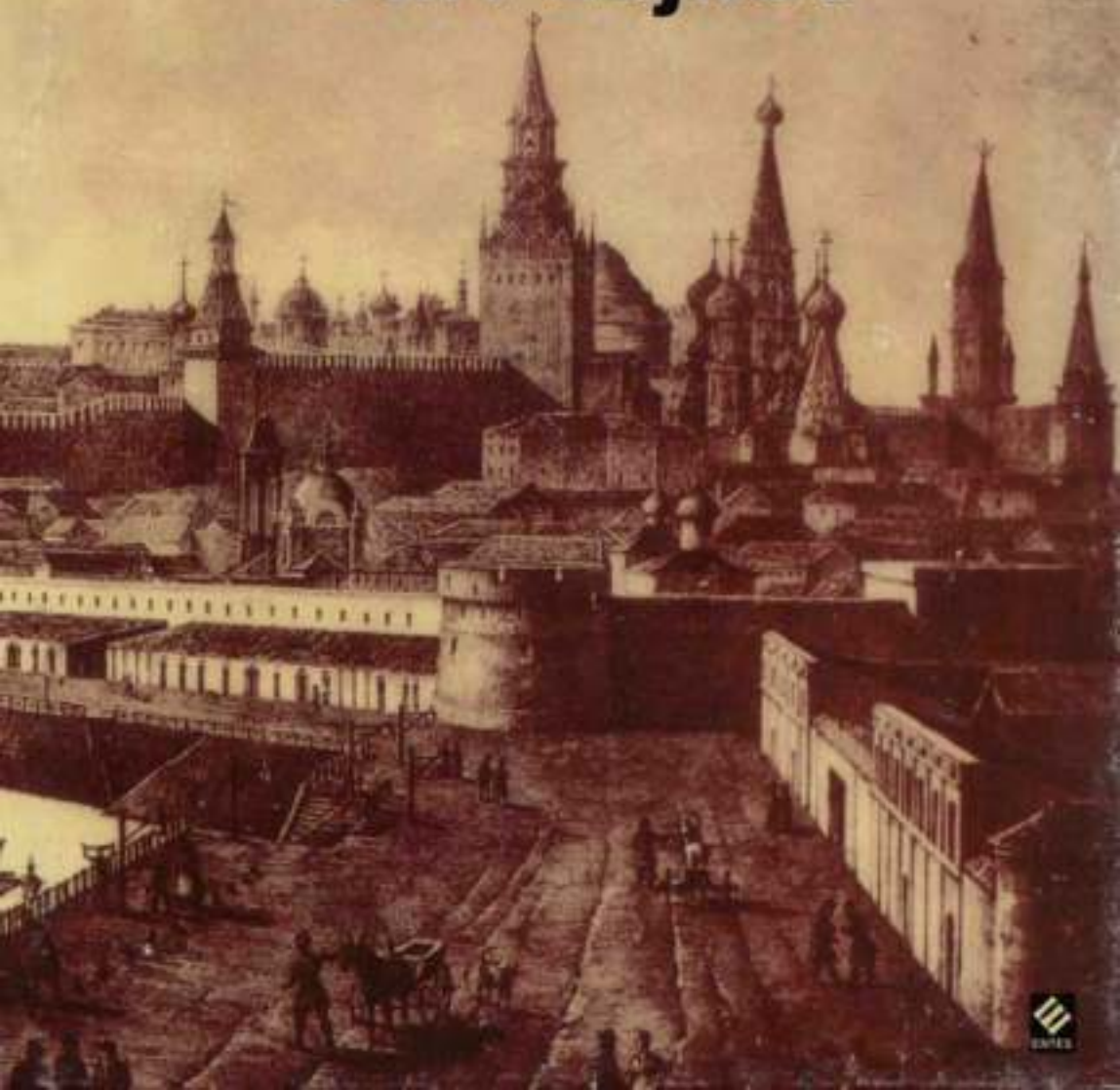

BİZ SENİN ÇOCUKLARINIZ MOSKOVA

Yuri Lujkov

**BİZ SENİN
ÇOCUKLARINIZ
MOSKOVA**

YURİ LUJKOV

Editör

Neslihan GÖKDEMİR

MOSKOVA 1996

Copyright © Türkçe, 1996: ENTES A.Ş.
Eski Büyükdere Cad. Özen İş Merkezi No. 29
Maslak-İstanbul-Türkiye
285 02 47 (13 Hat)

Türkçe çevirinin tüm yayın hakları ENTES Endüstri Tesisleri İmalat ve Montaj Taahhüt A.Ş.'ye aittir. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiç bir yolla çoğaltılamaz.

Editör: Neslihan Gökdemir
Çeviren: SDF

Baskı ve Dizgi: Başkent Ofset

ISBN-975-96139-0-5

*Bu kitap Türkiye ile Rusya arasındaki
toplumsal, ekonomik ve kültürel
ilişkilerin gelişip kökleşmesine katkı
amacıyla hazırlanmıştır.*

İçindekiler

Yazarın Türk okurlara sunuş yazısı	1
Resim ve Gravürlerle Bir Zamanlar Moskova	5
Önsöz	25
Çocukluğumun Oyun Bahçesi	27
Bir Patates İki Patates	43
Nasıl Belediye Başkam Olunur?	79
Geçmişte Yapılanlar	103
Bir Parlamento Repliğinin Tarihi	115
Gidelim! Halledelim!	129
Bu Nasıl Yapıldı?	139
Yollar	151
Fasit Daire	161
Konut Sorunu	171
Yığınlarla Oynamayın Beyler!	185
Yazarın Yazmayı Düşünmediği Bölüm	193
Son Söz Yerine	205
Resimlerle Günümüz Moskovası	207

Sevgili Türk Okurları,

Sohbetlerim sırasında pek çok Rus ve yabancı dostum bana sık sık şu soruyu yöneltiyorlar : Şu anda ülkemizin genel olarak karakteristiğini oluşturan ağır krize rağmen, Moskova'nın bu dinamik gelişimindeki sır nedir?

Açıkça ifade etmeliyim ki, bu soruya cevap verilemez; çünkü böyle bir sır yok. Bizim küçük başarılarımızın arkasında çalışmak, çalışmak ve yalnızca çalışmak var. Kitapta, Moskova örneğiyle, devletin - tekelci ekonomiden pazar ekonomisine geçişi ve Moskovalıların kendi şehirlerini yeniden kurup diriltmek, şehre eski güzelliğini vermek için neler yaptıkları anlatılmaktadır.

Biz pek çok yabancı firmaya ve özel bir yere sahip olan "Entes" firmasının da aralarında bulunduğu Türk firmalarına, Moskova'daki çok sayıda yeni binanın inşaatına, tarihi ve mimari anıtların restorasyonuna aktif bir şekilde katıldıkları için şükran borçluyuz.

Kitabın amacı okuyucuya şehrimizi daha iyi tanıması ve eğer mümkünse, bizimle birlikte onu sevmesi için gerekli malzemeyi sunabilmektir.

Eğer okuyucu bu kitabı yararlı ve içinde kendisini ilgilendiren sorulara cevap bulabilirse mutlu olacağım.

Bu fırsatla, Türk okuyucusuna ve Türk toplumuna Moskovalılar ve kendim adına en iyi, barışçıl ve mutlu bir yaşam, ayrıca ülkelerimiz ve halklarımız arasındaki dostça ilişkilerin gelişip kökleşmesine katkıda bulunmasını diliyorum.

Yuri Lujkov

Moskova Belediye Başkanı

*“Uzun vadeli ve her iki tarafın
menfaatine uygun ticari ve iktisadi işbirliği
ufuklarının, Moskova'dan başlayarak Rusya'nın
farklı bölgelerine yayılması hepimizin sabırlı
gayretleriyle meyvasını verecektir.”*

Yavuz Kılıç

ENTES Başkanı

Türk-Rus İş Konseyi Başkanı

**BİR ZAMANLAR
MOSKOVA**

Kalinin bulvarındaki SEV binası, şimdiki Moskova belediyesi

Kamennyi Köprüsü, Zamoskvoreny yalan görünüm.

Kırmızı Meydan 1930

Moder binalar

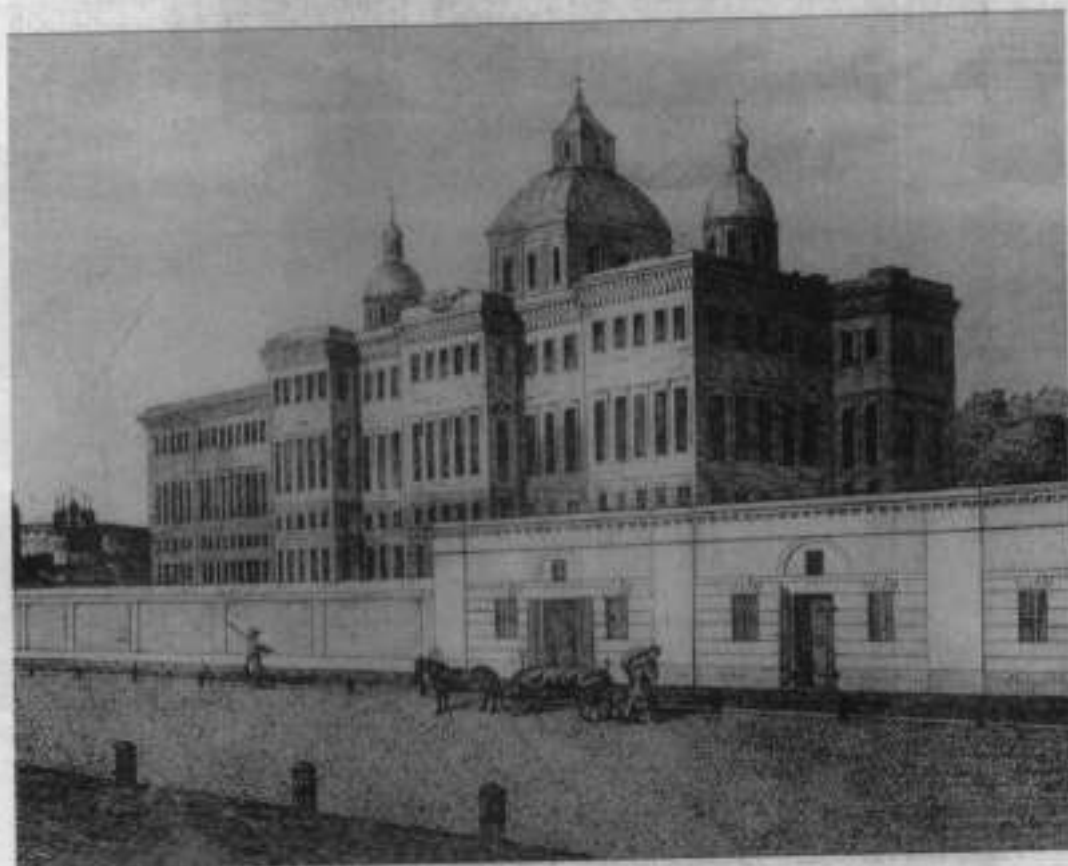
Vechnyatskiy Köprüsü ve Kremlin (17. yy sonu)

Yuri Dolgorukiy tarafından inşa edilen Kremlin'in ilk duvarları

Kazan Meydan'daki Vasilij Blajennyj Kilisesi

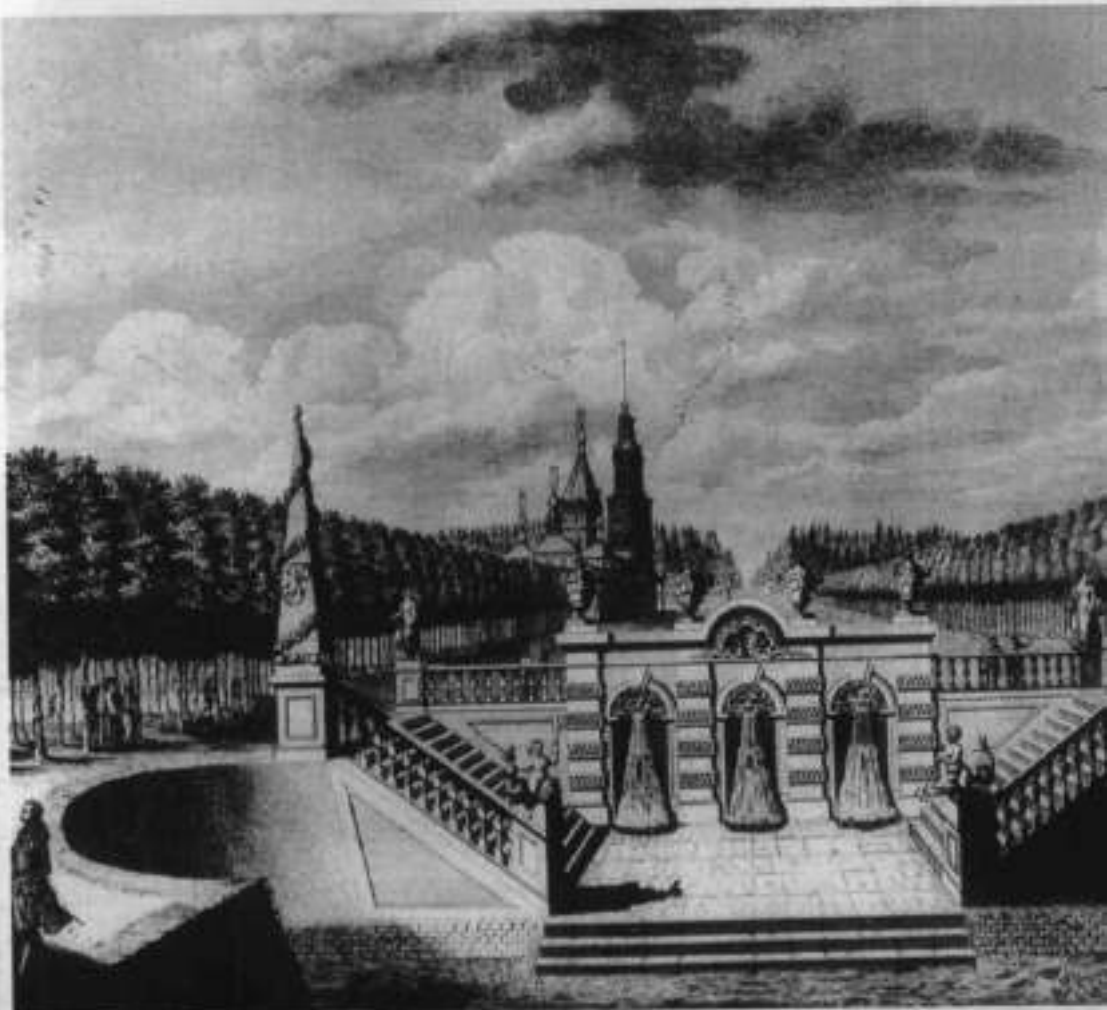
Modkvolets sahilindeki yetiştirme yurdu. 1764-1770

Kremlin'deki Nikolskiye kapıları ve silahhanenin bir kesiti.

Monet Girişi

Veşnyakova Köyü Şelalesi Bulvarı

Kamennaya Köprüsünden Kremlinin görünüşü (18. yy)

Kuznetsovskiy sokakındaki Nikolay Gudetsvoets Kilisesi (19.yy)

Lefortov'daki askeri hastane (1837)

Nikitskiye kapılarından Strastnaya Manastırına doğru Tver Bulvarı (19.yy)

Moskova Pekrovskiy çıkışı (19.yy)

Vasil'y Blajennyy kilisesi ve Spasskiye kapıları (19.yy)

Lubyanskaya Meydanı (19.yy)

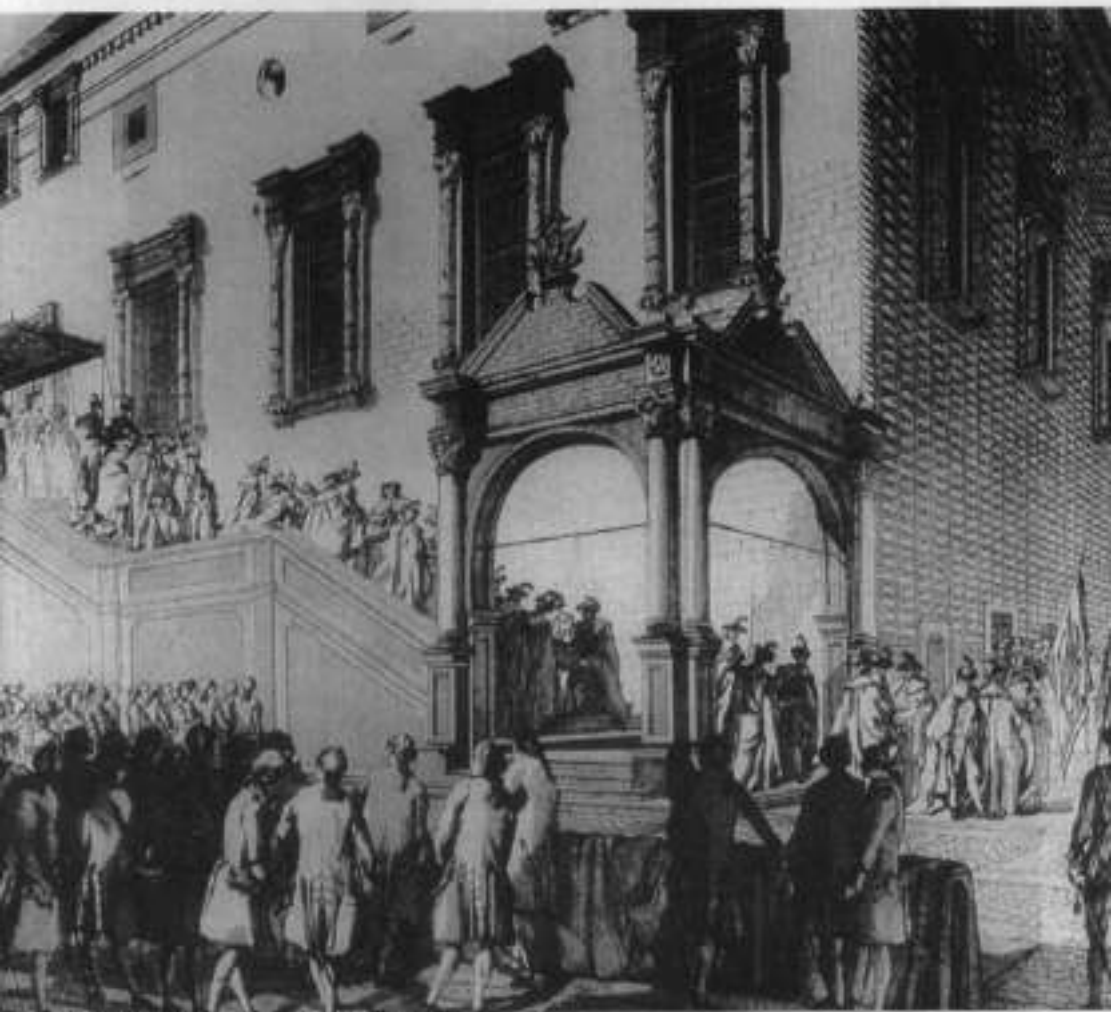
Kuznetskiy Köpetüsü (19.yy)

Kızılcı Meydanı'nın güneyden görünümü

Şimdiki Visokiy ve Yauzkiy köprüleri arasında kalan, Yanz'a bitişik yerleşim alanı

II. Yekaterina'nın Krasnoye Kozlso altından geçişi

Manejnaya meydanından Kitai-gorad'ın Iverskiye veya Voskresenskiye kapıdan

“Moskova'daki yönetim değişikliği basit bir değişiklik değildi. Değişen yönetim konseptiydi.

Biz, direktif deęil hizmet etme dūşüncesi temeline oturan bir yönetim mekanizmasını hayata geçiriyoruz.

Biz yönetimin, insanlara yukarıdan dikte edilen amaçlara ulaşmalarını mecbur kılan bir araç olmaktan çıkartılacağı bir yönetim mekanizması oluşturuyoruz.

Bu yönetim şekli, şehir idaresinin iyileştirilmesine yönelik başkent hizmetlerinin ve hizmetler sisteminin bir parçası haline gelmektedir. Bu yönetimin başarıları politik açıklamalarla değil; yapılan konut, yol ve parkların metrekaresiyle ve Moskova'lıların refah düzeylerinin artışıyla değerlendirilecektir.”

Yuri Lujkov

(Moskova Üniversitesi öğrencilerine yapılan bir konuşmadan)

Önsöz

Eski Moskova'nın resimlerine, gravürlerine, fotoğraflarına bakınca değişik bir duygu kaplıyor insanı. Çocukluğundan bu yana, zamanda ve sonsuzlukta tasarlanmış gibi, acılarına kadar bildik bir şehir. Görüntüsü ne kadar güzel ve azametli ise, şu soru da o kadar üzüntü verici: Neden bu güzellik günümüze kadar ulaşmadı? Bir zamanlar ilk başkent ruhunu yansıtan bu yapılar insana bazen çok yabancılaşıyor ve çok yakından bildiğin yerleri tanımakta zorlanıyorsun.

Moskova'yı ilk defa helikopterden gördüğümde içimde benzer iki duygu uyandı. Bu yaklaşık on yıl önce, şehir yönetiminde çalışmaya henüz başladığım günlerde olmuştu. "Ne kadar güzel! Ve de ne kadar korkunç!" dedim kendi kendime.

Şehir yukarıdan çok ağır bir hastaya benziyordu. Çatılar paslanmış, bakımsız, çöp dolu ve iticiydi. Daha da kötü olan kilise kubbelerinin yıkık döküklüğüydü. Ancak en tüyler ürperticisi acımasız bolşevik keyfiliğin izlerinin her yere yayılmış olmasıydı. Bu keyfiliğe bazen ibadet yerleri ve binaların camlı alanlarında, bazen insan ruhuna yabancı, ters gelen kibrit kutusu binalarda; bazen de bir zamanlar sakin ve güzel olan yerlerin boş bırakılmasında rastlamak mümkün. Güzel ve korkunç. İşte ilk izlenimim böyle formüle edilebilir.

Büyük tarihsel süreçler bütün çelişkileriyle ve akılsızlıklarıyla bu alanda iz bıraktı. Yeni güzellikler barbarca yıkımlarla bir arada varoldular. Yukarıdan bakıldığında Moskova yaraları ve delikleri olan, sürünen ve çürümüş bir vücut izlenimi bırakıyordu insanda.

Her halükarda yaptığım bu ilk tefriş uçuşu sırasında aşağıda ağır hasta bir kent gördüm. Ölü değil, ancak çok yıpranmış bir kent. Uzun ve iyi bir tedaviye ihtiyaç duyan bir kent.

Tüm dünyanın bu kenti tedavi etmesi lazım.

Bu çok büyük ve zor bir görev

Ve o kenti anlatabilmek için bir kitap yazdım...

Bir takım insanlar ne gazetelerin ne de televizyonun henüz biçimlendirmedeği bir belediye başkanının neden kitap yazmaya kalkıştığına şaşırıyorlar. Yapılan bunca röportaj, sohbet, konuşma v.s. sırasında söylenmemiş bir şey kalmış olabilir mi ?

Bir düşünün, kanımca en önemli konu bu: Belediye başkanının yaptığı işin özünü kavraması.

Şüphesiz ki, kitap eksik, çünkü zaman yoktu. Kitap çeşitli yerlerde ve çeşitli koşullar altında yazıldı. Bir kısım yerler aceleye geldi. Okuyucunun

bağışlayacağımı düşünüyorum.

Ancak şu anda şehir yönetiminin önünde duran ödevlerin ne olduğu konusunda kısmi de olsa birşeyler anlatabilmeyi başarabilsem , kendimi amacıma ulaştım kabul edeceğim.

Bir şey daha söylemek istiyorum. Kitap dış görünüşü bakımından anısal ve otobiyografik. Stilimin özelliği bu. Oysa kitap, özünde, on yıldır birlikte çalıştığım herkes ve her şey hakkında. Redaktör ısrarla ya her şeyi yazın, ya da şimdilik hiç kimseden bahsetmeyin ki kırılmalara ve yanlış anlamalara meydan vermeyelim dedi. Kabul etmek gerekiyordu ve bu konuyu daha iyi zamanlarda yazmak için biraz erteledim.

Dostlarım, meslektaşlarım; Moskova'da, Moskova'yla ilgili birlikte çalıştığım herkes, inanın ki, bu kitap sizinle ilgili. Veya bizimle ilgili. Çünkü yalnız başıma ben hiçbir şey yapamazdım.

Moskova 1996

BİR

ÇOCUKLUĞUMUN
OYUN BAHÇESİ

Çocukluğumun Oyun Bahçesi

Doğum evinin adı bizim için "Rodilka" idi. Rodilka avlunun hemen karşındaydı, bu yüzden ailemin beni barakaya kadar taşmaları için fazla bir zaman gerekmemiştir. Öyle sanıyorum ki, benimle ciddi olarak uğraştıkları biricik olaydı bu.

Kısa bir süre sonra, yine aynı yoldan üçüncü erkek çocukları Seryoga'yı getirdiler. İşte o zaman benim "ortanca" olduğum, yani "orta", "normal" ve "aradaki" olduğum ortaya çıktı. Bu durum beni öylesine etkilemiş olmalı ki, o zamandan sonra kendimi özel ve öne çıkan kişi olarak kabul etme yeteneğim tümüyle ortadan kayboldu. Hatta öğretmenim bile "Lujkov, sen başım derde sokacaksın" demiştir. Ben asla çok yükseklerde uçmadım.

Eğer beni başkalarından ayıran bir şey varsa, herşeyden önce ilgimin kendime değil de, çevremdekilere yönelik olmasıdır. Bu şehirde, bu avluda yaşadığım için her zaman mutlu oldum. Ve her zaman yaşadığım yerin dünyanın en mükemmel yeri olduğunu düşündüm.

Bu duygu, şimdilerde söylendiği gibi "Batıdaki Disneyland'ları görmediğimiz" için ortaya çıkmış bir duygu değil. Birincisi, hiç bir disneyland terk edilmiş inşaatlardaki hendeklere dolan suyun kışın kalın buz tabakasıyla kaplandığı buz mağaralarıyla karşılaştırılmaz. Biz bu son derece kirliliğe uğradığımız mağaralardan geldik. Ama patenli eğlence yerlerinin ziyaretçileri hiç bir zaman böyle bir şeyi yaşayamazlar.

İkincisi, neresi olursa olsun, dünyanın merkezinde yaşadığın düşüncesi doğal. Çok basit, çünkü yaşam her yerde, bir matematikçinin söylediği gibi "merkez her yerde, çevre (taşra) hiç bir yerdedir.

"Merkezimiz" Paveletkiy tren garının yanındaydı. Buraya bayramlarda gzmeye giderdik. Burada hamam, pazar ve milis karakolu vardı. Ancak en önemlisi 1 Mayıs ve 7 Kasım resmi geçitlerinden sonra tanklar burada kalırlardı.

Gürültüler çıkaran devasa araçların yanında durmak, hele bir de izin

verirlerse, bayram için temizlenmiş zirhlının içine girmek en keyifli uğraşlarımızdı. Savaş dönemi erkek çocuğu için bundan daha eğlenceli ne olabilirdi ki?

Paveletskoye'ye kadar yürüydük. Bu yürüyüşlerimiz hep büyüklerimizi telaşlandırır. Çocukların ilgisini hep avlunun dışındakiler çekerdi. Avlunun dışında çocukların algılaması için kocaman bir dünya vardı. Buraları nefret ve hor görmeyele karışık kısaltarak adlandırdık: "Kartonajka", "Milovarka", "Pojaraka".

"Kartonajka" ile başlayalım : Oraya ulaşmak diğerlerine göre daha kolaydı. Orada şekerler için fiyonklar, çikolata kağıtları ve diğer başka güzellikler yaratılıyordu. Çocukluğumda şeker ve tatlıdan yana şansım pek yaver gitmese de, şeker kağıtları konusunda kader, payıma düşeni vermişti: Depoları kitlelerdi ama ayrıca nöbetçi bekletmezlerdi. Bizde büyük ambarlara girer ve alabileceğimiz kadar alırdık.

Nedendir bilinmez en çok "Skazki Puşkina" (Puşkin Hikayeleri C.N.) adlı çikolata ilgimi çekerdi. Lacivert, kaygan, parmakların altına hisirdiyan fon üzerinde altın gibi parlayan bir odada Puşkin adında bir delikanlıyla Nyanya adında yaşlı bir kadın oturmaktadır. Tanklar ve uçaklar değil de neden bu resim benim ilgimi çekerdi? Ancak benim ileriki yaşlarımda şiire olan düşkünlüğüm sanırsam bu çikolata kağıdında ifadesini buluyordu. Bu aş boyasına çalan sarı odada Puşkin'in sesini duymaya çalışırdım. Daha sonraları okula gitmeye başladığımda ve şiirle tanıştığımda, başkalarına çikolata gibi o güzelim çikolata kağıdı şeklinde aldığım o rengin parıltısına dalıp giderdim.

"Milovarka" avlunun tam ortasında bulunuyordu. Orada oldukça büyük miktarlarda katı arap sabunu üretiliyordu. Ancak biz çocukları ilgilendiren üretim değil, sürekli olarak yenilen ve ilave edilen ve "Mezdra" diye tuhaf bir adı olan pis kokulu leş yığını hammaddeydi.

Hatta savaşın en eziyetli, ağır yıllarında bile arap sabunuyla yıkanamazdım, çünkü neden yapıldığını görmüştüm. "Mezdra'nın" neyi çağırıştırdığını bilemezsiniz, bilmeyin daha iyi zaten. Leş kokan ve kokuşmaya başlamış deri, pençe, kulak ve koyunlara ait daha bir sürü vücut parçasının bir araya gelmesi... Tüm bunlar çocukların ilgisini çekiyordu. Biz faşist istilacıları taklit ederek bu pisliği sapanlarla döverdük. Düşman korkunç bir sesle haykırır ve dehşet içinde uçardı.

Ha bu arada, annem "Milovarko'da" ateşçi olarak çalışıyordu. Çalıştığı yer kazan dairesiydi. Burada bir buhar kazanı vardı ve her zaman sıcak, kuru ve güzel olurdu.

Sıcak ve alevler saçan masal hayvanları gibi ateş soluyan kazan, kazan dairesinin tüm alanını kaplardı. Biz avludan ona kovalarla yiyecek taşır ve

karnını kömürle doyururduk. Büyük seksiyonlu bir pompayla pompalanan su seviyesinin organizmadaki iniş - yükselişine dikkat ederdik. Boz renkli, kötü bir cüruf çıkarırdık içinden. Aynı kırmızı renkteki ateşin ortasında siyah bir noktanın oluşması için iyi nişan almak ve kömürü oraya kürekle atabilmek çocukluk gururu olurdu bizim için.

Mamafih, önemli olan iş değildi, o zaman nasıl adlandıracağını bilmiyordum, şimdi ise seyircilik olarak ifade edebilirim. Ayrılmadan, uzun süre ateşe bakmak en sevdiğimiz işti. Bir sürü ateşin alevleri içinde iniyorlardı. Yerlerini sıcak hava alırdı. Parlayan org'da duyulmaz bir melodiyi çalarcasına kıpırdanıp titreşirler gibi gelirdi bize. O zaman bizi kiliseye götürmezlerdi. O yıllarda ne altın süslemelerin, ne de mum ateşinin çocukluğumuzda yeri vardı. Bütün bunlar daha sonraları, bilinçli çağlarımızda geldiler. Ortadoksluğun lütürya mucizesiyle esir aldığı şeyi, bilinmez, yabancı bir şey olarak karşıladım. Çünkü ruhum bunu ilk defa o ateş kancasında hissetti.

Ancak geç kalmayalım. Bu dakikalar kutsal ve bunlar üzerinde konuşmak pek de alçak gönüllüce değil. Çocukluğumun ana temasını seyretme oluşturmadı. Kısa bir büre sonra annem işinden kovuldu. Savaş sonrasında birileri kadınlara şevkat gösterilmesi gerektiğine karar verdi ve kadınların savaş yıllarında yaptıkları bir takım işleri bundan böyle yapmalarını yasaklayan bir yasa çıkartıldı. Ateşçilikte bu işlerin arasındaydı. Anacığım çok üzüldü. Kuru, mis kokulu ateşi sığından - bilin bakalım nereye gönderildi? - karlar imparatorluğuna. Annem soğutucu makinelerin mekanik işlerinde çalışmaya başladı. Burada herşey tam tersineydi. Soğuk. Beyaz kürk ve lastik çizmeler giyiliyordu. Her yer amonyak kokuyordu. Annemin bu işi hiç hoşuma gitmemişti. Bu yüzden annemin iş yerine gitmemeye başladım. Ancak sıcak ateşçilik işine geri dönebilmek için annem idareyi ikna edemedi.

Şimdi nereye gitmeli? Terk edilmiş inşaatlara mı, yoksa yangın yerlerine mi? Ancak avlularda çocukların her şeyi yapmalarına izin veriliyordu. Bizler, büyüklerin hiç bir kontrol ve müdahalesi olmadan yaşadık. Kafam yarmadıkça ve başkalarının camlarını kırmadıkça istediğin yere gidebilir, istediğin çukura düşebilir veya çöplüğe gidebilirsin, bu kimseyi ilgilendirmezdi. Ancak akşam vakitleri "eve girmek" hakkı verilirdi.

Moskova nehri kıyısındaki barakanın ve daha savaştan önce inşaatına başlanmış ancak tamamlanmamış itfaiye binasına "Pajarka" adını vermiştik. İtfaiyecileri sevmezdik. Çünkü iskeleyi istila etmişlerdi (tarkerleri orada bağlıydı). Onlarda bizi sevmezlerdi, çünkü biz o iskeleden suya atlardık. Ha! Biz onların çalışmalarını ve bütün gün

barakalarında miskinlik ettiklerini biliyorduk. Bundan da öte, içimizden birisi , büyüklerinden duyduğu bir lafı söylerdi : "Bunlar kocaları cepheye savaşan karılarının peşinde koşmaktan başka bir şey yapmıyorlar" Cümleyi anlamamakla birlikte ilgili sonucu çıkartmıştık. Ve onlara bir "yangın" çıkardık.

Kocaman bir grup çocuk ağaç, katranlı karton ve gaz topladık. Hepsini bir tahtayla desteklenen kapıya yığdık. Kibrit... ve çil yavrusu gibi dağıldık. İtfaiyeciler camlara çıktılar, bize yumruklarını gösterip tehdit ettiler, yangını söndürdüler. Kendiklerine bu kötülüğü yapanları tek tek bildikleri halde, zaman zaman tembellikleri tutardı.

Ancak sonunda birisi dayanamayarak peşimize düştü. Ancak o zaman "ateşle oynamanın" ne demek olduğunu anladık. Maymun gibi, yarım kalmış garajın çatısına tırmaniverdik. Birden bire baktık ki kabus gibi arkamızda duruyor. Duvara tırmandı, uzandı, tırmanıyor işte..... Çatıda bir tane çıkış kapısı var, aşağısı ise hendek ve çöplük. Ya ölüncüye kadar dayak yiyeceksin, yada aşağıya atlayacaksın. Biz ikincisini seçerek "elveda vatan!" deyip atladık.

O anda herhalde her şeyden çok, gönüllü intihar cemiyeti üyelerine benziyorduk. Dışarıdan bize bakan birisi gerçekten bir halûsinasyon seansı seyrediyormuş gibi düşünebilirdi kendini: Mayo yerine kilot giymiş çocuklar eski inşaat sahasını suyla dolu bir havuz olarak kabul ediyorlar. Oysa aşağıda su yerine, tuğla, çengel ve kütükler duruyordu. Allah komudu, sağ kaldık.

Sonsuz uçuş (bana öyle gelmişti) bitipte tam bir bitkinlik içinde yara berelerimizle yukarıya bakınca moralman zafer kazanmış olmamız acı ve kanın önüne geçmişti. Zafer bizim yanımızdaydı. Korktu ve atlamadı. Ashında gerekli de değildi. O günden sonra biz yangın çıkartmaktan, itfaiyecilerde bizi iskeleden uzak tutmaktan vazgeçtiler.

Savaşın sonra başka bir bela çıktı ortaya: Moskova nehrinde yüzmek yasaklandı. Herhalde doğrudu. Su öylesine kirliydi ki, arkadaşım Lenka Karamnov onların ardından daldığında, yani şey... bilirsiniz ya...hani bizim şu cinsel eğitimsizlik yüzünden balon olarak kullandığımız şeylerin ardından.....

İşte böyle... Lenka fabrikanın birinde o günaha bulanmış "kondonları" keşfettiğinde ve petrol atıklarının içine daldığında, öyle korkunç bir ifadeyle çıktı ki, onu gören bizler uğraştığımız her şeyi bir kenara bırakarak gaz yağı aramaya başladık. Suratını temizledik ancak kısa bir süre sonra her tarafına öyle bir yayıldı ki, sanki bir dalgıç elbisesi çıplak vücuduna vidalanmış zannettik. Sonunda korkarak "Tsindel'e" koştuk. Derben'lerde daha devrimden önce Tsindel diye birisi tarafından yapılmış

bir polikliniğin adydı "Tsindel". Burada, bizim kurtarıcımız iyi yürekli, yaşlı bir kadıncağz olan Tsilya Abramovna Verner her zaman nöbet tutardı. O yok, bu galiba Sara Moiseyevne. Sorun bu değil. Sorun, kendisini hepimizin genel annesi kabul eden bu kadıncağzın bizim çok sayıdaki yaramızı ustaca iyileştirmiş olmasıydı. Bunu yaparken de yüksek sesle ailelerimizle baldırı çıplak bu çocukların kültürsüzlüğü konusunda bir polemik yürütürdü. Tsilya Abramovna kelimenin gerçek anlamıyla bizim "baldırı Çıplak" olmamızın sadece fakirlikten kaynaklanmadığını anlamıyordu: Ayakkabı giymeyi aptalca bir davranış olarak kabul ederdik. İyi yürekli doktorumuz Vilner pek çok şeyi anlamıyordu, onunla ilgili daha sonra yazacağım.

İşte böyle; savaş sonrası Moskova nehrinde yüzmek yasaklandı, ancak bu bizi durduramadı. Sadece "aynasızların" eline düşmemek için uğraşarak o koyu kıvamlı, çeşitli renklerdeki desenleri olan suya atlamaya devam ettik.

Bu işi şöyle yapıyorduk: İçimizden biri "erketeye" koyarak, , kilotlarımızın hepsini ona verir (biricik gardrobumuz) ve çıplak olarak iskelenin kenarına kadar koşar, oradan sersemleyinceye, morarıncaaya kadar suya atlardık. Milis ortaya çıkınca, güvenlikçimiz ıslık çalarak daha önce sözleştiğimiz yere doğru koşmaya başlardı. Biz ise milisin gelemeyeceği çöp, bataklık ve kuytulüğün olduğu otomobil fabrikasının bulunduğu aşağı tarafa yüzerdik.

Ancak eski kitaplarda yazıldığı gibi her şeyin bir sonu vardır. Milislerin bir tanesi şeytan gibi kurnaz çıktı. Açık açık, görülüyor ki, onu çileden çıkartmışız. Bize şöyle bir oyun hazırladı. İleride bir kamyon durdurup içine binmiş, orada zehirli bir yılan gibi pusuya yatmış ve şöföre kamyonu iskeleye sürmesini emretmişti. Doğal olarak nöbetçimiz hiç bir şey fark etmemişti. O zamanlar bir buçuk tonluk bir kamyonun nehir kenarında gitmesi olacak şey değildi. Birden kamyon durdu, yuvasından çıkan köpek gibi içinden bizim şeytan milis atladı ve donlarımızı kapıverdi. Ve gördüğümüz bir sonraki sahne - sakın ve önemli bir şekilde "tutuklanmış gardrobumuzu" sallayarak bizi sudan çıkmaya davet edişi. Zaferi kazanmanın merhametine sığınmaktan başka yapılacak bir şey yoktu.

Ancak merhamet yoktu. Korkunç bir infaz düşünmüştü. Bizim kamyonu binmemizi, şöföürün ise inmesini emretti.

Siz sadece şu sahneyi gözünüzün önüne getirin : Haya yerlerini elleriyle kapatan çıplak bizler ayakta duruyoruz. Korkunç fizyonomisiyle gülen milis de bizimle. Çevremize insanlar toplanmaya başlıyor. Ve bu da yetmiyormuş gibi şöföre yoldan geçenlerin ilgisini çekebilmek için korna

çalmasını emrediyor ve Kojevnikov karakoluna kadar yavaş yavaş gitmesini söylüyordu. Bu yol kilotluken bile zaten çok uzundu, bir de şimdiyi düşünün siz.

Tabii, milis ailelerimizi çağırdı ve cezalandırılmamızı istedi diye düşünüyorsunuz. Hayır efendim. O dönemin karşılıklı ilişkiler sistemi dava etmeye izin vermiyordu. Her şey anlaşmaya dayanıyordu. Hepimiz kilotlarımızı geri aldık ve popomuzla birer şaplak yedik. Olay kapanmıştı. Biz bir daha orada yüzmeme sözü verdik. Ve gerçekten de yüzmedik. Dürüstçe verilen söz kutsal sayılırdı o zamanlar.

İyi kalpli doktor Vilner'e yeniden dönersek, bizim barbarlıklarımızla ve kültürsüzlüklerimizle sürekli bir mücadele veren doktorumuzun, kiminle uğraşacağını bilmediğini söylemem gerekiyor. Bizi, taze yaralarımızı kendi çişimizle veya direk ateşle dezenfekte etmekten vazgeçirme çalışması boşunaydı. Ancak bu kurallar çocuğu yiğitliğiyle ilgili tahayyülleri yerleştiren akılcı ahlaka dokununcaya kadar kavranmışlardı.

Burada genel olarak avlunun ne olduğu, hepsinden önemlisinin de o dönemin bütün avlularının "Arbat çocuklarında" anlatılan avlulara pek benzemediğini anlatmak gerekiyor.

Aydın avlular, spor avlular, hatta hırsızlık avluları vardı. Bizimkisi kavga avlusuydu. Avlular özel riskli bir yapıydı, düzeni provoke ediyorlardı : Biriyle kavga etmek "numara yapmak", "mimlemek", "nişanlamaktı" .... Örneğin :

Olabildiğince römorköre veya barja yakın yüzeceksin ki, "emmeye" başlasın seni. Ve buna rağmen geriye yüzebilmek gerekir. Kim bunu yapamazsa, kendi hatası.

Veya : iskelenin kenarına koşarak sudan çıkmış veya üstü suyla örtülü kazıkların üzerinden uçup suya atılarak dibe ulaşmak. Eğer yeterince uzağa uçamayıp kazıkların üzerine düşürse, bu diğerlerinin bu işi yapmaktan vazgeçmesi için bir neden teşkil etmezdi.

Veya : Patenlerin metalik kısmını ipe keçe çizmelerin altına bağlayıp demir çengellerle kamyonlara tutunmak ve öylece kamyon yana dönünceye veya sen kafanı kırncaya kadar karlı nehir kenarında kaymak. İçimizden bir kısmı yolun karı erimiş kısmına uçtu, yere çarptı veya arkadan gelen arabanın tekerlekleri altında kaldı. Bunların hepsi normaldi ve kaçınılmazdı. Sadece yaramazlıktan ibaretti. Bunlarsız da olamazdı.

Şimdi siz en güzel çocukluk yıllarımızın neden akılcı ve tehlikesiz oyunlar varken böyle barbarca ve riskli oyunlarla geçtiğini soracaksınız. Ben, Allaha şükür, buna bir cevap bulamayacağım. Ancak büyükler, Vilner'in de anlayamadığı gibi, o büyükler bize tam özgürlük vererek,

sadece engellemekle kalmadılar, hatta bu korkuyla gizlice bizim bu tehlikeli oyunumuza göz yumdular. Bir taraftan burada kaçınılmaz bir şey vardır; annem önceleri iki, daha sonraları ise üç işte birden çalışıyordu. Biz sadece gözetimsiz, kontrolsüz değil, hijyen, güvenlik ve diğer basit şeyler konusunda bile en basit bilgilerden yoksun büyüdük. Ancak diğer taraftan bizi avlunun riskli ve tasasız yapısı içine salan büyüklerimiz yüzyıllar boyunca oluşmuş kolektif içgüdülerine uymuşlardı. Avcı toplumlarda avlanan erkekler çocuklarını yanlarında ormana götürürlermiş. Çünkü onlara avcılar gerekliydi. Çocuğun o koşullarda sağ kalıp kalamayacağı ise şansa bağlıydı.

Mamafih, tüm bunların ortak bir özelliği vardı. Bu durum bizim doktoru çok tedirgin ediyordu. Geleneksel toplumların çocukları tehlikeli, ancak örf ve adetlerle kontrol edilen oyunları oynuyorlardı. Sadece geleceğin savaş sonrası yıkıntıları değil, aynı zamanda teknik ve bilimsel ilerlemenin çocukları olan bizler çeşit çeşit yeni risk şekilleri keşfederek bilinen tehlikelere bilinmeyenlerini eklerdik.

İster misiniz "patlamaya" iyi bir örnek vereyim: Açık söylemek gerekirse savaş sonrasında bunlar olağan şeylerdi. Sadece tembeller Paveletskaya demiryolu mal ambarından mermi yürütmez, ancak gerzekler de faşistlerden kalma ganimetleri sökü� parçalamayı göze alamazlardı. Sıradan, kuru sıkı patlamalar olurdu, bazen "büyük" dolu atışlar da. Tüm bunların kendilerine özgü tarif ve metodları vardı.

Birinci ise, hiç şüpesiz mermiyi sökmek ve barutu ayırmaktı. Alman ganimetlerinde kural olduğu üzere barut küçük çubuklar halinde bulunmaktaydı. Bunları çok iyi bir şekilde birbirinden ayırmak gerekiyordu. Hangisi patlama için, hangisi yol için. Bu işe yeni başlayan, yolu yeterince uzun tutmaz, sonra koşarak uzaklaşır, ve deli gibi zar zor saklanmayı başarırdı. Profesyonel ise rahat rahat uzaklaşır, zamanı her şeye yeterdi.

İkinci iş ise dolgu maddesiydi. Ben "karbidi" tercih ediyordum. O zamanlar karbit çokça bulunan bir maddeydi. Çeşitli yerlere sönmüş kireç boşaltırlardı. Buralarda her zaman "şakırdama" yeteneğini kaybetmemiş parçalar bulmak mümkündü.

Üçüncü işin ne olduğunu bakalım kim bilecek? Doğru bildiniz. Duman. Bunun için asetatlı sinema filmi gerekliydi. Çöplüklerde sinema filmlerine de bolca rastlanıyordu. Sıkı bir şekilde dürmek, kağıtla sarmak ve sonunda sardığın kağıdı tutuşturup ateşi ayağınla ezmek metodu oluşturuyordu. O zaman uzun uzun tütüyordu ve kalın bir duman perdesi oluşuyordu.

Şimdi her şeyi biliyorsunuz. Başlıyoruz. Su birikintisi, karbid, barut,

dumandan perde, kese kağıdından yol ve ateşleme .....

Buuuumm .....

Bu "buuumm" sesi ne kadar güçlü olursa, o kadar çok kendine güven duyarsın. Yüreğin ferahlıkla dolar.

Şimdi size anlatacağlarım yaşanıp bittikten sonra hiç kimse, bu aptalca rasyonalleştirici fikrin kimden çıktığını hatırlamıyordu. Niye araştırmalı ki? Belki de mermiyi ateşin içine atıvermek daha kolay? Kim buna karşı çıkıyor? Hiç kimse. Neyse bir çukur açtık, orada ateşi yaktık, içine başlığı sarkıttık ve saklandık .....

İnşaatı tamamlanmamış itfaiye binasının köşesinden parça parça döküldüğünü ve doğumhanenin camlarının aşağıya indiğini gördüğüm zaman tekniğin bilime ihtiyacı olduğunu kavradım. Öyle sanıyorum ki, tam o an okumak gerektiğine karar verdim.

Avlu çerçevesindeki olaylar sıra dışıydılar. Avluda Brit isimli bir güvenlik görevlisi peydah oldu. Onun ordu tarafından görevlendirilmiş olduğunu söylüyordu herkes. Brit çok deneyimli saygıdeğer bir insandı. Şüphesiz herkes hakkında her şeyi biliyordu. Ve durumu kavramak onu için çok basit bir işti. Benimle, annemle, tüm çocuklarla ve büyüklerle sohbet ederdi.... Avluyu paylaşan insanların hepsi partizanlar gibi ölümü göze almışlardı. Ne ikna ne de tehdit fayda etmiyordu. Yaşamın karşı konulmaz yasası tam bir garanti altındaydı.

Hiç şüphesiz ki, en kötüsünü biz yaşadık. Bizler her türlü yeni teknik düşüncenin hayata geçirilmeye uygun olmadığını uzun zaman aklımızdan çıkartamadık. Benzeri şeyleri yorumlamak, dışarıdaki yönetimin değil; avlunun işiydi. Ve bu yüzden hiç kimse (anladınız mı hiç kimse) "es geçme" hakkına sahip değildi. Bunun gibisinden bir şey meydana gelecek olsaydı, avluda yaşayanlar bunu affetmezlerdi: Hemen bir yumruk gibi biraraya gelirlerdi. Laf taşıyıcı sadece doğal bir şey olarak dövülmele kalmaz en kötüsü de katlanmak zorunda kalabilirdi. En kötüsü "boycot"tu. Bu durumda avluyu paylaşanların dayanışması öyle güçlü bir şekilde işlemeye başlardı ki, boycott edilenin en yakın arkadaşı dahi avlu kolektifinin verdiği genel cezayı yumuşatmaya cesaret edemezdi.

Ceza verdikleri insanı ısrarlı görmezden gelirler, bir gölgeye, yaşayan bir ölüye dönüştürürlerdi. Kolektif tilkinin gücüyle o kişi kendisinin varolmadığına inanmaya başlardı. Ancak zamanla affedilmeye, yavaştan yavaştan oyunlara katılmaya başlardı. Ama bunun sayesinde namus yasası tüm yaşama damgasını vururdu.

Avlu cezanlandırmasını, ama aynı beceriyle korumasını da bilirdi. Bir gün ben bunu çok iyi hissettim. Bu sefer yanlış bir suçlamayla karşı karşı kalmıştım. Bir araba avluya girerken birisi taş atmış. Tesadüfen elbette.

Ama taş camına isabet edip kırılmış; şöför küçüklerden birini yakalamış bir yandan sarsıyor bir yandan bunu kimin yaptığını soruyormuş. Çocukcağız korkudan : Lujkov herhalde, demiş. Eh böyle bir ünüm vardı işte. Ben evin yakınında oynarken, bu tip birden karşıma geçti ve saçlarımdan asıldığı gibi (evet evet saçlarımdan) başladı bağırmağa. O aptal arabanın camını nasıl kırar mışım? Ne hale geldiğimi tahmin bile edemezsiniz. Çılgınlar gibi kurtulmaya çalıştım. Eğer kıran ben olsaydım beni kimsenin görüp, bulamayacağını haykırdım! Bu sırada büyükler geldiler ve müdafama hak verdikleri için yanlış adama çattığından herifi kovaladılar.

İşte "avlu" buydu. Ben şimdi hayret ediyorum nasıl olmuştu da eski evlerde değil de yeni inşa edilmiş barakalarda yaşayan bu insanlar da bu sahiplenme duygusu böyle güçlüydü. Bu onların arazisiydi, ve onlar yönetimi işin içine karıştırmadan kendileri yönetiyorlardı. Problemler ve hesaplaşmalar olurdu, ama her şey avlu içinde çözüldü çünkü her şey ortak mekanın kollektif güdüsü üzerinde kurulmuştu.

Şimdi kendime soruyorum: Bu nasıl bir topluluktu? Neydi bu avlu? Yanyana bir kaç evi bir bütün halinde birleştiriyor. Evlerde bağlı arazi (daire yada ev değil) psikolojik olarak yaşam yeri şeklinde belirleniyor. Ve özünde hukiki hiç bir yönü olmayan, özünde belirsiz mekansal oluşum alışkanlıklar, gelenekler, bağlılıklarla - yaşam grubunun doğal bir biçimidir. Yerel dayanışmanın, ahlak ve töreleriyle yaşadığı bir görsel alandır. Şehre de, devlete de kafa tutabilen kendiliğinden organize olmuş küçük bir topluluk.

Yaş ve varsallık farkları avluda önemlerini yitirirlerdi O bir iletişim, buluşma alanıydı. Avluda danedilirdi, Çamaşır kurutulurdu, oynanırdı. Burada yardım ve korunma aranırdı. Ve bizim yaşadığımız gibi çok kötü yaşasalar bile, kimseyi kıskanmaz, daha iyi yaşayanların dedikodusunu yapmazlardı.

Hayır ben yaşadığımız o hayatı idealize etmek istemiyorum. Eğer yaşam koşullarından bahsetmeye kalksam tüyleriniz diken diken olur. Azıcık değineceğim.

Altı kişiye bir oda, ancak savaştan sonra babam ortak mutfaktaki "Bizim payımızı" komşuya devredip, karşılığında ambardan "onun" payını alarak sanki ikinci bir oda da daire elde etti.

Dairemizde :

Su yoktu (çok sonra geldi),

Gaz yoktu (gaz ocağında yemek pişirirdik),

Kanalizasyon yoktu (yerine kenef çukuru ve iki katlı tuvaletin dikey borusu vardı - Biz birinci katta olduğumuz için ayrıntıya girmek istemiyorum).

Elektrik her zaman vardı.

Bir de felaket soğuktu. Çünkü duvarlar çok ince, ısıtma ise düzensiz ve sobalıydı. Don yaptığında ısı tamamen kaybolurdu.

Herkes paçavralar içinde gezerdi. Ancak savaştan sonra biz, üç kardeş, üçümüzde birden hediye olarak bir tek acı yeşil bir kaba aldık, babamın cepheden "Alman Hatırası" olarak getirdiği biricik şeydi bu. Ölçüleri inanılmazdı. Kışın onu, altında anorağımı giydim ve çocukluğum, gençliğim ve üniversite yani petrol enstitüsündeki öğrencilik yıllarım onunla geçti.

Yarı aç yarı tok yaşıyorduk. Savaşta herşey karneliydi. Çalışan ise yalnızca annemizdi. Yani bir tek karnemiz vardı ama sürekli aç olan annemden başka biz üç kardeş ve bir de babaannemiz vardı. Kısacası anlatılır gibi değil. Sürekli yemek yemek bile değil... Ne olursa olsun bir şeyler yemek isteği vardı. Avluda çocuklar önce şişip sonra açlıktan ölüyorlardı. Bize onların ruhlarının göğe uçtuğunu ve orada karnilerinin doyurulduğunu söylüyorlardı.

Çocukluğumda sadece bir kere gerçekten doydum. Beyaz kil yediğimiz zaman. Birisi onun yenebilir olduğunu söylemişti. Bizde bir yerde bulduk. Bir kovaya doldurduk eve getirdik. Tuzladık, yedik. Akşam annemiz eve geldi. Birinci sınıf bir istihbaratçıydı, bir acayiplik olduğunu daha koridordayken anladı: Ne? nerde? nereden buldunuz? Biz gayet memnun, karıncıklarımıza elimizle vurduk ve bak kovada sana da ayırdık dedik. İstersen yiyebilirsin.

Yüzündeki ifadeyi ömrüm boyunca hatırlayacağım. İlk defa büyük bir insanda korku ifadesi gördüm. Bir anda ne idüğü belirsiz bir kil yüzünden üç çocuğunu kaybetmek.... Komşular koşuştular, tartışma başladı, kimi "kusturmalı" diyor, kimi bekleyelim. Her zaman ki gibi bizim "aman geçer" şeklindeki Rus yaklaşımını galip çıktı. Ve gerçekten de geçti. Fiziki anlamda kil ve tokluk duygusu karnimizden tuvalete geçti gitti.

Yaşamımızın zorluklarını daha uzun uzun anlatabilirim. Ama dürüstçe söyleyeyim - içimden gelmiyor. Anılarımda bu duygu yok. Yaşarken de olmadı. Kastettiğim eksiklik duygusu hissetmediğim.

Yemek istiyor muyduk? Hem de çok. Ama bu doğaldı. Mürekkep donardı. Ve bu normal kabul edilirdi.

Kimse kendini haksızlığa uğramış hissetmezdi, gerçek hayatın bu olmayacağı şeklinde bir duygu yoktu içimizde. Ne kadar felaketle, yoksullukla, açlıkla karşılaşırsak karşılaşalım herkes bunları olağan ve normal karşılardı. Hatta bana yaşamımızda bir şeylerin doğru olmadığı söylene (geçici zorluklar hariç) bile yine de hiç bir şey anlamazdım.

Çünkü her şey ortak bir teveccühle kaplıydı.

Evet zorluklar vardı. Ama biz her zaman sevinmek için fırsat yaratırdık. Kötü anlar olurdu ama kimse onları yalnız başına göğüslemezdi. Komşuya gidip ödünç patates, ekmek, para almak sorun değildi. Bayram ya da aile kutlaması olduğunda bu tüm ayluya malolurdu. Eğer hele bir de cepheden birisi gelmişse ve bir şişe votka gerekiyorsa, konuk elbirliğiyle ağırlandı, insanlar "henüz ölmediklerini" gösterirlerdi.

Avlu dayanışma, direnç ve daha bir çok ahlaki değerler sistemini öğretip, yaşama geçiren bir okul gibiydi. Dostluk erkek erdemini ve kendine özgü çocuk şerefi bu ortamda yetiştirirdi. Kuşatlar büyür, gider yerine yenileri gelir, ama insanların birbirlerine davranışlarındaki ruh dürüstlüğü sağlayan o özgün ortam her zaman ayakta kalırdı. Bu yeminlerle, açıklamalarla ayakta kalan bir şey değildi. Ben birinin diğerine bir şeyler açıkladığını bile hiç hatırlamıyorum. Burada başka bir mekanizma, soyut ilkeler değil avlunun yazılı olmayan kuralları geçerlidir. Herkes neyin yapılabileceğini, neyin yapılamayacağını, avlunun neyi affetmeyeceğini iyi bilirdi.

Ve bu anlamda, bizimle "arbat çocukları" arasında büyük farklar yoktu. Tüm farklılıklarına rağmen avlular ortak bir ruhta, hayatın özel bir vurgulanmasıyla, o sıcak ortak atmosferle birbirine benzerdi.

Bu ruhun çevresinde şehrimiz vardı ve ona öylesine bir sevgiyle ve minnetle yaklaşırdık ki, taşıt araçlarına verilen, tramvaya "Annaşka", trolleybüse "Bukaşka", gibi sevecen adlar bile Moskova'ya duyulan bu sevgiyi çok güzel dile getirirdi.

... Bilmiyorum, sonra ne oldu, ve en önemlisi niye oldu? Ama birlik, dayanışma ortaklık duygusu yavaş yavaş kayboldu.

Avlu tipi aile eridi. Nerden geldiği belli olmayan bir kapanıklık belirdi. Moskova, birden başka bir şehir oldu. Tamamıyla başka. Herşey, ailelere, parçalara, hücrelere bölündü. İnsanlar kapı komşularını tanımaz oldular. Birbirini nedensiz ziyaret, birbiriyle ilgilenmek, paylaşmak, yardımlaşmak alışkanlıkları köreldi gitti.

Moskova için garip yabancı bir ruh ortaya çıktı. Sanki birileri Moskovalıyı ayırmış, küstürmüştü, bir şeyleri vermemiş gibiydi. Eski Moskova dostluk atmosferi, alçakgönüllülük kayboldu gitti. İnsanlar birbirinden uzaklaşarak çevrelerinde bir boşlukla yaşamaya başladılar.

Ben bunu defalarca arkadaşlarımla, sosyologlarla, psikologlarla, demograflarla konuştum. Mimarların makalelerini okudum. Hepsi objektif faktörler sıralıyorlar: Şehir büyümüş, şehir genişlemiş. Kentleşme süreçlerinden ve diğer bilimsel şeylerden bahsediyorlar. Benim bu tür açıklamalara saygım var. Ama bu süreçlerin kaçınılmazlığı, geri döndürülemezliği beni, bu köklü Moskova'lıyı deliye döndürüyor. Bunlar

benim kabullenemediğimi, yasa haline getiriyorlar.

Yeni yerleşim birimleri mi ortaya çıkarıyor? Bizim yerleşim birimimiz de "yeniydi".

Moskova'nın yerlisi olmayanların çoğalmasa mı? İyi ama bizim avluda da Moskova'nın yerlisi olmayanlar vardı.

Günlük yaşamdaki zorluklar mı insanları sinirli kılıyor? O zamanlar yaşam daha da zordu.

Tüm bilimsel açıklamaların ardında bir yanlış görüş saklanıyor bence: Eski Moskova avlusu patriarkal ilişkilerin bir kalıntısı olarak yorumlanıyor. Bence ise bu kalıntı falan değil esas, gerçek Moskovaydı.

60'lı yıllarda ucuz inşaat teknolojisi ile birlikte biz ayrılık ve yabancılaşma virüsünü de getirdik demek istiyorum. Mimari, avluları, bu özel Moskova mekanını yıkmaya başladı.

Hayır ben ileri inşaat teknolojisine karşı değilim. Ancak bununla birlikte biz kendi toprağımızda en kaba plan-projeleri ödünç alıp getirdik. Ben Amerikan konutlarında bile (bilindiği gibi orada bireysellik kültürü vardır) ortak holler, avlular, sahanlıklar gibi iletişim alanları gördüm. Tüm dünyada bu "yerel community"lerin, yeni alansal birlikteliklerin arayışı sürüyor. İnsanlar kendilerini merkezi büyük, uzak bir şeyle özdeşleştirmek, küçültmek eğilimindedir.

Moskova'nın avlu ortaklığını, ruhunu yalnızca patriarkallığın bir kalıntısı olarak yorumlamak, Rus içki sofrası geleneğini "feodal" ilan edip onu Avrupa'nın "a la furshet" iyle zorla değiştirmeye kalkmakla aynı şeydir. Bugün bu stil "yeni Rusların" evlerinde boy veriyor: Al sana kadeh, al sana tabak, eğlenmene bak! Ama bu sisteme uymaya başlayan her Moskovalı ev sahibi stilizasyonun tadını daha iyi anlıyor. Çünkü bunun ardında yatan "modernlik" değil bir başka gelenektir, bu çağdaşlıkta yeni bir aşama değil sadece başka bir kültürdür: Her bir konduğu bizde olduğu gibi hep birlikte, topluca değil de; bağımsız, ayrıca karşılama alışkanlığı.

Hayır, hiç bir zaman avluları, bu Moskova idilini restore etmeye çağırmadım. İdil yoktu ve hiç bir şeyi geri döndüremeyiz. Ama bugün, şimdi o kaybedilen ortaklığı, sıcaklığı, birliktelik duygusunu yeniden kazandırabilecek benzer bir şeyler bulmak yine de mümkün olmalı. En azından bu benim kuşağımdan pek çok insan için en büyük hayaldir.

Ben henüz makina mühendisi olarak ya da "Khimavtomatiki" de müdür olarak çalışırken bu tür konular mutfak sohbetlerinin dışına çıkamıyordu. Daha sonra da beklenmedik bir şekilde belediye başkan yardımcısı olduğumda yine bu sorunun çözümü üzerinde ciddi olarak düşünmedim. O zamanlar bu tür fikirler boş laflar olarak

değerlendirilirdi.

Ama bugün belediye başkanımın ve hayalim Moskova'lılara şehirlerini geri vermek, Hatta hayal değil. Zira kolektif bir şekilde yaşama konusundaki geleneklerimizi yeniden canlandırmazsak, şehrin problemlerinin üstesinden gelinemeyeceği gerçeği basit bir şehir durum analizi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Belediyenin de pek çok şey yapması gerektiği ortada. Ancak şehrin gelişimi sadece yukardan aşağıya iletilen çabayla gerçekleşemez. İkinci, karşı bir taraf gerekli. Yani şehre global olarak değil de, yoldan, "asfalttan" bakan, şehri günlük yaşamda algılayan insanların kendileri. Olayı, durumu kendi eline almaktan başka çaresi kalmadığını anlayan ve aynı yerde yaşamının doğurduğu çıkarların bağladığı insanların baskısını hissetmek gerekiyor. Her şeyin hazır olarak verileceği fikriyle eğitilmiş, hala uyuklayan bilinci dürtmek yeterli olacaktır. Şehirde yaşayanların içindeki enerji kaynağını harekete geçirmek, kendi yaşadığı yeri düzeltme isteği uyandırmak lazım.

Moskovalı kendisini sadece yaşadığı odanın sahibi gibi görmemeli. "Evim" kavramı dairesinin eşiğinde ya da apartman girişinde sona ermemeli. Eskiden olduğu gibi avlu, sokak sahil boyu, yani esas olan herşeye "benim" gözüyle bakabilmeli. Bu ise kendi bilinciyle şehirde birlikte yaşama isteğinin uyandırılması anlamına gelmekte.

Ancak o zaman kendini yönetimin çeşitli biçimlerine şehir yönetiminin yardımından yeni bir şekilde bahsedebiliriz. Bu yalnızca şu anda teklif edilenler değil her türlü serbest yerel birlik, ortaklık, birliktelik olabilir. Adımı istediğiniz gibi koyun. Ve ne istiyorsanız yapın: Boş bir yeri alın ve ticari olarak kullanın. Ya da konut dışı yerleri kiraya verin ve bu parayla avlunuzu bayındır edin. Eğer evin tamirini ya da çöpün atılmasını bizim yaptığımızdan daha ucuza yapabiliyorsanız biz bütçe olanaklarını size sunarız ve varsın sizin bundan geliriniz olsun.

Belediye başkanı olarak yöresel kendini yönetimin her türlü biçimini desteklemeyi vaadediyorum. Bunlar şehre gerekli, çünkü onların sayesinde bu alanda rekabet ve seçme hakkı ortaya çıkıyor. Bunlar şehir sakinlerine gerekli çünkü ancak bu sayede insanlar kendilerini yerel yönetim memurlarıyla olan çatışmalarında korumasız hissetmiyorlar. Bunları herkese lazım ama belediye başkanı, emir komutayla gerçekleştiremez bunu. Böyle olmaz. Biz sadece bölgenin geliştirilmesi için yapılan yaratıcı girişimleri teşvik eden koşulları, vergi-hukuk temelini kurabiliriz. Daha bugünden belediye idaresince alınan pek çok karar bu stratejik açıdan önemli bir amacı hedefliyor.

Konut birliklerini teşvik ederek biz sadece konut fonuyla ilgilenmeyi

onlara bırakmakla ve gelenlerin kaydedilmesi sorununu tartışmakla sadece hukukun soyut normlarını gözönünde bulundurmuş olmuyoruz.

Bizim için önemli olan Moskova'lıların ruh hali, kendilerini nasıl hissettikleridir.

Şehri onlara geri vermek gerek.

İKİ

BİR PATATES
İKİ PATATES

Bir Patates İki Patates

Bir yöneticinin “uzmanlardan” olması gerektiğini her zaman söylemişimdir. Bu düşünce çok basit gibi gelebilir, ancak sık sık dile getirmek gerekiyor. Yapılan hemen hemen her toplantıda, katılanlara tekrar tekrar hatırlatıyorum, bizim derterimizin çoğu, Sovyet döneminde alışıldığı gibi, bir yöneticinin diplomasında değil, bakarak onu bir görevden öbürüne transfer etmekten kaynaklanıyor.

1986 sonunda sevdiğim mesleği bırakıp belediye yönetim organlarına geçtiğime herkes şaşırmişti.

Kendimi temize çıkarmak için belki de tek yol, gerçek olayları anlatmak. Bir dahinin “Kader direnmiyenleri hayat yolundan yavaş yavaş, direnenleri ise zorla geçirir” sözünü sık sık hatırlarım.

Bu konu geçmişten günümüze gelen hainlikle başlıyor. İUDA'nın işinin küçük çüplü takipçisi rolündeki kimya sanayii bakanı Y.A.BESPALOV ortaya çıktı. Ben bakanlıkta çalışmaya başlayalı henüz altı ay olmamıştı ki, beni “sohbet etmek” üzere çağırdı.

-Moskova şurasında çok aktif faaliyete başlamışsın diye bir söylenti var, dedi.

-Ne faaliyeti olabilir Allah aşkına! Sadece millet vekiliyim. Sen al da bana, adını söyle, kamu hizmetler komisyonunu ver. İş kolay görünüyor. Çamaşırhaneler, mezarlıklar, kuru temizlemeler v.s. Fakat şimdiki gidişatla yakında traşsız dolaşacağız, dedim.

-Sen orada her şeyi alt üst etmişsin. Demek ki Moskova şurasına transfer olmak istemiyorsun, öyle mi?

-Allah korusun! Ben makina mühendisiyim, ihtisasım kimya üretiminin otomasyonu. “HİMAVTOMATİKA”nın müdürlüğünü kendi işim gibi görüyorum. Ayrılmak istemezdim fakat burada bilim ve teknik departmanımı teklif ettiler. “Peki” dedim. Şimdi ise beni assanız, bir yere gitmem!

-Seni icra komitesine transfer etmek istediklerinden haberin var mı?

İşte benim en çok sevdiğim konu açıldı.

-Hep böyle olur zaten! Yuri Aleksandroviç, eski bir partili olarak lütfen söyleyiniz, birini bir ihtisas sahibi yapmak için bu kadar para harcıyor, sonra da onu belediyeye gönderiyorsunuz, halbuki o bu işlerden balığın şemsiyeden anladığı kadar anlıyor.

Bakan memnuniyetle:

-İşte senden duymak istediğim buydu. Demek böyle, yarın Moskova Parti Komitesi'ne gideceksin. Çağırıyorlarsa, sana baskı yaparlar. Sen ise, parti açısından bütün bu düşüncelerini anlatacaksın. Ben de seni destekleyeceğim. Tamam mı?

Kararı böyle verdik.

Moskova komitesine akşam saat 9'da gidecektim. O zamanlar bu tür konularda akşam vakti karar verilmesi normaldi. Bakana haber verdim, gittim. Yolda da kendi kanıtlarımı, tezlerimi tekrar tekrar hazırladım.

Ondan önce Yeltsin ile tanışmamıştım. Üzerimdeki ilk etkisi çok ilginç. El sıkışması acayip sıcaktı. Mecazi olarak değil, fiziksel olarak sıcaktı. Etkisi çok kuvvetliydi. Böyle birisiyle arkadaş olmak insanın içinden geliyordu.

Doğru anlamamızı istiyorum: Altında değil, yanında olmak, birlikte çalışmak. Az bulunur bir özelliğe sahipti. Yönetici için şart olan bir özellikti bu. Onun yanında iken, her şeyi başarabileceğinden ve her şeyin iyi olacağından emin oluyorsun.

Neyse, o an en az düşündüğüm buydu. Görüşme taktiği hazırlanmış. Arkamız sağlamdı. Bana niye çağırıldığımı sorar sormaz hücumu geçtim.

-Kadroları bu şekilde kullanmak devlet açısından bence akıllıca değil. Ender bir ihtisas alanında 28 senelik eğitimden sonra hem de kimya gibi kadrosu zayıf olduğundan eleştirilen bir dalda. 29. yılda ise, "Her şeyi unut, başka konularla uğraş" diyorlar.

Yeltsin, yüzünde ifadesiz bir tavırla beni dinledi. İlk defa benim kanıtlarım karşımdaki kişiyi etkilemiyordu.

-“Kendinize niçin bu kadar değer veriyorsunuz” diye, sözümü kesti.

-“Bu benim kendi fikrim değil, gerçektir”, dedim.

Onun sarsılmazlığı beni sinirlendirdi.

-Demek ki çok değerlisiniz diğerleri de aynı fikirde mi?

-Kendiniz sorun.

Yeltsin, Moskova parti komitesine hiç uymayan tavrıma tepki göstermeden başını sallayıp, özel devlet telefon hattını kullanarak bakanlık numarasını çevirmeye başladı.

-Yuri Aleksandroviç. Şöyle bir fikrimiz var. Luşkov'u bizden alıp belediye icra komitesine geçirmek istiyoruz. Siz bu transferi kabul eder misiniz

acaba?

-Bespalov, anlaştığımız gibi gardımı alıp hücumu geçti. "Lujkov çok değerli elemanımız olup, bizim sanayi kolu için ciddi bir kayıp" olacaktır dedi. "Birinci Hükümet Hattı" sayesinde ben her sözünü duyuyordum.

Oturduğum yerden Yeltsin'e muzaffer bakışlarla bakıyor, değişikliği fark ediyordum. Aniden bakışları ve yüz kasları sertleşiyor, ses tonu değişiyordu. Kendisini topladı. Halini tarif etmek için en uygun söz "Kızgın bir boğa" tabiri olabilirdi.

-“Peki, Yuri Aleksandroviç” dedi. Pozisyonunuzu anladım. Lujkov’u bırakamıyorsunuz. Anlıyorum. Konuşmamız bitmiş olsun. Fakat bu olayı, bir yöneticinin Moskova Parti Komitesinin kadro sorununun halledilmesine yardım etmek istememesi olarak değerlendiriyorum.

Bu ifadeye doğal olarak şaşırdım, fakat tecrübesizliğimden dolayı onu gerektiği gibi değerlendiremedim. Bespalov ise başkaydı. Bu cümle onu sınırlı bir şekilde etkiledi. Merkez komitesinde uzun zaman çalışmış olan biri olarak bir aceminin çözemeyeceği sinyalleri aldı.

-Öbür taraftan "Allah korusun Boris Nikolayeviç", dediğini duyuyordum. Beni yanlış anlamışsınız, sadece Lujkov’un iyi bir eleman olduğunu söylemek istiyordum. Onu kaybedersek yazık olur. Fakat çok saygı duyduğumuz Moskova Parti Komitesi için hiç itirazım yok. Benim söylediklerimi de başka türlü anlamamanızı rica ederim.

-Yeltsin, "teşekkür ederim" deyip telefonu kapattı ve bana bakmaya devam etti. Ortaya çıkan ahlaki zıtlık O’na tedirginlik vermişti.

-İşte böyle, değiştirilemez arkadaş. Siz ise, siz olmadan işler duracak demiştiniz.

Bu sözü oldukça iğneleyici ve rahatsız ediciydi. Ortağımın korkaklığına olan intibağını saklamıyordu.

Cin çarpmıştan beter olmuştum. Bana hainlik yapılmıştı. Başka bir durumda, yani bunu gören Yeltsin değil de başka biri olsaydı tek başıma savunmaya devam edebilirdim. Fakat O’nun incitici bakışı altında, ortağımın ahlaksal yenilmesinin dolaylı olarak beni de etkilediğini hissettim. Durumun ahlaksal ve pratik tarafları birbirini tutmuyordu. İkimiz, Bespalov’un bu ufak hainliği beni iğrendiriyordu. Dünyayı ortak ve yabancılara bölen sınırın aynı tarafına düştük.

-“Biliyorsunuz”, dedim bir saat önce bakan dedi ki... bana böyle bir kazık attıysa... şimdi teklifinizi reddetsem bile, bakanlıktaki çalışmam onun bu hainliğini bana hep hatırlatacak! Kabul.

Yeltsin,

-“Peki” dedi Merakı hemen geçmişti. O andan itibaren hayatım başka bir yola girdi. Ondan önce hayatımdaki her şey normaldi:

Üniversite, iki öğrencinin evliliği, iki oğul, mesleki merdivenlere adım adım tırmanma.... O andan itibaren, yani tam elli yaşımdan sonra kaderimi fark etmeye başladım.

2

Dünyada benim yapıma ve huylarıma en az uygun olan yer herhalde Moskova şurası idi. 13 senelik milletvekilliğim sırasında pek çok şehir yöneticisi gördüm. Bazıları yetenekliydi, fakat "Durgunluk Krallığının" yönetim tarzı, senin nasıl çalıştığının hiç önemli olmadığını anlayanların ilerlemesini sağlıyordu. Mühim olan, sisteme kurnaz ve tehlikeli yaratıklarla dolu olan bulanık yönetim havuzunda yolunu kaybetmemekti.

En sıkıcı olan tabii ki vekil toplantılarıydı. Ortaokulda Mayakovski'nin şu şiirini ezberlemiştik:

Kırmızı binaya gidiyoruz

Toplantıya!

Benim Moskova şurası toplantısına

Gitme can sıkmaya!

İşte şair doğru söz bulmuştu. Biz canımızı sıkmaya gidiyorduk. Başka bir deyim bulmak zor. "Uyuyorduk" diyemeyiz. Çünkü gözlerimizi açık tutarak otururduk. Fakat yüksek yerel yönetim organının 900 üyesinin hepsinin de uyanık olduğu da söylenemezdi.

Bir bilimsel dergide, insanların yönetimin ne demek olduğunu uzun süre hiç bilmediklerini okudum. Eski zamanlarda sorunlar başka türlü halledilmiş. Çar eğer banyo yapar, yemek yer ve yatağa girerse, ülkede de her şey yolunda gidiyor diye düşünülürmüş. Bakanların yerinde o zamanlar şarapçı, harem ağası ve falcılar varmış. Aynı sistem içerisinde çar yerine Komünist Partisini koyarsak, Moskova şurasının o zamanki halini anlayabiliriz. Her şey bir geleneğe dönüştü. Herkes, prezidyumun nasıl çıkacağını, kimin konuşacağını, ne anlatacağını biliyordu. Tüm konuşmaların yazılı olarak hazırlanıp, özel milletvekilleri ile çalışma komisyonu tarafından incelenmiş olduğu ve yazının okunarak yapılacağı belliydi. Metinde yer almayan yeni bir konu konuşulmazdı. Önemli bir ama daha vardı. Kimse bu kutsal geleneği bozarak toplantı salonundan dışarıya çıkmaz, eğer böyle bir şey olursa derhal "belli bir yerden" öğrenilerek, neticeleri de "bilindiği gibi olurdu". Bu durumda şöyle yapardım: Toplantıya büyük bir çantayla gelir, iş evraklarını inceler ve bu şekilde bir çok işi yetiştirirdim.

Moskova'ya yeni parti komite başkanı gelince bütün bu standart ve can sıkıcı prosedür biraz değişti. Yeltsin basit bir şey yaptı: Salona mikrofonlar konuldu. Milletvekilleri soru sormaya, cevap vermeye

başladılar. Toplantılar ilginçleşmeye başladı. Ben evrakları yanıma almayı bıraktım. Durum değişmiş ve alıştığımızın dışına çıkmıştı.

Kısa bir süre sonra Şehir, parti yönetici kadrolarını yenilemeye başladı. İlk kişi tabii ki Promislov oldu (Eski boss gerçekten tükenmişti ve şehir bunu hissediyordu). Onun yerini Saykin aldı. Olayın iyi ve kötü tarafları vardı. Koca fabrikanın eski müdürü bütün Moskava'yı "Büyük Zil Fabrikası" olarak düşünüyordu.

Sıra yardımcılarıma geldi. Yanılmıyorsam, bir yıl içerisinde 15 yardımcı değişti. Moskova yönetim tarihindeki en büyük operasyon oldu. Prensipler oldukça standart idi. Şehir üst yönetimine genellikle müdürleri aldılar. Bu arada milletvekilleri ile çalışma komisyonunda beni hatırladılar. Sonrasını siz biliyorsunuz.

Saykin, bana kendi işletmesinde baş mühendis görevini verdi. O iş şüpheli, tehlikeli ve düzensiz ne varsa tecrübeli insanların arasında acemi olan bana bırakıldı. Şehir planının takip edilmesi, bilim ve teknik, iş gücü, kısaca şehir için en önemli olan 26 konu aynı zamanda "kişisel girişimcilik" ve Perestroyka'nın getirdiği diğer yenilikler başladı. Bütün bunların amacı, "plan ekonomisinin" özünü değiştirmeden, buharın çıkması için subapı biraz açmaktı. Kime verilecek bütün bunlar? İşte sizin köleniz, öncüsü kendisini, Moskova kooperatif hareketinin ölümsüz rolünde buldu.

Bu "Başkan Yardımcılığının" ilk aylarının sadece bir tarafta durayım diye düşünüyordum. Çünkü edindiğim tecrübe olayların bundan sonraki gelişimini önemli ölçüde etkilemişti.

Bize altıncı katta, dans salonu kadar büyük bir oda ayırdılar. Odaya masaları koydular. Bu masalara Moskova Ekonomi ve Planlama Enstitüsü'nün elemanları yerleşti. İşte bu altıncı kata, Moskova Şurası'nın hayatta görmediğim insanları akın akın gelmeye başladılar.

Sakallılar, uzun saçlılar, tanrı bilir daha kimler, fakat hepsi enerjik, bağımsız ve meraklı. Kimi çöplük artıklarından faydalı eşyaların üretilmesini teklif etti, kimi devlet strüktürlerinin bir faaliyet alanını hiç görmediği yerde tüketici talebini buldu. Yeni fikirler, öngörü, yaratıcılık-hepsini gördük biz bu odada. Topluluğumuzda, devlet işletme ve enstitülerinin sabit, standart, denenmiş yöneticilerinden daha iyi ve en önemlisi raha insiyatif sahibi insanların mevcut olduğu ortaya çıktı.

Böyle bir "yük" benim için sadece bürokratik prosedür değildi. Yeni insanlarla tanışmam, yeni dünya anlayışımı oluşturdu. Bundan önce yalnızca tahmin ettiğim, eski ekonomi yöntemlerinin zayıflığını ve orantısızlığını anlamaya başladım.

Yalnız ben değil, grubun diğer üyeleri de heveslenmişlerdi. Onlar

dört kişiydi. Hepsisi de genç, açık ve atılgandı. Bu heves bize, tüm çalışma standartlarının sınırlarını aşır bir tempo tutturdu.

Kendiniz bakınız. Hükümet yıl başında kooperatif faaliyetlerine izin veren bir karar aldı. Ben 13 Ocak'ta işe başladım. O zaman Moskova'da 4 kooperatif vardı.

Nisan ayında ise biz binincisini kaydettik. Böyle bir tempo düşünebilir misiniz?. Danışmanlık, bilgiler, denetimler, evrak hazırlanması, komisyonlar, norm belgeleri, tarifeler. Diyelim, bireysel taksicilik nasıl vergilenmeli?. Kârdan. Bu durumda, esas alınacak belgeler tartışıldı. O kişiye sadece lisans mı satalım, sonra ise ne kazanırsan hepsi senin olsun mu diyelim?. Kooperatiflerden o kişinin vergisi nasıl alınacak?. Kârdan alınırsa, bütün ailesini muhasebe ile uğraştırmak gerekecek...

Her gece saat 3'e kadar odamız kaynıyordu. Çalışanlar yorgunluktan yere düşüyordu. (Elena Baturina özellikle hevesli ve enerjik idi. Ona hemen hayran oldum. Bu kadının benim ikinci karım ve sonsuz aşkımla olacağını bilmeden. Dul kalmanın korkunç ihtimali o zaman tahminlerde bile yoktu... Neyse, burası anlatacak yer değildir. Sadece şunu kaydetmek istiyorum. Kader hayatımın yeni sayfasını açarken ileride benimle beraber olacak herkesi ilk anda sahneye çıkardı).

Bizim çalışmalarımız Moskova şurasındaki herkesin hoşuna gitmiyordu. Bir çok kişi burada, kırmızı binada aralıksız olarak çalışan bir karargahın oluşmasına kızıyordu. Güzel tuvaletlere sahip olan bu kadar efendi bir sistem içerisinde...

"Konuşmak üzere" ilk gelen parti komitesi başkanı Gorbmatov oldu.

-Bütün bu milleti çıkartın buradan! Bu odayı yapamayız... Burası Moskova Şurası'dır. Ya.....

-“Siz sosyal bir gerginlik mi istiyorsunuz”, dedim.

Deniz artık kabarmış, dalga çıkmıştı. Onu durduramazsınız üstümüze gelecek.

Sayki'nin tepkisi bambaşka oldu. Tecrübeli müdürün içgüdüğü, kooperatifçilerden hoşlanmamasına neden oldu. Onun ifadesiyle kooperatifler, mal üretmek ve hizmet vermek yerine nakit paralarını çoğalttılar. Çünkü bankadaki paraları hep nakite çeviriyorlardı. Haklıydı. Fakat bu durumdan kooperatifler değil, hükümet suçlu tutulmalıydı. Hükümetin yeterince düşünmeden aldığı kararlar bu zor durumlarda olabildiğince ters sonuçlar yaratıyordu.

Saykin,

-“Bak” dedi:

-Bu kooperatifçilerin 1 Mayıs'ta bize burada bir gösteri yapmalarından

korkmuyor musun?

-Niçin Valeriy Timofeyeviç? Biz onlarla çalışıyorsak, niye bize karşı gösteri yapınlar?

-Sen bir şey anlamıyorsun. Onlar objektif olarak devlet ekonomisine karşılar. Sosyalizme karşı. Sana bir kez daha söylüyorum: Moskova Şurası'nın önüne çıkarlarsa, onları karşılamaya sen kendin gideceksin.

-Emredersiniz. Sevdiğim kasketimi alır, balkona çıkar, orduyu iç savaşa yollayan Lenin gibi onlara el sallarım.

-Sen de her şeyi şakaya vuruyorsun. İcra komitesi sekreteri Prokofyen gizlice davrandı:

-Niye siz bu kadar aktif faaliyetlere geçtiniz? Böyle yapmamalısınız.

-“Bu sizin fikriniz mi?” dedim.

-Bildüğünüz gibi ben her zaman ortak fikirleri açıklamaya çalışıyorum.

-Öyleyse, bu sorunu parti komitesinde inceleyiniz. Ya siz bu işin devamında bana güvenirsiniz, ya da onu başka birine devrettiriniz. İşin yoğunluğu ise bize bağlı değil. Onu ortaya çıkaran, onunla uğraşmaya hazır olan insanlardır.

“Sinyal” denilen ihbarlar da yok değildi. En çok saldırıya uğrayan, grubun başı Saşa Panin oldu.

-Bir söylenti var. Namuslu değilmiş. Kooperatiflerden rüşvet alıyormuş.

-Ne zaman oldu?, Hangi kooperatiften?, En azından bir olay anlatınız. Yoksa siz böylece, bir telefon veya bir sinyalden dolayı adam çıkışımı vermek istiyorsunuz. Bilmiyorum. Buna kesinlikle karşıyım.

Grubumuzun ahlaki açıdan temizliğine çok önem veriyorduk, ona çok dikkat ettik ve neticede istediğimizi başardık. Kooperatifler Moskova Şurasına karşı genellikle güven duyuyorlardı. O zaman da oldukça zor durumda olanlar, namuslu insanlarla çalıştıklarından emindiler.

Tecrübe daha detaylı anlatılmaya değer. Fakat işin tam ortasında yeni bir olay daha çıktı: Kader. Hayat yolumuzun makaslarını gene değiştirmişti.

3

İcra komitesinde işe başlayalı henüz dört ay olmamıştı ki, beni Saykin çağırdı.

-Gel otur. Senden akıl almak istiyorum. Sebze durumu berbat. Yakında yeni yılın mahsulü gelmeye başlayacak. Moskova Ziraat Komitesi'nin yeni bir adama ihtiyacı var.

-Benden akıl istemekle büyük nezaket gösterdiniz. Fakat ben teknik adamım. Orada tanıdığım kimse yok. Birinin cenazesini kaldırmak isterseniz, o zaman Kamu Hizmetleri Komitesi Başkanı olarak size yardımcı olabilirim.

Bu şaka hiç iyi olmadı. Çünkü Moskova Ziraat Komitesi'nin o zaman ki Başkanı Kozirev-Dal o an çok hastaydı. Onun yerine başka biri aranmaktaydı.

Fakat şakalar Saykin'in umurunda değildi, ne iyileri ne de kötöleri.
-Sen anlamamışsın. Demek istediğim.... Yani, Burada ben bile parladım.
-Allahışkına! Ben, Valeriy Timofeyeviç, kimya uzmanıyım. Hem de söylediklerine göre fena biri değilmişim. Benim kimya sanayinden çekilmem ilk hata oldu. Fakat o zaman beni yeni teknik araçları, şehir ekonomisi, iş gücüyle uğraşmak üzere getirdiler. Yani nispeten mesleğime yakın konularla. Şimdi ise siz bu hatayı daha da beter kılıyorsunuz.

-Böyle değil ya! Sen başarılı gibi görünüyorsun.

Konuşmamız bu şekilde bitti. "Allah korudu" dedim. Bir daha aklıma bile getirmedim. Birden bire Saykin yeniden:

-Nasıl? dedi, düşündün mü-. Ben sana yardım edeceğim.

-Hiç bir yardım istemiyorum. Orada yapacak bir şeyim yok. Yoksa benden kurtulmak mı istiyorsunuz?

-Hayır, hayır.

Gene sessizlik. Nihayet Şehir parti komitesine çağırıyorlar diye telefon geldi. Her şey artık apaçık oldu. Yolda aklımda tek bir fikir vardı: Dayanabileceğim kadar direnmeliyim. Çok ısrar ederlerse eski işime geri döneyim. Mesleğimi çok özledim.

Yeltsin benim huyumu ilk konuşmamızdan hatırlıyordu herhalde. Direnirsem eğer, bana baskı yapar bir şeyi zorla kabul ettirmenin mümkün olmayacağını biliyordu. Zaten baskı yapmadı hem de beklediğim gibi hiç görünmüyordu. Yorgun ve ezilmiş gibiydi. Ağır ağır, fakat çok candan konuştu.

-"Yalan söylemeyeyim, Yuri Mihayloviç" dedi. "Şu anda çok zor durumdayım. Faydası olacak diye ziraat komitesini kurduk, olmadı. Oraya şimdi yeni birisi lazım. Hata yapmaya hakkımız yok. Sizin bu teklifi reddedeceğinizi biliyorum. Bu işin pek tatlı olmadığını da biliyorum. Fakat biz aramızda konuştuk ve... size çok rica ediyorum!"

Böyle bir tarzı beklemiyordum. Karşımda Moskova Şurasını hep telaşa uğratan, Urallardan gelen o eski insandı. Fakat eskisi gibi değildi. O'nu üzen, zor bir karar ya da kara bir beklenti hissediliyordu. Söylediği sözlerin dışındaki sistem bunun manasını veriyor gibiydi. Çocukken ben filmi banyo ederken de böyle olurdu: Önce beyaz bir kağıt, sonra da üzerindeki resim yavaş yavaş ortaya çıkardı....

Bu olayların devamını artık herkes iyi biliyor-Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne yazdığı mektup, yüksek parti toplantısındaki konuşması, Gorbaçov'un öfkesi, Politbüro'dan çıkarılması. Artık

duyduklarımı anlatmaktan bile sıkıntı duyuyordum. Sanki geçmişten bir kehanette bulunuyorum. Fakat aniden kararımı değiştiren sadece o acayip olağanüstü his olabilirdi. Başka bir açıklaması olamaz.

Algılamamın sanki ikiye ayrıldığı nadir ve harika hallerden biriydi o halim. Oturup konuşuyor ve aynı zamanda kendini dinliyor gibisin. Beynim donmuş gibi. Karışma. Sana ne?. Sana ne faydası var?, diyordu.

Fakat teklif edilen varyantın kesinlikle başarısız olacağını apaçık görmeme rağmen, durumun da çaresiz olduğunu hissediyordum. Benim durumum değil, Yeltsin'inkinin. O, yukarıda, göklerde verilmiş bir kararın eşliğinde dururken onu reddetme imkanı hala vardı. Kafasında bir çelişki, şüphe olsaydı, benimde bir özgürlüğüm olurdu. Fakat karşımdaki adam, büyük bir inatla kadere karşı çıkıyor ve benden yardım istiyordu.

O an, kaderi belirleyen anlardan biriydi. Ancak hepimizin bildiği olayların temel taşıydı. Sözkonusu sadece benim, gelecekte belediye başkanı olacak birinin, teklifi kabul edip gelecek cumhurbaşkanının güvenini kazanması değildi. Yeni tayin, pratik bakımdan bile gelecek olayların hazırlık aşaması, bir sistemden öbürüne geçerken şehir ekonomisinin yönetim tarzının kendi kendime öğretmeğe mecbur olduğum ekonomik Perestroyka'nın başlangıcıydı.

Bolşevikler bütün ekonomik kanunları iptal ettiklerinde, büyük bir olasılıkla normal durumlardan ne kadarını anormal hale getireceklerini tahmin bile edememişlerdi.

Eskiden beri hiç problem olmayan sebzelerin köyden şehre getirilmesi bile korkunç, dünyada eşi olmayan sakatlıkların sebebi olmuştu.

Bilindiği gibi Lenin köye hiç güvenmemişti. Doğal olarak köyün, doğa kanunlarını sapıttıramayacağını biliyordu. Köy ile şehri (veya marksizm deyimiyle proletaryayı) karşı karşıya koyarak, eşkiya çetelerinin standart metodunu kullanmaktan başka bir şey aklına gelmemişti. "Gıda normları" politikası son derece basitti: Gıda maddelerine el koymak, şehre götürmek, depolamak ve iyi korumak. O kadar sebze ve meyve depoları fikri bu şekilde ortaya çıktı.

Seneler geçtikçe buna, ekonomi dışı planlama ve dağıtım metodları da eklendi. Bu prensipler, organizasyon canavarının temelini oluşturdu. Sosyalist şehir, senelik sebze ve meyve stoğunu kendi ambarlarında saklayacaktı. Kaliteye göre ayıracak, ambalajlayacak, depolayacak ve sene boyunca beklenecekti. Dünyanın hiç bir yerinde bunun gibisi yok. Diyelim sebzelerin Paris'e nasıl geleceğini öğrenmek isterseniz, orada sebze depoları diye bir şeyi kimsenin duymadığını göreceksiniz. Tüm Parisliler, Ranjs adlı banliyöde bulunan kocaman

toptan çarşısı bilirler ("Paris'in Karnı" nun benzeri). Her gün, daha doğrusu her gece Fransa'nın (daha doğrusu Avrupa'nın) her köşesinden akın akın gelen kamyonlar oraya yeşillik, sebze, meyve v.s. getirirler. Hepsi sabah Parislilerin sofralarında bulunmalı.

Tabii ki kendi şansına güvenip de yola çıkmıyorlar. Ayarlı, modern bilgisayar ve telefon şebekesi sayesinde pazar durumu ve fiyatlar hakkındaki bilgiler her tarafa zamanında ulaşıyor. Fakat eskiden bilgisayar filan yokken, köylülerin hiçbirisinin aklına sebzeleri yetiştirdikten sonra guguk kuşu gibi kendi yavrularını başkalarının yuvasına bırakması gerektiği gelmezdi.

Yine bu gece (Dikkat ediniz gece! Çünkü esas müşteri şehirdir) alıcı malı seçer. Alıcı toptancıdır. Manav, süpermarket satın alıcısı veya restoran görevlisi, beğendiğini veya uygun bulduğunu, belki de alışmış olduğunu seçer. Bedeli de gece ödenip, mal adreslere dağıtılır.

Parisli ise sabah karısı dükkana geldiğinde, işlerin nasıl yapıldığını bilmeden en taze, yıkanmış, seçilmiş sebzeleri alır. Sadece kendi zevkine göre değil, kendi hayat felsefesine göre davranır. Başka bir deyimle, içerisinde yaşadığı sistemin doğru kurulmuş olduğundan emindir. Etrafındaki insanların kendi kişiliğine saygı duyduğundan emindir. Kendi şehri hakkında en mühim bilgilere sahip olunca, kendi çalıştığında da bütün bunları şehre aktarır, kendisinin denemediği medeniyet seviyesini destekler.

Patates almak basit bir şeydir. Fakat ondan sonra insana gün boyunca nefret ettirecek şekilde de organize edilebilir. Aşağılık duygusu sadece bundan dolayı değil, etraftaki her bir eksiklik, hareket, saygısızlıktan da ortaya çıkıyorsa, neticede morali belirleyen sistem oluşuyor. Bu sistem "küstahlık medeniyeti"ne yol açıyor. Küstahlık küçük, göze çarpmaz bile olsa, insanın en önemli özelliğini, gururunu yok eder. "Rus vatanseverleri" Rusya'nın kendi yolu olduğunu, batı kültürlerinin bize uygun olmadığını ne kadar söylerse söylesinler, Rusya'nın kaderi bu. Küstahlığın kabullenmek olduğunu hiç kabul edemem. "Demokratların" beğenmeyeceği bir fikrim daha var. Rusya seçmenleri, makroekonomistlerin karışık açıklamalarını anladıklarından dolayı değil, genellikle günlük "küstahlık medeniyetine" artık dayanamadıkları için demokratik reformlara destek verdiler.

5

İşte Moskova'daki durum. Paris'tekinin tam tersi. Lenin'in köylülere karşı güvensizliği, artı Stalin'in keşfettiği ekonomiyi direktiflerle yönetme metodları, kurgubilim organizasyon canavarının temelini attılar.

Bu canavarın maddi esası, 23 tane koca sebze deposu oldu.

Toplam kapasiteleri 1,5 milyon ton taze sebze ve meyveydi. Uzman olmayan birinin bu rakamı değerlendirmesi zordur. Bu, dokuz milyon kişilik şehrin senelik ihtiyacıdır. Ben bütün Moskova depolarını düzenli olarak dolaştım, orada gecelerce kaldım. Buna rağmen bu "sebze imparatorluğunu" benim bile kavramam zor.

Yeni mahsul alındığında zavallı şehir korkunç tedirginlik içerisinde kalıyor. Tüm sebze ve meyveler dört bir taraftan satın alınacak, araçlara yüklenecek, nakledecek, indirilecek, ayıklanacak, ambalajlanacak ve depolanacaktır. Bu "teslimat kampanyası"na her gün yaklaşık yüz bin kişi seferber edilirdi. Tarlalarda çalışacak olanlar hariç.

Fakat iş bununla bitmiyordu. Sebze depolama sistemini ayakta tutabilmek için her gün 20 bin kadar Moskova'lı zorunlu olarak burada çalıştırıldı. -Sebze ayıklar, paketler ve bozukları seçerlerdi.

Fakat bu tedbirler bile sistemin dağılmasını önleyemedi. Depo sisteminin babası ve organizatörü olan Mikoyan zamanında, Moskova'daki dükkanların tezgahlarına çürük sebzelerin çıkması durumunda suçu olanların partide (Sovyetler Birliği Komünist Partisi C.N.) üyelik kartları otomatik olarak ellerinden alınırdı. Çünkü bu sabotaj olarak nitelendirildi. Fakat Krıuşçev idari sorumluluğu gevşetir gevşermez ilk zarar gören sebze dükkanları oldu. O andan başlayarak Moskovalılar "olgun" havuç ve ezilmiş domateslere alışmaya başladılar.

Durgunluk zamanında çürük patates, sistemin dağılmasının belirtisi oldu. Bu sistemin her bölümünde küf ve çürük gibi hırsızlık, üçkağıtçılık, yolsuzluk ve diğer sosyal hastalıklar da ortaya çıktı.

Bütün bunlara rağmen Brejnev zamanının sonuna kadar sebze depoları bir şekilde varlıklarını devam ettirdiler. Bunun faydası ise tüketicilere değil, mizah yazarlarına daha fazla yaradı.

Demokratik süreçlerin başlaması sistemin tam manasıyla dağılmasını getirdi. Üreticiler, hasta olarak doğmuş çocuklara bakmayacaklarından emin olan evsiz, sokakta yaşayan insanlar gibi, teslim ettikleri sebze ve meyvelerin kalitesine artık hiç dikkat etmez oldular. Sebze depolarının amacı saklamak değil, çürütmek olan işkence hücrelerine daha çok benziyordu. Mağazalar ise çürük mallarla dolup taşıyordu. "İstemiyorsan alma" prensibi geçerli olmuştu. Alternatifi yoktu. Moskovalılar küfür ede ede siyaha dönüşmüş yeşillikleri alıyorlardı.

Su küçük rastlantı olmasaydı bu problemler parti yöneticilerine pek rahatsızlık vermeyecekti. Gıda sanayinin, eleştirmen ve gazetecilerin hedefi olmasına izin verilmişti. Sosyalist gelenek böyleydi işte. Ağır sanayi veya çocuk yuvalarındaki noksanları Sovyet basınında yansıtmak yasaktı. Bunun yanısıra eleştiriye açık, konular vardı. Sebze depoları bu açıdan en

uygun obje idi. Burada her şey makuldü. Halkın memnuniyetsizliği için bir nevi subap idi. Diğer yerlerde olduğu gibi buradaki hatalar saklanmıyordu.

Tabii ki bu eleştirmenin de kendi sınırları vardır. Bundan sonraki döneme ait bir örnek vereyim. Yeni tayinim çıktıktan bir hafta sonra bir gazetede yaklaşık şöyle bir şey okudum. "Şu Lujkov'a bakınız. Sebze teslimatlarını bir düzene sokacağım diye söz verdi ve hiç bir şey yapmadı. Böyle yöneticilere dayanılır mı?"

Bu iddia hem komik, hem de tipikti. Sovyet döneminin eleştirmenleri bir olayın sebeplerini incelemektense her zaman orta seviye yöneticileri çekiştirirlerdi. Bu yalnız gazetecilik ideolojisi değildi. En tepede oturan liderler de, işleri düzeltmek için başka bir yol bilmezlerdi. Moskova'da çok yaygın şekilde bir genelev fikrasi anlatılıyor. Kssadan hisse, kötü çalışan genelevdeki kızları değil, sistemi değiştirmelisiniz. Fakat partinin büyükbaşları, orta seviye yöneticileri bir makamdan başkasına geçerek, bütün bu haksızlıklara yol açan sistemi canlandırmaya çalışmaktaydılar.

1987 yılında Moskova sebze ve meyve kompleksi dağılmak üzereydi. Depolar günden güne daha kötü çalışır olmuşlardı. Sebze teslimatlarında aralıklar olmaya başladı. Halk kaynıyor, her şeyde Perestroyka suçlu bulunuyordu. Politbüro ise her şeyin suçlusu olarak Yeltsin'i gösteriyordu.

Bu durumda bile gene sistemin değil, yöneticilerin değiştirilmesi düşünülmeekteydi.

6

"Mosagroprom" diye acayip bir isim altında tam bir bakanlık saklanıyordu. Bir taraftan gıda sanayii, yani Moskova'nın tüm firın, süt, et ve sigara fabrikaları (Sovyetler Birliğinin toplam gıda üretiminin %15'i), öbür taraftan da sebze ve meyve kompleksi bu bakanlığa bağıydılar. En dertli bölüm bunlardı.

Bu koskocaman gıda imparatorluğuna tayin edilen her yöneticinin iş hayatı kısa ve başarısız oluyordu. Onların isimleri tarihe bile geçmedi. Gerçekten sıkı çalışmak niyetinde olanlar da vardı. Fakat emir verilerek yönetilen ekonomik sistemin durdurulamaz çöküşü başkent gıda sanayisini lanetli bir yer haline getirmişti. Bu yere gelen herkes yok olmak üzere gelirdi. Bu zincirin son halkası herkesin çok üzüldüğü eski Moskova Parti Komitesi Başkanı Kozirev-Dal oldu. Kısaca söylemek gerekirse, sadece iyi bir insandı. İşlerin hep daha kötü olduğunu gören bu çalışan ve alçak gönüllü adam resmen hasta oldu.

Ona lokantamızda rastlardım. Bir gün onun masasına oturdum.

"Fedor Fedoroviç, dedim, bana kooperatifleri yüklediler". "Yeni gelen birine yaptıkları gibi" diye güldü. "Bir fikrim var. Bu kompleksleri sebze meyve kompleksinde kullansak mı? Onlar hareketli, oldukça ekonomiktir. Onları depolarda çalıştırabiliriz" dedim. Üzgün üzgün baktı ve "bir düşünüyüm" diye cevap verdi.

İki gün sonra ev ödevini yapmış örnek öğrenci gibi beni bir tarafa çekti: "Biz düşündük, Yuri Mihayloviç", dedi. "Size şöyle diyeyim. Sizin bu kooperatifler yeni bir iş. Sonucu belli değil. Biz ise Moskovalılara YEMEK sağlarız. Maceraya girmeye hakkımız yok. Onun için özür dilerim" dedi.

Onu bir daha görmedim. Bir süre sonra hastalandığını, beyin kanaması geçirdiğini öğrendik. Fakat doktorlar ne derse desinler, herkes bu hastalığın psikolojik sebeplerden ve sinirden dolayı başladığını biliyordu. Gerçek teşhis başkaydı. O parti komitesinin verdiği emirlerle durumu düzeltemezdi. Başka bir metotda bilmiyordu.

Lokantanın kalabalığı içinde onunla insanca konuştuğumda, Moskova Şurası'nın onun yerine beni tayin etmeyi düşündüğünü tahmin bile edemezdim. Halbuki Saykin'in birinci yardımcısının böyle bir niyeti vardı. Sebebinin ne olduğunu bilemiyorum. Belki gerçekten iyi bir organizatör olduğunu zannediyordu. Fakat hiç şüphe yok ki, beyninin bir ucunda başka bir şey vardı. Ben de onun gibi birinci başkan yardımcısıydım. Demek ki rakibi de olabilirdim. Kendisinin muhtemel rakibini bu berbat yere niye tayin etmesin? Orada herkes çabucak ve başarısızlığa uğrayarak yok olur. Bu şüphelerimin doğru olup olmadığını bilmiyorum, fakat dört ay içerisinde Moskova şurasındaki adetleri öğrendiğim için bu tahminlerim doğru çıksaydı, hiç şaşmazdım. Devlet memurları genellikle kötü organizatör olup, bu tür entrikaları mükemmel bilirlerdi. Nasılsa söz konusu olan Bistrov, başkanın çok üstüne gelmiş, sanki kendisinin ard bir düşüncesi vardı.

Saykin böyle bir fikir beklemiyordu. Sıra dışı bir karar vermeye hazır değildi. Kozrev-Dal'ın hastalığı yüzünden, son zamanlarda bütün bu sebze-meyve deliliğiyle kendi uğraşmak zorunda kalmıştı. Ve sistemin parçalanmak üzere olduğunu farkındaydı. Hırsızlık, yolsuzluk, belirsizlik gibi "olgun sosyalizm" in tüm hastalıkları karesi, belki de küpü derecesinde çoğalmıştı. Küp ise bilindiği gibi hacimsel bir figürdür. Birinin başına düşerse, ondan hayırlı bir şey çıkmaz.

7

Sebze depolarının durumu benim için bir darbe oldu. "Çökmenin" ne olduğunu ve sosyalist sisteminin sonunu ancak burada gördüm. Sebze meyve kompleksi sistemin öncüsüydü.

Tanrı beni yokedici olarak yaratmadı. Sistemin kusurlarını gördüğümde içimden onları açığa vurmak değil, düzeltmek geliyor. Eleştiri yapmak benim için eğer reformlara yarayacak bir şeyse yapılmalı. Yapılan eleştirinin arkasında reel iş imkanı yoksa beni hiç ilgilendirmiyor. Fakat malların çürümesinin, muhafaza edilmesinden daha karlı olduğunu görünce ben bile az daha adetimi değiştirecektim.

Bir: Depolama şartları. Onları anlatmamayım. Kitabın çabuk çıkacağını ve okuyucuların o zamana kadar bu depoları unutmayacaklarını ümit ediyorum. Moskova'lılar bu depoları, öğrencilerin Tretyakov Galeri müzesini ziyaret ettiklerinden daha sık ziyaret ederlerdi. Bitmeyen çamur, pis koku, küf, fareler, sinek ve böcekler için buralar bir cennetti.

Tanrının kutsal hediyesi olan sebzeler, her halde yalnız kıyamet gününü bekleyen günahkar ruhların bekledikleri şartlarda saklanıyordu.

İki: Teknik şartlar. Hayret, parti liderlerinin gözlerinin önünde olan sebze depoları öksüz bir haldeydiler. Ne arasan hiç bir şey bulunamıyordu. Ne konteyner, ne soğutucu aletlerin subapları, ne de amonyak. Eski depoları bir tarafa bırakalım, yenilerinin donatımı da böyleydi. Sanki burada çalışanların tek isteği, hiç bir şeyin düşmanın eline geçmemesi idi.

Üç: Organizasyonsuzluk. Hatta bu organizasyonsuzluktan da öte bir ahlaksızlık. "Kunsevo" deposunun iki müdür yardımcısının üç kağıtçılığını duyduğumda resmen yıkıldım. Oranın müdürü işten ayrılmıştı. Bu normal bir olaydı, her halde hırsızlık yapmıştı. İki yardımcısı ise, kaçma zamanı geldi diye birbirinin istifa dilekçelerini imzaladılar. Buna şaşırarak tek kişide ben oldum. Kimse "farkında bile değildi". Şikayet eden de yoktu. Yolsuzlukların oranı o kadar yüksekti ki hırsızlık vakalarının araştırılmasının manası kalmıyordu. Adalet organları bile kendi paylarını arıyor gibi sessiz ve hareketsizdiler. Kontrolör ve mali müfettişler, sadece malların bozulma tutanaklarını imzalıyorlardı. Sebze depolarının sürekli sinir kaynağı olduğu semt parti komiteleri ise depo müdürlerine artık o kadar çok kıyak yapıyorlardı ki, suç ortaklığı ilişkileri resmi ilişkilere karışmıştı. Sistemin tüm elemanları son derece iyi ayarlanmıştı.

Somut kayıplar gerçekten büyüktü. Fakat kayıp sayılan her şey fiilen kayıp değildi. Çalınmış ve mağazalar vasıtasıyla satılmış mallar bir kaleminde hesaptan düşülüyordu. Mağaza ve depolar tek kompleks oluşturduğu için bu operasyonlar hiç de zor olmuyordu.

Başındaki insanlar suç mu işliyordu? diye soracaksınız şimdi. Hayır durum tam olarak böyle değildi. Burada biz işte sosyalizmin özetine yaklaşıyoruz.

Sistemin insanları birbirine o kadar bağılıydı ki, biri bir numara yapmak istese bile, onun boğazını hemen sıkıverirlerdi. Bu alanda bizim büyük ustalarımız vardı.

Çalınan malların paylaşım yollarını hiç bir zaman takip etmedim, fakat buna hemen hemen herkesin katıldığını kesin olarak söyleyebilirim. Demek ki hiç kimse. İşte gelişmiş sosyalist sistemin en büyük ahlaksızlığı buydu. Herkes kötü bir şey yapmadığını düşünerek eve dolu çantalarla gidip çocuklarına hırsızlığın suç olduğunu candan anlatabilirdi.

Bu şartlarda ne yapılabilirdi ki? Gerçekten hiç bir şey. Birini işten atarsın, birine fırça çekersin, birine yardım edersin... Fakat sistemi değiştirmeye kimsenin hakkı yoktu. Düzen değiştirilemez diye düşünülürdü. Bu düzeni kavramaya çalışmak bile ideolojik suç sayılırdı. Sistem tırnaklarını çıkararak kendini korurdu. Kendisini sistemden ayıran herkesin sonu önceden belirlenmişti.

Buna şans mı şanssızlık mı demeli bilmiyorum, fakat ben bütün bunları oldukça çabuk anladım. Ve bunun için de kendimi sonsuz yalnız hissettim. Özellikle Yeltsin istifa ettirildikten sonra. Bu durumda tek çare var gibi gözüküyordu. Benden önceki kişinin durduğu noktadan devam edecektim.

Şimdi, beni ne kurtardı diye düşünüyordum. İşe dalmış olmam mı? Olabilir. Bu çok önemliydi. Fakat beni kurtaranın geçmişim olduğunu zannediyorum. Çocukluğum İkinci Dünya Savaşı yıllarında geçti. Almanlar Moskova'ya yaklaştığı zaman ben beş yaşında, savaş bittiği zaman dokuz yaşındaydım. Yani vücudumun en aktif şekilde geliştiği sırada ben açlık çektim. Çekilen açlık özel bir histir. Acıyı hiç unutmadığın gibi onu da hayat boyunca unutamazsın.

Çocukluğumun en tatlı hatıraları, yazın çöplükte bulduğumuz ufak ve kalın yeşil yapraklı, eşi olmayan "Bzdinka" adlı biçimsiz bir ottu. Bir de şehir dışına gittiğimiz o günler. Orada kuzukulağı otu ve biraz acı fakat doyurucu yemlik turp yetişirdi.

En acı hatıram ise, kışın karneyle ekmek yerine maya verilmesi. Düşününüz. Karnım çok aç. Annem eve gelip tava üzerinde mayayı su ile karıştırır, tuz ve bir damla ayçiçeği yağını ekler ve ben de bu korkunç yemeği yemek zorunda kalırdım. Çünkü vücudumun buna ihtiyacı vardı.

Bunu hayal edebilirsiniz, o zaman ve bütün hayatım boyunca "Patates" sözünü benim için ne demek olduğunu belki anlayabilirsiniz.

Aileme şehrin dışında bir toprak parçası tahsis ettiler. Hafta sonu biz "bahçeye" çalışmaya giderdik. Annemin ifadesiyle orada toprak altında çok iyi niyetli, canlı patates taneleri yaşıyordu. Kendi kendilerini koruyamadıkları için onlara biz bakacaktık. Biz onların üzerine çapayla

toprak doldurur, otları çeker, sonbaharda onları toplar, Moskova'ya götürür ve ambara koyardık. Kaç defa gece yatağa yatarken onların aşağıda, ambar karanlığında, birbirine sıkışarak yattıklarını düşünmüşümdür. O zaman aklıma gelebilen en lezzetli şey onlardı.

Şimdi ise, koca adam olunca, korkunç bir şey keşfettim. Bu patateslere bakmakla görevlendirilen herkes ona, ustaca gebertilmesi gereken bir düşman gibi davranıyordu.

Bu inanılmayacak, konkunç, dayanılmaz bir şey. Bunu yapan insanlar normal, akıllı, çevikti, demek ki....

Hayır ben bu sisteme Savaş ilan etmedim. Ben sadece sebzelerin korunmasını üstlendim.

Yeni tayin olan yönetici iki türlü görevle karşılaşlıyordu. Biri çalışan sistemi desteklemek ve geliştirmekti. Sistemin çökmesini önlemek ise bambaşka bir işti.

Birinci durumda kaderin birleştirdiği insanları gözlemlemek, alışmak ve incelemek için zaman var. Benim durumumda ise her şey yıkılmakta iken acil istikrar önlemleri alınması gerekiyordu.

Temel fikrim çok basitti. Sorumluluğu biraz arttırmak, disiplini biraz sıkılamak, çalışanların maddi çıkarlarını acilen yükseltmek. Sayısız üretici, nakliyecisi, depo ve mağazalardan ibaret olan bütün bu sistemi yeniden birleştirmek, bir zamanlar çalışan ve sonuç veren eski bağlantıları yeniden kurmak.

Siz, "Allah aşkına bunlar ne kadar büyük amaçlar?" diyebilirsiniz. İnsanlara baskı yaparak onları çalıştırmak isteyen bir despot geldi. Ever yalan söylemiyorum. Başlarda durum böyleydi. Bu korkunç öykünün en zor dönemi de o zamandı zaten.

Ben depoları hem gündüz, hem gece dolaştım. Müdürler ne zaman geleceğimi genellikle bilmezlerdi. Disiplin için bunun çok faydası olmuştu. Yönetim, müdürlerinin çalıştığı şartları onlardan daha iyi biliyordu. Sebebi basitti: Müdürler gece uyurdu.

Uykusuz geçen bir geceden sonra işe gelmek çok zordu (Ben işe geç gitmeyeceğim diye kendi kendime söz vermişim). Evdeki problemlerden bahsetmiyorum. Ailem beni hiç göremiyordu. Eşim bana yüzde yüz güvenmeseydi, skandalsız bir günüm bile geçmezdi. Allahtan evimizde böyle bir şey hiç bir zaman olmadı. Sağlam aile yapısı aynen sağlık gibi, bir yöneticinin güç kaynağıdır. Sorumluluğu yükseltme mekanizmasını harekete geçirmem gerekiyordu. Ve o zaman elimdeki tek araç fiziksel dayanıklılığım idi. Bolşevikler, "Her şeyin temeli kadrolardır" derlerdi. Girişimcilerde aynı fikri başka sözlerle ifade ediyorlar. Hiçbir menajer, ne kadar dahi olursa olsun, parmaklarını bir anda bütün

düğmelerde tutamaz. Her karar hemen bir destek bulmalı. Onu destekleyen kişi de senin amaçları anlamalı.

Ne tip insanlar aradım? Namuslu mu? Para kazanmak isteyen mi? Bütün bu özellikler önemli ve faydalı. Ancak hepsinden daha önemli bir özellik var.

Ben namuslu insanları aradım. İncinebilen insanları aradım, yaptıkları işe gerektiği kadar değer verilmediğinde incinebilenleri, sadece para ile değil, kabul görerek tatmin olanları, düzeltilemeyecek görünenleri düzeltilebileceklerini dünyaya ilan etme düşüncesinde olanları. Böyle insanlar her zaman azdır. Fakat birkaçını buldun mu, işi başarmak için şansın olduğundan emin olabilirsin.

Depoları dolaşa dolaşa, bu dağılmış sistemin bazı ünitelerinin çalışmaya devam ettiğini gördüm. Bazı insanlar bir şeyleri düzeltmek için çaba gösteriyorlardı. İşlerin gidişatını umursayanlar da vardı.

Her zaman böyle olur. En kötü sistem içerisinde bile normal, namuslu insanlar vardır. Çalışmayı seven ve çalışmak isteyenler olduğu gibi. İş için canını verenler bile vardır. Onlar azınlıkta, ama mutlaka varlar. Ve meçhul bir sosyal yasaya göre, insanlar yalnız alçaklardan oluşmaz. Üniversite ile demiryolu istasyonu misafirhanesi arasındaki fark, birinde tanrı çocuklarının, öbüründe ise şeytanın üvey oğullarının bir araya gelmesi değildir. İyi ve kötü, namuslu ve üçkağıtçı insanlar her yerde vardır. Oramı da her yerde hemen hemen aynıdır. İnsan, toplumunun isteklerine kolay uyum gösteriyor. Hepsi bu.

Yüzlerce bin kişiden bir kaç meraklı kişi nasıl elenebilir? Formülü çok basitti: Emretmektense yardım et.

Bakanlıkları dolaşa dolaşa teknik araçları da zar zor temin ettim. Benim müdürlük tecrübem çok işe yaradı. Sonsuz sayıdaki ziyaretler ve telefon görüşmelerinin sayesinde depolara hem Bulgar tırları, hem soğutucu armatürleri, hem konteyner, hem yedek parçalar, hem de amonyak verilmeye başlandı. Bütün bunlar çok sıradan işlerdi. Fakat insanların çalışıp çalışmayacaklarını bunlar belirliyordu.

İnsanlar da kendilerine yardım edenler olduğunu farkettiler. Hayret, fakat ondan önce böyle ilgi görmemişlerdi. Bazıları biraz meraklandılar. Bu henüz çöşku değil, sadece ilgiydi. Bakın siz, şu "faaliyetçi" sadece talimat vermeyi değil, iş yapmayı da biliyormuş.

Kimin ne olduğu hemen ortaya çıktı. Bazıları heyecanla yardım etmeye ve başarılarla sevinmeye, bazıları da "ilişkilere" girmediğime ve imalardan anlamadığıma üzölmeye başladılar. Bu ikinci gruptan bazılarına hemen çıkış vermek zorundaydım. Sistem gecikmeye olan tepkisini gösterdi. İnsan yapısının zaten çok kolay adapte olduğunu kaydetmek

gerekiyor. Yönetim şekline uyarak kendisini çok iyi hissediyor.

Böylece işleri yoluna sokmakla paralel olarak birbirimizi kontrolden geçirdik. "Agroprom"cular ilk zamanlarda benden çok korkuyorlardı. İcra komitesinde çalışırken "Buldozer metodunun" taraftarı, çok dikkatli olunması gereken biri olarak tanıttım kendimi. Fakat benim çevrem de hiç kolay değildi. Mülayim görünenlerin sert bakışlarını hissediyordum: Bu gelen herif neyin nesi acaba? Güvenilir mi? Satın almır mı? Öncekiler gibi başarısızlık ve düzensizliklerden dolayı yıkılır mı? Bunun metodları çoktu. Yolsuzluğa uğramış topluluk tek tek insanları yıkmayı bilir. Cephelere ayrılmaya neden olsaydım, yeni mahsul gelene kadar bile bu makamda kalamazdım.

Ülkenin her tarafından gelen senelik meyve ve sebzeleri teslim almak, ambalajlamak, yerleştirmek, gerekli biyolojik işlemi yapmak, soğutmak lazımdı.

Her taraf alt üst olmuştu. Fakat işler yürüyordu. Sebze kamyonlarını bekletmemek ve mahsulü nihai olarak öldürmemek için bir karargah kurduk. Hangi tanrıya dua edeceğimi bilmeden, fakat yeterli miktarda, hatra fazlasıyla mal stoğu yaptık.

Fakat yaşadığım bu ilk mahsul, kabule aynen devam edemeyeceğimizi ispatladı.

Bir: Üreticiler. sayısı yüz yirmi bindi. Şimdilik yaptıkları her şey talimat üzerine gerçekleştiriliyordu. Fakat bunu bile gittikçe daha azalan bir istekle yapıyor, hem de en kalitesiz malları teslim ediyorlardı. Gübreli karpuz, böcekli patates v.s. Konşimentolarında sadece Moskova diye yazılan kamyonlar genellikle nereye gideceklerini bilmeden Moskova Şurası binasının önüne gelip kornalarına basıyorlardı. Bu korna seslerinde öfkelerini hissediyor ve sonun başlamasını umuyordu.

İki: Depolardaki kayıp oranı yüzde otuz kadardı.

Ve nihayet üç: Zavallı "gönüllüler", benim sevgili Moskovalarım. Günde yirmi bin kişinin sonsuza kadar bize gelmeyeceğini hissettik. Kuruluş ve işletmeler kendi adamlarını gün geçtikçe daha isteksiz bir şekilde bize gönderiyorlardı.

Komut metodunun yakında tüm geçerliliğini yitireceğini biliyorduk. Stratejik amacımız, çökmeye başlayan sosyalist ekenomi şartlarında kendi bölümümüzü yeni şartlara bir an önce alıştırmak oldu. Gorbacov'ı eleştirmek ve sistem çökecek diye öngöründe bulunmak benim işim değildi. Yapı olarak eleştirmen değil, pratik ekonomist olduğumu yukarıda söylemiştim. Benim işim hiddetlenmek değil, kendi bölümümde pazar ekonomisi prensiplerini yerleştirmektir. Hemen. Geciktirmeden. Yoksa uzun süre dayanamayız. Yoksa Moskova hiç

sebzesiz kalacak.

9

Her şeyden önce Ulaştırma Bakanlığı'na gittim. Sebze yolda bozulmaya başlardı. Sebze ve meyve Moskova'ya vagon vagon gönderilirdi. Fakat gelen malın sebze değil de, suyu çıkmış, küf kokan kütle olduğu kimsenin umurunda değildi. Demiryolcular mal kalitesinden sorumlu değillerdi.

Ben Ulaştırma Bakan'ının odasında ateşli bir nutuk çekiyordum. İşte diyordum, Azerbaycan'dan domates geliyor. Orada kontrolçümüz kaliteli mal seçiyor. Bu mal Moskova'ya geldiğinde ne görüyoruz? Kalitesi %20 düşmüş. İlk bakışta bu kadar. Fakat bazı domatesler bugün iyi görünürken, yarın bir de bakmışsın bozulmuşlar. Demek ki gelen sebzenin dayanma süresi bitmiş. Bakan sözümü kesmeden dinleniyordu. Soyadı Konarev idi. Oldukça sert, dürüst, gerçekçi bir insandı (Bu tip bakan yetiştirmek gelenekti). Ben konuşuyor O dinliyordu. Ben sözümü bitirdim, ikimiz birden susmaya başladık.

Ondan sonra birinci sınıf bir memur tavrı sergiledi bana:

-Dersiniz benim için çok faydalı oldu. Fakat Ulaştırma Bakanlığı'ndan ne şikayetiniz var?

-“Sizi anlayamadı mı?” diye sordum.

-Hayır anlamadım. Ne demek istediğinizi sadece tahmin ediyorum.

-Tahmin ettiğinizi açıklar mısınız?

-Kendi sorumluluğunuzu bana yüklemek istiyorsunuz gibime geliyor.

Şaşkınlığımı ifade etmek için söz bulamadım. O her şeyi son derece iyi anlıyordu.

-Şöyle yapalım, dedim. Siz orada Azerbaycan'da bu malı kendiniz alın. Kendi paranızla nakledip bize satın.

Daha basit bir şey olabilir mi? Fakat karşımdaki adam Lazar Kaganovi'in devamcısıydı. Kör demiryolu gibi sabit taşlaşmış, hareketsiz sistem, normal şartlarda her ortağın üstlenebileceği sorumluluk payını üstlenmek istemiyordu. Bakan:

-Siz demiryolu tüzüğünü iyi okumadınız galiba, dedi. Domateslerinizi her zaman vida ve döküm demir olarak düşüneceğim. İşte vagon. İşte kapısı. Yükleyin, mühürleyin, nereye gideceğini söyleyin. Bir şeyin bozulmamasına ve çalınmamasına kendiniz göz kulak olun. Bizi ilgilendirmez. Ve hiç ama hiç bir zaman böyle bir şeyi Ulaştırma Bakanlığı'na yaptıramayacağınızı da bilin. Konuşma bitti. Fakat ben bir deneme daha yapmasaydım ben olamazdı.

-Peki dedim daha basit düşünelim. Nakliyat sırasında sebze bozulma normları var. Sizin adamlarınız bu normdan daha kaliteli sebze getirirse,

“Mosagroprom”dan büyük prim alsınlar. Bu çok büyük para olabilir. Sonuç aynıydı.

-Siz yanlış anladınız yoldaş Lujkov. Bizim naklettiğimiz sebze değil yükür. Sorumluluğu kendi üstünüzden atmaya kalkışmayın. Agroprom’un başına yeni gelen yöneticinin oradaki düzensizliğin sorumluluğunu ilk günden itibaren kendi omuzlarından atmaya çalıştığımı görüyorum.

Konuşmamız böyle bitti.

Ben geri dönüp demiryolu tüzüğünü açtım. Bağımsız imparatorluğun anayasasaydı o. Otuzlu yıllarda yazılmıştı. Müşteri ile ilgili hiç bir şey onları ilgilendirmiyordu. Bizim yerimiz en sondaydı.

Nakliyatçının yük kalitesinden sorumluluğu ile ilgili maddeyi tüzüğe eklemek için Hükümete pek çok mektup yolladık. Ne bakanlar kurulu, ne de devlet planlama komitesi bir şey duymak istemiyordu. Sadece ters tepkiye yol açtık.

O zamandan başlayarak Ulaştırma Bakanlığı, Merkez Komitesi ve Bakanlar Kurulu’nda yapılan tüm tartışmalarda bizim en acımasız eleştirmenimiz oldu. Gerçi diğerlerinden pek farklı değildi.

10

Fakat bu yanlış, etkisiz, bir zamanlar işlemiş ve hala çalışmakta olan sistemi bir düzene sokmaya çalıştıkça, çöküşünün önlenmesinin imkansız olduğunu anlıyordu. Sistem yüzde yüz parti yönetiminden gelen parti tamimatlarına bağılıydı. Bu mekanizmalar ise günden güne daha çok hata yapıyordu.

Bazen ümidimi kaybetmek üzere olduğumu düşünüyordum. Resmi bir konserde Gennadi Hazanov’un Moskova’ya “Yeşil Domatesler şehri” dediği aklımda kalmıştı. Dinleyiciler gülüyordu. Bense, Hazarov bana bakıyormuş gibi hissediyordum.

Bir tesadüf üzerine konserden hemen sonra bir domates deposuna gittim. Ne kadar üzöldüğümü düşünemezsiniz. Son derece kötü oldum.

Cezadan korkum yoktu. Başka bir histi o. Gururuma dokunmuştu. Erkeklik gururuma. Harekete geçiren buydu. Bunun için rakımına gururlu insanları almaya çalıştım. Ne para sevgisi, ne zeka, ne de yetenek onun yerini tutmaz.

Çürük ve “Yeşil Domates”lerin arasında doluştım. Onların niçin böyle olduğunu da biliyordum. Dikilmesinden mağazaya kadar geçtikleri bütün yolu takip edebilirdim. Bu yolda onlara elle dokunan herkes onlara bir haksızlık yapıyor, bir zarar veriyordu. Bu zararın düzenliliğinde şeytanın eli var gibiydi. Zararlar birer sistem oluşturmuştu. Demek ki, onları yenmek için de bir metodlar sistemi lazımdı.

Teorik olarak her şey apaçıkta. Gelecekte kabul edilecek pazar yasaının ana çizgileri belliydi. Teslimat düzeni değiştirilecek, yeni toptan pazarlar açılacak, mağazalar depolardan ayrılacaktı, o kadar. Basit değil mi? Fakat böyle bir amaç belirlemek başka, ona varmak bambaşkaydı. Amaç belirlemek o zamanlar artık mümkündü. Toplum serbest pazarı hayal ediyor gibiydi. Fakat amaca varmak henüz imkansızdı. Ekonomik düşünce sisteminin genel felsefesi yalnız merkezleşmeyi kabul ediyordu: Hatırlarsınız, Devlet Planlama Komitesi, merkezi vakıflar hala mevcuttu... Sisteme girip sektörü değiştirebilen bir ekonomist görmedim daha. Sadece bazı kıskırtıcılar halkın sevgisini kazanmak için serbest pazar ekonomisinin avantajlarını anlatıyorlardı. Yalnız ne yapacağını değil, ne yapabileceğini öğrenmek isteyen ciddi bir yönetici için bunlar yeterli değildi. Mevcut sistemi yıkıp yenisini yapmama ihtimali de vardı. Zarar çok yüksek olacaktı.

Rusya reformcularının yapmaya bayıldıkları hatalardan en tehlikelisi bence, yapmak istediğin bir şeyin doğal olup olmadığı hakkındaki boş inançlardır. Lenin, herkesin eşit olabildiğini kanıtlamış, Gorbaçov ise, Sovyet sisteminin temeli yıkılır yıkılmaz pazarın harabeler üzerinde kendi kendine ortaya çıkacağını zannetmişti. Böyle düşünen tek o değildi. Danışmanlarının çoğu, mandal açılır açılmaz her şeyin istenilen şekli alacağını düşünüyorlardı.

Halbuki modern ekonomi-kontrolsüz gelişmenin neticesi değildi. Böyle bir ekonomi, titiz çalışmaların, mekanizma ayarlanmasının, hem gerçek şartları, hem yerel özellikleri, hem de insanların alışkanlıklarını göz önünde bulundurmanın neticesinde ortaya çıkar. Nadasa bırakılmış tarladaki ot gibi yetişmez. Sistem canlı bir yaratığa benzer. İçine ruh koymak için, Tanrı dünyayı yaratırken çalıştığı gibi çalışmak lazım.

Durumun çıkmaza girmiş olduğunu açıklayan bu genel fikirlerin yanısıra, şahsen benimle ilgili olan bazı fikirler de vardı. İlk zaman, Yeltsin görevde iken ben güçlü bir destek hissediyordum. "Ne kadar satıldı" diye her gün arardı. Ağustos ayında on iki bin rakamını duyduğunda, dünya futbol kupasını kazanmış gibi sevindi. Fakat hemen onu görevden aldılar. Bilmediklerimi o zaman öğrendim.

Memurlar, kimin nasıl bir insan olduğunu hiç unutmamışlardı. Yani seni işe alanın kim olduğunu. Bu zincirler tabandan ta yukarıya kadar uzayıp ayrı ve güçlü bir yapı oluşturuyorlardı. Yönetim aparatı sadece dışarıdan bakıldığında tek gövde görünümü veriyordu. Gerçekte ise her şey çok ince bir şekilde yapılandırılmıştı. Herkes, kimin kimi desteklediğini biliyordu. Bu veriler senin otobiyografik ilgilerinden daha önemlidir. Onları hiç bir zaman unutturamazsın.

Dolayısıyla, Yeltsin istifa ettirildikten sonra ben, verilen tüm sözlere rağmen bir yardım görmedim. Tam tersine, parti yöneticileri bana hep zorluk çıkardılar. Tehdit, bazen direkt hareket edilmeden bir haftam bile geçmiyordu. Ben ise "Beni işten atabilirsiniz, memnuniyetle giderim" diye cevap veriyordum. Bu durum onların işine gelmiyordu. Sovyet aparatı boşuna çalışmazdı. İnsanın istek ve gururunu acımasız bir şekilde yoketmeye ayarlanmıştı. O an ise henüz gelmemişti.

Bir çıkmazda bulunduğumu gösteren düşünce zinciri işte böyleydi. Gerçek idari kararın nasıl oluştuğunu açıklamak için anlatıyorum bunları...

İdeoloji temelinde hareket eden yöneticilere karşı, ekonomiye dayanarak çalışan yöneticiler, genellikle bir "hata halinden" işe başlıyorlar. Yani, hem gerekenin yapılamayacağı, hem de her şeyin olduğu gibi bırakılamayacağı durumdan.

Güçlü duygular, zekayı, fikir ve irade kaosunun derinliğine iter. Gerçek idari karar burada doğar. Mantık yoluyla akla gelmeyecek bir karar.

11

Bu karar hokey topu kadar basitti. Sebze depolardan çalınır, mağazalar vasıtasıyla satılır. Üçüncü ortakta var: Nakliyecisi.

Hırsızlık yasasına uygun olarak burada da her şey üçe bölünür. Üçte birini depocu, üçte birini satıcı ve üçte birini nakliyecisi alır.

Kendi kendime, devlet depoda çalışanlara yüzde otuzunu değil, yüzde ellisini teklif etse, bu durumda da hırsızlık yaparlar mı acaba? diye sordum.

Sebze ve meyveden sorumlu müdürleri topluyorum.

-Şöyle yapalım, diyorum. Patatesi normdan daha yüksek oranda çürümekten koruyabilirsiniz, açık olarak mağazalarda satabilirsiniz. Kârın yarısı devlete, yarısı size kalacak. Tepki oldukça ümitsizdi:

-Genel olarak her şey doğru, Yuri Mihayloviç. İyi fikir fakat böyle olamaz. Çünkü bu patatesi ne kadar iyi korursak koruyalım, yine de resmi normları aşamayız.

-Ne normu?

-Resmi norm. Yüzde bir.

Sistemin tüm açıklığını ancak o an anladım. Stoklama kayıpları korkunç oranlardaydı: Malın %30'u kadar. Ve buna rağmen bakınız, bu norm her zaman mevcuttu ve hiç değişmiyordu. Kızacak gibi bile değildi. Bozulma oranı, yüzde bir.

Bu norma kimse dikkat etmiyordu. Norm mitolojik, ve karikatürizeydi; buna rağmen mevcuttu. Parti organlarında başını eğmeyen

birini cezalandırmak istedikleri zaman bu normu hatırlatıyorlardı.

Bolşeviklerin norm yaratıcılığının özü buydu. Normal ülkelerde kanunlar, onlara uyan insanları korur. Sovyet iktidarı ise haklı savunmasız sürü haline getirmeyi amaç edinmişti. Herkes özgürlük ve nimetin, devletin bağıışı olduğunu düşünerek yaşayacaktı. Aksi halde uyulması mümkün olmayan bu tür kurallar nasıl açıklanabilir?

Medeni haklar her zaman, "hırsızlık yapma, öldürme, yalancı şahitlik etme" prensiplerine dayanarak tayin edilirdi. Geri kalan herşeyi yapabilirsin. Adalet sistemi seni korur. Sovyet iktidarı ise kendi normlarına, mükemmel insanların mükemmel başarılarına göre tayin ederdi. Neticede herkes, ne kadar iyi çalışırsa çalışsın, normlara ulaşamadığı için kanunları ihlal etmiş olurdu. Demek bu insan suçlu ve yalnız devlet bunu görmemezlikten geldiği için yaşayıp çalışıyor. Müdürler,

-Bu nasıl bir norm aşması olabilir diye devam ettiler. Hiç bir zaman hiç bir yerde patates kayıpları %9'un altına inmedi. Normları ise siz değiştiremezsiniz. Denemeye bile değmez. Fakat ben başladım.

Her şeyden önce sebzeçilik enstitüsüne gittim. Bu %1 bozulma oranı nereden çıktı diye sordum. Kimse bilmiyor. Lisenko'nun eski bir işiymiş. Bilimsel araştırma sonuçlarına göre çok iyi stoklama şartlarında %5 kayıp olabiliyor. Sebzedeki C vitamini oranını ölçerek satış zamanı belirtildiğinde %4'e çıkabilir. Yabancı ülkelerde böyle yapıyor.

-Bizde reel yüzde ne kadar?

Biologlar hesapları üstlendiler. Araştırma kontratını imzaladım. İklim kuşaklarına göre istatistik bilgileri topladık. Denetim neticeleri ile karşılaştırdık. Tahmin ettiğimiz netice çıktı. Patates için normal, kabul edilecek kayıp oranı %9'du. Sonra diğer sebzeleri de hesapladık.

İşte o an bütün hikayenin dönüm noktası oldu. Kendi kararımı Moskova icra komitesi talimatı olarak düzenleyip yeni normları belirledim.

Bu, şirketteki ölüm numarası gibi bir şeydi. Güvenlik halatı ve ağı olmadan yapılan numara. Böylelikle ya sistemi kırarsın ya da kendi şansına küs.

Sebze ve meyve kompleksi müdürlerini yeniden topladım.

-İşte size yeni norm, dedim. Bu gerçekçi oran. Kayıpları bu rakamın altında olan bölüm aradaki farkı kendi satıp paranın yarısını kendine alabilir. Üçte birini değil yarısını anlaşıldı mı?

Fakat onlar her şeyi çoktan anlamışlardı. Üstelik beklediğimden bile fazlasını. Yeni mekanizma, sadece müdürlerin değil, işçilerin avantajını da öngörüyordu. Öyle ise yeni sistemin özetinin her işçiye ulaşıp ulaşmadığını kendim kontrol etmek zorundaydım. Gece (müdürler

yokken) diyelim Sverdlovskaya deposuna gelip işçilere: "Yeni patates teslim almışsınız. Yeni normlardan haberiniz var mı? Kayıp az olunca ne kadar para alacağınızı biliyor musunuz?" diye soruyordum. Kimsenin bir şeyden haberi yok. Sabah müdürü arıyorum.

İlkbaharda ortaya çıkan neticeye kimse inanmadı. Eskiden bir stoklama süresinde çürüttüğümüz sebzelemin yarısını koruyabildik. Aynı depolarda, aynı üreticilerle, ve en önemlisi de aynı çalışanlarla bunu başardık.

Yazın tesislere tasarruflarını satma hakkı verildi. Paranın yarısını onlara vereceğime söz verdim. Bütün sistem gergin gergin beklemeye başladı. Lujkov kendi sözünü yerine getirecek mi? Son anda bizi aldatır mı?

Hem hukukçulardan hem de muhasebecilerden ne kadar tehdit aldığımı ve tavsiye dinlediğimi burada anlatmayayım. Hem "Agroprom" hem de Sebze Meyve Sanayi Komitesi'nden tanırlı bilir kimler-bunu yapma-diye yalvardılar. Sizi bunun için affetmeyecekler, cezalandıracaklar dediler. Sıradan bir ustanın "Lada" arabasının fiyatına eşit bir prim alması mümkün mü? Ne için? O her halde kendi maaşını da almıştı.

Fakat geri çekilecek halim yoktu. Verilen sözün çalışanların psikolojisini çok etkilemiş olduğunu herkes görüyordu. Sistem yeni şartlara adapte olmaya başladı. Gelen malın kalitesine daha çok dikkat etmek daha iyi korumak, donatımlara bakmak için artık bir komut beklemiyorlardı. Tesislerdeki psikolojik hava değişmekteydi. Nihayet özel bir talimat üzerine kayıpları norm oranının altında olan tesislere prim verildi. Çürümekten korudukları mal bedelinin yarısı kadar.

Sevinç olağandı. Bana tebriklerini sundular. İlk defa sebze-meyve kompleksinin çalışma sonuçları yukarıya doğru çıkmaya başladı ve böylelikle krizden çıkma imkanı gözükte.

Beklenmedik bir anda gerçek bir oyundaki gibi sahneye beklenmedik bir kahraman çıktı.

Adı, Halk Kontrol Komitesi'ydi.

Beni "yardım etmek üzere" çağırdılar.

-Hangi konuda yardım edeceğinizi anlamıyorum, dedim.

-Çalışmalarınızın neticelerini iyi anlamana yardım etmek istiyoruz, dediler.

12

-Burada anlamayacak bir şey yok. Sonuçlar her zamankinden iyi.

-Bunu anlıyoruz (sessizlik). Tabii ki böyle olmalı (uzun sessizlik). Daha da iyi olması lazım.

-Doğru, diyorum. Bizde her şey mükemmel olmalı. Fakat geçmişte böyle rakamlara hiç ulaşamadık. Şimdi ise ulaştık. İşte buyrun, rakamlar

önünüzde. Çalışanların maddi çıkarlarını kullanarak bu rakamlara ulaşabildik. Yoksa sizin şüpheniz mi var?

-Hayır yok. Bu yeni yöntemleri kullanabilirsiniz. Fakat herşey... (sessizlik) kanuna uygun olarak yapılmalı.

-Biz kanun dışı ne yaptık ki?

-Ne mi? Siz kendiniz (!), kendi kararınızla (!), normları değiştirdiniz (!). Hükümet tarafından alınan normları (!). Buna hakkınız var mıydı?

-Böyle bir darbe alabileceğim konusunda beni uyarışlardı. Hukukçuların hazırladığı bir talimatnameyi cebimden çıkardım. Bu talimatnameye göre, bazı şartlarda icra komitelerinin kendi normlarını tayin etmesine izin veriliyordu. Başka bir durumda bu talimatname beni kurtarabilirdi. Norm belgeleri her zaman çelişkilerle doluydu ve biz, denetçiyi sorumluluktan kurtaran madde ile yetinmeye alışmıştık.

Fakat durum normal rotasından çıkmıştı.

-Bize yanlış belge gösteriyorsunuz, dediler. Sovyetler Birliği eski Ziraat Bakanlığı'nın, şimdiki Agroprom'un kararı var. Bu tip normları yalnız o tayin edebilir. Sizin %9'unuza izin verilmedi. Siz neye dayanarak, **DEVLETİ BU KADAR BÜYÜK MADDİ ZARARA UĞRATAÇAK BİR KARAR VERDİNİZ?**

-Neresi zarar? Biz tam tersi kâra geçtik...

-Siz, kanunlara aykırı olarak prim ödediniz. Şu kadar milyon ruble.

Rakam doğrudu. İyi hazırlanmışlardı. Bu bilgileri kimin verdiğini bilmiyorum, fakat bilgiler herşeyi kapsıyordu. Ne yapacaktım?. Bu tür durumlarda zaten ne yapılabilirdi ki?

Normal biri gibi görünen birisiyle karşı karşıya oturup ona basit şeyleri anlatıyorsun. Adam ise sana, kapanın fareye baktığı gibi bakıyor.

-Ben tekrar size basit bir olay anlatayım, diyorum. Moskova'lulara geçen seneye nazaran %5 fazla sebze sattık. Teslimat miktarı aynıydı. Ruble olarak ne kadar çıkıyor? İkiye bölün. Yarısını devlet aldı. Yarısı da, sebzeleri çürütmekten koruyan insanlar. Nerede zarar?

-Bu kanıtlarınızı zaten duymuştuk. Bu davranışınızın kanunen doğru olduğunu ispatlamıyorlar. Lütfen, gelecek toplantıda, bu normları nereden bulduğunuzu yazılı olarak açıklayınız. Şimdilik kusura bakmayın. İşimiz var.

Ben kısmen şok oldum. Karşlarındaki adam iyi kötü Moskova icra komitesi başkan yardımcısıydı. O zamana göre sıradan biri sayılmazdım. Tüm göstermelik toplantılarda bizi prezidyuma oturturlardı. Gerçi, en arkadaki sıraya ama önden bakarsan, tam politbüro üye adaylarının arkasına gelirdi bir sıra. Bunun beni koruyacağını zannetmiştim. Hata yapmışım. Bu durumda sadece yüksek mevkideki himayeciler konurmuş.

Başka ne yapabiliirdim? "Gosagroprom'a" Murahovski'ye gidecektim. Murahovski'de ilginç bir insandı. Öyle bir dede, her toruna nasip olmaz. Hiç bir şeyden anlamayan bir dedecik.

Onun en mühim özelliği, Gorbaçov'un hemşerisi olmasıymış. Orada ya müzik, ya da spor öğretmenliği yapmış. Bakan olmasaydı, çok candan bir insan olurdu.

-Ben karşı mıyım, Yuri Mihayloviç?.. Kör müyüm?.. İlerlemeyi gözmez miyim? Eskiden sizin bu Moskova için bana hep fırça çekerlerdi, şimdi durum daha sakinleşmiş gibi.

-Demek ki siz yardım ederseniz, değil mi? Bu normun belirlenme şeklini doğrular mısınız?.

-Laf mı? Merak etmeyin. Onlarla konuşurum. Gerçekten, akla gelir mi? Binde bilmem kaç değil, tam iki misli daha iyi.

-Öyleyse, belki... bir mektup... rapor filan?.

-Merak etmeyin, Yuri Mihayloviç, merak etmeyin...

Fakat bir şey yapmadı. Belki birini aramış, onlar da eğer Halk Kontrol Komitesine kadar ulaştıysa, burnunu sokmamanın daha iyi olacağını izah etmişlerdir. Belki de kendi anladı. Neyse, bir süre sonra yapılan araştırmada "Gosagroprom"un ne düşündüğü belli olmadı.

Başvurduğum diğer insanlara gelince, onları tarif etmek için özel yazar yeteneği lazım. Keşke Gogol, ya da Şedrin ya da ikisi birlikte... Hikayemizin bu kısmını onun için atıyorum.

Bu arada Halk Kontrol Komitesi eleman ordusu sebze depolarını araştırarak hata ve kanunsuz durumları aramaktaydı. Sordukları sorulardan, söz konusu olanın bir hata araştırmasından çok, suç zinciri aradıkları ortaya çıkıyordu.

Bir sene boyunca yapılan koca bir çalışma değerini hemen kaybetti.

Büyük ceza gözüktü.

13

Hiç bir kanuna uyulmayan bir ülkede bu kadar çok kontrol organını ne işe yaradığına her zamar şaşırıyorum. Sayısız komisyon, müfettişlik, kontrol ve denetim organlarının rüşvet almaktan başka bir işi yok gibiydi. Çünkü üretimde çalışan bir müdür, saçma sapan bir talimatnameyi ihlal etmeden bir adım atamaz. Bu talimatnameler, herkesin kollarını bacaklarını bağlamak için uydurulmuştu sanki. Biz bir şey yaptıysak, sadece yüksek kağıt düzenleme tekniği sayesinde yaptık. Evraklar kontrol edildiğinde kimin namuslu, kimin suçlu olduğunu anlamak imkansızdı. Bu şartlarda, kontrolcü ve denetçilerin işi, bütün bunları gözmemelikten gelmekti.

Fakat iş ciddi olarak bize gelince, tüm şaşkınlığım dağıldı. Genel haksızlık ortamında kontrol organlarının önemli bir fonksiyonu olduğu ancak o zaman belli oldu. Bu organlar, suçluların peşine düşmek için gerekmiyordu. Amacı başkaydı. Amacı, oyunun kurallarını kabul etmeyenleri yakalamaktı.

Bunlar neyin kurallarıydı? Onları tarif etmek mümkün mü? Niyet maddi çıkarlar prensibini kullanarak işletmeyi geliştiren yönetici, devlet hesabına kendisine bir yazlık yapan birinden daha tehlikeliydi? Sovyet sisteminde yaşamış olan biri böyle bir soru sorabilir. Fakat şu anda ayıları kırkın üstünde bulunan okuyucuların bir kısmı, devletin “kendinden olanlarla” “yabancılar” arasındaki farkı görmeyi bilebileceğini kabul edeceklerdir. Devlet bu görevi, diğerlerinin bilmedikleri bir sırrı bilen, özel ön sezisi olan insanlara vermişti. Bu insanların yerine bir kanun koymak tabii ki mümkün değildi.

Bu demektir ki, halk kontrol komisyonu toplantısına gittiğimiz zaman biz, o zamanın deyimiyle, “kişisel fikre” bağlı kahyorduk. “Biz” diyorum, çünkü benimle birlikte bakanlığa bağlı sebze departmanı müdürü D.A.Viriçev’i de çağırdılar. Viriçev’in olayla hiç ilgisi yoktu. İş bilen birisi olarak bana tavsiyelerde bulunarak yardım etmişti tabii. Fakat bu olayları başlatan O değildi. Buna rağmen işten atılması düşünülen O’ydü.

Bana da sadece ihtar verip, kendi kanaatlerini “yukarıya” bildireceklerdi.

Kontrol organının havası bile, alıştığımız koşuşma ve iş hayatının gerginliğinden çok farklıydı. Son bir sene içerisinde ben ne uyku, ne dinlenme gördüm, günden güne her şey ellerimin altından kayıyordu. Burası ise mozole gibi sessizdi. Herkes yavaş yavaş yürüyordu. Katılanlar kibar, konuşmalar sakin, rahattı. Bu insanları baştan çıkaracak bir durum yok gibi gözüküyordu.

Başkanlığı Kolbin yaptı. Yeni birisiydi. Kısa bir süre önce Perestroyka olaylarından dolayı Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi başkanlığını kaybetmişti.

Bütün prosedür mahkemeyi andırıyordu. Önce Komitenin hazırladığı rapor okundu. Rapordan sebzelere iyi bakmak yerine devletten para koparmaya çalıştığımız anlaşılıyordu. Sonra söz Viriçov’a, sonra da bana verildi. Araştırılan durumun sınırından dışarıya çıkmaya çalıştığımı hatırlıyorum. Sebze ve meyve kompleksinin ne halde olduğundan bahsettim. 1987 yılındaki korkunç tabloyu çizdim. Moskova’nın hiç sebzesiz kalabileceğini gösterdim. Sonra yaptıklarımızın ne anlama geldiğini, aldığımız ilk sonuçları, başlanmış işin iptal edilmesi halinde yaşanacak dağılıma perspektiflerini açıkladım.

Sonuçta,

-“Tabii” dedim; kusur çok. Bunlar ortadan kaldırmak için zaman lazım. Fakat biz, bunu yapabileceğimizi biliyoruz. Yapıyoruz da. Bu çok zor ekonomik durumda girişimde bulunmak ve uzman olarak herkesten iyi gördüğümüz problemleri çözmek imkanını elimizden almayınız, dedim.

Başkan;

-“Büyük, ciddi bir suç işlediğinizi düşünmüyorsunuz, değil mi?” dedi.

-“Hayır, sanmıyorum” dedim.

-Siz kendi başınıza göre norm oranını değiştirdiğiniz ve ona dayanarak iyi çalışmayan personele prim ödediniz. Bu suç değil mi?

O an ben hücumla geçtim.

-Ben zaten burada neyin tartışıldığını bile anlamıyorum. Bir talimatnameye uyulmaması başka, devlete zarar verilmesi başkadır. Bu sorunları birbirine karıştırmayalım; Devlete zarar verdiysem, suç işledim demektir. O zaman karar savcıya bağlı. İşleri oraya devredin. Onlar araştırınsınlar. Suçluysam dava açsınlar.

Sonra diğerleri konuştu. Fakat Kolbin’in tereddütte olduğu belliydi. Kısa bir süre önce Perestroyka’nın gerçekleriyle karşı karşıya gelmiş olan biri olarak, bize eskisi gibi hükmedilemeyeceğini hissetti. Tecrübeli bir parti yöneticisiydi. Bunun için katılanların bize içlerindeki bütün pislği dökmelerini bekledikten sonra şöyle bir sonuç çıkardı:

-Kararı ayırmayı teklif ediyorum. Yoldaş Viriçev hakkında herşey anlaşıldı. Kendisi departman müdürü, tecrübeli bir uzmandır, kendi müdürünün talimatlarını yerine getirmiştir. Onu işten atmaya sebep yok. Üç aylık maaş tutarı kadar para cezasını vermeyi teklif ediyorum. Yoldaş Lujkov’a gelince .... Neyse onun istediğini yapalım. Belgeleri savcılığa gönderelim. Razi mısınız Yoldaş Lujkov?

-Viriçev konusunda razı değilim, dedim. Yaptığı iş için cezaya layık değil. Belgelerin savcılığa gönderilmesine tabii ki razıyım. İncelesinler.

Başkan,

-“Peki, komite üyeleri ne düşünüyorlar?” diye sonuçlandırdı.

Başkan böyle düşünüyorsa, kimsenin bir itirazı olamazdı tabii. Ve sayın komite üyeleri boş kafalarını salladılar.

Kolbin bizi kurtardı. İcra komitesi başkanı birinci yardımcısının Halk Kontrol Komitesi Prosedüründen sağ salim çıkarsa, savcının bu konuda yapacak bir şeyi olmayacağını anlıyordu.

Kapıda bizi televizyon muhabirleri bekliyordu. O zaman basın “yanık kokan” hadiselerin peşine yeni yeni düşmeye başlamıştı.

Cici bir kız Viriçev’e mikrofon uzatarak,

- Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?, diye sordu.

Departman müdürü, kameraya direkt bakarak,

- Baştan ayağa kadar boka batmış gibi hissediyorum, dedi.

Kız, sebze kompleksi yöneticisinin söz hazinesinin yeni televizyon standartlarına bile uymadığını anlayıp, onun peşini hemen bıraktı.

Kolbin kendi işini iyi bilen biriydi. O zaman savcılık kendisini henüz "üçüncü güç" olarak görmüyordu. Kolbin'de telefonla herhangi bir talimat vermedi.

Ben mutluydum. Sadece cezadan kaçtığım için değil. Mühim olan, komitenin benim talimatımı iptal eden bir karar almamastıydı. Demek o hala geçerliydi. Öyleyse biz savaşa devam edebilirdik.

Aynı akşam Murahovski'yi aradım. Kolbin'in kararını öğrenince cesaretinin arttığı apaçık görülüyordu.

Ben konuşmamızı,

- Yeni normları tastik etmenizi rica edeceğim. İsteddiğiniz gibi olabilir. Bu konudaki bir yazıyı size gönderiyorum, dedim.

"Gosagroprom" zor duruma düştü. Araştırma yapılmadan önce Lujkov'un kaba davranışı olan bir olay şimdi, Halk Kalite Komitesinden geçmiş, sonra da yüksek onay almıştı.

Karşılık buydu. Yeni normu kendisinin ortaya çıkarmaması Murahovski'yi rahatsız ettiği halde, eskisine devam etmenin manası da yoktu. Üretim sektörünün çalışma sonuçları zarar görecekti. Ve "Gasogroprom" bizim normu onayladı.

14

Bu hediyesi sonuçlandırmak için söylenecek çok az şeyim kaldı.

Başkent üzerinde bir bulut gibi uçuşan lanete, yani Moskova'lıların zorla sebze depolarında çalıştırılmasına son vermek niyeti beni hiç bir zaman bırakmadı. Bu fikrin pratikliğinin yanısıra duygusal bir çekiciliği de vardı. Ateşimi çıkartıyordu bu iş benim. Dürüstlük bile değil, daha ziyade bir işadama coşkusu, nereden başlamam gerektiğini bilemediğin, zor bir sorunu çözmek isteği.

Bir zamanlar bir makine yapım şirketinde çalışmıştım. Depoda çamur içinde, soğukta eşek gibi çalışan doktor, mühendis, kütüphane elemanları arasından yaşamayı bilen bir insan tavrıyla not verip, ertesi gün parti komitesine bildirmek üzere gelen vizon şapkalı depo elemanını gördüğümde herkes gibi ben de çileden çıkıyordum. "Garaj" filmi seyrederken bende herkes gibi güldüm. Hatırlıyorsanız, o filmde bir profesör, patates paketlerine kendi kartvizitlerini koyar ("Kimi şikayet edeceklerini bilsinler" diye). Fakat şimdi bu şakaları duyduğum zaman çıldırıyorum. Hakedilen alaylar hariç bir çok şeye soğukkanlı bir şekilde dayanabilirim.

Bu problem nasıl halledilir? Hatta halledilebilir mi? Geniş olarak düşünülürken cevabı tabii ki hayır olacak. İlave iş gücünün sebze depolarında kullanılması (normal günlerde 20 bin Moskovalı kadar), şehir stoklama sisteminin direk sonucuydu. O kadar direk ki, sistemin tümünden vazgeçildikten sonra ancak ondan da kurtulunabilir diye düşünüyorduk.

Fakat gerçek ekonomik reformculuğun özelliği budur. Nereden başlayacağını ve nasıl bitireceğini önceden bilemezsin. "Geçiş Dönemi", o ne önceki, ne de sonrakine benzemeyen "üçüncü" bir sistemdir. Bazen bu sistem içinde uzun zaman yaşamak zorunda oluyorsunuz. Yöneticinin hüneri, genel prensiplere körü körüne uymak değil (bu prensibin çok doğru olduğu yerler olsa bile), tüm yapının çökmemesi için nispeten normal, günlük yaşamın sürdürülmesine dikkat ederek, üniteleri birer birer değiştirmektir.

Bizim lahanaya geri dönerek şunu söylemek gerekiyor. Lahanayı Bilimler Akademisi üye adaylarına ve doktorlara tasnif ettiren, devlet hesabı pek iyi bilmiyordu. Bu insanların sebze depolarında çalışarak aldıkları yövmiye kadar kendi enstitülerinde aldıkları maaşlarla bu lahanayı hemen hemen ananas bedeline getirirdi. Ceryan ve rutubet yüzünden ortaya çıkan hastalıkları ve parti komitelerine iyi rapor vermek için enstitülerin kendi personeline vermek zorunda olduğu ilave tatil günlerini buna eklerseniz, bütün bu durumun "tartışmaya değer" olduğunu kabul edersiniz.

Bu tartışmaları, depo elemanlarıyla yaptığımız çok sayıdaki toplantı ve münakaşaları anlatmadan en önemli olanı söyleyeyim : O zaman artık bizim sabit bir "Takımımız" oluşmuştu. Demek ki, sisteme hücum edecek ve direnenleri yenecek arkadaşlarımız vardı.

Bu hesapları bir bilim ve araştırma enstitüsüne yaptırdık, karşılığını da ödedik. Sorulan soru çok netti : "Gönüllüleri" çalıştıran devlet ne kadar para harcıyor?.

Alınan rakam 56 milyon oldu. Devlet bize bu paranın yarısını verirse, gönüllüleri istemeyeceğimizi söylemeye karar verdik.

Fikrimiz somut bir şekil alıyordu. Sabit kadro oluşturmak üzere çalışmaya başladık. Her işçinin, kendi iş yerine müdür kadar değer vereceği şartları oluşturacaktık. Temel maaşlara zam yaptık. Çalışanların gıda ihtiyaçlarını temin ettik. Onlara konut ve arsa tahsis ettirdik. Burada yazılması can sıkacak daha pek çok başka şey yaptık.

Bütün bunlar yapıldıktan sonra Başbakan'a mektup yolladık. Hesaplar mektubun ekindeydi. Hesaplara göre devlet bize 28 milyon tahsis ederse, ona iki misli tasarruf sağlayacaktık.

Rajkov, özü bakımından çözücü, şekil bakımından ise kırıncı bir not yazdı üzerine: "Devlet Planlama Komitesi. Sitaryan' ın dikkatine. Hesaplar kontrol edilecek. Teklif yapılacaktır. Üçkağıtçılık olup olmadığı yıl sonunda kontrol edilecek". Bizim ekonomik sistemde herhangi bir ilerlemenin mümkün olduğuna inanmadığı belliydi.

Sitaryan ise namuslu bir şekilde yaklaştı. Hesaplarımızı kendi adamlarına kontrol ettirdi. Sonunda da, tahmin ettiğimizden çok daha yüksek bir rakam elde ettiğini itiraf etti. Fakat bunlara rağmen kendi komitesinin doğasına aykırı davranmadı. Tam 28 milyon verdi. Bu para, sadece kadrolu personele değil, beş kuruluş kazanmak isteyenlere ödeyebildiğimiz senelik maaş fonunu oluşturduk. Böylece işçi listelerini hazırladık. Televizyon vasıtasıyla Moskova' lılara nereye başvurulacağını bildirdik. Okullara el ilanları dağıttık. Kooperatif başkanlarıyla itibat kurduk.

Fakat en çok kendi muhasebecilerimizle uğraştık. Vagon boşaltma bedelini, talimatnameye uygun olarak 12 gün içersinde değil de, hemen ödemelerini istediğim için ayaklandılar: "Bir kişi seksen ruble kazanırsa ne olur? Peki, nafakası da vardı?" "Ödeyeceksiniz. O kadar" dedim. Bu talimata uymayan olursa, kendisini işten atılmış sayabilir. Kendim kontrol edeceğim. Sistem direnmekteydi.

Fakat 1 Temmuz 1988'den itibaren Moskova' lıları çalıştırmaktan vazgeçtik.

Ve hemen başarısızlığa uğradık.

Başarısızlığımız tesadüfi ve dolasıyla çok can sıkıcıydı. O sene Moskova' ya gelen sebze kalitesi olağanüstü kötüydü. Gürcistan' dan bezelye kadar ufak hem de böcekli patatesler geldi. Onu tasnif ederken boğulduk. Azerbaycan' dan korkunç domatesler geldi. Moskova'dan gelenler daha beterdi. Bütün bunlar rastlantı değildi. Devlet kontrolü kendi etkinliğini kaybetmiş, serbest pazar mekanizmaları ise henüz devreye girmemişti. Moskova' ya gelen artıklardı. Biz gerektiğinden biraz erken yeni sisteme başladık. Fakat işi artık bırakmayacaktık.

Moskova şurası sarsılmaktaydı. Saykin, sebze depolarını birer birer kendi ziyaret etti ve her birine kendi yardımcılarını bıraktı (Daha ziyade manevi destek için). Semt parti komiteleri, çektiğimiz ızdırabı görerek gönüllüleri gizli olarak vermeyi teklif ediyordu. Sebze ve meyve kompleksi müdürleri hem yalvarıyor, hem de kavga ediyorlardı. Tüm yalvarış ve haykırışlara ben "Hayır dayanacağız" diye cevap veriyordum. O zaman gevşeklik yapsaydık, sistem böyle bir yenilgiden sonra uzun zaman kendine gelmeyecekti. Bundan hala eminim.

Saykin eski sisteme dönmemizde inat etmedi. Sovyetler Birliği

Kömünist Partisi merkez komitesindekilerin aldığı tavır ise bambaşkaıydı. Orada, İvaşuk ve Kapustyın olmak üzere iki tane "sebze ve meyve işi uzmanı" vardı. Bu kompleksin gebermesi zaten onların başardığı bir işti. Olan bitenleri görerek bu ikisi sözümona bir "rapor" hazırladılar. Manası kısaca şöyleıydı : Moskova' da yapılan deneme, sebze ve meyve kompleksinin imkanlarından çok, yöneticilerinin onurunu yansıtır.

⁽¹¹⁾ Merkez Komitesi' nde toplantı yapıldı. Baş kahraman ben oldum. Tek konusu, onurumuz, maceracılığımız ve Moskova'nın gıdasız kalma ihtimaliydi. Fakat bir ay sonra sistem durgunlaşmaya başladı. Yeni bir hale dönüştü. Moskova'lıları çağırmadan çalışmaya alıştık.

⁽¹²⁾ Semt yöneticileri rahat nefes aldılar. Şehir yönetimi olaylara güvensizlikle bakıyor, Merkez Komitesi' nden bir ses çıkmıyor, işler ise yavaş yavaş yürüyordu.

O arada Moskova parti komitesi birinci sekreteri Zaykov komite toplantısında : "Halk sebze depolarında çalıştırmaktan vazgeçirmeyi başardık" dedi. Salonda bir uğultu başladı. Konuşan sözünü kesip yazıya tekrar baktı.

⁽¹³⁾ Mola sırasında beni çağırdı :

- Bana yalan mı söylemişsiniz? dedi.

- Konuşmayı yazan ben değildim. Bu bir ikincisi de, yazılan her şey doğrudu.

- Nasıl doğru?

- Her semt parti sekreterine sorabilirsiniz. Her depoya gidebilirsiniz. Bir işleme veya kuruluşun görevlendirdiği bir kişi yok orada.

15

⁽¹⁴⁾ Bu hikayeyi anlatırken birçok detay anlatmadım. Bozuk sebze, çamur ve çöp arasında hasta eşimin yatağının yanında yaşadığım ızdırıp, sevgi ve bela anlatılır mı? O kadın olmadan bir yaşam düşünemezdim, her an onun yanında olmak için dünyadaki herşeyi vermeye hazırdım, çünkü her an son an olabilirdi.

Bu olaylar işlertmecinin öyküsü üslubuna uymuyor. Fakat hayatta herşey paralel gelişiyor.

⁽¹⁵⁾ Hem başkalarının geri zekalığı, hem de kader darbeleri.

⁽¹⁶⁾ Biz üniversite öğrencisiyken evlendik. Genellikle öğrenci ailelerde olduğu gibi aramızdaki ilişkiler sakin ve düzgündü. Marina' nın sevmediği tek tarafım, "bu lanetli iş" idi. Kocasının daha çok evde olmasını, en azından küçük oğluna daha çok zaman ayırmasını, (Çünkü büyük oğlumuz askeri akedemiden mezun olmak üzereıydı) misafirliği, tiyatroya gitmemizi, seyahat etmemizi istiyordu. Hayatta uzun kalıyacağım hissedenden insan gibi bunları istiyordu. Ben, tabii ki, anlayış

göstermedim. İşte bu sakin ailenin başına bir bela geldi. 1988 yılı başında, garip bir olaydan sonra doktorlar onu muayene edip beni çağırdılar. "En fazla bir sene yaşayabilir, dediler. Karaciğer kanseri".

Ona bir şey söylemeye karar verdim. Fakat yazın bir gün işten geldiğimde masa üzerinde "Kanser Hastalıkları" kitabını gördüm. Bu kitabın siyah - beyaz - kırmızı kapağı aklımdan hiç bir zaman çıkmayacak. Bu kapaktan daha korkunç bir şey tahayyül etmek mümkün değil.

- "Biliyor musun" dedi. Ben burada... Hastalığımı okudum... Senin her şeyden haberin vardı. Niye bana gerçeği söylemedin?

- Söyleyemedim. Bunun mümkün olduğu kadar geç sana ulaşmasını istedim.

Son derece zor bir konuşma oldu bu.

Birlikte hastaneye yatmamasına karar verdik. Evde 24 saat nöbet tutuldu : Hemşire, doktor, medyumlar getirmediğim adam kalmadı.

Küçük oğlumuz Şaşa da yataktan ayrılmıyordu. O zaman 16 yaşındaydı. Genellikle sakin, suskun bir çocuk olan Şaşa'nın annesine davranışı beni sarsıyordu.

Çektiği ızdırapları görmek korkunçtu. Sakin bir ölüm, solma, insana layık olan öbür dünyaya geçme değildi. Sadece şeytanın aklına gelebilecek bir işkenceydi.

Sözümü kesiyor ve özür diliyorum. Bunu düşünmek zor, yaşamaktan da Tanrı korusun.

16

Bütün bu "Sebze Savaşı"nı beraber yaşadığım arkadaşlarımı yazmadım. Onlar çoktu. Çocuğun da, tek kahramanı ejderha ile savaşan benim olduğum bu hikayeyi okurken şaşıracağımı sanıyorum. Ne yapalım, üslup sorunu ve belediye başkanının zaman yoksunluğunun neticesidir. Bir gün bütün bu olup bitenlerin hepsini yazacağıma dair söz veriyorum.

Bana okuyucunun sesi duyar gibi oluyorum: Bu büyük çalışmaların sonuçları nerede? Paris örneğini verirken yazarın bahsettiği taze, temiz, çeşitli sebzeler nerede?

Tüketici açısından haklı bir soru. Dümende kimin bulunduğunu, üstesinden gelinen zorlukları bilmek zorunda değilsiniz. Fakat o zaman 1988 yılında depolarda gönüllüleri çalıştırmaktan vazgeçemeseydik, 1990 daha ziyade 1991 yılında kimsenin bize gelmeyeceğine eminim. Bazı gazeteler Moskova' daki açlığın Sosyalizm neticesi, diğerleri ise Perestrojka' nın sonucu olduğunu yazıyorlardı. Bir Moskovalı için ne fark eder ki?

O zaman durumu kurtarabilirdik. Olağanüstü bir kehanet sayesinde olmadı bu. Yakında Moskovalılardan hiç kimsenin sebze

depolarına gelmeyeceğini Merkez Komitesine ispatlamaya çalıştığım sırada, Merkez Komitesinin kendisinin yakında olmayacağını düşünemezdim bile.

Fakat bir gevşeklik yaparsan bir süre sonra her şey yok olur diye, bulanık bir önsezim vardı.

Bir yönetici işte böylesine duyarlı olmalı.

O zaman gerçekten yönetici olabilir.

ÜÇ

**NASIL BELEDİYE
BAŞKANI OLUNUR?**

Nasıl Belediye Başkanı Olunur?

Şehir çocuk gibi sürekli bakıma muhtaçtır. Birisi düzenli olarak mağazalara ekmek getirmeli, evlerdeki kaloriferleri sıcak tutmalı, yolları temizlemelidir. Bu işler bitmek bilmez; şehir gıda, hizmet, enerji kullanır. Fakat bu medeni avantajları bir aksadı mı, şehir sanki kapris yapmaya başlar, zorlukları anlamaz, açıklamalarını dinlemez. Panige kolay kapılır, hayali konumlara, isteriye teslim olur. Zamanında yetişmezsen problemlere beraber çözüm bulabildiğin akli başında şehirler yerine; idare edilemez, saldırgan bir kalabalık ile karşı karşıya kalırsın. Bir an sonra da, zar zor kurulan şehir düzeni kağıttan ev gibi yıkılır gider. Dolayısıyla belediye organlarında işe başladın mı çok çalışman gerekir. Tembellik yapmadan, yorulmadan, önemli olan insanların bunu görmesidir. Yalnız o zaman hem hata, hem de eksikliklerini affederler.

Onun için, belediye başkanı nasıl olunur diye sormayın. Cevabım size uygun gelmeyebilir. Çok çalışıp bunu hiç düşünmemek gerekir.

1

1990 ilkbaharında belirsizliğin doruk noktasında yaşandığı bir sırada Moskova'ya her taraftan gıda için saldırılıyordu. Eğer her şeyin On milyonluk bir şehir için planlandığı yerde pratik olarak elli milyon kişi besleniyorsa bütün "delikleri" kapatan biri ancak bunun değerini bilebilir.

Tam o zaman Moskova Şurasına yeni milletvekilleri gelmişti. Benim için pek bir şey değişmemişti. Yeni iktidara yaranmak istemediğim için kesinlikle istifa etmeye karar verdim. Bu tür durumlarda yeni iktidar eskisini her şeyden sorumlu tutar. Bütün dertlerin sebebinin memurlar olduğunu kanıtlayan bir teori bile ortaya atılmıştı. Memurları ortadan kaldırırsınlar, cennet, bereket ve düze çıkılacakmış. Olağanüstü ekonomik numaralar ve tecrübemiz sayesinde nötrleştirilebildiğimiz sistem, kusurlarından bizi sorumlu tutuyorlardı.

Aldıkları bu tavra o kadar kızdım ki, yeni Moskova Şurası seçimlerinde adaylığımı koymadım. Yeteneklerini biraz da onlar

göstersinler dedim. Bakalım, eski tecrübeli kadrolar olmadan Moskova gibi süper bir şehri idare edebilecekler mi? Tam tersine, Saykin için bu tarafını önce anlamalıydı, seçimlere katıldı ve Moskova Şurasına girdi. Kısa bir süre sonra, verdiği eski kararların affedilemeyeceğini kendisine gösterdiler. (Partiye ait olan binaların semt parti komitelerinin mülkiyetine devredilmesi üzerindeki karar başta olmak üzere) O zaman prezidyumu toplayıp kendisinin "izin alacağını" söyledi. Geçici bir süre için ise beni vekil olarak tayin etti. Birinin sadece politika ile değil, pratik işlerle de uğraşması gerekiyordu. Bu ara Moskova Şurası mermer salonu yeni milletvekilleriyle doluyor, sıra dışı bir görüntü veriyordu. Sakallı, kravatsız (Moskova Şurası böyle bir şeyi elli yıldır görmemişti) ya da tam tersine Fransız parfümü kokan milletvekillerinin modern düşünceleri, analız kesinliği yargılarının tartışılmazlığı hayret vericiydi. Eski pasif birliğin, disiplinin, uygulayıcılığın izi bile kalmamıştı. Aktif, dinamik, sert bir topluluktu. Eski sistemin geri zekalılığını açığa vurup yeni sistem kuracaklarını mantıklı, aktif, uzman olarak söz veriyorlardı. İnsanların üzerinde bıraktıkları etki kalıcıydı. Salonun enerjik alanını oluşturan bu coşku ve araklığı hayranlıkla izledim. İmrenmediğim halde etkisi altında kaldım. Gerçekten yeni ve güçlü bir takım gelmiş gibiydi. Birinin çıkar gururunu takip etmektense şehre bakacak, Moskovalıların problemlerini dinlediğimde anladığım tek şey vardı. Bu yeni iktidar, eski dönemin kötü mirasıyla başetmek için ne gibi yönetim yeteneklerine sahip acaba? Diyelim İsveç'in ekonomik sistemi gibi sabit bir sistemde ekonomik prensipleri değiştirmek başka (orada herşey ayarlı, imtiyaz ve vergileri kullanarak sosyalizm veya kapitalizm oynayabilirsin) her parçası dağılmakta olan sistemi devralmak başkadır. Sözleşmelerin şartlarına uyulmuyor, bağlantılar kopuyor, yolsuzluk ve hırsızlık artıyor... Bütün bunları düşündüğümüz zaman tek tesellim vardı; Bu problemleri çözmek artık bize düşmeyecekti.

Bütün planları yine (Kaçınıcı defa!) Boris Nikolayeviç suya düşürdü. Beni arabamdaki telefonda aradı: "Ben Yeltsin. İşlerinizi bırakıp hemen gelin. Evet Arbat'a. Hemen konuşmamız lazım"

Yirmi dakika sonra odasına girdiğimde her şeyi anladım, Masada Popov ile Stankeviç oturmaktaydı. Moskova Şurasının iki yeni yöneticisi. Konu, herhalde yeni İcra Komitesi Başkanlığıydı ve büyük ihtimalle şehir kardolarını iyi bilen eski "Birinci Sekreter" dikkatleri benim üzerime yöneltmişti. O dakikaya kadar Popov ile hiç tanışmamıştık. Tabii ben yazıları okudum, onu tribünde gördüm, konuşmalarını dinledim. Etkisi kuvvetliydi; fakat niyet ve netice arasındaki bağlantının ne kadar zor olduğunu sadece bilen "pratisyen" yönetici olarak, sadece sözlerine bakıp

o kişinin yönetici yetenekleri hakkında bir karara varmam için bunlar yeterli değildi. Milletvekillerinin bazı özelliklerini "soru ve cevap akşamına" çevirmeye, politik etiketlerini göstermeye, imkansız projelere eğilimliydi. (Söz alma sırasını bozarak sahip biri değildi. Problemin çeşitli taraflarını görek onları çok basit kararlara bağlamak yeteneğine sahip olan bir strateji uzmanı ve politikacı Moskova'ya kısmet olmuştu. Verdiği hükümle şaşırtacak kadar net, fikir jeneratörü gibiydi. Hemen ilk andan itibaren aramızda çok iyi bir iletişim kuruldu. Fakat bunları aşağıda anlatacağım)

Durum benim için pek ümit verici değildi. O an birbirimizle uyuyabileceğimizi hiç düşünmedim. Bunun için Yeltsin'in ilk sözlerinden sonra ("Ben burada kara,kara düşündüm, dedi. Böyle bir şehri kim idare edebilir? Ve neticede şu karar vardım...) yeni Moskova Şurası yöneticilerine kendi bakış açımı baştan açıklamayı istiyorum. Onların eski tecrübeli kadrolara davranma biçimiyle ilgili. Şu anda şehirdeki durum hakkında, kaynaşmış yönetim kadrosu olmadan İcra Komitesinin çalışmasını organize etmenin zor olacağı hakkında, yeni muhatabalarının bütün bunlardan hoşnut olacaklarını hiç ümit etmiyorum.

Popov çok dikkatli dinliyordu. Zor bir soruna kendisi için cevap bulmaya çalışıyor gibime geldi. Ne düşündüğünü sonra kendisi şöyle anlattı: "Evet Lujkov'un adamları eski sistemde çalıştılar. Fakat evlere sıcak suyun, mağazalara da gıda maddelerinin gelmesi için ne yapmak gerektiğini biliyorlardı. Şimdi onların yerine başka insanları, istekli de olsalar başlayacak olan çökmeyi nasıl önleyeceklerini bilmeyen birilerini yollarsak alışmaya yeni başladığımız prensipler zor bir imtihandan geçecek" diye düşünüyorum. Ben hatırladığım kadarıyla şöyle bir şey söyledim: "İcra organlarında tüm parti faaliyetlerini durduralım. Siz milletvekilleri kendiniz politikacı olun. Tartışın, kendi konularınızı savunun, yeni mekanizmaları oluşturun. Biz pratisyenler ise onları uygulayacağız, hem de yeni sistem yerine oturuncaya kadar şehrin çökmesini önleyelim."

Benim fikirlerim aşağı yukarı böyleydi, fakat Yeni Moskova Şurası yöneticilerinin söylem bağımsızlığını pek beğendikleri söylenemez.

Aykırı oldukça soğuk olur. Taraflar birbirlerine düşüncelerini söylediler. Birkaç gün sonra Moskova Şurası Toplandı. Birkaç yüz milletvekili yeni icra komitesi başkanını tayin edecekti. Popov oldukça soğuk davrandı. Açılış konuşmasında beni şöyle tanıttı:

- Bu kişiyi hiç tanımıyorum. İşi biliyormuş. Halkı sebze depolarında çalıştırmaktan vazgeçirmesi, yüzde yüz onun başarısı. Gördüğünüz gibi şehri oldukça düzgün şekilde tutuyor. Neyse, şöyle yapalım... Önce İcra Komitesi Başkan Vekilinin raporunu dinleyelim, sonra ona sorular

sorahım. Raporun okunması için 12 dakika ayırmayı öneriyorum.

Ben çok oldum. Bu kadar uzun bir süreyi kapsayacak bir rapora 12 dakika... Bu davranış en azından ciddi değildi. Halbuki karşısındaki adam idare edecekleri şehir hakkında çok önemli bilgiler verebilirdi de. Fakat kısa bir süre sonra anladım ki, partiler arasındaki tartışmalar dışında hiçbir şey milletvekillerini ilgilendirmiyordu.

Soru çoktu. Nihayet herşeyi çözecek soru da soruldu:

Hangi platformda olduğunuzu söyleyebilir misiniz? Demokrat mı komünist misiniz? Yoksa bağımsız milletvekili misiniz?

Cevap vermeye hazır değildim. İnanın, bütün bunlar benim problemi çözme anlayışına çok tersti.

Duygusal bunalım içinde, 12 dakika şokundan hala kurtulamadan ve en önemlisi milletvekillerinin şehrin son derece zor durumunu dahi dinlemeye yaşanmadıkları bir ortamda sinir olup, iyi bir sonuç elde etmek isteyen birinin herhalde söylemeyeceği sözler ağızından çıktı:

- Benim tek platformum var: Ekonomik platform. Hala onun üzerindeyim. İcra Komitesi Başkanı'nın ilk amacı bugün şehri yaşatmak ve Moskova'lılara belli bir hayat standartını sağlamak olduğunu zannediyorum. Bu işin politik bir yanı olduğunu da düşünmüyorum. Ben işletmeciler partisine aitim!

Salondan alkış ve gülüş sesleri duyuldu. Bu tepki, hiç beklemediğim kadar herkesin hoşuna gitti. Ondan sonra sorular tükenmedi. Sonuçta, tüm beklentiler sona erdi. Yeni (özür dilerim, eski) İcra komitesi Başkanı, oyların üçte ikisinin fazlasıyla seçildi.

Kaderim belli oldu. Olayın tarihi, 26 Haziran 1990'dı. Bir süre sonra "Takım" sorunu ortaya çıktı. O zamanın kanunlarına göre "Takım" Moskova Şurası tarafından tasdik edilecekti. Tüm İcra Komitesi için milletvekillerinin onayı gerekiyordu. Bu konuda Nikolay Nikolayevič Gonçar'ın hakkını vermek lazım. Bizim konumumuzu o kadar çöşkuyla kabul etti ve diğer adayı o kadar büyük kararlılıkla savundu ki, hemen hemen tüm tecrübeli yöneticileri tasdik ettirebilirdik. Parti ideallerinin birleştirdiği insanlardan değil de; çalışma arzusu olan ve politik ihtiraslardan kurtulmuş insanların oluşturduğu bir kadronun bir araya getirilmesinde, depolitize olmuş hükümet konsepti önemli rol oynadı. Eskiden ne iş yaptıklarına bakmaksızın tümüyle yeni bir kadro oluşturduk.

Belediye çalışanları icra organlarının faaliyetinde herhangi bir partinin çizgisini takip etmemeli. Daha sonraki olaylara dayanarak söyleyebilirim ki bu prensip sayesinde, bugünkü Moskova Hükümetinde, hem reformlar sırasında dağılmış sistemde çalışan insanları, hem de eski sistemle savaşılanları ve diğer iş dallarından gelenleri biraraya getirebildik.

Doğal olarak kadrolar oluşturulduğunda sert tedbirler uygulandı. Yönetici namuslu, işi bilir, disiplinli, demokratik reformalara açık biri olmalıydı. Daha da önemlisi sonuca varmayı bilmeliydi. En önemlisi ise Belediye çalışanının mutlak olması gereken özelliğe sahip olmalıydı: Kendisine gelen insanın dardını içtenlikle dinlemeyi bilmeliydi.

Bir açıdan Belediye çalışanı doktor gibidir. Başka bir insanın dardını kendi acısı gibi hissedip onu kendi kararı ve iradesiyle tedavi eder. O müdür değil, şehir servis sisteminin bir parçasıdır. Amacı insanların hizmetinde olmaktır. Bu felsefeyi kabul ettiyse, hem sonuç alacak, hem de kabul görecektir. Herhangi birinin dardına omuz silkiyor, bir müdür gibi oturuyor, karşısındakine hayır diyebiliyor, bazen de onu kırabiliyor, hayatını mahvedebiliyorsa, ne kabul görecektir ne de sonuç alabilecektir. Kadroları seçerken en baştan bu icra organı felsefesini uyguladık. Doğru olup olmadığına okuyucu, Moskova ve diğer şehirlerdeki durumu karşılaştırarak karar versin. Petesburg'da, diyelim başka bir yol izlendi. Orada icra komitesini komple değiştirdiler. Yeni ileri, aktif ideolojik yapıdaki insanları çağırdılar... Bütün bunlar çok güzel, fakat neticeleri karşılaştırmak istemiyorum.

2

İş kaynağı. Bu bir metafor değildir. Ne eski Moskova Hükümeti, ne de komünizm zamanında ki Moskova Şurası bu kadar gerilim yaşamamıştı.

Bir "sigara isyanı" çıktı. Bu şartsız koşulsuz özelleştirmeyi isteyen Tverskaya sokağını trafiğe kapattılar, üstelik her olay gerekli kanunlar yokken en kısa zamanda bir tepki gösterilmesini gerektiriyordu.

Sigara isyanını klasik şekilde idare ettik, diyelim. Popov şehrindeki sigara fiyatlarını serbest piyasa seviyesine çıkarmayı, aradaki farkı ise Moskova Sosyal Güvenlik Fonuna yatırmayı teklif etti. Taksit davası ise o kadar kolay sonuçlanmadı: Şoförlerin yaptığı baskı ve demogolojiye dayanamayıp şehri gerçekten taksisiz bıraktık. Bu konuda rahat davrandığım için kendimi hala affedemiyorum.

O dönemin işlerini uzun uzun anlatabilirim, fakat iktidarın karar alma metodunu anlatmam daha önemli olabilir. Sadece bir örnek verebilirim.

Yeni şartlarda çalışmalarımızın ilk günlerinde, yönetim Teorisi ders kitaplarımızın, "Yönetim krizi" olarak geçen bir olayla karşılaştık. Moskova'da otuzüç ilçe vardı. Her birinin başında şehir belediyesinin minyatürü bir yönetim vardı. Şehir Belediyesinde bir İcra Komitesi, ilçelerde de birer İcra Komitesi, Şehir Planlama Komitesi yerine İlçe Planlama Komiteleri vardı.

Sovyetler döneminde Semt İcra Komite Başkanlarını kimse pek

dinlemezdi. Onlar "Şamar Oğlanı" rolündeydiler. Sebze deposu iyi çalışmıyor mu? Suçla, suç ilçededir, iyi çalışıyorsa şehrin başarısıdır. Yönetim sistemi yukarıdan aşağıya çalışırdı.

Bölgülerin tüm oran ve hacimleri merkezden belirtiliyordu. Moskova Stalin zamanında şimdiki gözle bakıldığında ilginç gelen bir prensibe dayanılarak ilçelere ayrılmıştı; parti üye sayısına göre her birinde yaklaşık 65 bin parti üyesi olacaktı. Parti bölümleri genellikle iş yerinde bulunuyordu. Dolayısıyla "gecelik" denilen, sanayi olmayan kenar semtler çok büyüdüler ve 700 bin kişi ve daha da fazla insana ulaştılar. Bu kadar insana bakmak zorunda olan bir Semt İcra Komitesi düşünün. Onun tüm personelinin insanların çektiği tüm zorlukları bir tarafa bırakın, istese bile nüfus belgelerini çıkarmaya bile zamanı olmayacaktır. İcra Komitesi Başkanlığı görevi sıradan biri için ulaşılmaz bir görevdi. Fakat kendisi de üst şehir yöneticisi olarak bu kadar çok bölümün problemlerinin, ne psikolojik ne de fiziksel olarak aşağıdan yukarıya tırmanan sorunları çözebilecek güçte sahip durdu.

Yönetim teorisine göre bir yönetici 8-10 bölüme etkili olarak bakabilir, hepsi o kadar. Eski sistemde bir "Yönetilme Normu"na uyulup uyulmaması kimsenin umrunda değildir. Yeni demokratik ortamda ters haberleşme sistemi oturtmamız gerekmektedir.

Nasıl yapabiliriz? Totaliter geçmişten devraldığımız, yeni şartlarda etkisiz olan yönetim sistemini sonsuza kadar geliştirme imkanımız vardı. Fakat Popov'un her zaman başka bir yol bulabileceğini göstermek için bir örnek verdim.

O, ilk günlere geri dönelim, dedi. Moskova, Zamoskvoreçye, Arbat, Hamovniki gibi şehir yerleşim merkezlerinden oluşup, çevredeki köyleri kendisine bağlayarak büyüdü. Öyleyse niçin şehrin kendi idari bölümlerini bu eski esasa göre değil de Bolşevik sisteme göre oluşturmalı? Uzmanları çağırdık, tarihi yerleşim merkezlerinin sınırlarını harita üzerinde çizdik. Sonuçta, 137 tane yerleşim merkezi ortaya çıktı. "Brejnev", "Kirov" ve diğer suni semt ağı arkasında kaybolmuş gerçek Moskova'yı bulduk. Biraz değişmiş, fakat geçmişin hatırasını taşıyan bir şehir gördük. "Tuşino", "Nagatino", "Troparevo" gibi eski, unutulmuş isimleri duyduk. Yeni sistemde bunlar suni olarak canlandırılmış değil, canlı ve kompakt yerleşim yerlerinin gerçek simgesi gibi geliyordu.

Fakat o an yeni bir sorun ortaya çıktı. Moskova Şurası bu kadar bölüm ile çalışamazdı. Popov, "Üç seviyeli sistem kurmak gerek" diyordu. Söz konusu dokuz milyonluk "Süpertown" olunca çok mantıklı bir fikirdi bu.

137 semtlik ağı bir karkasa oturtmak lazımdı. Karkas da çok doğal

olarak bulundu. Moskova merkezden kenarlara doğru geliştiği için Moskova'lıların kafalarında her zaman bir pusula mevcuttu. Ben güneybatıda oturuyorum, ya sen? Hatırlıyorsanız eski haritaların bir köşesine haritanın pusulası adı verilen sekiz uçlu bir yıldız, çizilirdi. Bu doğal coğrafik yön gösterici şehir planının üzerine çizilse, sekiz sektör artı şehrin büyümeye başladığı merkez ortaya çıkar. Bunlara ilave olarak bir de Zelenograd on tane idari bölüm ile artık rahat çalışabilir.

Yaşam bu kararı doğruladı. İlk baştan fazla "mantıklı" görülebilir. Fakat "Yönetim Normu"na uygun olan yapı içerisinde çalışmaya başlarsan, mantığın da faydalı olduğunu anlarsın.

"İdari Bölme" prensibini değiştirerek şehri idare edilebilir bir hale getirdik. Şimdi Moskova Hükümeti on belediyeden sürekli bilgi alıyor. Onlar da yaklaşık 14 semt ile norma yakın bir durumda çalışıyorlar. Site sakinleri bu ilçe başkanlarından her birine rahatlıkla ulaşabiliyor, kendi problemlerini anlatıp, yardım isteyebiliyorlar. İleride de Çarlık yapmayacak, insanların hizmetinde olacak birini kendi aralarından seçebilirler.

3

Bazen Popov "Komutanlık" yapmaya başlıyordu. Talimatlar veriyordu. Talimatların çoğu tartışma götürür türdendi. O zamanlar aramızda konuşmalar olurdu.

O, "işte kararım bu, uygulayın"; ben, "Moskova Şurası Başkanı olarak sizin böyle bir karar verme hakkınız var tabii. Ancak İcra Komitesi Başkanı olarak benim de onu uygulamama hakkım var. Kanunen bize hükmedecek, ya Moskova Şura toplantısı ya da mahkemedir"

Gerçi böyle sahneler az oldu. Onunla çalışmak, fikirlerini dinlemek hoşuma gidiyordu.

"Farklı bir kana" sahip bu insanların da icra organlarının hareket tarzına güven duyması şaşırtıcı bir şeydi. Bunun nedeninin sorumluluk mantığı olduğunu düşünüyorum. Bu mantık milletvekillerine değil de, bize yakın olmaya zorlamıştı onu. Çünkü Moskova Şurası Başkanı, insanların gözündeki şehrin gerçek sahibiydi. Mağazalar, savaş gazilerine özel satış yapmadığında kime şikayet edilir? Evdeki borular donduysa suçlusu kim?

Milletvekilleri değil ki!

İşte bu "sorumluluk mantığı" problemlere yaklaşımımızı ve karar verme metodlarımızı birbirine yaklaştırdı. Popov, İcra Organlarının çalışma özelliklerini anlamaya başladı. Milletvekilleri koltuğunda oturarak seçimler sırasında uzlaşmaz bir şekilde düğmeye basmak başka, hazırlanan grev veya gıda maddeleri temininin durdurulmasını önlemek başkadır.

Burada koşturmak veya resim deyimli uzlaşma noktası bulmak zorunda kalıyor insan.

Bunun için burada bir sene görev yaptıktan sonra, eskiden sadece teorik olarak bildiği, Sovyet pratiğinden ne kadar uzak olduğunu kavradı. Komünist partisi etkisini kaybedince, bu sistem Lenin'in "Tüm iktidar Sovyetlere" sloganını milletvekillerine uygulamaya başladı. Bu sloganı canlandıran Prestroyka'nın mimarları, gerçekten partiye ait olan iktidar tekeline korumaya bakıyorlardı. Başkent Şurası, Milletvekillerinin çoğu demokrat olduğu halde, Gorbaçov'un uydurduğu hantal yapı yerli yerinde kaldı.

Yeni milletvekillerinin en büyük problemi, demokratik iktidarı paylaşma prensibi oldu. Teorik olarak herkes bunu kabul etti. Hepsi, demokrasi mekanizmasının neye dayandığını duymuş veya okumuştur. Üçlü sistemin özerkliğine sözde hayrandı. Bir bölüm kanun çıkarır, öbürü uygular, üçüncüsü ise ikisine hükmeder.

Fakat prensip başka, uygulama başkadır. Burada teori değil, uzun gelişim yılları gerekli. Totaliter alışkanlıkların hala canlı olması, iktidar paylaşım mekanizmasını, halat çekme mekanizmasına çabucak dönüştürüyor. Bu durum hem büyük parlamentoda, hem de bizde oldu. Moskova'lı seçilmiş insanlar (Seçilen) hükümetin fonksiyonlarını kontrol etmek istediler. Sürekli "denetim" mekanizmaları oluşturdular. Bizim aldığımız tüm kararları iptal etmek hakkının verilmesi konusunda ısrar ettiler. Kadro politikamıza karşı diktatörce davrandılar. Bütün bu hareketlerin felsefesi, İcra Organlarına sadece ilave edilmiş bazı rolleri açıkça ortaya çıkardı.

Aynı zamanda kısmen müdürlerden, kısmen de kendilerini halka beğendirmek isteyenlerden ibaret olan Moskova Şurası'nın, bir amaç belirtip ona ulaşılması için gereken kararları almaktan aciz olduğu kısa sürede ortaya çıktı.

Karışık demokratik mekanizmaların incelenmesi gereken durumlarda milletvekilleri eşitlik prensibini ve lümpen mantığını kullandı. Girişimcilik ve serbest piyasa gibi yeni gereçler söz konusu olduğunda alışılmış devlet tekel standartlarını kullandılar. Konu bir üretim kolu olduğunda işler, gülünmesi mi yoksa ağlanması mı gerektiği bilinmeyen anektoda dönüşüyordu.

Ever Moskova Şurası'na yeni insanlar geldi. Fakat yeni her şeyin eskisinden iyi olduğunu söyleyen o yılların moda fikri, cazibesini çabucak yitirdi.

Yeni milletvekilleri görece olarak üç sınıfa ayrılabilir. Bir grup, eski düzeni yıkmak üzere geldi. Onlar eski iktidar sisteminin çalışma şekline

karşıydı. Kendileri iktidara gelince mevcut iktidar sistemini yıkarken sonucun ne olacağını pek göremediler.

İkinci grup iktidar tadını alınca, alıştıkları memur yöntemleriyle ondan faydalanmaya başladılar. Yani geçiş döneminin zorluklarını kullanarak, olayları kendi yararlarına çevirdiler.

Yalnız sayısı az olan üçüncü grup milletvekilleri, demokratik yönetim prensiplerini benimsediler. Demek istediğim şudur; Şehre hükmetmek gerekmiyor. Şehir iktidarının başında neyin iyi, neyin kötü olduğu hakkında, herkesin yerine karar verecek biri değil, halkın hizmetinde olmaya ve kendi mevkisini şehir servis sisteminin parçası olmaya adanmış biri olmalı. Bu anlayışla belediye görevi fiilen işletmeciliktir. İcra organlarının güçlenmesinin de sebebi buydu.

İşte bu iktidar anlayışı için de Popov'la mücadelemiz anektoda dönüşüyordu.

Savaş zor ve sertti.

Birkaç defa İcra Komitesi komple istifa etme noktasına geldi. Bu arada da Gavril Haritanoviç, onun kendi ifadesiyle belediye başkanlık fikrini benimsemeye başladığını söyledi. Şehirde, milletvekillerinin yetki taleplerini ve statülerini denkleştirecek bir iktidar kurumu oluşturulması gereğine dikkat çekti.

O anda Rusya'nın hiç bir yerinde buna benzer bir şey yoktu. Biz o zaman geçici olan bir karara dayanarak, belediye başkanının tüm şehir halkı tarafından seçilmesi fikrini kabul ettirdik. Yedimilyon kişi seçerse onunla kolay kolay başedemezsin.

Halbuki niye bir kişi olsun? Popov Belediye Başkan Yardımcılığı görevini kendi politik arkadaşlarından birine değil, sizin kölenize teklif edince ben çok şaşırđım. Henüz bir yıldır beraber çalışıyorduk.

Seçime beş çift aday katıldı.

Rusya'nın kendi Cumhurbaşkanı'na oy verdiği 12 Haziran 1991'de Moskova kendi Belediye Başkanını ve Yardımcısını seçti. Popov-Lujkov çifti büyük bir oy farkıyla (%67 gibi) seçimi kazandı.

Bu, Şehir iktidar sistemi reformunda bir adımdı. Fakat sonraki oylar, bunun politik anlamda doğru olduğunu ispatladı. Bir-iki ay sonra "ağustos sendromu" netlik kazandı. Başkent'in güçlü icra organlarına sahip olmasının önemi o an ortaya çıktı. Belediye Başkan'ının otoritesi o zamana kadar sağlamlaşmış olsaydı. Moskova'da düzeni oluşturmanın ne kadar güç olacağını söylemek daha da zorlaşırđı. Yalnız başkent için çok önemli bir anda tüm belediye bölümlerinin yüksek disiplinle, belediye başkanı ve yardımcısının oluşturduğu hareket sistemine uygun çalıştığını kaydetmek istiyorum.

4

Burada okuyucudan özür dilemek zorundayım. Burada darbeyi (Gorbaçov'un iktidardan uzaklaştırıldığı darbe. Ç.N.) yer alacaktı. Olaylar çoktan yazılıp "72 Sattlık Can Çekişme" adlı bir kitap halinde yayımlandı. (Moskova 1991) Tabii ki asıl söz konusu olan bunların yayınlanması değildir. Sık sık yapıldığı gibi bazı bölümleri bu kitaba dahil edebilirdim. Yazılan her olay genel anlatım akışına göre değişik, yeni bir anlama sahip olurdu.

Fakat darbeyi bugün anlatmaya kalksam, bir çok olayı yeniden, sonra gelişen olayları da hesaba katarak değerlendirmem gerekecekti. Ana vurgular değişmezdi. O zamanın kahramanlarının daha sonra değişik tırnak içinde "kahraman" haline geldiğini belirtmekte bir fayda olduğunu düşünmüyorum. Onları nasıl nitelendirmem gerekir?

Hayır, tarihi yeniden yazmaktan hoşlanmam. O bölümlerin metni olduğu gibi, zamanın getirdiği etki altında yazılmış kalsın. Burada yalan tek bir söz yok.

Herkes olayları okuyup yerli yerine oturtabilir.

5

Takvimin üzerinde "27 ağustos. Gorbaçov'a gidilecek" diye yazı var.

Bir çok defa gelmiş olduğum Mihail Sergeyeviç'in odasında yine oturarak gelişen değişimlere şışınıyorum. Başkanın çevresi sahipsiz ve terk edilmiş boş ev gibi yankılanıyordu. Politikaya bulaşmış insanlar için iktidarın cazibesini oluşturan havadaki o gerginlik "devlet enerjisi" kaybolmuştu. Doğanın sahibinin yüzüne dikkatlice bakıyorum. Nasıl değişmiş! Kendine olan güveni, inceliği kaybolmuştu. Çekiciliği, eskiden her cümlemin altında gizli olan, konuşmanın devamını getiren, karşısındakinin itirazını bastıran şeytansı neşesi yok olmuştu.

Her şey zorla yapıyordu. Bakışları bulanıklaştı. İçimden "O artık devlet adamı değil" diye düşündüm.

Bir şey daha hatırladım. Forosta yapılan çekim sırasında yüzünde beliren gizli korku ifadesi silindi. O zaman paniğe kapılmış birdenbire, kendisi için savaşanlara hitap etmeye karar vermişti. Yeni ifade, Rusya Parlemantosunda, Yeltsin tarafından resmen zorlanırken ve hiddetle bağırarak toplantı salonu karşısında Bakanlar Kurulu toplantı tutanağına hainlik yapıyor, onu "GKÇP" (Olağanüstü Halden Sorumlu Devlet Komitesi. Ç.N) ile aldatıyordu. Başkanın yüzündeki ifadeyi alçalma olarak algıladım. İstifası artık zaman meselesiydi.

Konuşmamız, Bakanlar Kurulu'nun durumundan açıldı. Ülke hükümete kaldı. Vaziyet oldukça ciddiye. Cumhuriyetler, kendilerini, İmparatorluğu yenmiş gibi hissediyorlardı. Birlik Sözleşmesi

imzalanmıştı. Ayrışma ve ilişkileri koparma niyeti "Domino Efektini" başlatılabildi. Her şey kağıttan ev gibi dağılılabildi. Yeni İcra Organları acilen kurulacaktı.

Sovyetler Birliği Bakanlar Kurulu'nun yerine geçici olarak alacak "Operatif Yönetim Komitesinin" kurulmasına karar verildi. Başkanlığını Rusya Başbakanı İvan Silayev yapacaktı. Yardımcılığı görevi bana teklif edildi.

Teklifi redetmeye çalıştım. Tek bir sebebi vardı: Silayev ile benim aramdaki düşünce farklılıkları çok ciddi ve derindi. Bir defa, darbeden bir yıl önce, yaptığım itirazlarla onu, şimdiye kadar kimsenin görmediği bir ruh haline sokmuştum. Bu olay bir çok şeyin açıklanması olacağı için onu anlatayım. O zaman söz konusu olan, yeni serbest piyasa mekanizmalarının hayata geçirilmesiydi. Silayev işe çok basitmiş gibi yaklaşıyordu; bakanları, sözümona "konsernlere" dönüştürdü bir gün içerisinde, yanılmıyorsam, 16 tanesini dönüştürdü. Serbest piyasa yapısını taklit ederek bürokratların iktidarını korumakla görevlendirilmiş koca canavarlar ortaya çıktı. Fiilen değişen yalnız maaş ve ünvanlarıydı. Eski bakanlıklar yerinde kaldı.

Serbest piyasadan söz ettiğinde acaba yalan mı söylüyor, yoksa gerçekten anlamıyor mu? diye karar veremezdim. Bu bakanlıklar (özür dilerim, konsernler) Moskova içerisinde bulunduğu için ben bakanlar kuruluna çok açık bir yazı yazdım. Moskova içi doldurulmuş bu korkulukların kurulmasını doğru bulmuyor, dolayısıyla onları şehir dışına çıkarmanızı istiyoruz diye belirttim bu yazıda.

Bu konuyla ilgili olarak yapılan özel toplantıda şöyle devam ettim; "Bu aldatmalar durdurulmazsa, belediye yetkilerine giren tedbirleri alacağız, bu sözümona konsernlerle kira sözleşmelerini imzalayacağız..." Konuşurken Başkanın yüz ifadesinin değiştiğini görüyorum. Sonra yüzü kızardı, ayağa kalkıp, böyle bir kanunsuzluğa yol açmam, Moskova Belediyesinin tüm kararlarını iptal edeceğim diye bağırmağa başladı.

Ben ise buna cevaben çok sakin bir şekilde (Bana öyle geldi ki, bu tür durumlarda insanın şeytanlık tarafı ağır basar) şöyle devam ettim; "Elektrik ve suyu keseceğiz... Moskova'da bu sahte kuruluşları tanımayacağız. Bu serbest piyasa değil, sahtekarlıktan başka bir şey değil"

Bütün bu sahnenin dışarıdan nasıl görüldüğünü bilmiyorum. Fakat dıştan edepsizlik gibi görünen bu olay biri taklit biri gerçek olan iki reform stratejisinin birleşmezliğini gösterdi.

Olanları hatırlayarak komite başkanı ile çalışamayacağımı anladım. O eski yapının insanıydı. Biz muhakkak karşı karşıya gelecektik. Daha sonra

düşündüğüm gibi de oldu.

Şimdilik ben büyük bir heyecanla komitede çalışmaya başladım. Durum son derece gergindi. Herkes açlık başlayacak diye bekliyordu. Gazeteler, dayanamayacağımızı yazdılar. Ekspresler, açlık ayaklanmaları olacağı yolunda kehanetlerde bulundular.

Benim amacım, ayrılık tohumlarının ekildiği bir ülkede tek gıda sağlama sistemi kurmaktı. Her Cumhuriyet, bölge, şehir, köy olmak üzere her iktidar bölümü fiyat patlamasını beklediğinden hiç bir şey paylaşmak ya da sarmak istemiyordu.

Herhangi bir sözleşme lafi bile yoktu, kimse kimseye inanmıyordu. Durum yoldan çıkmaya müsaitti.

Her seviyedeki yöneticilerle görüştüm, ikna ettim, zorladım, kendilerine karşılıklı yarar fikrini aynlatmaya çalıştım. Yardımcılarımla fiyatları ve teslimat hacimlerini hazırladım. Her maddenin miktarı tespit edildi. Eksiklerin tamamlanması için Avrupa Parlamentosu, İngiltere, Belçika, Almanya, Polonya ile görüşüldü. Şimdi artık kesin olarak söyleyebilirim ki, her şeye rağmen ülkede açlık başlamadıysa bu bizim komite elemanlarının büyük katkıları sayesinde. Fakat bu işleri yaparken ilginç bir olayla karşılaştık. Cumhuriyetlerin *yöneticilerin politik görüşleri ile ekonomik çıkar düşünceleri sık sık çelişirdi. Yönetici elit kesim, bağımsızlığın dış görünüşü ile yetinmek istemedi. Tek ekonomik ortam oluşturma düşüncesi, politik grupların şiddetli baskısıyla karşılaştı. Ukrayna'da milliyetçi unsurların baskısı Orta Asya Cumhuriyetlerinde devlet bürokrasisinin baskısı, bazı yerlerde ikisinin karışımına birden yeni doğan iş dünyasının elit kesimine onların güç alanları mafya da ekleniyordu. Yani mantıklı ekonomik hesap dışında her şey, en arkaya itilmişti. Buna rağmen politik ayrışma sonucunda bölgeler kendi içine kapanıyordu. Bu durum Sovyetler Birliği'nin dağılmasını getirdi.

Bu sorunlarla en çok karşılaşan ben değil, komitenin başka bir grubunun başındaki Grigoriy Yavlinski idi. O yeni birlik sözleşme taslağının hazırlanmasını üstlenmişti. İş tamamladı. Bağımsız Cumhuriyetlerin ekonomik alan içerisinde işbirliği sistemi oluştururken çok dikkatli ve köklü düşünüldü. Taslak birkaç varyant içeriyordu. Yapı içinde kollektif üyelik ve özel para birimlerinin yapılması da öngörülüyordu. Yavlinski'nin Cumhuriyet Başkanlarına yaptığı konuşmaya hayran kaldım. Onun ekonomik düşünce yeteneği, toplumu, ekonomik perspektif ve şartlarla ölçülen sistem olarak görmesi, politikacıların o ana kadar duydukları her şeye çok tersti. Onlar ekonomiyi "Sindirella" gibi görüyorlardı. Politik amaçlarına göre ekonomiyi

istedikleri gibi yönlendirebiliyorlardı.

Onlar devletin prestijinin sadece roketler ve astronotlarla değil; uluslararası fuarlarda Rusya'yı başarıyla temsil eden Demidovlar ve Morozovlar gibi işadamları ve toplumun yaşam seviyesini yansıtan sağlıklı ve güçlü imajlara ihtiyaç olduğunu adeta unutmuşlardı. Yavlinski'nin yaptığı konuşmanın basitlik, mantık ve netliğinin bizim polikacıları etkileyeceğinden emindim. Fakat yamıldım. O gün ikimiz de konuşma yapmıştık. Benimki birinciydi, çünkü gıda durumu herkesi ilgilendiriyordu. Ben karşılıklı teslimatların süre ve hacimlerini içeren Cumhuriyetlerin işbirliği programını açıkladım. Gıda krizinden çıkma imkanlarını ortaya koydum. Cumhurbaşkanı'nın Yavlinski'nin konuşmasını anlamaması beni çok üzdü. Tepkileri konuya uymadı, sorular politika temelliydi.

Bu insanları harekete geçiremeyeceğimizi anladım. Serbest piyasa ile ilgili konuşmaları desteklemelerinin sebebi bu hayat sisteminin doğru ve tek olduğuna inanmaları değil, ekonomik değişikliklerin politik etki yaratacağı konusunda kendilerine söz verilmiş olmasıydı. Öncelikler (avantajlar) sistemi eskide kalmıştı.

Uygulanmalı Yönetim Komitesindeki çalışmam da anlamını yitirmişti. Artık yönetilecek bir şey kalmamıştı.

6

Fakat benim istifamın direkt sebebi bu "zamansız düşünceler" değil, beklendiği gibi Silayev ile çatışmam oldu. Zafer heyecanı (Darbecilerin yenilmesinin Rusya iktidarının iş olduğunu unutmayalım) birkaç yanlış karar verildi. Eski Sovyetler Birliği kurumlarının mülkiyeti, Rusya'nın mülkiyeti ilan edildi. Cumhuriyetlerdeki memurlar, eski Sovyetler Birliği bakanlarına, devlet binalarına, bilgisayar merkezlerine hemen el koydular. Bu operasyon hemen hemen "Schturm und Drang" gibiydi.

Bu politikaya itiraz ettim. Söz konusu olan Komünist Parti'nin mülkiyeti değildi. Onun konumu açıktı: Fakat Sovyetler Birliği Mülkiyetinin kendi sahibi vardı. O tüm Cumhuriyetlerin katkılarıyla yaratıldı. Ben medeni şekilde, işten anlayan biri olarak, belirti prensiplere ve açık hesaplara dayanarak, onu yaratanların dağıtılması gerektiğini düşünmekteydim.

Burada iki prensip sözkonusuydu. Bir taraftan 'Tutma Refleksi'nde; sağlam Rusya ekonomisinin 1917 Ekim Devriminden sonra iflas etmesine yol açan, nefret ettiğim Bolşevik psikolojisinin izleri vardı. Pratikte bu bir lümpenlik ve soygunculuk felsefesiydi. Bolşevik ideologlar kendi üroyoplarının amaçları konusunda ne düşünürlerse düşünsünler (Onların çoğunun bunu candan yaptıklarına inanıyorum) pratikte onlar

ağır suç ideolojisinin üzerinde oturuyorlardı. Bunun 70 sene sürdüğünü de unutmayalım.

Bu şartlarda insanlara mülkiyete karşı kutsal saygıyı yeniden hissettirdikten sonra (kimin olduğuna ve sahibi hakkında ne düşündüklerine bakmazsınız) özel mülkiyet ve serbest piyasa ekonomisine geri dönmek mümkündür. Eğer kendimizi, hastalıktan sonra iyileşen bir hükümet gibi düşünürsek, Sovyetler Birliği Mülkiyetine medeni davranış örneğini göstermeli, onun kaderini açık ve kanunen doğru bir şekilde belirlemeliyiz.

Öbür taraftan, paylaşma prensibi yerine el koyma fikrini koyarak, gelecekteki ekonomik entegrasyon perspektiflerini zorlaştıracığımızı düşünüyordum. Niçin Amerikan İşletmeleri Güney Kore'de , Güney Kore'lilerininki de Amerika'da çalışabiliyorlar. Niye bizim bağımsız Cumhuriyetlerimiz onlardan birinde bulunan işletmenin ortağı olmasın? Başkanur Hava Üssü veya Kama Araba Fabrikası gibi tesislere dövizle hissedar olmamız için hiç bir sebep yok. Fakat Silayev bu düşünceleri dinlemek istemedi. Rusya Başkanı olduğu için tek bir prensip uyguluyordu: Benim topraklarımdaki her şey benimdir.

Daha sonraki etapta bir çok çatışma ve dezentegrasyona yol açan karar felsefesine ilk adım atıldı. Rusya'nın böyle kararlardan birşey kazanıp kazanmadığını bilmiyorum. Fakat diğerlerinin "Tutma Refleksi'nin sebebi olduğundan benim şüphem yok.

Eski Sovyetler Birliği Bakanları mülkiyetine bu tür davranmanın yanlış olduğunu açıklayan bir yazıyı komisyon başkanına sundum. Komite toplantısında da aynı konudan söz ettim. Ortak mülkiyet paylaşımı sırasında medeni bir davranış göstermezsek, bizim ve her şeyden önce Rusya'nın kayıpları kazancından büyük olacaktı. Bu yöntemlere sadece Vulgar ve Bolşevik ruhu taşıyan çözüm yöntemleri denilebilir. Komite üyeleri beni aktif şekilde desteklediler. Silayev yavaşladı ve frene bastı.

O zaman ben istifa dilekçesini sundum. Gorbaçov çok kızdı; ayıpladı, kınadı, zor dakikada yardım etmek istemediğimi söyledi. "Aşağıdan" "Belediye seviyesinden" getirilen bir insanın yüksek iktidarda olmanın getirdiği imtiyazlardan nasıl vazgeçebildiğini anlamıyor gibi geldi bana.

O, Komitede çalıştığım süre içinde açıkça görmüş olduğum basit bir gerçeği görmüyordu. Birkaç ay bile geçmeden hem "Yüksek İktidarın" hem Komitenin, hem de Sovyetler Birliği Başkanı olan kendisinin devre dışı kalacağını farkında değildi.

7

Moskova'nın 1991 Ağustosunu anlatan BBC dizisinin ismi "İkinci

Rus Devrimi" idi. O tarihi olayın böyle yorumlanmasına kesinlikle karşı olmadığım halde, tarihe görsel açıdan bakmaya hepimizin yatkın olduğunu kaydetmek istiyorum.

Sokaklardaki miting ve barikatlar asfalt üzerindeki kan, bütün bunlar milyonlarca insanın dikkatini çeker. Devrim kendi görsel cazibesini kaydedip de, günlük rutin işler sırasına girince yakıcı ilgi odağı olmaktan çıkar. Fakat gerçek devrim dramı bazen tam o seviyede, yani günlük işlerde olur. Çünkü Devrim, sosyal yapının değişimidir. Sosyal yanı ile diğer bilimsel kavramlar arasındaki fark ise, onun insan kaderinin içinden geçmesidir.

Sovyetler Birliği hükümetindeki mevkimi bıraktıktan ve "Belediye'ye" döndükten sonra çok sevdiğim iki şey oldu. Artık Silayev ile değil, Popov ile çalışacaktım. Başladığımız işleri onunla birlikte sonuca götüreceğimizden emindim.

İkinci olarak Rus geleneğine göre özellikle Başkent Sovyet toplumunun yapısal yeniden yapılanmasının öncüsü olmalıydı.

Çünkü darbecilerin yenilmesi, toplumdaki değişimlere sadece temel oluşturdu; Komünist Parti'nin liderliğini yok etti. Ordu içinde destek bulan İmparatorluk merkezi dağıldı.

Fakat devlet mülkiyeti temeline dayanan bir yapı olarak sosyalizmin ana tabakası hiç değişmedi ve kimse nasıl değiştirileceğini de bilmiyordu.

Bunun için Programımızın en önemli maddesi özelleştirmeydi. Devrim, mülkiyeti insanların elinden alıp devlete teslim etmişti. Şimdi mülkiyet geri iade edilecekti.

Ağustos olaylarından sonra bu konuda bir problem çıkmayacak gibiydi. Gerekli kanunlar iyi kötü çıkartılmıştı. Tüm mevkilerde "Demokratlar" veya değişime hazır olan eski işletmeciler, özelleştirmeciler vardı. Özelleştirme konusundaki tüm toplantılar şartıcı bir fikirbirliği içinde geçiyordu.

Fakat pratikte değişim sıfırdı. Ne bir mağazadan, ne bir kuru temizlemeden, ne de bir ayakkabı tamir atelyesinden bu konuda tek bir dilekçe bile gelmiyordu.

Sabır ve sükunet isteyen ilginç bir durumla karşı karşıyaydık. Mağaza Müdürlerini topladım: "Niye özelleştirmeye geçmek istemiyorsunuz? diye sordum. "İstiyoruz" diye cevap aldım. "Öyleyse sizi engelleyen nedir"? diye sordum. Ufak, kaldırılması kolay olan formalitelerden başka bir şey yokmuş. Anlaşıyoruz. Ayrılıyor. Herşey eski haline kalıyor.

Moskova Ticaret Bakanı Vladimir Karnalınov'u çağırıyorum. "Seni durduran nedir"? diye sordum. Özelleştirmenin şart olduğunu kabul ettin ya! Batıya gittin, özel işletmelerin, gerekli şartlar varsa daha iyi çalıştığını

gördün" "Gördüm, biliyorum. Fakat şehir hazır değil. Çiftçilik yok. Toptancı pazarı yok. Mağazaları nasıl dolduracağım? Onlar devlete ait iken oraya iyi kötü birşeyler teslim ettirebiliyordum" Toptancı pazarları acilen kurulacak diye anlaşıyoruz. İş başlıyor ve hemen yine duruyor. Neden anlayamazsın. "Demokratların" hiç beklemediği bir durum çıkmıştı ortaya o ana kadar program için inanç ve sloganlara dayanarak mücadele yürütülmüştü. Seçmenlerin oylarını almaya çalıştıklarında kendi rakiplerini açıkça taraf olarak görmeye alışmışlardı. Şimdi ise karşlarına fikri muhafazakar değil, sıradan Sovyet insanı çıktı. Mesela sosyalizm döneminde ahlaksızlığa alışmış mağaza müdürü (çünkü hırsızlık yapı yapı özel işletmelerden fazla para kazanmaya alışmış ve dolayısıyla bu lanetli özel mülkiyete hiç ihtiyacı kalmamıştı. Gece saat üçe kalmak, taze meyve sebze aramak, alıcıları çekmek zorunda kalacağım biliyordum) kirli ve nedense kalorifer böcekleriyle dolu kuaför dükkanın müdürü, dağıtım sistemine alışmış ve serbest rekabet durumunda nasıl yönetileceğini bilmeyen büyük organizatör. Yeni bir dönemle karşı karşıyaydılar.

Bütün bu insanlar ideolojik düşman değildi. Onlar kendi oylarını bile "Serbest Piyasa" yanında kullanmış olabilirlerdi, teorik olarak hiçbiri Sosyalizmi sevmiyordu. Fakat "İkinci Rus Devrimi" İktidar yapısıyla başettikten sonra bunlara takıldı.

Popov'un ricası üzerine, mağaza, kuaför dükkanı yöneticisi ve çamaşırhane müdürlerine, 5 Aralık 1991'e kadar özelleştirme dilekçelerini sunmadıkları takdirde, işletmelerinin kanunlara uygun olarak açık arttırmayla satılacağını bildirdim. Sonuç tahmin ettiğiniz gibi oldu. 5 Aralık akşamına kadar 8 bin beşyüz dilekçe aldık.

Tabii ki bu klasik özelleştirme değildi. Sahip rolünde bir şahıs değil, eski sosyalist "Personel Kollektifi" karşımızda duruyordu. İşletmenin satın alınmasının sebebi rekabete dayanamama isteği değil, işi kaybetme korkusuydu.

Buna rağmen, Moskova Hükümeti bu özelleştirme şeklini genel olarak desteklemeye karar verdi. Taktik açıdan düşündük: Moskova'daki dikiş ve tamir atölyeleri, mağazalar ve diğer hizmet kuruluşlarında bir milyon kişiden fazla insan çalışıyordu. Serbest açık arttırma yoluyla satış yapılsa yığımsal işsizlik ihtimali çok yüksek olacaktı. Çalışan ile yeni sahip arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkacağı kesindi. Yeni şartlarda "Sahip" kim olabilirdi? Genellikle kanunları çiğneyerek Sosyalizm zamanında büyük para kazanabilmiş birisi. O kişinin iş yetenekleri tam aradığımız gibi olabilir. Fakat personel Kollektifi ile anlaşamadığından manevi olarak daha güçlü olacaktı. Biz özelleştirme yolu olarak açık arttırmayı seçmiş olsaydık ne kadar protesto, açlık grevi başlayacağını tahmin etmek kolaydı. Gazete

ve mahkemelerde ne kadar araştırma yapılacak, Moskova Hükümeti nasıl da suçlanacaktı... Bunlar da özelleştirme sürecini çok yavaşlatacaktı. Bunun yanısıra işletmeyi kendi personeline devrederek onun gelişme mekanizmasını oluşturmaktaydık. Bu günün toplu sahiplerinin gerçek yemi sahibi çıksın, en girişimci en atak olan kendi arkadaşlarının paylarını satın alsın, istiyorduk. Kendi aralarında böyle biri bulunmazsa, dışarıda bir girişimci arayacaklardı. Çünkü rekabet şartlarında böyle birinin olması şarttı.

Moskova Hükümeti böyle kararlaştırdı ve özelleştirme Komitesi tam kapasite ile çalışmaya başladı. Başında Popov'un isteği üzerine Larisa Pıyeşeva vardı. Larisa Pıyeşeva'nın "Sosyalizm'den Ayrılma Yolları" hakkında çok radikal fikirleri olmuştu. Gazeteciler çabucak onun taktiğini ifade eden bir terim buldular. "Şok Özelleştirme". Basın bu tip metodları 30'lu yıllarda yapılan kollektifleştirmeye benzetti. Stalin de kollektif çiftlikleri kurarken böyle davranmıştı diye Moskova'daki insanları özel mülkiyete zorla hapsettiğini yazdılar.

Böyle suçlamalar için ellerinde temeller vardı. Yaptığım konuşmalarda Pıyeşeva'nın yöntemlerini birkaç defa eleştirdim. İnsanlara daha nazik davranmasını, zorlayıcı tedbirlerle korkutmanın özelleştirme avantajlarını açıklamasını istedim. Çünkü onların çoğu olası geçici zorlukları ve kar kayıplarını zorunlu olarak göze alarak işletmeyi satın alıyorlardı. Şimdiki fiyat artışıyla buna cesaret etmek zordu. Sadece baskı yapmaktan, açık arttırma ile tehdit etmektense onlara yardım etmek gerekiyordu. Amacımız çalışanları moralsiz bırakmak değil, hizmet kültürünü arttırmaktı.

Bu münakaşalar gazete sayfalarına, televizyon ekranlarına yansıdı. "Hızlandırılmış" ve "Şok Özelleştirme" arasındaki fark tartışıldı. Sonuçta birincisi kabul edildi.

8

Bütün sıradışı işleri anlatmaya daldığım sırada orta yaşlı bir centilmen, şaşkınlıkla bunlara devrim mi diyorsunuz? diye sordu. O gün ben Londra'da gezdirmesini rica ettiler. Bana nezaketle göstermeyi teklif ettiği meşhur bir "Pub"da oturuyorduk. Oradan, bu uzak adadan baktığımda, üzerinde çalıştığım problemlerin ne kadar küçük olduklarını birdenbire keşfettim. Muhatabım bu zavallı Pub'ı görmemişti. Özelleştirme problemlerini biliyordu, hatta parlamento tartışmalarına bile katılmıştı. Fakat orada, İngiltere'de televizyon kanalı, silah fabrikaları, hava yolları gibi büyük tesislerin özelleştirilmesi gibi bir problemi adamın aklı bile almazdı. Çünkü onun yaşadığı dünyada böyle bir dükkan her zaman özeldi.

Dolayısıyla bizim "Devrimimizin" hiç de devrim değil, normal duruma yavaş yavaş hem de çok yavaş bir dönüş olduğuna kanaat getirdi. 70 yıl içinde SSCB toprakları üzerinde başka bir medeniyetin ortaya çıkmış olduğunu onun aklı almazdı. Bu süre içinde ortaya çıkan değişimler sadece üst karar alma seviyesini değil. İçgüdü ve sosyal alışkanlıkları da etkiledi, "normal medeniyete" dönmek bizim için artık normal olandan kurtulmak demektir. Orada kendine otel ayırtman, doğru dürüst bir ofis tutman, basit bir bilgi alman, zamanında istediğin yeri araman, sana kazık atıldığında yasal bir koruma bulman imkansızdır. Demek ki yabancıların şehrimize para yatırmalarını isteyen belediye sadece taktik zorluklarla değil, çoğu zaman medeniyet problemleriyle de karşılaşılıyor. İşadamları başka bir ülkeye gelip yakında başka bir galaksiye davet edilmiş olduğunu görüyor. "Sovyet medeniyetinde" büyümüş insanların kutsal duygularının özel mülkiyetten başlamadığını ve onunla bitmediğini anlayamıyor. Ne yatırım kanunlarının ne anlaşmazlıkları çözen normların, ne yatırımları sigortalamanın, ne sözleşme şartlarını uygulama ahlakının, ne de kutsal oyun kurallarının, yani garantili hiç bir şeyin olmadığı bir medeniyetin mümkün olduğunu kabul edemiyor.

Norm ve kanunların şartıcı uyumsuzluğu ve değişkenliği hariç buraya gelen iş adamı bir çok şeye hazır olarak geliyor. Beynini ne kadar zorlarsa zorlasın, kanunları yapan parlamento ve hükümetin, onları kullanacak insanı, onun çalışma motivasyonunu en aza düşürdükleri bir ülkeye gelmiş olduğunu kavrayamaz. Çünkü bu hükümet ve bu parlamento sosyal hayatın yaratıcısı olan insanın örgörülmediği bir toplumda oluştu.

Bu şartlarda yapısal hastalıkları dengeleyebilen sadece bireydir. Sağlam bir kanun ve norm sisteminin yapabileceğini Popov'un otoritesi yaptı. Onunla konuştuktan sonra sadece sabit para kazanmaya yönelik rutin faaliyetleri, dünyadaki gelişme ve düzene hizmet verir hale dönüştü. Gelişmiş ülkelerde kısmen unutulmuş idealleri, havası bugün bizde hissedilen ilk sermaye birikimi devrinin büyük felsefecilerinin düşünceleri canlandırmaktaydı.

9

Her şeye rağmen Belediye Başkanı'nın programının ilk maddesi konutların özelleştirilmesine ilişkindi. Bu konuda özellikle ısrarlıydı. "Sovyet insanı hiçbir şeye sahip olmadığı sürece, ondan ne iş aktivitesi ne de girişimcilik beklemeli" diye açıkladı.

Komünistlerin başladığı birçok şey vardı. En önemli başarıları, halkın mülkiyeti artırmaya yönelik doğal eğilimi, sahip olduğu gururu, çocuklara bırakılacak mülke önem vermek ihtiyacını yok etmeyişidir. İncil'de yer

alan azgın ideoloğların yapmaya cesaret edemediklerini bile yaptılar. Böylece onlar "Yeni İnsanı" yaratmak niyetindeydiler. Fakat bu insan insiyatifsiz, sorumsuz, kazanmaya değil, devletten sadaka almaya alışık çıktı. Tabii ki bu insana sahip olma duygusunu geri vermeden amaçlarımızı anlamasını bekleyemeyiz. Milletvekilleri konut özelleştirme kanununu bir an önce kabul etmeye ikna etmek isteyen Moskova Belediyesi ve Hükümeti kendi kanıtlarını bu şekilde ortaya koydular. Moskovalılar devlet ve kooperatif evlerinde oturuyorlardı.

Evlerini kendilerine geciktirmeden devretmek bu insanların psikolojisini değiştirmek demektir. Moskova Şurası bunu genel olarak kabul etti. İtiraz yok denecek kadar azdı. Fakat özelleştirme kanunu ve prosedürleri konusunda hemen anlaşmazlıklar başladı. Niye bir Moskovalı büyük bir eve diğeri küçük bir eve sahip olacaktı? Neden biri şehrin merkezinde, diğeri dışında? Neden biri iyi bir evde diğeri kötü bir evde yaşayacaktı? Bu sorunlar için önemli sebepler vardı. 70 senelik Sovyet iktidarı sırasında birçok devlet ve parti memuru (yani ülkeyi iflas ettiren birileri) Moskova'ya taşınıp şehrin merkezinde kocaman mekanlar aldılar. Sıradan Moskovalılar ise kenar semtlerde kalitesiz küçük dairelere taşınmak zorunda kaldılar. Adelet mi bu?

Tartışmaların sonu yoktu. Sayısız toplantı yapıldı, hantal katsayı hesapları teklif edildi. Metrekare "fazlalığı", konfor, semt, başka bilmem ne için ilave para alınması teklif edildi. Bu tartışmalar uzadıkça uzadı. Biz de değerli zamanı kaybetmekteydik.

O an Moskova Belediye başkanı kendisinden bile beklenmeyen bir kararlılık göstererek Moskova Paramentosunu alt etmeyi başardı. Bütün ilave ödemeleri reddedip basit bir çözüm teklif etti: Herkes oturduğu eve sahiptir. Durumu zorlaştırmaya gerek yok. Ancak iş parlamento ile bitmedi. Belediye Başkanı yolundaki yeni engel şehir hükümet aparatı oldu. Memurlar uzun kayıt prosedürü olmadan evlerin özel mülkiyete nasıl devredileceğini kavrayamıyorlardı. "Her Moskovalı önce bir dilekçe versin" diyorlar; sonra teknik servis, itfaiye, sağlık kontrolü v.s. izinlerin alınmasını savunuyorlardı. Daha sonra da özel komisyondan geçecek, notere, Belediye Başkanı bunu da kesin bir şekilde reddedip site yöneticisine dilekçe sunacak ve bir ay süre verilecekti. Belediye memurları "Olur mu? Komisyonsuz, notersiz, teknik müfettiş olmadan?" Popov "Evet, ne biri ne öbürü ne de üçüncüsü gerçekleşmeyecek. Bir an önce bitsin. Eğer toplumda güçlü bir mülkiyet sınıfı oluşturamazsak, reformların yapılması için gereken temel kaybolur. Sallanmak için zamanımız yok."

Perestroykanın ta başında, daha Gavril Popov'u tanımadan önce "Bilgi-Kuvveti" dergisinde yayınladığı bir yazısında ilginç bir düşünceye rastladım. Konusu, Rusya'daki reformlar tarihiydi. Şekil olarak profesyonel bir ekonomistin gözlemleri idi. Fakat yazının hayran bırakan bir duygusallığı da vardı. Sözü edilen insanlar kendilerini Rus Rutiniyle savaşmaya mahkum etmişlerdi.

Çoğunun sonu iyi değildi. Yüksek iktidar düşkünlüğünün kurbanı oldular. Kullanıp çöpe atıldılar. Başladıklarını sonuçlandırmalarına imkan verilmedi. Ben mistik değilim, fakat insanın kendi kaderini hissedebileceğine inanıyorum. Onun için bir kışın sabahı Popov beni yanına çağırıp "Manası kalmadı, gitmenin zamanı geldi" deyince, onun yazısı aklıma geldi.

Herşey gerçekten yazıldığı gibi gidiyordu. Durumun duygusal tarafını basın belirtmekteydi. Sansür artık kaldırılmıştı ama iftira için, hukuki sorumluluğun demokratik formları acımasızca kullanılıyordu. Aralık ayı içinde basın dedikodu ve asılsız suçlamalarla doldu. Bir gazeteci, herhangi bir gerçek olayı açıklamadan Moskova memurlarının rüşvet aldığı yazabiliyordu. Televizyon yorumcusu, hiç bir kanıt göstermeden "Başkent Hükümeti dünyanın en çok yolsuzluğa batmış hükümetidir" diyebiliyordu. Bir defasında, yayımlanan bir televizyon programında hemen "Deliliniz var mı?" diye sorduğunda adam iki defa özür dilemek zorunda kaldı.

Bu kovalamacanın en önemli unsuru tabii eski Komünist Partisi gazeteleri oldu. Fakat kısa bir süre sonra demokratik basın da onlara katıldı. Bir borsa açmak için senden bir bina istediler, sen de vermedin, diyelim. Belediyeden imtiyazlar istediler, sen reddettin. İşte bozulmak için sebep ortada. Ne tarafa döküleceği artık önemli değil. Ya "Moskova İktidarı halktan uzaktır" diye söylenirler, ya da "Rusya'yı yabancılara satıyorlar" diye bağışmaya başlarlar. Bu iftira boyasının rengi siyahtı. Ben kalın deriliyim, bana pek dokunmaz. Popov ise bu tip şeylere çok duyarlı birisiydi. Onun hayal kırıklığına uğramasının başka bir sebebi de, altında çalışanların kendisine muhalif olmalarıydı. Konut özelleştirmesi konusundaki çatışmalar örneğini verdim. Böyle şeylerin her adımı başında olduğunu düşünün. Yüzyüze söz veriyor, arkasını döndüğünde herşey yerinde unutuluyor. Buna dayanabilmek için savaşçı olmak gerekiyor. Üçüncü direniş kalesi Moskova Parlementosu'ydü. Parlamento genel olarak ilerici, demokrattı, ancak iktidarı, Belediye Başkanı ve Moskova Hükümeti'ne bırakmak istemiyordu. Darbe sırasında hepimiz barikatın aynı tafındaydık. Programlar aşamasında da ayrılmadık. Fakat kendi

arkalarında 7 milyon seçmen hisseden sadece 500 kişi bir araya geldiğinde, sadece kanun, vergi organları ve bütçe maddeleriyle uğraşan şehirdeki tüm somut işleri tek kollu iktidar sistemi alışkanlığı ile çözmeye çalışan bir anlayış ortaya çıkıverdi. Ve nihayet Belediye Başkanı ile Rusya Parlamentosu arasındaki anlaşmazlıklar baş gösterdi. Milletvekilleri, Moskova öne çıkma hakkına sahip değil, diye düşünüyorlardı. Niye herkese ayak uydurarak yürümesin? Niye tüm Rusya için alınan kararları uygulamamasın? Popov reddetti, ikna etti, ispatladı. "Moskova birçok reform etabını geçmiştir" dedi. Biz daha hızlı ilerleyebiliriz dedi. Biz değersiz bir tecrübeye sahip olabiliriz, ancak tecrübenin olumlu halinde bunu yaygınlaştırabiliriz. "Olumsuz olduğu anlaşılırsa bizi yanlış adımlar atmaktan koruyacaktır" dedi. Tüm sözleri boşa gitti. Reformların yapılma süresi için Moskova'ya özel bir statü fikri Rusya milletvekilleri tarafından kabul görmedi. Tam tersine "Moskova kapris yapıyor" "Bağımsızlığı fazladır" "Havaya girdi" "Kanunları yanlış anlıyor" diye karşı tepkiler artmaya başladı.

Sonunda Popov, istifa etmeye karar verdiğini Moskova Belediye toplantısında açıkladı.

Konuşurken çok heyecanlıydı. Yorgun ve hasta görünüyordu. Çok zorlanmış olduğu belliydi.

Hükümet tarafından böyle tepki gelmesini bekleyip beklemediğini bilmiyorum fakat ardarda konuşan bakanlar istifasına kesinlikle karşı çıktılar. Korkmuş olduklarını söylediler. Herkesi birleştirdiği işe hainlik yaptığını, istifasının icra organlarını zayıflatacağını, reformların gidişatını etkileyeceğini, bunun Moskova Şurası Reformcular kanadına darbe olacağını söylediler. En son ben konuştum. Herkesin söylediğini ben de söyledim fakat daha sert bir ifadeyle. Belki de fazla sert.

Bu kararımın kesinlikle hata olduğu düşüncesindeyim. İstifa etmeden önce atılacak tüm adımları atmadığımı, Cumhurbaşkanı'na gitmediğini söyledi. Yeltsin de Moskova'daki Reformlara destek olmak istemezse, o zaman biz hepimiz, burada oturanlar gideceğiz. Çünkü hedefimiz bakan koltukları değildir.

Aynı akşam Yeltsin'i aradım. Moskova Hükümeti ile görüşmesini arz ettim. Konusu, belediye Başkanının istifasına karşı tavrımız olacak dedim. Başkan "olur" dedi.

Bizi ertesi gün kabul etti. Büyük bir dikkatle dinledi. Kendisinin bizim durum değerlendirmemizden pek çok yeni şey öğrendiğini söyledi. Kendisinin Moskova'daki işlerin dışında kalmasının sebebi bizimle az görüşmesinden kaynaklandığını belirtti. Taleplerimizin sübjektif değil, objektif olduğunu belirterek tüm sorunları çözeceğim diye söz verdi.

Gerçekten de bir süre sonra, diğer bölgelere nazaran daha hızlı reform yapma hakkını Moskova'ya veren bir sıra kararname çıktı.

Bu görüşmemiz, Moskova'da daha sonra gerçekleştirilen tüm değişimlerin gidişatını belirleyen kavrama noktası oldu.

Popov ilk anda çok sevindi. Kendisini istifaya zorlayan nedenlerden çoğunun ortadan kalktığını söyledi. Dilekçeyi geri aldı. Fakat içine giren "şüphe" kurdu, genel yorgunluk ve en önemlisi de Rusya'da yapılan Reformların şeklini kesin olarak kabul etmemesi, sürekli içini kemirdi. Bu çok çabuk ortaya çıktı.

Onu çok ilgilendirecek gibi gözükken işlere başladık. Benim insiyatifim üzerinde Moskova Hükümeti komple olarak istifa niyetini belirtti. Yeni yüksek icra organlarını, "Reform Mülkiyetini " kurma zamanı gelmişti. Eski bürokrat yapıdan uzak birini; hantal bölüm aparatı olmayan birini v.s.

Fakat Belediye Başkanının içine dalmış görüldüğü çalışmaların tam ortasında, onun Cumhurbaşkanı ile görüşmüş olduğunu öğrendik.- Niye?- İstifa etmek için izin istemiş ve kendi yerine ise yardımcısı Lujkov'u teklif etmişti. Cumhurbaşkanı razı oldu.

Bütün bahsettiğim olaylardan sonra bu benim için o kadar sürpriz oldu ve beni o kadar etkiledi ki akşam eve giderken, alaycı Yelena'nın "Kocam bu kadar ağır Belediye başkanı kılığıyla göreceğimi hiç tahmin etmezdim" dediğini duydum.

DÖRT

GEÇMİŞTE
YAPILANLAR

Geçmişte Yapılanlar

İstifa öncesi, belediye başkanının yüzüncü kez gitmesi gerektiğini, benim de - yüzbirinci kez - kalmam gerektiğini anlatmaya çalıştığım bir günde, Popov aşağıdaki şu ifadeyi kullandı:

- Siz hatırlarsınız, aynı şeyler geçen yüzyılda da olmuştu. Profesör Çiçerin'den sonra Moskova yönetimine Alekseyev gelmişti. Bu arada dikkat edin: Boris Nikoloyoviç (yani Çiçerin) Belediye Başkanı olarak sadece bir buçuk yıl kalabilmiş ve çok az şey yapabilmişti, ama Nikolay Aleksandroviç ilk tam dönem başkanlık yapmıştı. Şu anda Moskova'ya gerçekten böyle biri gerekiyordu.

Bilemiyorum, belkide profesör beni tarihi örneklerle yanıltmaya çalışıyordu. Hemen ertesi gün, kendi masamın üzerinde Alekseyev hakkında çağdaşının yazdığı bir röportajı buldum. Bir ay sonra ise meşhur Belediye Başkanı'nın "Moskova Tarzı Yönetim" hakkında bulabildiğim her şeyi biliyordum.

Anlatacağım olay yüzyıl önceye dayanır.

17 Aralık 1881 tarihinde Jambov eyaletinde Moskova'ya profesör Boris Nikolayeviç Çiçerin gelir. Kendisi bir kaç yıl odasının sakinliğinde "Mülkiyet ve Devlet" kitabının üzerinde çalışırken hiç bir şeyden haberi olmaksızın yayın hakkında anlaşma yapmak üzere Moskova'ya gelir.

O günlerde liberal bir yöneticiye (daha önce söylediğimiz gibi "Demokrat") öylesine bir toplumsal ihtiyaç duyulur ki, hemen ertesi gün Moskovalılar Profesöre Belediye Başkanlığı görevini teklif ederler. Bir hafta sonra ise resmi olarak, Profesör Çiçerin'in adaylığı ileri sürülmüştü.

Seçimlerin Aralık sonunda yapılması kararlaştırıldı. Bir anda varlık seviyesini yerine getirmek için üzerinde eski bir ev bulunan arsa satın alınır. (Dostlar para verirler). Tapu düzenlemek üzere acele olarak bölge mahkemesi toplanır, üstelik yılbaşı tatiline girmiş olmasına rağmen.

Ve tam yılbaşı öncesi, ünlü devlet araştırmacısı, Moskova Belediye Hükümeti'nin Başkanı seçilir.

Güzel bir başlangıçtı. Ama devamı nasıl gelecek? Profesör

düşündüklerinden herhangi birini gerçekleştirebilecek miydi?

Heyhat! O, şehrin mali durumuna bir çeki düzen verme işini kendisinin en önemli görevlerinden biri olarak görüyordu. Ama yerel bütçe açığının kapatılması işi ilgili şahısların gizli, ama güçlü direncine takılıyordu. Profesör, belediyenin faaliyetleri hakkında düzenli rapor alma işini rayına oturtmak istiyor, ama idare öyle bir durumda idi ki, raporları bile kendisi yazmak zorunda kalıyordu. Moskova borç tahvili oluşturmayı deniyor ama burada da her şey tüccarların kayıtsızlığına ve devlet bankasının zayıflığına takılıp kalıyordu. Şehrin gayrimenkul mülkiyetinin yeniden değerlendirilmesi işini başlatıyor, ama bu iş de Moskova için "daimi" olarak bir tarafa bırakılıyordu.

Kısaca, Sayın Bilim Adamı hangi sorunu çözmeye çalışırsa her yerde zor bir durumla karşılaşılıyordu. O üniversite kürsüsünden hep kendi düşüncelerinin doğruluğunu kanıtlamaya, kütüphane sakinliğinde çalışmaya alışkındı. Önce sosyal - ekonomik yapıların prensiplerini işletmeye açmıştı. Şimdi o, düşüncelerini gerçekleştirebilirdi ama tüm deneyimler sanki suya gömülür gibi batıyor ve bir şeyler gerçekleşse bile öyle sonuçlanıyordu ki, başlamak daha yerinde olurdu.

Rus idarisinin bozukluğu profesörün hatıralarını okurken somutlaşıyor - kilitlenmenin, iyi fikirlerin ve olgun çözümlerin eksikliğinden değil, tüm kararları gerçekleştirmeye imkan sağlayacak mekanizmaların olmayışından kaynaklandığı ortaya çıkıyordu. Şehir yaşamının tepesinde imparatorluk hükümeti karşısında sürünen muhafazakarlarla, Rus şehirlerinin ve vatandaşlarının kendi düşünce özgürlüğü hakkını savunan liberaller arasında tartışma sürüp gidiyordu. Ama bu "politika" ile "gerçek hayat" arasında sanki "sihirli" özel bir bölge vardı ve bu bölge her iki tarafı da iş yapamaz duruma düşürüyordu.

Ve tam böylesi zorlu bir bürokratik ortamda, genç bir tüccar, Moskova'nın nesilden nesile geçen onurlu vatandaşı Nikolay Alekseyev faaliyet göstermeye karar vermişti. Onu hükümetin güçsüzlüğü öfkelen diriyordu. O, kendi adaylığını hiç bir faydası olmayan yağcı tüccar Tarasov'a karşı koydu. Bunu, kendisini başka partiye ait olarak gördüğü için değil, sadece "partili" olmaktan ve "toplumsal gevezelikten" nefret ettiği için yaptı. Onun çağdaşı yazar Amfiteatrov, Alekseyev başkanlığındaki Moskova Meclisi'nin toplantısını şöyle tasvir ediyordu.

Milletvekili : Sayın üyeler- Dul ve yetimlerin gözyaşları...

Alekseyev (Zili çalıyor): Lütfen, hüzünlü!

Milletvekili : - Şehir, yavrularını kanla besleyen bir pelikan gibi...

Alekseyev : - Ve alegorisiz!

Milletvekili : - Ama Sayın Başkan, şehir idaresi prensipleri....

Alekseyev : - Ve yasadız.... özellikle!

O, politikaya karşı ilgisizdi; herhangi bir taraftaki tüm "gevezelerden" nefret ederek, tek adam sorumluluğuna tavrına karşı duruyordu. O, çabukluğa, baskıya, ani karar almaya dayanan iş taktiğini kullanıyordu ve bunu tedricilik, terbiyecilik ve prosedüre takılmış guruplara karşı mücadele ederek yapıyordu.

Plan çok basitti : Acilen bir bina bulunmalı, bugün ısıtılmalı, yarın yatakları kanulmalı, bir sonraki gün de hastalar yerleştirilmeliydi. Ona itiraz ettiler : Karar yalnız sekiz gün sonra yürürlüğe girebilecekti. Alekseyev, kararı yarın yürürlüğe sokacağını söyledi. Ona yine itiraz ettiler, toplantı tutanağının ancak bir gün sonra hazır olacağını öğrenen Alekseyev, tutanak yerine bir kağıt üzerinde kararı yazarak, hemen bugün onaya göndermeyi teklif etti. Toplantı arası tatilde Nikolay Aleksandroviç ev sahipleri ile görüşerek onlarla anlaştı. Bir sonraki gün de evin ısıtıldığını, yatakların hazırlandığını, personelin hazır olduğunu ve çamaşırların alındığını rapor etti.

Bir çok insan Alekseyev'i ideal Belediye Başkanı (icra organı), ama hiç de ideal olmayan bir Şehir Meclisi Başkanı olarak görüyordu. Bu görüş, o zamanların Rusya'sında otoritelerin bölünme prensibi kabul görseydi, belki taraftar toplayabilirdi. Bazıları onu otoriter olmakla ve temelde demokratik düşünceden nefret etmekle suçluyorlardı. Buarada onun kendi muhalifleri, karakteri gereği değil, yalnız karşısındakini amaçlarına ulaşmak uğruna ezdiğini görmezlikten gelirse, bu insanların düşüncelerine itiraz etmek tabii ki zordur.

19 Mayıs 1992 tarihli toplantı, Meclise kalabalık bir seyirci kitlesi topladı: Moskova'da kanalizasyon yapımı için sekiz milyonluk borç konusu gündemdeydi. Muhalefet 23 kişiden oluşuyordu. Bunların amaçları Alekseyev'in projesini kapatmaktı. Muhalefet Meclis binası karşısındaki "Büyük Moskova Dostları" Lokantasında toplanmıştı. Ama onlar geldiğinde, konu artık çözülmüştü. Muhalefeti bu olaydan sonra "lokanta komisyonu" diye çağırmaya başlayacaklardı.

"Demokrasiden nefret" diye bir metod var mıydı? Veya bu her şeyden önce bir taktik sanatı, anında karar alma yeteneği ya da nüktedanlık değil miydi?

Hastaneye büyük miktarda bağış yapması uğruna Alekseyev'in bir tüccarın karşısında selam durması hikayesi çeşitli şekillerde dillerde dolaşıyordu. Onlardan birini anlatalım : Akıl hastanesi, Sokolniki'deki eski Denizci Kimsesizler Yurduna yerleştirilir. Yeni hastane yapımı için 1.500.000 ruble gerekmektedir. Nikolay Aleksandroviç büyük miktarda para bağışı yaparak, tüccarlara çağrıda bulunur. Tüccarların en

zenginlerinden biri, cimriliği ile tanınan Bay T., Sadece 10 bin ruble bağış yapar ve sonraki toplantıda, şehrin en ünlü tüccarlarının karşısında, Alekseyev o tüccara yaklaşır ve:

- Siz beni çok kırdınız, İvan Sergeyeviç! Böyle bir iş için sadece onbin! Ben, eğer İvan Sergeyeviç ellibin verirse onun karşısında selam vererek eğilmeye karar vermiştim.

Ve hemen dizlerinin üzerine çöktü. Şaşırmış T., ona kalkması için yalvarmaya başlamış, ama Nikolay Aleksandroviç ısrarla dizlerinin üzerinde durarak tekrar ediyordu. "Çeki vermezseniz, kalkmam!" Hemen mürekkep ve kalem getirmeye gitmişler, ama Alekseyev hala kalkmıyormuş. Ve ancak çeki aldıktan sonra kalkmış ve dizlerinin tozunu temizleyerek tüm salonun duyabileceği bir sesle: "Ben hatta 25 bin için bile dizlerimin üzerine şöyle çökmeye hazırım," demişti. Tüccar T., acilen salonu terketmişti.

Alekseyev her zaman aniden karar veriyordu. Şehir askeri hizmet komisyonunda başkanlık yaparak, aniden eğitim sırasında askeri hizmetten muaf tutulma hakkı veren öğrenim belgesini gösteren kişileri imtihana almış ve alınan sonuçlara göre, öğretmenlerden bir çoğunun iki kelimeyi bile hatasız yazmadığı ortaya çıkmıştı. Çağdaşlarının söylediğine göre, o zamanlardan beri askeri hizmetten kaçmanın bir yolu da böylelikle ortadan kalkmış oldu. Kolera yılında Alekseyev, kendisi sabahın erken saatlerinde şehir pazarlarını teftiş ederek, olmamış meyvelere el koyuyor, ama bu sırada fakir satıcılara da aldığı meyvelerin parasını ödüyordu.

Açlık yılında ekmeğin karaborsada satılmasını önlemek için ilave fırınlar açtı. Buğday almak için de güneye gitti.

Bu tür örnekler çoktur. Ama Alekseyev'e hayran bırakan en önemli konu sadece çabukluğu, kararlı hamleleri değil, gerçek bir yönetici olarak karar alma yeteneğidir. Bu öyle bir karar alma yeteneğidir ki, alınan kararlar bitmiş sayılan durumlardan yaratıcı enerji çıkarmaya olanak tanır.

Bugün biz, Kremlin'nin karşısındaki GUM'un güzel binasını hayranlıkla izliyoruz. Bu bina Kızıl Meydan kompleksinin çok iyi tamamlamaktadır. Bu yerde başka bir şey düşünmek artık çok zordur. Napolyon yangınından sonra burada beliren tüccar tezgahlarını gözönüne getirmek hiç mi hiç mümkün değil. Hiçbir plan ve mimari kontrol olmadan yapılmış bu tezgah ve dükkanlar aynı zamanda iğrenç birgörüntü oluşturuyorlardı. 1860 yılından başlayarak, general - vali merkez saray meydanını bozan "yukarı ticaret sınırlarının" yıkımı konusunu gündeme getirmişti. Ama bu konu, 1866 yılına kadar çözülemedi. O yıl, Alekseyev dükkan sahipleri ile bir toplantı yaparak, onları anonim şirket kurmak için para toplamaya ikna etti. Özel bir komite seçerek,

tüzük düzenleme ve çıkarların uyumu ile görevlendirdi. Fikir çok basitti. Her bir dükkan sahibi yeni misafir meydanında yer alacak ama geçici olarak özel yapılmış demir tezgahlarda ticarete devam edeceklerdi. 1889 Eylül'ünde eski sıraların yıkımına sonraki yılın Mayıs ayında ise yeni dükkanların yapımına başlamıştı. Ama yine de Rusya'da her zaman olduğu gibi, akıllı bir planın gerçekleştirilmemesi, hükümetin keyfi muamelişi olmadan yapılamazdı. General - valinin keyfi isteğine göre eski dükkanların yıkımı habersizce ve aniden başlatıldı. Bu nedenle, Alekseyev bazı dükkan sahiplerine önceden haber vermediğinden, bunun sonucunda bazı dükkan sahipleri iflas etti. Belediye Başkanlığı, valinin bu keyfiyete engel olmak amacıyla gönüllü anlaşma fikrini ortaya etti. Ancak ne beklersiniz ki, İmparatorun valisi insan ihtiyaçlarıN dikkat edilmesi hususundaki ricalara sadece sinirlenmişti. Buna rağmen plan başarılı oldu. 1893 yılında Pomerantseva'nın güzel binasının inşaatı bittiğinde, geçen bu süre içinde, ticaretin yapıldığı geçici demir sıralar Bolotnoye meydanına taşındı.

18 Nisan 1889 tarihli Meclis toplantısında, yetkisinin ilk dört yıllık süresinin bitimi ile ilgili olarak Alekseyev şöyle konuştu: "Dört yıl önce biz, hiçbir şey söylemeden ve vaadlerle bulunmadan kanunların bize verdiği görevleri yerine getirmeye çalıştık..." Bu Alekseyev'in prensibidir. Ama en önemlisi, "hiçbir söz verilmeden" görevlerin yapılmasıdır.

Alekseyev'in başkanlığı sırasında büyük Mıtşinskiy Su hattı yapılır.

Kanalizasyon yapımı işleri başlatılır.

Şehir mezbahası inşa eder.

Otuz tane şehir meslek okulu açılır.

Alekseyev'in inisiyatifi ile Nijegorodsk ve Kursk tren garı inşaatları için hazırlıklar başlanır.

Ve bunun dışında pek çok kentsel yapı inşa edilir. Bunlara Kültür yapıları da dahil edilir: Alekseyev, S.M. Tretyakov'un vasisi olarak, bağışlanmış resim galerisinin şehre verilmesinde ısrar eder.

Alekseyev'in kendi varlığı, çağdaşlarının yazdığına göre, Moskova'nın kredi kasasıdır. O çok büyük bağışlarda bulunmaktadır. Hatta temsilcilik masraflarına (heyet kabulü ve kongerelere iştirak etme işlerine meraklı olduğu için) o kadar para harcar ki, onun halefi Rukavişnikov, daha zengin olmasına rağmen, temsilciliğin bu tür ısrarlarına dayanamayarak, 1896 yılında istifa eder. O zaman, bu işin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir, Meclis Belediye Başkanı için temsilcilik harcamalarında kullanılmak üzere büyük miktarlarda para ayrılması

kararlaştırılır.

H.A.Alekseyev'in zenginliği, varlığı üzerine pek gidilemez. Galiba, onun enerjisi kendi işlerini de yapmaya yetiyordu. Bizim için önemli olan bir diğer konu, bir toplumcu olarak bir fabrikatörün yeri geldiğinde kendi grubunun çıkarlarına karşı durabilmesidir. Benzer bir durum, St. Peterburg'da işverenle işçiler arasındaki ilişkilerin gözden geçirilmesi amacıyla bir komisyon toplanmasına neden olur. Toplantıda işçilerin zaten zor durumunu biraz daha zorlaştıran işçi cezaları hakkındaki kanunun hafifletilmesi konusu tartışılır. Durum çok kritiktir, konu iki tarafın da lehine çözülebilir. Sanayiciler, hiç kuşkusuz fabrikalardaki "cenneti" savunmaktadırlar. Alekseyev kendine has "çözüm" bulana değin susar, ancak o zaman toplantıda bulunanlara aynı binada yapılmış askeri idari işler komisyonunun toplantısı hatırlatılır: Sanayi işçilerinden oluşan askeri birimlerin sağlık durumu orduda rahatsızlık uyandırmaktadır. Alekseyev, Rus fabrikalarının cennet olduğu düşüncesini keskin bir dille eleştirerek, yüksek rütbeli memurları, ülkenin askeri durumunun kötüye gidebileceğine inandırarak, onları sanayi kanununun işçiler lehine çözülmesi konusunda ikna eder.

Alekseyev'in "çözümlerini" takip etmek her zaman keyifli ve ilgi çekicidir. Tüm değişikliklere rağmen onların hepsinde genel bir hat mutlaka vardır. Örneğin, rüşvetcilikle mücadele etmeyi kararlaştırır. Tüccarlar arasında dolaşan yaygın bir düşünceye göre, dünyada iki tane korkulacak yer vardır: Cehennem ve yetim mahkemesi. Yetim mahkemesi dendiğinde, Yekaterina zamanında yapılmış, dul ve yetimlerin zengin tüccarların himayesine verilmesi kanunu akla gelmektedir. Dul kalmış ailelerin durumlarına göre himaye şekli değişmektedir. Dolayısıyla memurlar için rüşvet alma imkanı doğmaktadır. Alekseyev fazla söze gerek kalmadan Yetim Mahkemesi Başkanlığı görevini üstlenir. Binanın ısıtılmasını, aydınlatılmasını kendi cebinden ödeyerek, finansman konusunu gündeme getirir. O zamanlar memur maaşları çok düşüktür. Örneğin, bir özel kalem müdürü, verilen olanaklar dahilinde bir yardımcıya sahip olmasına rağmen, ayda sadece üç ruble (bekçiden daha az) kazanmaktadır. Bu durum açıkça rüşvetle "geçinmeye" elverişli bir ortam yaratmaktadır. Sonunda memurların maaşları 40 kat artırılarak rüşvet önlenir.

Verimlilik Alekseyev'in pozisyonunun değerlendirilmesi için anahtar kelimedir. O bizim şimdilerde söylediğimiz gibi "idareciler partisi"ndendir ve ben inanıyorum ki, Rusya'da böyle insanlar fazla olsaydı, Rusya bolşeviklerin o meşhur "işgüzarlığını" yaşamak zorunda kalmazdı.

Nikolay Aleksandroviç hayatının son iki gününü Mecliste geçirmiştir.

9 Mart 1893 tarihinde yeni Meclis üyelerinin yemin töreni ve belediye başkanlığı için adayların açıklanması kararlaştırılır. Alekseyev üye olarak üçüncü kez başkanlığa adaylığını koymak istemez.

Her zamanki gibi sabah erkenden Meclise gelerek ziyaretçi kabulüne başlar. Novokopersk burjuvası Andrianov, alışılmış "Ne istiyorsunuz?" sorusuna, iki el ateş açarak cevap verir.

Durumunun ağır olması üzerine doktorlar yaralının yerini değiştirmek istemezler. N.V. Sklifosofski tarafından gerçekleştirilen ameliyat artık hiç bir şeyi değiştiremez. Meclise mucizeler yaratan Ivora ikonu getirilir ve onun önünde Arhangelsk kilisesi baş rahibi yaralının düzelmesi için dua eder.

Alekseyev 11 Mart sabaha karşı vefat eder. Onun katili, hareketlerinden sorumsuz bir ruh hastası olarak nitelendirilir ve hiçbir ceza almaz. Onun arkasında birinin olup - olmadığı da açıklanmaz.

Beni her zaman düşündüren konu, bu nasıl memleket ki, Stolipin ve Alekseyev gibileri öldürülebilmektedir? Ben bu sorunun tüm nezaketsizliğini anlıyorum. Herhangi bir tarih uzmanı kolaylıkla durumun özelliğini anlatabilir, binlerce neden gösterebilir. Ama aynı şeyleri Puşkin için de söylemek mümkündür. Marina Svetayeva'nın şu sözlerinin sembolik anlamı hepimiz için önemlidir. Rusya'da gerçek şairler öldürülenlerdir.

Devletin kendi tebası içinden çıkan özgür ve güçlü şahsiyetlere belli olmayan bir sosyal kin duyması bence sadece Rus şairlerinin kaderleri değil. Ama politikayı aşarak işi yüksek bir sorumluluk hissi ile birleştiren insanları öyle ya da böyle her zaman "yıpratmaya" çalışıyorlar.

Eğer Alekseyev'in ölmeden önceki "Ben bir asker gibi görev başında ölüyorum" sözlerini hatırlar ve bu sözleri tiyatroculuğa (bu adam gerçekten de has olan) bağlamazsak, o zaman Alekseyev'in davranış özgürlüğünden ne anladığını açıklamak mümkün olurdu. Güçlü içsel enerjiye ve "otorite karşısında yağcılık yapmama" yeteneğine sahip olan bu zattın değişimlerin engellendiği ve şehir idaresinin haklarının yenildiği bir zamanda, iki tam dönem çalışmasının nasıl olup da engellenmediğini anlatır.

Belki de "görev başındaki asker" hissi tüm imparatorluk makamlarının dışında hükümetle direkt ilişkinin bir sonucu idi. Çiçeren'den farklı olarak Peterburg'a resmi ziyaretlerde, O, askeri general - valiyi de uğurlamaya başladı. Ama aynı general - vali hakkında tüm Moskova'da fıkralar anlatılıyordu. (General - valinin İsveç kralını isveç

malı kibrit kutusundaki reklamlarla karşılaşması hakkında), bu da merkezi hükümetin yüksek görevli bir üyesi için görevini yerine getirmemekten daha korkunç bir durumdu. Nefret ettiği imparatorluk makamları ile barışmıştı. Bunu bir asker gibi imparatorluğun refahı için yapmıştı.

Alekseyev kırk yaşında öldü. Kısa ömrünün beşte birini yani sekiz yılını belediye başkanı olarak yaşadı. Ama şehir tarihinde öylesine bir iz bıraktı ki, Moskova ve onun tarihi hakkında bir şeyler yazan tüm insanlar Alekseyev'i tüm geçmiş ve gelecek yöneticiler içinde en "Moskovalı" olarak adlandırıyorlar. Bu nasıl oluyor? Ve bu nasıl bir "Moskovalı" karakteridir?

Soru bizim için o kadar da basit değil. Çünkü başkentin kendini yönetme prensiplerini canlandırmamak için tarihi geleneklerden uzaklaşmamamız, şehre yabancı hiçbir şey yüklediğimizden emin olmamız gerekiyor.

Moskova'nın bolşevik değişimlerinden sonra bambaşka bir duruma geldiğini, nüfusun kökten değiştiğini, tek düze inşaatlarla çehresinin bozulduğunu, tekrar-tekrar anlatmak mümkün... Ama buna rağmen yine de bu şehre gelen ve daha fazlası bu şehre yerleşen insanlar "Moskova ruhu" ile bütünleşmişlerdir. Bu ruh ki, modern dünyanın en büyük başkentlerinden birinin etkisi ile gün geçtikçe azalmayan, tam tersi, güçlenen o şaşırtıcı köhneliği ve evcilliği bir arada tutan bir özellik taşımaktadır. Bunu ben başkente gelen yabancılardan, diğer cumhuriyetlerdeki ve diğer kentlerdeki dostlarımdan duydum. Bunu ben uzak bölgelere giderek, insanlarla görüşerek hergün hissediyorum. Hatta şehir yönetiminin kent sakinleri ile ilişki şekli bile bir Oryol'de veya Sankt-Petersburg'dakinden oldukça farklı özellikler taşımaktadır.

Bu ilişki sizin isteminiz dışındadır. İster Boris Botkin'in sağ günleri canlı yayındaki açıklığı, ister belediye ziyaretçilerinin dosthane tokalaşması, ister halk içine çıkarken herhangi bir evin sakinlerinin şikayetleri şeklinde olsun bu ilişki sizin isteminiz dışındadır: "Neden daha önce gelmedin, burada çatı akarken senin nasıl başka işin olabilir?" derler.

İşte bu durum, ilişkilerin özel karakterini yansıtır. Ben bunları yakınlık olarak adlandırır ve her iki tarafıda kapsamasını isterdim. Eğer şehirde meydana gelen her olay için belediye başkanı sorumlu olursa, o zaman başkan sadece fiili olarak bir icra hükümeti başkanı değil, aynı zamanda kendini her bir problemde şehrin her bir santimetrekaresinden, asfalttaki her çatlaktan sorumlu hisseden bir "sahiptir". Böyle bir yaklaşım enerji, güç ve güven verir. Dolayısıyla, eğer clin her şeye yetmiyorsa, her şeyi zamanında tamir edemiyorsan, düzeltmiyorsan, o zaman bu işlere de karından fırça yediğin zamanlardaki duyguyla bakmaya başlıyorsun.

Böyle bir "sahiplik" hissini bana göre Alekseyev veriyor. Ondan - bu belki de en önemlisidir - öyle bir şehir hissi duygusu yayılıyor ki, bunu çağdaşları "köhnelik" olarak nitelendirmektedirler. Bu kelimeyi kullanırken onlar ilişkilerin yakınlığını, maneviyatların sadeliğini kastetmişler ki, bu sadelik Petro'nun Avrupa'dan getirdiği batı formalizmi ile kuşku altında kalmıştı. Petro'dan önceki Rusya'nun başkenti olarak Moskova bu yabancı formalizme içten içe muhalefet etti. Hakimiyet, hiyerarşinin ve prosedürün kutsallığı, tartışılmaz oluşu düşüncesi Petersburg'da hüküm sürenden farklı olarak, bu düşünce rus yapısına yapısı yabancı bir kavram olarak algıyordu. Sarayda yeni ilişkilere uymaya çalışan birçok kişinin bulunmasına rağmen Moskova'yı temsil edenler bunlar değildi.

Moskova'ya has kurallarla "oynamasını" bilen ve onların etkisini kamtlayan Moskova'nın yüzünü gösteren insan Alekseyev oldu. Tam hakimiyet iddiasında olan imparatorluk ile memurların muhafazakarlığı ve şehir sakinlerinin kayıtsızlığı arasında manevra yaparak, Alekseyev geleneksel "idari" yönetim tipini kendisine temel olarak seçti. O, görevlerini hiçbir hiyerarşi ve prosedüre aldırmadan dakiklik, sertlik ve baskı ile gerçekleştirdi.

Ben bu tür yönetim usulünü övmek istemiyorum. Bu bir mecburiyetten doğmuştur, geçicidir. Oysa her şeyi öyle yapmak isterdim ki, bu usule hiç gerek kalmayın.

Ama bugün bile Moskova, bir başkent olarak, şekilsizlik sınırına doğru durmadan ilerleyen "rus ruhunu" canlandırıyor. Bunun anlamı, zamanında gerekli kararlara vararak, belli çözümlere ulaşmak mümkün olduğunda, bizler harekete geçmeliyiz. Biz durgunlukla kuralsızlık arasındaki rezil mevcudiyetten sakin ve düzgün bir dinamik geliştirmeye çalışıyoruz. Şimdiki hükümetin gerçekleştirdiği tüm kararlar işte bu amaca yönlendirilmiştir.

BEŞ

BİR PARLAMENTO
REPLİĞİNİN TARİHİ

Bir Parlamento Repliğinin Tarihi

O lay 10 Aralık 1992 tarihinde olmuştu. O gün beni açıklama yapmak amacıyla Rusya Parleментobuna davet ettiler. Birileri Beyaz Ev'in ele geçirilmesi için hazırlıklar yapıldığı hakkında söylenti çıkarmıştı. Milletvekillerinin heyecanını arttıran bir olay da, bir önceki akşam bir halk temsilcisinin "Rossiya" oteli önünde toplananlarla tartışırken, kafasına bir çanta darbesi yemiş olmasıydı. Tesadüfen çantada bir bira şişesi varmış. Temsilciyi hastaneye kaldırmışlar, ama yarım saat sonra da serbest bırakmışlar. Ertesi gün aynı toplantıya sargılı kafa ile gelmiş ve bu durum milletvekilleri için başkent hükümetine güven konusunu tartışmak için iyi bir bahane yaratmıştı.

O zamanlar çok zor zamanlardı. Rusya hükümetinin icra ve temsil kolları arasındaki ihtilaf gün geçtikçe kızışıyordu (bu ihtilaf, bilindiği gibi, trajik olaylarla son bulmuştur)

Ben kazazedeyi olayı hafif atlattığı için tebrik ettim ve orada bulunanları şehirdeki durumun kontrol altına alınacağı konusunda belediye adına güvence verdim. Çoğunluk bu teminatlarla tatmin oldu. Ama bazıları, daha kızgın olanlar, bu fırsattan yararlanmak istediler...

Ve halk temsilcilerinden biri söz aldı:

-Gelin bu Lujkov'u görevden alalım? Hemen şimdi? Teklif ediyorum? Oylamaya koymanızı rica ediyorum? Kim lehte?

O anda ben kahkahalarla gülmeye başladım. Öylesine, yüksek sele gülüyormuşumki, tam mikrofonu:

-Özür dilerim, ama olmaz. Belediye Başkanı'nı siz değil, Moskova'lılar seçti. Şimdi sadece onlar beni işten alabilirler.

Ve burada, Rusya parlamentosu kürsüsünden salona bakarak, Moskova tarihinin tüm derinliğini hissettim.

Durmadan bu tür bir repliğın yaşayacağı günlere giden tarihin.

1

Bu tarihin başlangıcı çok eskilere gitmekte. Bu geçmişin incelenmesi sonucu, maalesef, özgürlüğe eğilimin ezeli Moskova geleneği

olduğu söylenemez. Avrupa'da "şehrin havası insanı özgür yapıyor" düşüncesi varken, Rusya başkenti tümüyle hakimiyetçilik düşüncesine boyun eğmişti.

Ortaçağ Moskovası kesin olarak iki kısma ayrılmıştı-Kremlin ve Posad. Kremlin içinde Çarın sarayı ve onun, şimdi söylediği gibi, tüm "altyapısı" bulunmaktaydı. Burad kilise, mapushane, boyar (soylular için) ve hizmetlilerin evleri ve askeri seferberlik durumu için öngörölmüş boş "muhasara evleri" vardı.

Dışarıda ise şehrin kendisi vardı. Burada devlet işinde çalışamayan "sade" insanların izbeleri yeralıyordu. Onların Çarla ilişkisi sadece kanunlara uymak ve vergi ödemekle veya o zamanki deyimle "devlet bu yükü taşımakla" kısıtlıydı. Ama ilginçtir ki, sadece bu yükü taşıyanlar şehir toplumunu oluşturuyordu.

Posad'da Kremlin'e yakın bir yerde toplumsal "dünyevi izbe" bulunuyordu. Burada toplumun üyeleri toplantı yapar ve muhtar seçerdi. Ama ne toplantı meclisleri, ne de muhtar, şehir problemleri ile uğraşmışlardı. Örneğin, Moskova'da gidiş kuralları hakkındaki kararlar belediye düzeyinde değil, devlet seviyesinde kabul görüyordu. Yerli hükümet tümüyle Çar Voyev odasına tabi idi.

Bu durumda, şehir camiası ne yapıyordu? badece bir işle yerleştirme ve şehir sakinlerinden vergi ve diğer harçların toplanması ile tabi ki...

Seçimler de aynı düşünce çerçevesinde gelişti: Muhtarlar genel şehir yükümlülüklerinden sorumlu olabilecek ve bir aksilik durumunda eksikleri kendi imkanları ile kapatabilecek en zengin insanlar olarak ("birinci dereceli insanlar") seçiliyordu.

Bu sistem söyle kuruluyordu. Orta çağ Avrupası şehir toplularından farklı olarak Rusya başkentinin sakinleri toplumsal kendi-kendini yönetme imkanları hakkında hiç bir fikre sahip değildiler. Buna rağmen ilginçtir ki, ta başından beri bu yönetimin belirtilerini görüyoruz (genel şehir toplantısı, muhtar seçimleri, genel kasa gibi).

2

1. Petro Avrupa menşeli her şeyi seviyordu. Bu büyük reformistin, sisteme batı şehir demokrasisinin ruhunu getireceğini düşünüyordu insan. Oysa Çar buna benzer hiçbir şey yapmamış. İki kez şehir reformlarının gerçekleştirilmesine girişmiş, ama her defasında herşey yabancı isimli yeni kuruluşların açılmasına neden olmuş. Örneğin, 1699 yılında Moskova'da "Burmistr Meclisi" kurulmuş, sonraki ismi "ratuş" olarak değiştirilmiştir. Daha sonra da satış yerine "magistratlar" oluşturulmuştu.

Ama Rus kulağına yabancı gelen isimlere rağmen, tüm benzeri kuruluşların anlamı aynıydı: Devlet hazinesi para topluma ve Posad

insanları üzerinde mahrame yapılacaktır.

Kanuna göre magistratların seçimle oluşturulması öngörülse de, öyle kısıtlamalar koyulmuştu ki, bu magistratlara yalnız en zenginler ve sosyal olarak çoğunluktan uzak insanlar seçilebilirdi. Seçimlerin amacı ahalinin şehrin vergilerini düzenli olarak vereceği konusunda devlete garanti vermektir.

Belediye problemlerinin çözülmesi polisin işi olarak düşünülüyordu. Gerçi, polis o zamanlar sadece tarihi filmlerden bildiğimiz güç organı değil, aynı zamanda idari organ olarak da görev yapıyordu. Ancak bu başka bir konu. Biz şehir hükümetinin tarihini araştırmaya çalışıyoruz. Petro tarihimizin çok önemli bir başka olayını daha gerçekleştirdi.

O, başkenti Peterburg'a taşıdı. Tam iki yüzyıl süresince (1712'den 1918'e kadar Moskova "İkinci başkent") statüsünde kaldı.

Bu da merkezi hükümetten bağımsız olan şehrin kendini idare etmesi düşüncesinin gelişmesi için önemli bir şarttı.

3

Ben kendi hikâyeme sanki uzaktan başlamıştım. Tarihi bir başlangıç noktası bulmak gerekiyordu.

Aksi takdirde, o gün parlamento salonunda neler olup-bittiğini anlayamayız.

Milletvekillerine karşı çıkan tek bir kişi değil, şimdi konusu geçecek tüm insanlardı. Şehrin az önce gördüğümüz haksız durumundan, bana gülme imkanı sağlayan durumuna kadarki tarihi yolu geçmek için çaba göstermiş tüm insanlardı.

Bu yolda en önemli aşama Büyük Yekaterina'nın reformuydu. Eğer imkanım olsaydı, onun heykelini Beyaz Ev ile Belediye Binası arasına dikerdim. O, en önemli bir şey yaptı: MOSKOVA, kendi kendini yönetmesi için temel oluşturan kanuna kavuştu.

2. Yekaterina'nın "Şehir Kanunu" önüne iki amaç koymuştu. Birincisi, tüm vatandaşları genel ve tek "şehir toplum" çatısı altında toplamak. ikincisi, bu toplumun organlarını belediyenin idaresine vermek. Özel bir emirle Belediye Başkanı göreve kuruldu. Daha sonraki iki emirle de Genel Moskova Meclisi (temsili organ) ve Altı Üyeli Meclis (icra organı) oluşturuldu. Belediye Başkanı'nın görevi her ikisini de yönetmektir.

12 Ocak 1786'da tarihi bir olay yaşandı. Bu olayın protokol metni şiir gibidir. Burada sunmak istiyorum: Gelin beraberce okuyalım: "15 Ocak 1786 tarihinde Moskova şehir valisinin huzurunda... Belediye Başkanı Sirtnikov ve onun beraberinde seçilmiş... aşağıda imzaları bulunan üyeler, Ekselansları Büyük İmparator sağlığına dua ederek ve toplantı

salonuna girerek Kzan Kilisesi rahibince kutsal su ile takdis ettikten sonra, genel şehir meclisini oluşturdular."

"Moskova Valiliği'ne raporlarla vermek üzere toplantıyı açmayı" kararlaştırarak, Genel Meclis altı üyeli kuruluşu seçmeyi başladı.

4

Adından da anlaşılacağı gibi, altı üyeli meclis (bu meclis şimdiki belediyenin birinci şerefidir) sadece altı "üyeden", şehir sakinlerinin tüm seviyelerinden birer temsilci olarak oluşuyordu.

"Şehir kanunlarına "göre, bu milletvekilleri tüm şehir problemleri ile uğraşmak zorundaydılar, ama kendi haklarını pratikte gerçekleştirmek istediklerinde hemen anladılar ki, kötü otoriterler alışılmış yetkililerinden vazgeçmeyecekler.

Başkumandan da, vali de, polis müdürü de yeni toplumsal organların bağımsızlığı hakkında hiçbir şey duymak bile istemiyor onları devlet yönetim makinasının sadece bir dişlisi olarak görüyorlardı. İşte Yekaterina döneminin Moskova hayatından birkaç örnek.

Şehir için para elde edebilmek için meclis açık arttırma ile balık avı müsadese, pazarlarda tezgah yerleri, taşıma müsadese vermeyi dener. Valilik ise hemen keyfi hareket ettiği için vergi dolu bir emir gönderir. Meclis gıda ürünlerinin fiyatlarını düşürmek ister. Polis kesin itiraz eder; "Bu bizim yetkimizdedir" der.

Vali : Altı üyeli meclisin üyelerini sırayla... pazarlarda nöbet tutarak ve tüketicinin kandırılma olaylarını kontrol etmeleri konusunda emir verir.

Millervekillerinin pazarda kontrol yapması "kanunla müsadese edilen bir görev değildir, çünkü bu görev şahsi kontrolle değil, ihalelerin önlenmesi konusunda kararlar alınması yoluyla gerçeklik kazanır. Bu konudaki zayıf itirazlar duyulmaz bile.

Ve hep aynı durum . Şehir yaşamının hangi sahasını ele alırsak alalım benzer durum tekrarlanıyordu. Kanuna göre, devlet organlarının ödevleri sadece mecliste görüşülecek konuların önerilmesi ile kısıtlıdır. Gerçekte ise imparatorun altaki yetkileri bu kanunu sadece imparatoriçenin tuhaflıkları olarak görmektedir. Onlar şehir problemlerinin çözümünde kendilerini yetkili olarak kabul ederler.

5

Geri kalan kanunlar genelde Rusya'da olduğu gibiydi. Mercümercilik başlamıştı. Velihat İmpatator Pavel annesinden nefret ediyordu. Ve annesinin planladığı herşeyi iptal etti. Ve o tüm Moskova şehir idarelerini, her iki meclisi ve belediye başkanı makamını iptal ettirdi.

Pavelin yerine torun tarafından merhum imparatoriçenin kendisi getirildi. I. Aleksandr merhum babaannesine tapıyordu ve babasının iptal ettiğı her şeyi bire bir yeniden uygulamaya bakıyordu. Böylelikle Moskova tekrar iki meclisine ve onların başkanına kavuşmuş oldu.

Ama şehir yönetimleri ta altmışlı yılların reformlarına kadar toplumsal hayatın köşelerinde mevcudiyetini sürdürdü. Çağdaşları için hiç belli olmadan genel şehir meclis fikri altı üyeli meclisin üyelerine yardım ediyordu. Zaten işler de pek fazla değildi.

O zamanların belediye başkanları pek tanınmış değillerdi ve çarlarının akıllarında toplumsal faaliyetleri ile değil, sadece "Moskovalı" ruhu ile kalmışlardı. Örneğın, 1850 yıllarının sonunda başkanlık yapmış Mihail Leontiyeviç Korolev hakkındaki anılar elime geçti :

"Genelde Raunin Meydanı'ndaki borsa yakınlarındaki Bogatirev şarap ambarına şampanya içmeye giderdik. Herşeyden önce Karolev masaya kendi şapkasını koyardı; sonra şapka şampanya tıkaçlarıyla dolana kadar içerdik. Ancak şapka dolunca bitirip, masadan kalkardık."

Belki de bu başkan şehrin imarı için birşeyler yapmıştı; ama sadece kendi şapkası ile akıllarda kalmıştı. Herhalde bu da bir tesadüf olmasa gerek.

6

Tarih herşeyden önce, önceden tahmin edilmemesi ile insanları cezbetmekte. Umulmadık bir şekilde yeni bir süreç başlıyor.

2. Aleksandr'ın Çar olmasıyla birlikte Moskova asilzadelerinin toplumsal hayatı aktivleşti.

Tüm insanlar liberal değişimler istiyordu. Yani, herşeyden önce, köylülerin bağımsızlığa kavuşmasını. Ama Moskova toplumunun iki numaralı isteğı şehir reformunun gerçekleştirilmesi veya Çara söylediğı gibi, "yerli el yönetimlere daha fazla imkan verilmesiydi.

Belki de her şey, genelde yaşandığı gibi, eğer pratik organizatörlerin çabaları olmasaydı yalnız konuşmalarla kısıtlanabilirdi. General-Valilik görevini o dönemde Pavel Alekseyeviç yapıyordu. O, "kendi-kendini yönetim " fikirlerine öyle bir sempati ile yaklaştı ve işe öyle aktif sarıldı ki, Peterburg'dakiler şaşakaldılar. Herşeyden önce, ekselansları Pavel Alekseyeviç başkente (lütfen dikkatle okuyun!) Moskova'daki şehir toplumsal idaresini iyileştirmek üzere teklifler düzenleyerek Komite"kurulması hakkında dilekçe gönderdi: Kulağa hoş geliyor değil mi?..

Ve gerçekten de, böyle bir komite oluşturuldu. Moskovalılar olağanüstü aktif çalışmaya başladılar.1860 yılının Mart ayından başlayarak Peterburg'a hazar kanun projesi götürdüler. Ama kuşkusuz, başkentliler

de iyiydi. Tüm süründürmeler ve izinler için iki yıl harcandı. Ama yine de, nasıl derler "Volens-nolens" (yani istiyormusun-istemiyormusun), hükümdarın yeni emri çıktı. Emir şuydu: "MOSKOVA ŞEHRİ TOPLUMSAL İDARESİ HAKKINDA KARAR" . Bu belgedeki en önemli kısım tabii ki ismi. Ama sadece o değil. Birincisi Belediye Başkanı şimdi yalnızca meclise tabi oluyordu.

İkincisi, aday için ağır şartlar kaldırılmıştı (15 binlik sermayesi ve Moskova sınırları içinde gayrimenkulü olan her insan Belediye Başkanı olabilirdi.) Üçüncü bir yenilik -"altı üyeli" meclis yerine "yönetici meclis" oluşturulmasıydı. Eski isimden vazgeçilmesi meclisin üye sayısının artmasından kaynaklanıyordu. İcra organı için her bir kategoriden (asilzade, onur vatandaşları, tüccarlar, esnaflar, burjuvalar) birer değil ikişer milletvekili öngörülmüştü (toplam olarak 10 üye). Henüz birşeye benzemese de artık genel fikir oluşmaya başlamıştı.

Ve işte dördüncü yeniliğe geçiyoruz, maalesef o pek hoş bir yenilik değil bu. Çok şey vaadeden ismine rağmen, yeni kanun yönetici meclise hiçbir bağımsızlık vermiyordu. Meclis bazı konularda İçişleri Bakanı'na bazı konularda da General-Valiye tabiydi. Sivil vali ise "gerekli duyduğu tüm durumlarda yönetici mecliste başkanlık yapabilir" izni veriliyordu.

Ama bu durumdaki en önemli şey şimdi herşeyin kanuna uygun olmasıydı. Yani, artık imparatorun altındaki yetkililer keyfi bir şekilde şehir idaresine karışmıyor, yalnız kanuna uygun bir şekilde hareket ediyorlardı. Dolayısıyla, bir takım şeyleri korumak mümkündü.

7

Eğer Moskova'nın yönetimine kanunlardan faydalabilen yeni insanlar gelemeseydi, belki de bunların hiçbirisi önemli olmazdı. 1863'ün tarihi şehir yapısına göre, şehrin toplumsal yönetimine asilzadeler gelebilirdi (daha önce hükümetin vilayet organlarında yer almış). Ve işte bir sonraki seçimlerde Belediye Başkanlığına önceleri olduğu gibi bir tüccar değil, ilk kez bir asilzade olan prens A.A Şerbatov seçildi. Şu an bu olayın önemini anlamak zor. Rusya 'nın en öncelikli sınıfı olan "vatandaş" (o zamanki termonolijiye göre) artık toplumun oluşması için şehir hükümetinin önemini teyid ediyordu.

Sonraki seçimde (1869)- yine bir asilzade seçildi. Prens V.A. Çerkoskiy. Ve o zaman Petersburg'da bunun biraz fazla uzağa gitmişti. Moskovalılar kendi özgür düşüncelerinde fazla uzağa gitmişlerdi. Bunu durdurmak için bir bahane gerekiyordu. Ve bu bahane bulundu. Bir uluslararası durum ortaya çıkartıldı. Ve kural olduğu üzere, Moskova halkından "adres" istedi. Yani Moskovalılar, devletin pozisyonunu desteklediler... Her zamanki gibi... Moskovalılar adresi yazar ve desteği

ifade ederler (ama metne birkaç modaya uygun ifade koyarlar: "devlete hakimiyet , halka düşünce serbesttir") . Ve buna benzer başka şeyler.

Petersburg ise bu fırsatı kaçırmayı kararlaştırdı. İçişleri Bakanı Moskova General-Valisine adresi geri vererek, bu tür aptallıkları İmparatora göstermek niyetinde olmadığını belirtti. Sonuç önceden belliydi. Moskova Belediye Başkanı Prens Çerkoskiy istifa etti. Yeni başkan olarak tüccar İ. A. Lyamin seçildi.

8

Ama herşeye rağmen gelişmeler engelenemedi ve kimseye bağlı olmaksızın devam etti.

Yeni "Şehir yasasına" göre (1870) "yönetici meclisin" yerine şehir belediyesi kuruldu. En önemlisi de isim değil, bu ismin önemli bir gelişmeyi göstermesiydi: İcra organında sadece milletvekilleri değil, küçük bir idari aparat da kurulmuştu. En önemli konu ise, bu şimdiki belediyenin selefi, devlet organlarına değil, yalnız Genel Meclise tabiydi :

Rusya tarihinde ilk kez kanun şehir idaresinde özgürlük vaadediyordu. Gerçi özgürlük kısıtlı bir özgürlüktü. Kanun şöyle diyordu: "Valinin gözetiminde?". Ne demek "gözetiminde" Bunun anlamı: Ne isterseniz yapın, ama önce "şehir işleri ile ilgili Vali heyeti ile mutabakata varın". Bu "heyet" de ne oluyor?

Bu heyet yedi kişiden oluşuyordu- dört imparator hakimiyet temsilcisi ve üç şehir temsilcisi. Tabii ki, herşey genelde devlet bakış açısına uygun bir şekilde çözülmüyordu.

Belediye Başkanı B.N.Çiçerin böyle olmadığını şu olayla hatırlatıyor: Kanuna açık şekilde şehir haklarını ihlal eden bir bakan sirküleri gönderilmişti. Üç devlet üyesi yerine getirilmesini desteklerken, üç seçilmiş ise-aleyhineydi. Ve beklenmeden Perfilov (vali) şehrin lehine konuşmaya başladı... Onun kullağına doğru eğilerek, fısıldadım:" Vasilin Stepanoviç, siz galiba vatandaş olmak istiyorsunuz? O da bana doğru fısıltı ile cevap verdi:" Bu sirküleri hangi bakan gönderdi?"-"Önceki"- "O zaman yak onu!"- diye bağırarak, güldü.

Tambovlu çiftlik sahibi, Moskova Üniversitesi profesörü Boris Nikolayaviç Çiçerin hakkında daha önce bahsetmiştik. Burada, hakkında birkaç kelime daha eklemek yerinde olur. Üniversitenin bayram yemeğinde, O, öyle bir "liberal" konuşma yapmış ki, Moskova Genel-Valisi Prens Dolgorukov Petersburg'a hemen bu tür serbestlikler" kendine has parlamenterliğe dönüşebilir ve buna meyiller artık gözlenebilmektedir" içerikli bir mektup yazmıştı. Çiçerin "hükümdar bu konuşmayı yersiz ve başkentin belediye başkanına yakışmayan bir konuşma olarak nitelendiriyor" şeklinde uyarıldı.

Ama profesör bu tür ikazlara aldırmadı. Ve kısa bir süre sonra başka bir yemekte "Rusya'nın tek kurtuluşunu hükümetin kayıtsız hakimiyetinde gören özgür kuruluşların düşmanları" hakkında öyle şeyler söylemiş ki, Petersburg'da artık dayanamamışlar. Tüm gazetelere Çiçerin'in konuşmasını yayınlama yasağı geldi. Belediye Başkanı'na, istifa etmesinin iyi olacağı haberi verildi.

Ve o istifa etti. Moskovalılar da yaz tatilinden sonra meclisi toplayarak, onu şehrin onur vatandaşı seçtiler. Petersburg'da karar iptal edildi.

9

Tarih nasıl da ilginç akıyor! Bir az önce (Çiçerin'in istifası örneğinde) merkezin kesin direncini ve yerel hakimiyetini vermeme isteğini gördük. Düşünüyoruz ki, bu tam bir geri adımdır-devlet hükümetinkinden farklı bakış açısı hakkını şehirden almaktadır... Evet, her şey öyle. Ama tarih tek bir yolla akıyor. Süreç durduğu anda neredeyse hemen yanında yeni, bizim konumuz için çok önemli bir süreç daha ortaya çıkıyor.

Ben, idari fonksiyonların polisten alınıp şehir hakimiyetine verilmesini anlatmak istiyorum.

Bu süreci açıklamak için benim değer verdiğim Belediye Başkanı Nikolay Aleksandroviç Alekseyev hakkında, şehir imar işleri konusunda yaptığı büyük işleri daha detaylı yazmak gerekiyor. Ama, bu hikayenin konuyu uzatmasından ve bizi geri döneceğimize söz verdiğimiz parlamento olayından uzaklaştırmasından korkuyorum. Sadece bir şeyi kaybetmek istiyorum. İdari fonksiyonların polisten şehir hakimiyetine geçişi uzun ve ağır bir şekilde gerçekleşiyordu; çünkü kadro, finansman ve polisin prestiji konularına dokunuyordu. Alekseyev her şeyi başarıyordu, çünkü o polis müdürü Vlasovski ile yakın ilişki içindeydi ve bu ilişki olmadan bir çok şey yapılamazdı.

Asıl dönüm noktası, 3. Aleksander'in şehir yerleşimini gerçekleştirmesi ile başlar (1892). Tümüyle yeni hükümetin reform karşıtı politikasının göstergesi olarak, konu aynı zamanda tüm bayındırlık problemlerini şehir meclisine götürüyordu. Özetle, idare konusunda Alekseyev'in daha önce mücadele vererek yaptıkları kanuna bağlanıyordu.

Böylelikle, şehir idaresi tümüyle merkezi idareye bağlanmış oluyordu. Hiçbir meclis kararı İçişleri Bakanlığı'nın müzadesi olmadan gerçekleşemiyordu. Şehrin toplumsal idaresi resmi olarak "vilayet kuruluşu" bünyesine giriyordu. Seçilmiş Belediye başkanları ve Belediye çalışanları kamu görevlisi sayılıyorlardı.

Diğeri taraftan, tam da bu zamanda şehir hükümetinin idari gücünün durmadan artışı gözlenmekte idi. Yüzyılın başında yalnız Belediye idaresinde binlerce kişi çalışıyordu.

10

1905 devrimi tarihimize yeni bir akım getirdi: Politik partiler yaratıldı ve toplumsal düzende önemli roller üstlenmeye başladılar. O yıl, Belediye Başkanı olarak yeni tüccar gruplarının temsilcisi N.İ.Guçkov seçildi.

Banka sermayesi ile yakından ilişkili biri olan Guçkov şehrin mali politikasını kökünden değiştirdi. Onun başkanlığı sırasında Meclis bir kaç kez tahvil çıkardı. Daha önce şehre kısa vadede kredi vermeyen banka müdürleri Belediye Başkanı'nın odasına girmek için kuyrukta bekleyerek, milyonlar teklif ediyorlardı.

Ama en önemlisi Guçkov'un partide yükselmesi idi. O "ekinci" meclisine başkanlık yapıyordu. İlk kez yeni Avrupa düşünceli bir politik parti temsilcisi Belediye Başkanı oluyordu. Benzeri durum bir sonraki seçimlerde (1912) de tekrarlandı. Bu kez Kadetler kazandı ve yalnız o zaman hükümet, şehrin ve ülkenin politik hayatında ne denli ciddi bir anlam taşıdığını anladı. Kadetlerin öne sürdükleri aday Prens Lvov'du. Ama Çar adayı onaylamadı. O zaman Moskovalılar başka adayları, profesör Çaplığın'ı, bankacı Katvorov'u teklif etmeye başladılar. Bunların hepsi imparatorca iptal edildi.

Gazetelerin yazdığına göre Moskova'da "başsızlık dönemi" başladı. Hükümet şehir meclisinin işini engeliyordu; Kadetler yetki sürelerinin bitiminde yetmişden fazla onaylanmamış karar saydılar. Yalnız 1914 yılında savaşın başlamasından sonra, Meclisin Petersburg'un askeri politikasını desteklemesi ile üst yönetim kadetlerin adaylığına olumlu yaklaşacağını belirtti. Gerçekten de, kısa zamanda Kadet M.V. Çelmokov'un adaylığı onaylandı.

11

Yorulunuz mu? Ben her şeyi fazla detayına girmeden anlatmaya çalışıyorum. Moskova Belediye Başkanı'nı tek bir düğmeye basarak görevinden almak isteyen o parlamento milletvekillerine söylemek istediklerimi anlatıyorum. Hayır baylar! Artık yapamazsınız.

1917 yılı görülmemiş derecede çok başlılığı ile ayırtılmekte idi. Emirler hem eski çar rejimi makamlarından (örneğin, askeri makamlar), hem geçici hükümetten, hem Sovyetlerden, hem de (bizim için dana önemlisi) şehir idari organlarından geliyordu ki, bu organların miktarı bir hayli artmıştı.

İşin özü şu ki, eski şehir meclisi çar zamanında seçilmişti. Onun istifasını isteyip red cevabı alan sol partiler yaklaşık 50 ilçe meclisi oluşturmuşlardı; süreç kaosla başlamıştı. Şehir meclisi seçimlerinde (25 Haziran) çoğunluğu eserler aldı. İlçe meclisi seçimlerinden ise (24 Eylül) bolşevikler galip geldi.

Bundan sonrasını gün-gün takip etmek gerekiyor.

25 Ekim'de (Petrograd devrimi) Bolşevik grubu Moskova Şehir Meclisini terkeder. Meclis kendi kamu güvenlik komitesini oluşturur. Belediye Başkanı, V.V. Rudnev , geçici üyeleri hükümeti desteklemeye çağırır.

Kasım başında Bolşevik Askeri Devrim Komitesi geçici hükümetin Moskova komiserlerini görevden alarak, kendi komiserlerini tayin eder: Moskova komiseri görevine Bolşevik Zaytsev, sivil bölüm komiserine Rogov atanır. Onlara Sovyet iktidarının yerel organını Mossoveyet'i oluşturma görevi verilir.

Kasım'da aynı Askeri Devrim Komitesi, şehir meclisinin dağılmasına karar verir. Meclis bu karara uymaz ve Sovyet hükümetini tanımaması için halka çağrı yapar.

Ancak 8 Kasım'da Moskova şehir meclisinin toplantı salonunda ilçe meclisinin genel toplantısı yapılır ve onlarda kayıtsız şartsız yeni hükümeti tanırlar.

14 Kasım'da İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti toplantısı Mossovet'in yapısını onaylar ve M.N.Pokrovskiy Başkanlığı'nda İcra Komitesi başkanlık heyetini seçer.

Böylece, 130 yıllık tarihi boyunca sadece son birkaç ay içinde gerçek idare organı olarak görev yapan Moskova şehir meclisinin faaliyetlerine son verir.

12

Sonrasını ise siz kendiniz biliyorsunuz. 11 Mart 1918 tarihinde Lenin'in başkanlığındaki "büyük" Sovnarkom Moskova'ya taşınır

16 Mart'da toplanan Sovyetlerin olağanüstü genel kongresi Moskova'yı ülkenin başkenti ilan eder.

Merkezi hükümet yeni yerine alışmaya başlar. Bir anlamda , şehir işleri ile kendisi uğraşmak zorunda kalan Çar Aleksey Mikayloviç'in dönemi geri gelir. Sovyet hükümetinin ilk yıllarında Lenin, Moskova'ya gıda maddesi temini, konut işleri ve komün imar işleri konusunda önemli sorunlarla ilgili onlarca kararname imzalar.

Başkent'in idari organları sayısız değişimlere uğrar. İl ve şehir kuruluşları ya birleşir, ya ayrılır ve sonunda genel bir icra komitesi

oluşturulur. Bu kuruluş otuzlu yılların büyük Stalin dağıtımına kadar faaliyet gösterir. Bu yıllarda Moskova dünya proleteryanın sembolü haline gelir ve artık şehirlerle değil, ülke ile kıyaslanır.

Moskova yönetimi bir anlamda devlet organına dönüşür. 1920 yılında İcra Komitesinin başkanlığındaki merkezi komite üyeliğine L.B.Kamenev "seçilir". Ve bu şart neredeyse mecburidir. Başkentin icra komitesi başkanı bundan böyle her zaman ünlü parti üyelerinden seçilmeye başlar (N.A. Bulganin'den başlayıp V.F.Promislov'a kadar.)

Aynı durum "sıradan" üyeler için de geçerliydi. Onlar Mossovyet'e partiden atama ile seçiliyorlardı ve bu da şehir idaresini büyük ölçüde etkiliyordu. Herhangi bir Politbüro üyesi (bir anlamda kendi çapında prens) örneğin, Tuşin ilçesinden milletvekili olarak, örneğin, Timiryazev ilçesi zararına olacak metro hattının inşaatını hızlandırabilirdi. Çünkü Timiryazev ilçesinden seçilmiş "milletvekili" bir seviye daha aşağıdaydı.

Kısacası, Politik baskı döneminde her zaman gözlemlenebilecek kurallar tekrarlanıyordu. Moskova şehir idaresi yaklaşık yetmiş yıllık bir süre için donduruldu. Ancak bunun yerine Moskova şehir idaresi güçlü adımlarla geliştirdi.

Ben Mossovyet'in İcra Komitesine geldiğimde, etkileyici bir durumla karşılaştım. Şehir muhteşem bir ekonomiye sahipti. Sanayi işletmeleri ve sebze halleri, inşaat kuruluşları ve yol işletmeleri; tüm ticaretin yüzde seksen beşi konut sahası ve nakliyat. Ayrıca tüm ortak ve sosyal hizmet teşkilatları, yaklaşık tüm sağlık ve halk eğitimi ve çok sayıdaki kültür kuruluşları. Belediye bütçesi sekiz milyar (hesap yapın!) rubleden oluşuyordu. Şehir sisteminde bir milyon yediyüzbin kişi çalışıyordu.

Ama tüm bu muhteşem şehir yapısı, devlet gibi düşünülüyordu. Hiç kimse hiçbir fark göremiyordu. Seçilmiş belediye yönetimi adeta devlet mekanizmasının bir bölümüydü. Tüm ülke "örnek komünist şehir" yaratmak için gereken herşeyle Moskova'yı beslese de bu sistemin bir de arka yüzü vardı ki, oda kötüleştirme idi. Tüm diğer şehir sakinlerine oranla Moskovalılar şehir yönetimine daha az bir şekilde etki edebildiler.

13

Ve işte ben devlet hakimiyetinin en yüksek organının karşısında kürsüde duruyordum ve kendimi gülmekten alamıyordum. Biz bunu yaptık! Ever baylar, Moskova tüm hayatı boyunca uğraşmakta olduğu işi başardı.

Rusya tarihinde ilk kez -duyuyor musunuz, sayın milletvekilleri? - Moskovalılar, hem de şahsen, şehir idaresini kime bırakacakları kararını veriyorlardı. Onlar genel gizli oylama ile icra komitesinin başkanını

seçmişler ve şimdi hiç kimse bu kararı iptal edemezdi. Bunu yalnız Moskovalıların kendisi genel referandumla yapabilir.

Herşey düşünölmüş, sayın milletvekili. Şimdiki belediye başkanı hoşunuza gitmiyor mu? O zaman biraz sabredin; seçimlere kadar. O, zaman seçim öncesi kampanyada istediğınızı yapın. İstedığınızı aday teklif edin, sizin istediğiniz aday lehine propoganda yapın, ikna etmeye çalışın. Buyrun, kimse itiraz etmez. Bırakın zafer açık mücadele ile kazanılsın. Başarılar dilerim.

Ama sizin arzunuz dışında başka bir aday oy çokluğuyla seçilirse o zaman bağışlayın.

O zaman hiç kimse -duyuyor musunuz; dünyada hiç kimse, Moskovalıların seçimlerle belirlediğini kendi kendine değıştirmez.

ALTI

GİDELİM! HALLEDELİM!

Gidelim ! Halledelim !

İlk önce inşaatçıların buldozerini yaktılar. Tesadüf olamazdı: Kundakçılar buldozerin yanına paslanmış benzin bidonu bırakmışlardı. İkinci olarak şantiye odası yandı. İtfaiyecilerin söylediklerine göre, "aynı imzayı taşıyor".

Bize karşı gerilla savaşı başlıyordu.

Gerilla rolünde karşımızda, sıradan töreristler değil, eski bir köyün sivil halkı, uzun zamandır tamirat görmemiş, doğalgazsız, susuz, kanalizasyonsuz, köhne izbelerin sakinleri vardı.

Julebinolular - onlara öyle diyorlar imkansız istiyorlardı. Onlar, Mosproyekt-2'nin 8. imalathanesinin bu sitesinde cömertçe öngörölmüş çok katlı evlerin, muhteşem mağazaların ve modern hayatın diğer nimetlerinin arasında, kendi köhne evlerine dokunulmamasını da talep ediyorlardı. Mimarlar Julebino köyü ile o kadar çok uğraşmışlardı ki, herşeyi göze alan, herşeyde bir açık arayan gazetecilerin ve mizah anlayışından uzak çevrecilerden gelecek eleştirilerin önlenmesi düşünülüyordu.

Mimarlar projede çocuk oyun parkları, ticaret merkezleri, otoparklar, kısacası, "altyapı" denilen herşeyi öngörmüşlerdi. Bunun dışında onlar arşivlere giderek yaşlı insanlara danışıyor ve tekrar hayata döndürülebilecek "Julebino gelenekleri" ni arıyorlardı.

Proje büyük takdir topladı. Belediye hizmetlerinin hiçbir sorun hakkında çözüm üretmedikleri sanılıyordu. İnşaatçılarla da anlaşmaya varıldı: Bunlar inşaat sanayinin geliştirilmesi için yeni sistem denemeleriydi.

Sakinlerin çoğu, kendi ahşap evlerini satarak, Kosino'daki konforlu evlere taşındılar.

Ama bazıları -on-oniki aile- direndiler. Ve burada olaylar başladı. Ortalığı karıştıranın onlar değil, başkaları tarafından kullanıldıkları çok çabuk anlaşıldı. Julebino sakinleri ile anlaşmaya gelenler, her geldiklerinde orada "milletvekillerinden" bazılarının bulunduğunu söylüyorlardı.

Bunlar her bahaneyi yönetim ile mücadele için kullanan Mossovyet üyelerinden başkası değildi.

Diğer taraftan, Julebino olaylarının anlamsızlığı göze çarpıyordu. Onların hareketi "Kızalların yürüyüşlerine" benziyordu. Bu yürüyüşlerle iş icabı karşılaştığımda, onların amacını "provakasyon" olarak nitelendiriyorum. Örneğin, belli bir meydanda mitting yapılması konusunda anlaşıyoruz ama bu miting önceden hiç anlaşılmayan bir yolla bir başka yürüyüşe dönüşüyor. Veya, diyelim ki, kafilenin belli bir caddeden yürüyeceği ilan ediliyor, ama organizatörler hiç beklenmedik bir şekilde kafileyi polis kordonlarının bulunduğu yere gönderiyorlar.

Devrimcilerin gelişmemiş ülkelerdeki politik rejimleri karıştırmak için kullandıkları bu taktiğin bir tek amacı var. Lenin'in öğrettiği gibi, kan dökülmeden "politik sözler" "kitlelerin enerjisi" ile güçlenemez. Ama "Öldürdüler" diye bağırarak kanlı bir bezi, başlar üzerinde sallayınca, kitlenin davranışları isterik bir hal alarak istenilen tarafa yönlendirilebilecek tahrip gücüne dönüşüyor.

Julebino'da bu tip politik önderlerin kendilerinin katılımı görülmemiştir. Ama onların çalışma ruhu ve prensibi halka çok benziyordu. Bu çalışma prensibini Mossovyetin, idareyle mücadele eden milletvekilleri edinmişlerdi. Onlar durumu yatıştırmak değil, tam tersi zorlaştırmak için herşeyi yapıyorlardı. Belediye hizmetleri Julebinolulara her türlü yolu teklif ediyorlardı: Aynı bölgede garajlı, daha iyi projeli evler teklif edildi - ama hepsi boşuna. Bu bir rezaletti!- telefonun diğer ucunda şantiye şefi bağırıyordu. - Nerede yargıtay? Polis nereye bakıyor? Serserileri yakalamak lazım. Biz onlara günlerini gösteririz! Diğerlerine de örnek olur!

Ben onu anıyordum. Kanun bizim tarafımızdaydı. Ama buna rağmen inşaat durmuştu. Ağır davranmak olmazdı: gecikmenin her günü bu barbarların işine geliyordu ve hükümete güç kullanma yoluyla konuşma konusunda güvence verildi.

O yıllar, özel yıllardı. Tüm yaşam konuları politik konulara dönüşüyordu. Politik mücadele ise yaşam skandalı tonlarında gerçekleşiyordu. Özgürlüğü elde eden, bir çok insan bunu kanunsuzluğa eşit sayıyordu. Bunun sonucu bu tür insanlar kendileri bile bilmeden her fırsatta Yönetimi keyflikle, satılmışlıkla ve merhametsizlikle suçlamaya hazır bulunan insanların elinde bir oyuncak oluyorlardı.

Ben düşündüm: Belki, gitmesem? Nasıl olsa Kanun bizim tarafımızda. İş mahkemeye verelim. : İnşaat polisini devreye sokalım (bu polis tam o dönemde oluşturuluyordu.) Serserileri yakalıyalım. Ve sadece Julebino konusunu çözmekle kalmayıp, herkese de şehir yönetimiyle

böyle konuşulamayacağını da göstermiş oluruz.

Ben tüm bunları ceketimi giyerken kendi-kendime konuşuyordum.

Bu tür şeyler yöneticilerin çalışmalarında çok sık olur: Akıl, insanı bir tarafa sürüklüyor, ama bambaşka birşey diğer tarafa itiyor. Ve bazen olanları inceleyerek, herşeyin tam tersini yapman gerektiğine inanıyorsun. Diyorlar ki, sezgi işte budur.

-Gidelim! Halledelim!

Ve işte biz artık, her zaman olduğu gibi, hız sınırını aşarak gidiyoruz (bir Belediye Başkanı olarak kendime müsaade ettiğim tek ihlal)

...Yaklaşıyoruz

...Yüzelli metre kadarlık bir mesafede, halk duruyor.

...Yaklaşık ikiyüz kişi. Yani, sadece burada yaşayanlar değil.

-Arabayı durdur, ben iniyorum.

-Belki gerekmez, Yuri Mihayloviç? Biz klüpte görüşeceğimiz konusunda anlaşmıştık.

-Şimdi artık olmaz, benim onlardan korktuğumu sanırlar.

Bilmiyorum, ortalığı kızıştıranlar görüşme yerini değiştirmekle ne düşünüyorlardı, ama itiraf etmeliyim ki, onlar gerçekten tecrübeli organizatörlerdi. Orada, salonda bizim görüşmemiz sakın bir toplantı gibi olurdu-konuşmacılar için kürsülü, dinleyiciler için sandelyeli. Ama burada insanlar sürü prensibi ile organize olmuşlardı: Gürültüler, bağırtilar, asık suratlar, herbiri birşeyler bağırmayla çalışan ve seslerinin "her kötülüğün müsebbibi" olan "bu kişiye" yetişemeyeceğinden korkan insanlar.

Sürü prensibinin ne olduğunu biliyor musunuz? Bu durumda kitle dışındaki her insan-düşmandır-

Önüme polis giysili bir kişi geldi. Soyadını, hala hatırlıyorum; Pavlov. Gelirken onun evini yıkmayı deneyecek herkese ateş edeceğini beyan etti. Ben konuşmayı normal sesle yürütmeye çalıştım.

Özür dilerim -dedim- ama siz bir hukuku koruma organı çalışansınız. Sizin göreviniz sadece mesai saatinde değil, her zaman kanunu korumaktır. Bir de, "ateş edeceğim" de ne demek? Biliyorsunuz, bu tür davranışlar kanunsuz hareketler ile sonuçlanabilir.

Ben umutsuzluğa kapıldım! Biz, hepimiz umutsuzuz! Mahkemeye gitmek boşuna! Hakimde onlardan yana!

-Bu doğru değil -içtenlikle söylüyorum- son zamanlarda mahkeme ve savcılıklar zaten hep devlet organlarına karşı çıkararak, insan haklarını koruyorlar.

Bunları söylerken etrafıma bakıyorum, müthiş bir gürültü var.

Benimle beraber gelenler de tartışmaya katıldılar ki, bunun sonucunda kalabalık, gruplara ayrıldı.

Biliyor musunuz -Pavlov'a söylüyorum- Gelin bu konuşmalara klüpte devam edelim. Sakin sakin oturup herkesi dinleyelim ve çözüm arayalım. Eğer başka yol yoksa, taşınmak zorundasınız. Eğer başka çözüm bulma imkanı varsa, onu kullanmamak aptallık olur. Gidelim!

Ve diğerlerinin de bizim arkamızdan gelmekten başka çareleri kalmamıştı.

Salon çok küçük ve bu nedenle çok yakın oturmuştuk; Aynı zamanda salon çok kötüydü: Okul tipi sandalyeler, çelik ayaklı masa, ve tabii ki, çalışmayan mikrofon.

Ve burada da şantiye şefimiz -kimlerce yapıldığı belirsiz "gündeme" e uygun olarak- bu insanları nasıl göçürecekleri konusunda bir konuşma yapmaya başladı. Sönük, durgun ve olayı hiç hissetmeden konuşuyordu. Ben, onu parçalayacaklarını düşünmeye başladım. Salonunda gürültü ve bağırtilar sürüyor, insanlar yerlerinden kalkıyorlardı. Herkes müthiş derecede heyecanlanmışlardı, özellikle de kadınlar.

Kısacası, her zaman kendi-kendime "şimdi veya hiçbir zaman" diye nitelendirdiğim an gelip çatmıştı. Böyle anlar benzeri durumların hepsinde mevcuttur. Eğer onu kaçırırsan, sonra istediğin kadar başka çıkış yolunun olmadığını ispat edebilirsin. Ama aslında kendi-kendine biliyorsun ki, çıkış anı her zaman vardır.

Ayağa kalkıyorum, söz alıyorum ve konuşmaya başlıyorum-gayet sert bir şekilde (bu durumlarda en iyisidir)-yani, gelin de anlaşalım.

...Ya biz devam ederiz, ya da hayır. O dakikadan itibaren sunucu rolünü ben üstleniyorum, herkese konuşma fırsatı tanıyacağım. Benim zamanım var. Ama bir şartla: Eğer bir tane daha bağırma duyarsam, meslekdaşlarımla beraber hemen bu toplantıyı terkedip gideceğiz ve gerisini mahkemede devam ettireceğiz. Bunu istiyor musunuz? Hayır mı? o zaman-tam sakinlik!

Arka-arkaya konuşmalar başladı. İnşaatçılar büyük planları hakkında, Julebinolular da her boş şey hakkında konuşuyorlardı. Onsuz yaşamının mümkün olmadığı bir geçiden, bahçedeki çiçeklerden, bostandaki soğanlardan.

Ama tüm bu küçük şeylerin arkasından problemin gerçek sınırları gözükmeye başlamıştı. Hayır, milletvekillerinin provakasyonu ile kızışmış bir ihtilaf değil , ciddi ve temelli bir şeydi bu.

Onlar konuşuyorlardı: "Dinleyin! Burada, Julebino'da, bizim dedelerimiz yaşamış. Bu tarlalar babadan oğula, dededen toruna geçmiştir. Bu topraklar bizimdir, miras aldığımız mülkiyetimizdir.

Bolşevikler onları millileştirdiler. Siz onları geri vermeye söz vermişsiniz". Bu topraklar bizi besliyor, devletin keyfi muamelelerinden kurtarıyor. Biz bu topraklar olmadan ne yaparız? Tamam, diyelim ki, önceleri; kanunsuzluk hüküm sürüyordu. Ama şimdi-siz de kabul ediyorsunuz, mülkiyet dokunulmazdır. Yeni yönetim bunun için mücadele etmiyor muydu?

Ben onları dinliyordum ve inşaatçıların oluşturduğu, belediye tarafından onaylanmış, hukukçularca kontrol edilmiş(kanun bizim tarafımızdaydı ya) kavramlar birer birer gözlerimin önünde uçmaya başlıyordu.

Bu kavramlar, geçersiz yaşayamayacağına inanan insanla dünyanın onun ender rastlanan çiçekleri olmadan dönmeyeceğine inanan komşusunun durumuna, Pavlov'un elma ve soğan konusundaki inadına çarparak parçalanıyorlardı.

Tüm bu insanlar yeni daireleri istemiyorlardı, sıcak su, doğalgaz, kanalizasyon istemiyorlardı. Ve bunun nedeni konfora sağlıksız baktıklarından değildi. Bunun nedeni, şehrin apartman dairelerinin bu insanları birleştiren değerleri ve rahatlığın, tatminden çok daha derin olan dede-baba akrabalık bağlarını mahvetmesiydi.

Önceleri, Sovyetlerin hakimiyetinde onları kimse dinlemezdi ve onlar kendileri de benzeri protestolarda bulunmaya cesaret edemezlerdi. Ancak Bolşevik hükümetini de bu insanları insan yerine koymadığı için dağıttılar.

Şimdi, yeni kanunların henüz çıkmadığı ve toprak mirasını nasıl oluşturmak gerektiğini bilmediğimiz bir dönemde, bu insanların dede ve babaların yaşadığı bir parçacık yere olan taleplerinin gerçek perde arkası böyleydi. Burada prensipleri anında ve ayakta çözmek gerekiyor. Hayır, ben kimseden korkmuyordum. Ama haksızlıktan yeni kurtulmuş bu insanları umutsuzluğa itmek olmazdı. "mülkiyet sahibi" kimdir, bu duygunun kaynağı nerededir? Neden komünistler bu duyguya saldırarak bu büyük "süpergücün bel kemiğini kırdılar! Sovyet Rusya'sında son zamanlara kadar çok akıllı ve becerikli işçiler vardı. Ama özel mülkiyeti ortadan kaldırarak, Bolşevikler kan pompalayan motoru toplumdun çıkardılar. Kendi büyüklerine inarak, onlar toplumsal menfaatlerden başka menfaat tanımayan yeni bir insan nesli yaratmayı amaçlıyorlardı. Sanayileşme ve savaş yıllarında düşman karşısında bu ideoloji vardı, çünkü mülkiyetçilik içgüdüğü tüm vatani kapsıyordu. Ama barış yıllarında kanuni yollar bulamayınca, bu içgüdü hırsızlığa, kanunsuz ticarete ve sosyal küstahlığa dönüştü ki, bunu daha net kelime bulamadığımızdan, "idaresizlik" olarak adlandırmaya başladık.

Ve işte şimdi karşımda mülkiyetçilik hissi tekrar uyanmış insanlar konuşuyorlardı. Ben onlara acımadan yapamıyordum. Tabii, onlar art niyetli politikacıların eline düşmüşlerdi. Ama bunun nedeni, bizim, yani yeni yönetimin eski geleneklere davranırken, uğruna mücadele verdiğimiz prensipleri bu insanların davranışlarında göremeyişimizdir.

Julebinolular konuşurken, benim düşüncelerim böyle şekilleniyordu. Ama onların yerine belediye yöneticileri geçer geçmez herşey karışıyordu.

Yerli sakinlerin köylü gerçeği şehir mantığına takılıyordu. Bu çarpışmanın sonuçları yalnızca trajik olabilirdi...

...Bu sırada, aklımdan geçen yollardan birisi belleğime yapışıp kaldı. İzbeler kalamazdı, bu mutlak surette böyle olacaktı. Bu tür izbeler bölgenin sağlam planını bozamazdı. Onların yüzünden binlerce ev bekleyen insan evsiz kalamazdı. Diğer taraftan da, mülkiyet duygusunu aşağılamamak gerekiyordu. Bu da şart. Yoksa Sovyet iktidarını yıkmamanın bir anlamı kalmazdı.

Ben dikkatimizi, adeta çıkışsız bu zor duruma yöneltiyorum. Yalnızca gerçekten çıkmaz bir yola girdiği anda gerçek yönetici çözüm yolunu bulabiliyor. Henüz şablonlara göre davranıyorsun, göreneğe göre davrandığın sürece sen henüz memursun, yönetici değil. Tabii, aynen öyle davranılması gereken durumlar da mevcuttur. Ama bu kitap onlara atfedilmedi.

Aklıma gelen çözüm şöyle oluştu. Bundan birkaç gün önce o zaman ilk inşaat kooperatiflerinden birinde Kominsk imalathanesini ziyaret etmiştik. Aynı tip kotej projelerine bakıyorduk. Sağlam, sık görüntüleri ile onlar, cam çimento bazlı karışımlardan sanayi teknolojisi ile dikkat çekiyorlardı. "Fazla fiyat çekmeyin diyorum- sizi de hesaba katarız."

İşte, çözümsüz bir durumda adeta şekil gerçekleşiyor: Kaminskinin resimleri 8. imalathanenin plan çetesinde dakik yerini buluyor. İşte orada, kenarda, ormana yakın yerde. Onbir parsel bölüyoruz, bu evleri oralara dikeriz ve konuyu kapatırız.

Tesadüf mü? Tabii, Ama eğer zaman gelir de gene yöneticileri eğitmek gerekirse (Beni çağırıyorlardı) onlara öğretmek istediğim şey -bu tür "tesadüfleri" nasıl yaratmaklı olurdu.

Birincisi, bu tür görüşmelere önceden hazırlanmadan gitmek olmaz. Eğer yedekte üç-dört çözüm yolu yoksa, erteleme daha iyidir: Hazırlanmak demek gereken evrakları, uzman görüşlerini incelemek, başka durumlarda bu tür problemlerin nasıl çözüldüğü öğrenmektir. Bu tür hazırlıklar belki kullanılmayabilir, ama bulunmalıdırlar. Aksi takdirde

onlar tam toplantı sırasında akla geliyor ve henüz oluşmamış tek çözüme engel oluyor.

İkincisi, onlara dinlemeyi öğretmek lazım. Bu kabiliyet özeldir - başka bir insanı dinlemek. Benim sözlerim büyük sözler gibi gözükmesinler, ama ben dinleme kabiliyetini Allah vergisi olarak nitelendiriyorum ve hristiyan sevgisinin temeli sayılıyorum. Bence, eğer yönetici insanların ihtiyaçlarını anlamaya çalışmıyorsa, onun şehir yönetim sisteminde yapacağı bir iş yoktur. O ne kadar boş gözlerle oturmasa da hiç bir işe yaramaz. Sadece toplantılarda oturmak aklın değil, kışın işidir.

Bu iki şarta üçüncüyü de eklemek gerekiyor. Bu şart olmadan bu tür "tesadüfler" oluşmaz. Yaratıcı keşif hürsından söz ediyorum. Uzun zaman beklenen çözümün bulunmasıyla yönetici aynen ressam veya bilim adamı gibi yaptığı keşiften zevk alabilmelidir. Belki de yaratıcı kelimesi bizim düşüncemizde hakimiyet sahası ile uyuşmuyor: Biz hakimiyetle ilgili sadece ahlaksızlık ve öncelik hakkında konuşmaya alıştık. Ne yapalım, Rus mentalitesinin özelliği bu -burada iktidarın karşısında nefret ettikleri kadar da dalkavukluk ediyorlar. Ama eğer toplum gerçekten de demokratikleşiyorsa, o zaman neden yöneticinin işinin diğer işler gibi olduğunu söyleyebilir miyiz? Eğer O, günde onaltı saat tatilsiz çalışıyorsa, bunu önceliklerinden güç aldığı için yapmıyor. Sadece, diğer insanların şair, ilim dalında elde ettiklerini yönetici yönetim dalında yapıyor.

Ama biz konudan saptık.

Sapmamız tesadüfi değildi: Şu anda yöneticinin işinde duraklama var. Toplantı devam ediyor, ama çözüm artık bulunmuştur. Ne yapmalı? Beklemeli, hiçbir şekilde zamanından önce konuşmamalı. Birisinin belki de yakın birşey teklif edeceğini beklemeli. İnsan genlerinde mülkiyetçilik hissi olduğu gibi, gurur da vardır. Bunlar yaklaşık aynı şeylerdir. Ve idareci etkinin yöneticiden gelmesine değil, toplantı iştirakçilerinin kolektif fikirleri ile oluşturulmasına çalışmak gerekiyor. Yalnız o zaman onlar meynana çıkmış çözüme memur gibi değil, yaratıcı gibi yaklaşacaklar, yaratıcı ile memur arasındaki fark ise sınırsızdır.

Bu nedenle, birisi "Bakın, Julebinolulara teklif edilen dairelerin fiyatlarını belirleyip, bu fiyatları düşürerek burada toprak dilimleri ayırsak?" diye teklif ettiğinde, toplantıya katılanların tümü bu teklife kendi teklifleri gibi yaklaştılar. Belediye Başkanı onların yerine değil, onlar kendi kendilerine herşeyi çözdüler.

Julebinolulara dedim ki:

-Siz bu teklife nasıl bakıyorsunuz? Bizim bu çözüm yolunu tartışmak için imkanımız vardır.

Cevap olarak soru geliyor:

-Bu bize neye mal olacak?

O anda benim sıram geldi:

Belediye Başkanlığı için sizinle pazarlık değil, sadece konuyu kapatmak daha faydalı.

Onlar şaşkırdılar. Adeta tam savaşın en kızgın zamanında en önemli düşman rüyalarında göremeyecekleri bir teklifte bulunuyordu.

-Siz sonra kandırmazsınız, değil mi? - Soru.

-Galiba, -diyorum- şu ana kadar bu işle fazla uğraşmadım. Ama biliyor musunuz? Gelin bu toplantıyı kapatalım ve herbir aile için ayrı ayrı yollar arayalım. Sizi herşey tatmin ederse, taşınma hakkında mutabakat imzalarsınız. Kendi tahtalarınızı da götürebilirsiniz. Onlar bize gerekmiyor.

Herkes sakince dağıldı. İnsanlar teşekkür etmeye başladılar. Kendi çiçeklerinden bahseden bayan gelip bakmak için davet etti. Ben reddettim. Yorgunluk hergünkünden çok daha fazlaydı.

Bayan o çiçekleri bir sonraki toplantıya getirdi. Bu toplantıda herkes memnuniyetle taşınmak için kendi rızalarını bildirdiler. Bir yıl sonra ben yine Julebino'ya geldim. Orada muhteşem bir şehir kurulmuş.

Ve tabii ki, sadece hoş değil, aynı zamanda heyecanlı bir sahne: Her bir villanın önünde sahipleri karşılıyordu, çiçeklerle. Ve nedense özellikle aklımda kaldı-bahçe-çiçekleriyle değil, sade çöl çiçekleriyle. Onların ismini bile bilmiyorum. Tek tek pek parlak olmasalar da demet halinde çok güzeller.

YEDİ

BU NASIL YAPILDI?

Bu Nasıl Yapıldı?

Ben her zaman “şok terapisine” karşı çıktım. Hatta ismi bile kulaklara hakaret gibi geliyor. Dimka zaman - zaman kendinden geçerdi. O zaman onu bir yere götürüp, büyüklerin söylediği gibi, “şok ediyorlardı”. Yani, benim şimdi anladığım gibi, şok tedavisi uyguluyorlardı. Dimka tedaviden sonra kendine geliyor, ama her defasında daha fazla salaklaşıp dönüyordu.

Tüm bir halkı böyle düşünmek akıl almaz bir şeydi. Sadece etik açısından değil. Gelişmiş ekonomi açısından da ülke, 92 yılının başında belki de bizim Dimka'ya benziyordu. Ama batı'da bir yerlerde icat edilmiş ekonomik şok uygulamasının burada, Rusya'da kullanılması... Böyle bir şey yalnız yaşamdan uzak teorisyenlerin aklına gelebilirdi.

Rus insanı her zaman devlete güvenmiştir. Bilir ki, zor durumlarda devlet onu yalnız bırakmaz. Az da olsa bir şeyler verir. Nasıl olsa yardım eder. Kötü de olsa, korur. Onun devletle olan ilişkisinde bir baba-oğul ilişkisi, bir akraba ilişkisi var olmuştur ve bu da tüm zorlukları omuzlama ve devlete her şeyi bağışlama imkanı sağlamıştır.

Bu geleneği bozmak insanlara reformu değil, ihaneti yaşatmak demektir. Bu durumda hiçbir teori yardım edemez: Biz güney Amerikalı değiliz, bu kapsamda Avrupalı da değiliz. Devletin ve insanların kendi başına olmasına alışık değiliz. Bir dinleyin, bir çok insan “gaydarnomikanın” etkisini nasıl bir küskünlükle hatırlıyor. Bu işin sadece ideolojik farklılıktan kaynaklanmadığını kabul edersiniz. Tüm gelenekler ve insanların kalbi yaralanmıştı. Rasyonel mazeretler bu konuya giremez. Başka bir deyişle bizim - Moskova hükümetinin o zamanki Rusya hükümeti ile düşünce ayrılığı, değişimlerin amacından değil, onların metodundan kaynaklanıyordu. Bu ayrılık pazar ekonemisine bir an önce geçmek gerektiği düşüncesinden değil, geçiş stratejisinden doğuyordu. Sorun şuydu: kesin dönüşte devletin insanları kendi talihine bırakmaya hakkı var mıydı? Devlet sonunda bir karara vardığında “şok terapisini” omuzlamak başkent hükümeti için yalnız

ekonomi meselesi olmaktan çıkmıştı. İnsanlara, şehir hükümetinin onlara sadık kaldığını kanıtlamak gerekiyordu.

1992 yılı Şubat'nda Moskova inşaatçılarıyla yapılan ortak toplantıda şehir hükümeti kendi tahminlerini şöyle ifade etti :

- Mayıs ayına kadar tüm işverenlerinizin kaybedeceksiniz. İşin bedelini ödemek için onların paraları olmayacak. Her zaman alıştığınız durum şimdi tersine dönecek; sizin alıştığınız gibi artık işverenler inşaatçıların peşinde koşarak her şarta razı olmayacak. Şimdi siz parası olan işverenlerin peşinde koşmaya başlayacaksınız.

-Hayır, Yuriy Nikolayeviç, böyle bir şey olamaz...

Biz tahminimizde yanıldık. Bu olay daha erken, Nisan'daydı.

Aslında, aşağıdakiler ortaya çıkmıştı. Rusya'daki başkanlık seçiminden sonra bir kaç ay bile geçmeden Rusya'nın direksiyonuna genç ekonomistler ekibi geçti. Bu genç ekonomistler neyin yanlış olduğu konusunda tonlarca kitap okumuşlardı ve şimdi de bu yanlışların dayandığı tüm düşünceleri altüst etmek için sabırsızlanıyorlardı.

Bu arada da biz bu işin aynen söylendiği gibi, bir anda olacağına inandırmaya çalışıyorlardı. Yani, yarın uykudan uyandığında herşeyin yıkılmış olduğunu göreceksiniz. Ve tamamen farklı değerlerle. Yani borsalar v.s. Adamın biri bir gün işsiz gezecek, sonra bir bakacaksınız, hemen ertesi gün bir iş bulmuş. Veya bir işletme. Tabii ki kapatılacaklar - kime gerekli ki bu tür işletmeler? Ve sonra hemen verimli çalışmaya başlayacaklar. Gidecek bir yer yok. Yaşamak gerekiyor.

Biz de buna karşılık şaşkın - şaşkın soruyorduk :

-Tüm meselede yaşamaktadır zaten. Eğer yaşamak olmasaydı, varsın herşey mahvolsun. Aynen fikradaki çingene gibi: Çocuklara bakıp düşünüyor - eskileri mi yıkasın, yenilerini mi yapsın? Ama bizim durumumuz aynı değil, biz insansever değil miyiz?

Genç ekonomistlerin cevabı:

-Siz merak etmeyin. En önemlisi eski düşünceleri yıkmak. İnsanlar herşeye alışır. Batı da yardım eder.

Konu Batı'ya gelince herkes hülyalı-hülyalı susuyordu. Batı'da zenginler çok. O kadar çok para var ki, koyacak yer bulamıyorlar. Kendi sermayecilerini getirip, Pinokkio gibi Rusya topraklarına ekecekler ve bir de bakacağız ki, topraktan altınlar çıkmaya başlamış. Yani, aynen aptallar ülkesi gibi.

Tartışmalar bu şekilde veya yaklaşık bu şekilde geçiyordu. Ama bilindiği gibi, genç ekonomistleri ikna etmek mümkün olmadı. Ve "para politikası" başladı. Bu ismin rus kulağına fazla bir etkisi olmadı ama, etkisini kısa bir süre sonra başka yerlerimizde hissettik.

Herşey Gaydar dedenin kitaplarında yazdığı gibi gelişti : önce” temeline kadar, sonra da...”.

Bu arada eğer olaya benim gibi yönetici açısından bakılırsa geri kalan iyi şeyler de az sayılmazdı. Örneğin, inşaat sektörü, Moskova'nın evler yapabilen tecrübeli inşaatçıları vardı. Kalite ve iş organizasyonu uluslararası standartlara uygun olmasa da, inşaat sektörü çalışıyordu ve bunun sonucu başkente her yıl üç milyon metrekare konut sahası kazandırılıyordu. Standartlara gelince, olaya başka türlü yaklaşmak gerekiyor. Bizim şartlarımız da herhangi bir yabancı inşaatcının bir şey yapıp-yapmayacağı şüphelidir. Sistemin yanlışları ile insanların değerini karıştırmamak gerekiyor.

Çünkü onların orada - ben şöyle, bir az konu dışına çıkıyorum - her şey inşaat sahasına zamanında getiriliyor. Teslimat planı neredeyse proje yapımı zamanı öngörülüyor. En etkileyicisi, herşey titizlikle yerine getiriliyor : Örneğin, bugün pencereyi, yarın kapıyı, ertesi gün kapıyı getiriyorlar. Bu şartlarda çalışmak rüya gibi bir şey olmalı.

Şimdi de bizim şantiye şefimiz düşünün. Ben yaşlı nesil için konuşmuyorum, onlar zaten herşeyi biliyorlar. Ben örneğin, kendi oğlum için konuşuyorum. O diploma almış: Management profesörüdür. Yani, rusça söylersek... galiba, ticaret. Genelde puanları pekiydi. Ve bir gün yemek esnasında bu profesör soruyor : “Baba, neden çatalın üzerinde “fiyatı 25 kapıktır” yazıyor? Ben de cevap veriyorum : “Çünkü bizde bir devlet komitesi vardı, fiyatları ömürlük tesbit ederlerdi. Bu fiyatları da metal üzerine preslerlerdi”.

-Ama bu doğru değil ki - oğlum itiraz edilir - fiyatlar talep ve arzla belirleniyor.

Ben ona bakıyorum ev düşünüyorum : eski uygarlıkların ekonomisini ezberlemiş, herhangi bir Ekhnoton ve Periklen'in reformlarını pekiyi öğrenmiş. Ama yakın geçmişteki sosyalizm hakkında da bildiği tek şey “herşeyin yanlış” olmasıdır.

Hayır, eğer benim imkanım olsaydı, sovyet uygarlığı müzesi oluşturur ve bu uygarlık konusunda okullarda özel ders verdirirdim. Örneğin, pratik dersler : Sen bir fabrika müdürüsün, senin paran var, yeni bir kampüs yaptırmak istiyorsun kime gideceksin? İnşaatçılara mı? Otur, sıfır puan.

Çocuklar, gidilmesi gereken yer Merkezi Komiteydi. Hep beraber: “Merkezi Komite!” Afferin. Bizim imparatorlukta bu komite tanrı gibiydi, neyin olabileceğine ve neyin olamayacağına o karar verirdi. Yani, sen bir bina yaptırmak istiyorsun ve paran da, projen de var - nereye gideceksin? Yine yanlış. Gitmen gereken yer bakanlıklardır. Bu bakanlıklar

tannıyı koruyan melekler gibi, basit insanların ricalarını ona iletiyorlardı. Ve yalnız tüm bu göklerin hiyerarşisi senin dualarını duyup, kendi razalarını "karara" (Kader kitabı gibi) işledikten sonra... Hayır, henüz inşaat yapılmayacak. Devlet Plan Komitesi isimli bir baş melek tüm durumu yukarlardan beş yıl ilersine bakıp inceleyerek senin yaptırmak istediğin binayı herhangi bir inşaat idaresinin planına yazacak. "Nihayet, şimdi tamamdır" diye düşünüyorsun. İnşaat idaresine gidiyorsun, paraları çıkarıyor, anında sevinmek için henüz erken olduğunu anlıyorsun : "Paralarınızı saklayın diyorlar inşaatçılar - "Biliyor musunuz sizin gibi ne kadar işverenimiz var? Yetiştiremiyoruz. Neyse, sizin için temeli atarız çünkü bu bizim için de karlı bir iş. Sonrasına bakacağız" Ve o anda anlıyorsun ki, işleri yerinden kıpırtıdatmak için tekrar "yukarılara" başvurman gerekiyor. Ve şaşkın bir durumda öylece kalıyorsun. Altıkanatlı Devlet Plan Komitesi, inşaatçıların iş kapasitesini bilmiyor mu? Eğer biliyorsa, neden Moskovalı bilinmeyen bir uygarlığın anıtı gibi "yüzüstü kalmışlarla" dolduruyor? Ama bunlar artık çocuk soruları değil, onları sormayacağız.

Kısacası, eğer geleceğin tüm uzmanlarına böyle veya şöyle, okulda olmasa da, üniversitede Rusya'da işlerin nasıl yapıldığını öğretilseydiler, onlar belki de bu ülkede bir anda hiçbir şeyin yapılamayacağını anlardı. Bu ülke yabancı kitaplarda yazıldığı gibi bir saniyede değişemez. Ama onlara ne okulda, ne de üniversitede bu tür şeyleri öğretmedikleri için ve gerçek hayat hakkında yalnızca herşeyin yalan ve yanlış olduğunu bildikleri için ezeli rus geleneğine uygun hareket etmeyi kararlaştırmazlardı : "Gitsin her şey...!"

Ve "başaran canını kurtarsın" sloganlı gala-konser başladı.

Tuğlanın fiyatı artıyordu. Çimentonun da. Tüm inşaat işlerinin bedelini akılalmaz katsayılarla çarparak şişiriyorlardı. Devlet işletmelerinde bu kadar para yoktu. Şehirde de inşaatlar duruyordu. En iyi ustalar kooperatiflere kaçmaya başladılar. Yani, tek sözle parçalanma.

Hayır baylar, bu belki de "para"ydı, ama kesinlikle "politika" değildi. Politika pek çok faktörün göze alınmasını ve etkilerinin hesabını gerektiriyor. Gaydar ve onun ekibi ise ekonomik düzenlemenin tüm araçları içinde sadece birini kullandı: Fiyat serbestisi.

Bu şartlarda, Moskova hükümetinin nasıl başkent inşaat sektörünü kurtardığını ve bunun yanısıra kuyrukta bekleyen insanlar için nasıl ücretsiz belediye daireleri yapıldığını bana sorduklarında, ben şöyle yanıt veriyorum : "Önce iyice korkmak gerekir".

1992 yılında durum gerçekten çok tehlikeliydi. Zorluk sadece 500.000 işsiz inşaatçının bulunduğundan kaynaklanmıyordu. Hatta ev

kuyruğunda bekleyen Moskovalıların konut durumunu iyileştirme olanağından yoksun kalacaklarından da kaynaklanmıyordu. İnsanların duygularını etkileyen daha ince ve ciddi işler vardı. Bolşevikler halkı "geleceğin inşaatçısı" diye adlandırırken ne söylediklerini iyi biliyorlardı. İnşaat her tarafta olduğu gibi her zaman bizde de bir zafer gibi en önemli ideolojik sembol olmuştur. Bazı halklar piramit ve mabetler yapmış, diğerleri özgürlük krallığını, diğerleri de insanlar için konfor yaratmışlardı - her işte de inşaat yenilik için bir umut olmuştur. Moskovalıları bu düşünce ile ilgili olanaklardan yoksun bırakmak yalnızca zavalı kuyruk bekleyenleri küçük odalarda ve ortak komünal dairelerde bırakmak anlamına gelmiyordu. Eğer başkent yenilenmiyorsa, ülkenin durumu kötüdür anlamına geliyordu. Bu tür şeyleri anlamayan yönetici kötü yöneticidir.

Moskova hükümetinin olağanüstü toplantısında görev kesin olarak tesbit edildi.

-Şu anda en önemlisi - bu dönemi atlatmaktır. Daha sonrası kolay olacak.

Birkaç "köklü" karar alındı.

Birincisi: Tüm "yüzüstü kalan" inşaatları satacağız.

Bırak parası olanları alıp, inşaatları bizim kontrolümüz altında tamamlasınlar. Bu geçiş dönemi için kente para ve inşaatçılara iş sağlar.

İkincisi: Belediye inşaatçılarına devam edeceğiz. Hastaneler, okullar, kreşler... Bu işler için şehir bütçesi yeter.

Üçüncüsü: Hiçbir şekilde konut inşaat idaresinin evlerini durduramayacağız. Bu toplam konutun % 20'si demektir. Tabii ki, artık insanların gerektiği kadar paraları yok. Ne yapalım, o zaman Rusya hükümeti ile anlaşacağız : Üçte birini ülke, üçte birini başkent ve üçte birini ev sahipleri ödesin. Önemli olan durmamaktır.

Dördüncüsü: Limitli inşaat yapanlardan vazgeçeceğiz. En önemlisi - Moskova inşaatçılarını korumaktır.

Beşincisi: Durumu kullanarak en iyi ustaları kendi tarafına çeken kooperatiflerle rekabete dayanabilmek için her şeyi yapacağız. Yani maaşları artıracacağız, çalışma şartlarını iyileştireceğiz, yemek ve dinlenme işini organize edeceğiz, ev almak için avantajlar sağlayacağız. Yani, çok yönlü bir sosyal program oluşturacağız.

Kararlaştırtık. Ya sonra?

-Sonrası - diyoruz - en önemlisi. Para bularak inşaat yapacağız.

-İnşaatını yapacağız?

-Evler, mağazalar. Sonra satacağız.

-Parası ve şartlarımıza razı olanlara. Örneğin birisi mağaza almak

istiyorsa, o zaman o mağazayı yerinde kalmak şartıyla alacak. Veya, eğer firma çalışanları için kiralık olarak almak istiyorsa, yine yapabilir. Ancak vergileri ödesin.

-Peki, bunları kimler alacak?

-Arayacağız. Şu arada paralı kuruluşlar çok. Bankalar, ticari işletmeler. Para kazanan ticari veya aracı pekçok firma muhakkak bu paraları gayri-menkule yatırmak isteyecek. Ve aralarında bir de rekabet olacak. Hep çikolata satacak değiller ki. Bu şirketlerde çalışanlar arasında da eve ihtiyacı olan Moskovalılar vardır.

-Peki. Sadece bir şeyi anlamıyoruz. İnşaat yapmak için para gerekir. Malzeme almak, araç kiralamak, insanlara maaş vermek...

-Doğrudan. O zaman para bulun.

-Biz de soruyoruz, nereden bulacağız?

-Bankalardan. Kredi alarak.

Eğer okurlarım bu diyalogda birşeyler uydurulduğunu düşünüyorlarsa, sizi temin ediyorum ki, bu diyalog sadece kısalttırılmıştır. İnşaatçı firmaların yöneticileri önceden belli olmayan bir işveren için inşaat yapmak işinin nasıl olacağını bir türlü anlayamıyorlardı. Sonradan da tutanakla işverene "devretmek", devlet komisyonuna "teslim etmek" değil, açık arttırma ile, aracı yoluyla alıcı bulmak ve yalnızca o zaman borcu kapatmak. Bir türlü kafaları almıyordu. Ya almazlarsa? Bu iflas mı oluyor? Paraları toprağa gömelim, ya sonra?

Biz sürekli olarak inşaat firmalarını ziyaret ediyorduk. Onlarla ilgili her sistemde bulunuyorduk. Yöneticileri biraraya toplayıp, kolektiflerle ayrı-ayrı konuşuyorduk. En önemlisi insanlara heyecan aşılamaktı, geçiş döneminde iletişimi ve kontürü kaybetmemekti. Belediye başkanlığında bitmeyen görüşler, eski sistem yaşama kabiliyeti yitirmiş, yeni sistem ise farklı iş organizasyonu prensipleri talep ediyordu.

Sonra sert, rizikolu oyun başladı. Moskova hükümetinin garantisi altında yirmi milyar rublelik banka kredisi alındı. O zaman ruble şimdikinin aynısı değildi. Eğer bu operasyon başarısız olsaydı, şehir kendisini çıkmaza atmış olacaktı.

Bu arada kutsal kitapta yazıldığı gibi, Tanrı var ve mucizeler yaratıyor. Konut, mağaza, sanayi binalarının ve her zaman şehir üzerine bir lanet gibi çöken "yüzüstü kalan" inşaatların açık arttırma ile satış mekanizmasının benimsenmesi öyle bir başarı kazandı ki, artık bir yıl sonra tüm krediler faizleriyle beraber geri ödenmiş ve Moskova öyle bir gelişmişti ki, kooperatiflere kaçmış insanlar geri gelmeye başlamıştı.

Ama gerçek mucize kendisini burada göstermedi. Biz kuyrukta bekleyen insanlar için konut bedellerini şehir bütcesinden ödeyeceğimizi

öngörmüştük. Açık arttırma gösterdi ki, bu konuda başka “olanaklar” da mevcuttur.

İşin aslı, yapılmış evler ve villalar öyle yüksek fiyatlardan satıldı ki, bunun en cesur bilirkişi tahminleri bile öngörememişti.

Şaşırtıcı hiçbirşey yok-oğlum babasını terbiye etmeye devam ederek şöyle söylüyordu-Sadece siz fiyat belirlemelerini memurlara bırakmaya alışmışsınız? Ama hiçbir insan fiyatı etkileyen tüm etkenleri öngöremez. Bu nedenle tüm dünya borsayı takip ediyor. Hem de her gün.

Ben tabii ki tartışmıyordum. Sonra geç de olsa, uzmanlar Moskova’da konutların yüksek bedellerinin nedenini araştırmağa başladılar. Değişik tahminler öne sürüldü. Bunlardan biri “başkent etkeni” ve tabii ki, “alt yapı” etkeniydi. Yani, o anlamda ki, Moskova’daki ev Krjopol kentindeki evle aynı malzemedan yapılmış olabilir, ama Moskova’daki evin hemen yanbaşında en iyi avukatlar, doktorlar, yabancı temsilcilikler ve her türlü devlet kuruluşu mevcuttur. Ve tüm bunlar (piyasanın espirisi bu işte!) açık arttırma fiyatında göz önünde bulundurulur. Çünkü piyasa talep ve arzdan meydana geliyor, malzeme ve iş sarfiyatından değil.

Ne yapalım diyerek, Moskova hükümeti olarak karara vardık. Eğer piyasa bu etkenleri gözönünde bulunduruyorsa biz de onları kanuna bağlayalım. Ve Moskova’da konutların % 30’luk belediye zammı ile satışı öngören bir kararı kabul ettik. Ama bu karara göre belediye geliri serbest olarak kullanılamazdı. Bu gelir kuyrukta bekleyen Moskovahılar için ücretsiz dairelerin yapımı için inşaatçılara geri verilecekti.

Çok güzel bir karar! Bir mucize mi?

Ama bu mucizenin ardından hiç beklemediğimiz başka mucizeler de geldi.

Kaç yıldır yurtdışında yapılan inşaatlara bakarak ülke yöneticileri inşaat teknolojisini “tekerleklerden” yere indirmeye çalışmışlardı. Zor çizimler çizmiş, yük hesapları yapmış, inşaat malzemeleri üretenlerin iş temposunun evlerin inşaatını yapanların temposuna uydurmaya çalışmışlardı. Ama hiçbirşey başaramamışlardı. Hiçbir zaman ve hiçbir yerde.

Daimi “şantiyeyi” hatırlayın. Bloklar, levhalar, demirler, kablo yığınları, tek sözle, çöplük. Yani, çöp değil - çünkü tüm bunlar çok pahalıydı - ama onlara bu münasebet bu malzemeleri çöpe dönüştürüyordu. Üretici fabrikalar kendi ürünlerini çabuk getirip yıkmaya çalışıyorlardı, çünkü getirildiği andan itibaren malzeme satılmış sayılıyordu. İnşaatçılar herşeye felsefi yaklaşıyorlardı: Çalındı mı - yenisini

sipariş verelim. Çalınadılar - o zaman bir vinç daha gelir, kaldırıp taşır ve yeni yere koyar. Bunlar ucuz şeyler, tartışmaya değmez.

Şimdi ise belli oldu ki, "tekerlekten" çalışmak daha verimlidir. İnşaat işletmelerinin yöneticileri, kendileri bu karara varmak mecburiyetinde kaldılar. Tabii, işçi emeği pahalıdır. Fazla yüklenme, depolama - tüm bunlar bir anda çok masraflı olmaya başladı. Bunlara bir de artmış malzeme fiyatları ekleyin, tüm bunlar, malzemeyi hemen kullanmaya zorluyordu. Dokuzuncu kattan pencere kasasını artık kimse çalamaz.

Bir zamanlar ben kendi yardımcımı fotoğraf makinesi ile yeni bitmiş inşaatlara gönderiyordum. Resimlerde korkunç karışıklık gözüküyordu: Kırılmış paneller, demirler, tuğla dağları... Bu gün herşey daha başka, çamur, çöp hala var, ama oldukça az. Artık gömülmüş beton blok göremezsiniz. O artık çok pahalı, onun karşılığında para ödenmiştir.

Başka sözle, tamamen başka problemlere ait kararlarımızla inşaatçıları Sovyet yönetiminin yetmiş yılda çözemedikleri işleri gerçekleştirmeye zorladık.

Çok ince, kaprisli, talepkar bir hanıma benzetebileceğimiz ekselemları "ekonomi" ise anında herşeyi düzene soktu.

"Yüzüstü kalan" inşaatlarda da durum aynıydı. Bu çözülemez bir problemdi. Sovyet döneminde maaş fonları toplam iş hacmine göre veriliyordu. İnşaatçılar en karlı işleri yaparak bu fonları artırmağa çalışıyorlardı. Ekonomistler de yeni göstergeler icat etmeye çalışıyorlardı. Kimisi inşaatçıların işinin bedelini "özel iş masrafları", kimisi de "temiz ürün" üzerinden ödemeyi teklif ediyordu. Hiçbirşey çıkmıyordu. İnşaatçıların en zor ve karsız aşaması olan tamamlayıcı aşamalar asılıyordu. Onların bitirilmesi için genelde "limitçiler", hazırlıksız, uzman olmayan kişiler çağrılıyordu. İnşaatçılar sadece parti yönetiminin baskısı ile bitiriliyordu.

Ve şimdi aniden - hayır, övünmeyeceğim, biz henüz bu problemi çözmedik. Ama ölü, yıllarca bekleyen inşaat kalmadı. Yeni sistem parti "baskının" elde edemediği sonuçlara ulaştı.

Eskiden inşaatçılar mimarı yapı üzerinde oynuyordu. Bugün inşaat yönetimi her yerde söylüyor : "Bizim en önemli sloganımız - mimarları dinlemektir!" Tabii ki, eğer yaptığı "eser" güzel, konforlu, prestijli olmazsa kimse onu almaz. Bu nedenle artık şehir de ilkel, sıkıcı tek tiplilikten kurtulmalıydı oldu.

Ve yapmağa kalktığımız her şeyde aynı durumla karşılaşıyorduk. Değişen yalnızca sonuçlar değil; İnşaatçıların felsefesiydi. Hem de -dikkat edin- biz kadroları değiştirmedik. Yaklaşık kimseyi işten atmadık.

Dışarıdan kimseyi almadık. Bizim için Moskova hükümeti olarak aynı insanların yardımı ile sistemi ayağa kaldırmak önemliydi.

Şimdi bu insanlar kredileri de beklemeden görüyorlar : emek sarfi asgarîye iniyor, işlerin akıllı organizasyon sistemi ortaya çıkıyor, gerçek bir konveyör. Malzemeler kırılmıyor, tasarruf sağlanıyor. Evler göz okşuyor.

İlginç. Güzel. Sistem çalışmaya başlıyor.

Herhangi bir insan yeni veya müziğin doğuşuna nefretle bakabilir mi? İşte : bir sanat eserinin doğuşu sırasında yaratıcının duyduğu zevki inşaatçı da modern bir şekilde çalışmaya başlarken aynen öyle hissediyor. O görüyor ki, işlerin organizasyon sistemi o kepeçlerin, vinçlerin, beton karıştırıcılarının değerinden hiç de düşük bir değer değildir. Çünkü onları çalıştırmak için sistem ve organizasyon gerekiyor. Başka türlü tüm mülkiyet hiçbir işe yaramayan bir yığına dönüşür.

Görünen o ki, organizasyonun yeni şekillerini serbest ekonomi getirmiştir - hatta adeta herkesin arzusu dışında. Onun jeneratörleri bizler değiliz. Bence burada mucit yoktur. Biz hepimiz bu sistemin sadece birer hizmetçisiyiz, o tüm endüstriyel dünyanın değeridir. Tüm insanlığın. Ve maalesef, bu kadar uzun bir süre biz ondan uzak kaldık.

Bence, ekonomik özgürlük şartlarında akıllı iş organizasyon uyuşturucusunu tatmış tüm insanlar artık ondan vazgeçemezler. Bu sistemden çıkmak isteyen biri varsa da - yalnızca hayatıyla beraber çıkar. Sadece eskiyi ekmek, ideolojisini değiştirmek, idari aptallığa dönmek artık imkansızdır.

SEKİZ

YOLLAR

Yollar...

Bir belediye başkanının iş yaşamında sanki yorgunluktan kaynaklanan, ama aslında çok sevilen özel dakikaları vardır. Diyelim iş gününün sonunda yarının toplantı notlarını elinize alır ve birden hayallere dalar, oyalanır, tarihi belgelere gözlerinizi dikip bakar kalırsınız. Ve şimdi bildiğin o yerlerde eskiden ne olduğunu berrak bir şekilde gözlerinin önünde canlandırmaya başlarsın.

“Syestkiy Pazarı” meydanına pisuar yapmak gerekli, yoksa Çin duvarının kemerleri, hiç de titiz olmayan pazar halkından çok zarar görüyor. Çin duvarının yanındaki toprak alana hiç bir şey döşenmemiş.”

(Izvestiya Moskovskoy Gorodskoy Dumı 1892. No:6)

“Dün sabah saat 7’de Moskvoretskaya Köprüsü’ne yakın büyük su borusu patladı. Tazyikli su kaldırımı tahrip etti ve aşağı yukarı 10 - 15 dakika içinde bir göl meydana geldi. Bu tür göller Moskova’da herhangi bir kaza olmadan en ufak bir yağmurdan sonra meydana gelebiliyor.”

(Russkoye Slovo, 27.03.1910)

“Moskova kaldırımına baktığında insan kısa bir süre önce Moskova’da deprem olduğunu düşünüyor. Caddeler, ara sokaklar ve avlular ise harabeleri hatırlatıyorlar. Yaya kaldırımının üzeri ise donmuş nehir ve göller gibi”.

(Budilnik, 1884, No:8)

“Yağmurlu geçen sonbahar ve ilkbaharda Butır Caddesi öylesine çamurla kaplanıyor ki; cenazeler sokağa girmeden duvarlar üzerinden geçirilmek zorunda kalıyor. Belediye sonuçta sakinlerin çılgınlığına kulak verip her şeyden önce caddenin adını Nijnaya ve Verhnaya Moslovka olarak değiştirdi. Önceki yarı silik tabelaların yerine yeni emaye tabelalar asıldı. İyileştirme bunlardan ileri gitmedi”.

(Russkoye Slovo, yüzyılbaşı)

“İşte temmuz ayı kapıda, ancak Truba’dan Tsvetnoy Bulvarının sol yanından Samotoka’ya doğru gitmenin imkanı yok.... Demir kürekle yeri kazdıktan hemen sonra yumuşak toprak üzerine taşları

scrip, koyuyorlar, sonra ise üstüne kum serpiyorlar ve kaldırım hazır”.

(Russkiye Vedomosti, 26.06.1864)

Eh sizi gidi Moskova yolları! Onlar bataklıktan yükselmiş yağmurla aşınmışlar ve donmuşlar, toz ile örtülmüşler ve çamurlara bulaşmışlardır ve oldukça sonraları (Avrupa şehirlerine nispeten) yuvarlak tahta kütüklerle döşenmişlerdir.

On yedinci yüzyılda, Zamski Prikaz’da özel “köprü şefleri” görev yaparlardı. Ama bölgelere bakılırsa onlar yalnızca beyaz taşla döşeli Tverskaya sokağı ile uğraşmışlar. Genellikle bu sokaktan yabancı ülke elçilik erkani geçirdi.

Manzara ilk defa 1673 tarihli Petro Fermanı’ndan sonra değişir. Hükümdar başkentin merkezinin Moskova çevresinden getirilen kaldırım taşları ile döşemesini emreder.

18. yüzyılın başına doğru Kremlin’i ve de hemen hemen Kitaigorad ve Beligorod’un tümünü de döşemişlerdi. Diğer kaldırımlarda yollarda ve geçitlerde ise uzun zaman karışıklık hüküm sürmüştü. Zira bunlarla ilgilenilmesi bina sakinlerinin görevi olarak bırakılmıştı.

Ancak geçen yüzyılın ortasına doğru belli bir düzen sağlamak için Belediye Başkanlığı bu işi ele alır, yani ilk yolları döşemeye bizzat başlardı. Eğer bundan sonra ev sahiplerinden kimse kaldırımların durumundan dolayı mesuliyet taşımak istemezse, Duma memnuniyetle kaldırımları mülkiyetine geçirir, ev sahiplerine ise sadece yaya kaldırımlarını bırakmış.

Bütün bunların ne durumda olduğunu gazete yazılarında gördük. Buna Rus “kültür alışkanlıklarını” da ekleyince önümde bulunan, 1913 başında belediye başkanına gönderilmiş telgrafa şaşırılmamak gerekiyor:

Moskova’nın merkezindeki berbat yollar Moskova yük arabacılarına günlük 30.000 rubleye kadar zarar vermektedir. Onun için buzlanmış yolların avlu ve çatılardan alınacak beyaz karla yeterince doldurulması ayrıca kaldırımların çöplerden özenle temizlenip, çöplerin avlulara toplanması veya kümelenmesi hakkında eksalanslarınızın telgraf emrini derhal rica ediyoruz”.

Kış zamanı Kızıl Meydan kar ile mücadele merkezi olurmuş. Muhtelif semtlerden buraya arabalarla karlar getirilir ve iki kocaman kar eritici onları yok edermiş. Sabahtan akşama dek başkentin ana meydanını eritilen karın buharı bürürmüş. Peki ya hava ısınınca ... Elimin altında olan belgelerden okuru yormamak için, sadece birini aktarıyorum. Geçen yüzyılın sonunda Şehir Dumasında “tekerlek soru” konusunda şiddetli tartışmalar geniş ölçüde yer almıştı. Sorun şuydu : O zamanlar yeni moda olan lastik tekerlekli yolcu arabaları, yollarda her zaman fazlasıyla bulunan çamuru etrafa sıçratıyorlardı. Duma komisyonu üç sene bu meseleyi

incelemiş, ama hiç bir çözüme varamamıştı. Sonunda 1898 tarihinde yayaların sabrı taşını ve lastik tekerleğin yasaklanması için binlerce imza toplamışlardı. Duma'nın bu meseleyle ilgili özel toplantısında sadece bir kısım milletvekilleri eğer sokaklar istenen hale getirilirse çamur sıçratma olayının da son bulacağını korkarak dile getirmişlerdi. Esas olarak ise lastik tekerlekli arabalara yağmurdan sonra ancak çok yavaş gittikleri takdirde izin verilmesi tartışılmıştı. Sözcü A. Hennert buna şöyle karşı çıkmış : "Düşünün ki bir kişi kendi evinden uzak bir yere gitmiş ve daha sonra yanında zarif giyimli hanımlar ile yağmurdan sonra evine geri dönmektedir. O zarif elbiseli hanımların faytonla gitmesi doğru olmaz ama kendi arabasıyla onca mesafeyi cenaze arabası hızıyla gitmesi de doğru olamaz. Yağmurdan sonra lastik tekerlekli arabaların hafif tırsıla gitmesini teklif ediyorum..."

Asfaltın bunca uzun zamanda kendine ancak yol açabilmesi, zemin ve iklimden kaynaklanmıştır. Hiç de sebepsiz olmamak üzere, asfaltın bataklık ve donu çözülmeyen Moskova toprağı için uygun olmadığı düşünülmüştü. 1875 tarihinde Duma meclisi üyesi A.N. Petunnikov sokakları döşeme teknolojisini öğrenmek için görevli olarak yurtdışına gönderilir. Geri döndükten sonra hazırladığı raporda, mühendis, taştan vaz geçip pres asfaltın kullanılmasını teklif etmiştir.

1876 sonbaharında Tverskoy semtinde özel denemeler yapılmış, karşılaştırma için beş deneme sahası saptanmış ve farklı malzemeyle kaplanmıştır. Birinci asfalt presli tuğlalarla, diğer kaldırım taşıyla, üçüncüsü sızran dökme asfalt, dördüncüsü sessel asfalt, beşincisi ise iri döşeme tahtasıyla kaplanmıştır. Kısa bir süre sonra deneme amacıyla yapılan bu yollar kullanılmaz hale gelmişlerdir. Ama döküm asfalt varlıklı şehir sakinlerini öyle cezbetmiş ki, birçokları kendi konaklarının yanında bulunan sokakları kaplamaya başlamışlar, sonra ise onları şehire vermişlerdir.

Duma ise eski usulde daha ucuz ve dayanıklı taş kaldırımları tercih etmekteydi. 1909 yılında granit kaldırım taşı ile Balçug, Volkhonka, Teatralny Proyezd semtleri döşenmiştir.

Bu arada belediye alternatif teknolojinin araştırılmasını bırakmamıştır. 1911 tarihinde taş işleme ve yol inşaatında kullanma tecrübesiyle tanışması için, mühendis M.P.Şökotov İsveç'e gönderilmiştir. Geri döndüğünde Moskova için en uygun olanın kum zemin üzerine granit döşemesi olduğu konusunda bir tavsiyede bulunmuştur. Ama bütün bunlar teoride kalıyordu. 1927 yılında bile taş döşeli yollar şehir yollarının % 95'ni oluşturmaktaydı.

Düzgün asfalt, meydan ve sokaklar konusu 30'lu yıllarda

başkent in ideolojik görüntüsüne dahil olur. "Yeni Moskova" eski Sovyet filmlerinde gördüğümüz gibi ideal bir şehirdir. Her şeyden önce bu temiz ve geniş yollar demektir. Lakin bu tarz savaştan sonra merkezin dışında gerçekleştirilir. Örneğin, asfalt bizim Krasnoholmska'ya, Nabarejnaya'ya kadar sadece 50'li yılların sonunda gelebilmiştir.

Durum keskin bir şekilde 60'lı yıllarda değişir. Yani Kruşçev'in kıraç toprakları tarıma açıp bölgeyi bayındır etme fikri sadece ücra Kazak bozkırlarında değil, başkentte de yankı bulur. Moskova şehri çevresinin inşaatı ile şehirdeki asfalt saha o kadar büyür ki, nicelik, niteliğe dönüşür. Fen İşleri Genel Müdürlüğünün esas işi, artık geçit ve yaya kaldırımlarının kaplama yapısı değil, yeniden ve yeniden kaplanmasıdır. Çünkü asfalt dayanıklı bir kaplama değildir. Zemin donuyor, yumuşuyor, kabarıyor, asfalt çatlıyor, kabarıyor, çöküyor ve üzerinde ezik ve çukurlar meydana geliyor. Yolların işler durumunda olması için her beş yılda bir yeniden asfaltlamak gerekiyor.

Bu demek ki, yol işlerinin hacmi şimdi artık yeni yapıların miktarı ile değil, bütün mevcut yolların alanı ile oranlıdır. Eğer yıllık onarım, toplam alanın beşte birinden az olsaydı, "Aptallar ve Yollar Rusya'nın baş belasıdır" şeklindeki meşhur Rus özdeyişi de böylece gerçekleşmiş olmazdı.

Durgunluk döneminde, parti komuta sistemi henüz güçlüyken, onarımlar "örnek komünist" bir ülkede olması gerektiği gibi bir plan ve emre göre yapılmaktaydı. Yolların iyi olduğunu söyleyemem, yalnız Botye komitesinin gözetimi altında belediye memurluğunun işinin kendine göre mantığı vardı.

Başkanlığın görebileceği yerlerde onarımlar mutlaka yapılırdı. Fakat korkunun gücü biraz azaltılınca hemen yollar karşılık veriyorlardı: Yolların durumu sosyalist sistemin, adı olmayan bir şeye dönüştüğünü gösteriyordu.

İcra komitesine geldiğim zaman, müthiş bir manzarayla karşılaştım. Şehir tam bir yol yokluk ve düzensizlik rejiminde yaşıyordu. Yolların onarım işlerini yürüten organizasyonla tanışırken, her çeşit duyguyu tatmak zorunda kaldım. Bu çok güzel bir şekilde oluşturulmuş "hiç bir şey yapmama sistemi" idi.

Bogorodskoye diye bir şose vardır. Sokolniçeski Parkının arka tarafı boyunca uzanır. Burada arabaların gözükmediği söylenebilir. Tesadüfen araba ile geçtim ve gördüm ki her yerde onarım işleri hızla sürüyor. Yol aslında bozuk değil. Zaten pek de kullanılmayan bir yoldur. O halde ne için bu onarım yapılıyor? "Her şey belli işte" dedi sürücü : "Tabiatın koynu, arabalar az. Bordür taşı yok. Kuyular yok. İstedığın gibi

gez eğlen ya da otur çimenlere, dinlen.”

Bu müthiş bir karşılıklı birbirini kandırmaca mekanizmasıydı. Yol hizmetleri bir tek genel müdürlüğe bağlıydı. Genel müdür ise, bütçeden para alıyordu. Kendi işlerini kendisi planlıyordu. Onarılacak yolları kendi saptırıyordu. Kendi kendine iş sipariş ediyor, kendisi işi yerine getiriyor, işi kendisi teslim alıyordu. Kendisi sonuçları değerlendiriyor, kendi kendine ödeme yapıyor hatta prim veriyordu. Gerekirse de cezalandırıyordu. İşlerin düzenlenmesi için ne mükemmel bir sistem, değil mi? Kendi, şehrine karşı böyle büyük bir ustalığı ve aynı zamanda böyle büyük bir sadizmi tahayyül etmek bile zor.

Burada ben, bir kaç kelimeyle sosyalist sistemin özelliklerinden bahsetmek istiyorum. Sovyet ekonomistleri onu defalarca aldatmaya kalkmışlar, insanları çalıştırmak amacı ile hep yeni üretim göstergeleri uydurmuşlardır. Bu nedenle ne tartışmalar olmuş, ne de tezler savunulmuştur. Birileri miktara değil, kalitesine göre ödeme yapmayı teklif ediyorlardı. Diğerleri hiçbirini değil, “primi” öneriyordu. Parti yönetimi böyle fikirleri, oldukça hızlı bir şekilde yaşama geçirdi. Yalnızca başka bir sistemden alınmış “maddi teşvik” ilkeleri karşılıklı kurnazlık ve aldatmacaların yeni şekillerinin doğmasına neden oluyordu. Neticede (ekonomi hazretlerinin kanunlarına göre) bizim ortamda en rasyonel olan göz boyamaktır. Müdürler işçilere ödeme yapmıyormuş gibi, işçiler de çalışıyormuş gibi davranıyorlardı. Sistem karşılıklı gözboyamacılığı teşvik ediyordu. Ödeme taklidi, çalışma taklidinin nedeni olmuştur. Veya bilakis, burada hiç bir zaman anlayamayacağınız şey, yumurtanın nerede, tavuğun nerede olduğudur. Şimdilik tabii ki, kızışmış horoz galamaya başlayıncaya kadar.

Bu da demek oluyordu ki, yolsuzluk ve başıboşluk rejimini düzeltmeyi amaçlayan bizler, fiilen bir başka sorun ile karşılaştık. Bir çok gazetecinin sorularından anlaşılacağı gibi onlar, şimdiki yönetimin belediye başkanının her yere kendi gidip işi takip ederek netice elde ettiğini düşünüyorlar. Bu doğru; yönetici çalışma odasında oturarak durumu gözünün önünde canlandırmamalı. Sadece gezip takip etmek de, afedersiniz ama eski bölge komitesi usulüdür. Bu stil sadece kendiliğinden çalışan bir sistem kurana kadar iyidir.

İlk olarak Moskova'ya Vadim Tumanov'u davet ettik. Bu ünlü altın madeni sahibi, Komi şehrinden sonra Karelya bölgesinde çalışmış ve orada, bize söylediği gibi hiç de fena olmayan yollar yapmıştır. Telefonla görüştük, buluştuk ve şöyle kararlaştırdık. Bir Bitum fabrikasını ve şehirde mevcut tekniği ona kiraya verecektik. İşçilere kalacak yer temin edecektik. Örneğinde olduğu gibi buraya işadamların dikkatini çekebilen ekonomik

mekanizmayı çalıştırmaya başlayacaktık.

Yani her şeyden önce bedel saptama : Basit bir yol için ne kadar, zor bir yol için ne kadar gündelik veya gece işleri için ne kadar ödemek gerek. Her şey o kadar yeni ki! Amaç insanları geceleri daha büyük hevesle çalıştırmak, kanalizasyonlu ve bordür taşlı otoban yolu at arabasıyla gidilebilen yola tercih ettirmek.

Sonra teknik. Şehirde eski makine çok, ama işte iyisi yok. İncelemeye, aramaya ve dışardan satın almaya başladık. Almanya'dan döküm asfaltı için "Kökher"lar getirdik, çalıştık. Gördük ki kışın asfaltı eritmiyor. Fabrikalar ile anlaştık. Makine yağıyla ve çekiçlerle çalışan kendi malımızı yapmaya başladık. Şimdi ise Almanlar konstrüksiyonumuzla ilgilenmişler. Hay - hay, satabiliriz. İşte hep uzun uzun anlatmak istediğim, kitap için para almak değil, okura ilave para vermek gereken yöntemlerle...

İşte böyle yöntemler sayesinde, şu veya bu yolun yapılmasından ibaret olmayan, bilakis işadamlarının dikkatini çeken böyle bir ekonomik ortam yaratmaktan ibaret olan esas amaca ulaşılmasını sağladık.

Ve yeni Kooperatifler kurulduğu zaman ("Sibidir", "Sose", "Yolcu" - adlara bak!), Tumanov normlarının yerleştiğine kanaat getirdik. Gerçekten de insanların ekonomik çıkarları su yüzüne çıktı. Onlar şehir için çalışmaya başladılar. Demek ki, her şey doğru. Geçen sene yolların % 60'ını işte bu girişimciler tarafından yapılmıştır. Eğer onları davet eden mekanizmayı bulamasaydık, hiç bir şey yapamazdık.

Şimdi diğer yönetimlere tavsiye ediyoruz : Sipariş edin! Şehir bütçenizde paranız var. Nerede onarım gerektiğini en iyi siz biliyorsunuz. Artık hiç bir itiraz dinlemem : Bugün şehirde taşaron bulma problemi yok.

Fen İşleri Dairesi artık başka koşullarda çalışmaya başlamıştır. Fen İşleri bugün, işlerin % 40'ını gerçekleştirmektedir, en başta da şehir anayollarını. Sanki burada her şey eskisi gibi : Bütçede kendi kalemi, yıllık planı, garantili ödeme. Ancak sipariş ve kalite kontrolü artık Fen İşlerinde değil. Önceleri tekeldi, şimdi ise karşılaştırma için bir fon var. Önceleri yerine getirilen işi kendisi kabul ediyordu. Şimdi ise sadece belediye başkanına tabi olan belediye müfettişliği. Önce neyin onarılacağını kendi seçiyordu, şimdi ise onarım isteyen yollar listesini, bozuk yoldan en çok acı çekenler, yani Trafik Polisleri hazırlıyor.

Ve işte bütün bunların yapıldığı sırada, işveren olarak belediyeye anlaşma yapan tümüyle yeni müteahhitler ortaya çıkınca, hayret verici bir şey yaşandı. Asfaltlama imalatı fazla artmamış, belediye görevlileri değişmemiş ama iş hacmi dört misli büyümüştür.

Şimdi hesap edin. Şehrin yolları 100 milyon metre kareden fazladır. Önceleri senede dört buçuk milyon metre kare tamir yapıyorlarmış. Buradan kalitenin nasıl olduğunu anlayabiliyoruz. Bu tür yollar yirmi sene dayanamaz. Şimdi yıllık onarım hacmi 17 milyon metre kareye kadar yükselmiştir. Eğer işler bu şekilde giderse, Moskova'da yollar büyük gelişme sağlayacaktır.

Ve en önemlisi, şehir, masaldaki titiz çar kızı gibi davranıyor. Hatırlarsanız çarın kızı, masalda nişanlılarına özel görevler verirdi. Biz de öyle. Şehirde potansiyel müteahhit piyasasının yoğun olması dolayısıyla rekabet de çok fazla'dı. Buna bağlı olarak "Hayır, işi size veremiyoruz" deme imkanı ortaya çıkmıştı. "Siz seçildiniz" demek ise rüşvet demektir. İhaleye çıkarma olanağı doğmuştu.

Bu da şöyle yapılıyordu : İhale komisyonu yol yapım şartnamesini ilan eder. Yarışan firmalar arasında hem devlet, hem özel kuruluşlar yer alırlar ve bunlar arasında çok yoğun bir rekabet olur. Ve sonra ihaleyi kazanan, yani açıkça en iyi neticeleri veren şirket seçilir. Seçimi bir kişi değil, komisyon yapar. Komisyonu ise rüşvetle ayartmak o kadar da kolay değildir.

Buradaki zorluk ne? Hiç bir şey. Öyle geliyor. Oysa gerçekte bu dev bir iş. Tabii ki bu herkese böyle görünmüyor, zira gerçekten yollar istediğimiz gibi değil. Ama kabul edin ki, bir eğilim, bir gelişme var. Ve bu tek tük değil (yani bastırdın ve yaptın) sistemlidir. Bugün yol yapımı işlemleri üç sene öncesine göre oldukça farklıdır.

Biz yavaşça demünisipalizasyonun ikinci etabını düşünmeye başlıyoruz. Yol yapım işlerinin genel olarak şehire bağlı olmaması amacı için çalışıyoruz. Makineler şimdilik bizim olmaya devam etsinler. Girişimcinin o kadar pahalı makineleri almaya imkanı yok. Fakat gelecekte, - işte bu bizim fikrimiz - parası olan şehir, işleri sipariş edip, karşılığında parasını ödesin. Tüm diğerleri ise, bu işe iştirak etmeye hazır olan ve belediye siparişini alma hakkı için savaşıyor şirketlerde olsun.

Ve böylelikle ben, yolların nasıl yapıldığını şahsen takip etmek zorunda kalmacağım.

Çünkü yerinde kontrol etmek, (tekrarladığım için özür dilerim), eski bir Bolşevik yöntemidir. Bu, elde kamçı, insanların gözünde ise korku olduğunda etkilidir.

DOKUZ

FASİT DAİRE

Fasit Daire

El yazımı iade ederken Yelena şunları söyledi: "Her zaman başarı ve ilerlemeden bahsediyorsun. İnsanları ise yapılmayan, gerçekleşmeyen şeyler endişelendiriyor. İşte, sokaktaki çöp. Bunu yaz."

Yine masa başına oturuyorum. Sabahın erken saatleri. Kuşlar ötüyor. Kızlarım daha uyuyorlar. Tam spor sahasına gitme zamanı. Nasıl olsa izindeyim.

Fakat yapılacak bir şey yok, boş zamanı kullanmak gerekiyor. İşe başlayınca hiç vakit bulunamayacak.

Yalnız çöp hakkında yazmak, vallahi hiç ilginç değil. Bu geçici bir problem. Herkesçe de biliniyor. Maaş için para ayrılırsa ve yeni çöp toplama araç ve gereçleri satın alınırsa, problem çözülecektir. Bunu ben size eski bir çöpçü olarak söylüyorum.

Doğrusu bizim zamanımızda özel hiç bir araç ve gereç bilinmezdi. Ama çalışmalarını görecektiniz. Süpürge, küskü ve kürek - İşte tüm araç ve gereç. Çöpçülükte en önemlisi erken kalkmak. Ninemin söylediği gibi, Tanrı daha uyurken.

Önceden çalılar tedarik eder, süpürgeleri kendim örerdim. Süpürge, inatçı bir araçtır, boşuna mı masal kahramanı. "Baba - aga" (cadı Ç.N.) süpürge üstünde uçar. Herkesin huyu farklı. Süpürgeyi gereken şekilde sıklığına göre toz içinde bırakıp, canını çıkarır.

Küsküyü apartman yöneticisi verirdi. Bu - önemli bir alettir. Güç ve beceri gerektirir. Sivri kenarı ile buz parçasını kırmak ve düz tarafı ile yoldaki ince buzları vurup ayırmak bir sanattır. Vuruşun gücünü ve eğimi doğru ayarladığın takdirde hep aynı büyüklükte parçalar çıkar ve dağılmazlar. Kolayca küreyebilirsin. Küskü ile çalışmanın özelliği keyif almaktır. Başka türlü olmuyor. Usulü öyle.

Ancak diğer aletlerden daha iyi muhafaza edilen ve gurur veren alet tabii ki kar küreğidir. Apartman yöneticisi tarafından verilen kontrplak uyduruk değil, sağlam demirden kaplanmış. Alüminyumdan. Babamın marifeti. Geniş, hafif ve bilenmiş. İş kontrol eden şişko ve sert yapılı

apartman yöneticisi Vasiliy Ivanoviç bu kürekten dolayı beni çok beğeniyordu. Saçak buzları onun hobisi idi. Hiç bir şey onların bir tanesinin bile kırılmadan kalması kadar onu çileden çıkaramazdı.

Sizin sadık köleniz bendeniz, petrol entitüsünüzde 6 yıl avluyu temizleyerek çalıştım ve çevredekilerin saygısını kazandım. Henüz devrim öncesi prestij geçerliydi. Kapıcı ev sahibinin yetkili temsilcisidir. İktidarı ele geçiren Bolşeviklerin "kapıcı" sözcüğünü yasaklamaları tesadüf değildir. 20'li yıllarda onlara "süpürgeci" veya "temizlikçi" deniliyordu. Yalnız halk arasında kapıcıya saygı devam ediyordu. Ve savaştan sonra şehir yönetiminin herhangi bir çabası olmadan bu kavram yeniden canlandı.

Şimdi daha zor, ama yine de çözümlenebilecek bir durum. Başkent bütçesinde para olursa, mini traktör alabiliriz, maaşları yükseltebiliriz böylelikle de her şey temiz ve güzel olur. Vaadediyorum. Burda uzun uzun düşünecek bir şey yok. sadece geleneksel yollar.

Yalnız şehir ekonomisinde kimi sorunlar gerçek bir kısır döngü haline gelmiş bulunmakta. Çözümüne nerden ve nasıl başlayacağımı bilemiyorsun.

Bu tür sorunlar "trafik tıkanıklığını" hatırlatıyor. Herkes gitmek istiyor, karşı çıkan yok. Ve işte herkes gittiği için iş absurdlaşıyor.

İşte, gelin trafik tıkanıklığından konuşalım. Uzağa gitmeğe gerek yok.

*****

26.04.1670 tarihli emir ile Çar Aleksey Mihayloviç, Kremlin sahasına atla girmeyi yasaklamıştır (amirlerden memurlara kadar).

Bu, merkezdeki sürekli trafik tıkanıklığına karşı yürütülen savaşta Moskova devlet makamlarının ne ilk ne de sonuncu yasağıydı.

Şimdi ise başkent geleneklerine saygı duymama rağmen, Sovyetler'den sonraki dönemde yine de bundan başlamak istemezdim. Mesele sadece böylesine yasakların demokratik rejimin ruhuna aykırı olmasında değildir. Çok daha önemli bir sebebi var; yasağın göz bağlayıcı olduğunu anladık. Zaten tüm Sosyalizm tecrübesi bize bunu öğretmiyor mu! Yasaklar sadece ilk zamanlar için geçerlidir. Sonra ise sahtekarlık ve rüşvet yardımı ile yasağı delip geçmek için özel olarak hazırlanmış gizli ilişkiler oluşur; kısa bir süre sonra, her şey eski haline döner. Yalnızca düzenbazların ilişkileri daha da güçlenir ve cepleri tıka basa dolar.

Ulaşım probleminin çözülmesi için geçmişteki bir başka popüler yöntem de sokakların genişletilmesidir ki, bu yönteme şehrin tüm tarihinde rastlanıyor. 30'lu yıllarda evlerin yerinin değiştirilmesi veya 60'lı

yıllarda Novy Arbat'ın takma damak gibi yapılandırılması hiç de Bolşeviklerle başlamış bir gelenek değildi.

Başkent yollarının genişletilmesiyle ilgili ilk deneme 1585 yılında yapılmıştır. Çar Fyodor İoannoviç, ana sokakların genişliğini 12 sajen (25 metre), ara sokakların ise 6 sajen olarak tespit etmiştir. (1 sajen 2.13 m'dir. Ç.N.) Bu o zamanlar için devrimci bir ölçümdü. Ancak hayata geçirecek bir mekanizmanın olmaması bu tedbiri sifira indirmiş. Moskovalılar emri dinlemeyerek, avluları daraltılarak geçitlerin genişlemesine karşı çıkmışlar ve hatta, dar sokakların bir kısmını ele geçirerek onları çıkmaz sokaklara çevirmişlerdi.

Beliy Gorod'un yarısını mahveden 1629 tarihli yangın, nihayet devleti, Moskova yollarının genişliğini ölçme mecburiyetinde bıraktı. Üzücü bir manzara çıktı ortaya. Ara sokakların bir çoğu olması gereken 6 sajen yerine 12 sajen genişliğiydi.

Çar Mihail, yeni, daha esnek standartlar tespit etti. Fakat O da Moskova sakinlerinden fazla bir şey elde edemedi. Yangından sonra evlerin yeniden yapılması sırasında kararda belirtildiği gibi avlular binaların cephesi boyunca oluşturulmuyor, böylelikle çıkıntılar ve köşeler meydana geliyordu.

Hatta I. Petro bile düzeni sağlayamadı. 14.09.1715 tarihli karar ile O, Moskova evlerinin sadece düz hatlar boyunca inşa edilmelerini emretmişti. Aksi takdirde binalar ellerinden alınacak veya mimarların ceplerinden yapacakları harcamalar ile şekilleri değiştirilecekti. Ama Moskova yine kendi bildiğini okudu.

Çarın kararlarını okumak çok ilginç. Genellikle onlar akılcı (hatta 1752'de, mesela Moskova planında evlerin cephelerini tayin eden kırmızı çizgiler bile vardı) ancak yine de tamamiyle acizdiler. Çünkü hükümdar emrinin hemen ve tam bir itaatla yerine getirmesi düşüncesi ile yazılmışlardı. Söz konusu olan bu inanç neden kaynaklanıyor acaba? Acaba Çar ve Onun çevresi, Rus halkının emirlere uymama sanatının ustaları olduğunu gerçekten bilmiyor muydu? Hatta, iş anlayışı ve azmiyle saygımızı kazanan Petra bile, işlerin yerine getirilip getirilmediğinin kontrol mekanizması ile yeterince ilgilenmiyordu. Şöyle ya da böyle, pratikte işler, yangın 1812 yılında sadece evleri değil, Moskova bahçe - avlu planlamasını da yok edene kadar, yürümüyordu. Daha sonra bir şair şöyle demişti: "Yangın O'nun (Moskova'nın) süslenmesine çok yardım etmiştir". Ve gerçekten, savaştan sonra kurulmuş "inşaat komisyonu" hemen işe başlamıştır. Yeterli titizlikle Kamer - Kollejskiy Val semti ve nihayet 1818 yılında "projeksiyon planı" hazırlanmıştır. Ve yine de bu koskocaman proje işine rağmen, XIX. yüzyılda sokakların genişletilmesi

için çok da bir şey yapılmamıştır. Geçitler için ev sahiplerinden anlaşmayla ev satın alınması konusundaki yüksek talepler işi engelliyordu. Ev sahipleri çok büyük paralar talep ediyorlardı, ancak 1872 yılında yeni şehir talimatı yürürlüğe girdiğinde belediye defalarca finansman miktarını artırıp uygun fiyatlarla gerekli toprakları kamulaştırmak hakkını kullanmaya başladı. Fakat kısa bir süre sonra devrim gerçekleşti. Sonrası ise malum. Moskova'da evler ve sokaklar yıkıldı ve daha neler neler olurdu. Ben ise bu üzüntülü hadiseyi daha fazla üzülmemek için, müsadenizle burada keseceğim. Yalnızca şunu söyleyebilirim : Sözü geçen yönetem, otoriter rejim yıllarında gerçekten insanların canlarına tak etmişti. Bugün biz Sovyet döneminde "tarihi merkezi" yıkan barbarları sert bir şekilde eleştiriyoruz, dolayısıyla onların yöntemlerini kullanırsak en azından ayıp etmiş oluruz.

Sonuçta geriye hassas ve zor yöntem kalıyor. Tempoyu hızlandırarak trafik düzenleme sistemini geliştirmek. Yolları tek yönlü yapmak, viyadük, alt geçit çok katlı otopark sayısını çoğaltmak ve nihayet bir çevre yolu daha yapmak gibi tedbirler sayesinde sorunu çözmek. İşte bizim programımız bu.

Hızlı gitmek gerçek bir Moskova geleneğidir. "Moskovalı şöför deli gibi sürerek "gik, gik" diye bağırıyor ve halk kenara kaçarak yol veriyor". Bu bir yabancımanın mektubundan alıntı (17. yüzyıl).

Aşağıdaki Çar emirlerine bir göz atarsak, halkın kenara kaçarken neler söylediğini de anlamak kolaylaşır :

"Şehirde kamçı ve atla gezmek yasağı" (1683)

"Hızlı gitmek ve küfretmek yasağı" (1744)

Bu yöntem belgelerinden Moskova'nın huyu, suyu ve adetleri çok iyi anlaşılıyor.

Önümde 1. Petro'nun Moskova polis müdürüne talimatı durmakta : Moskova'da at arabalarının yavaş sürülmelerini sağlamak gerekmektedir."Hız meraklıları ise şehir dışında veya kışın nehir üzerinde yarışabilirler" diye ironiyle öneri getirmektedir Çar.

İşte 19.03.1742 tarihli Yelizavetya Petrovna'nın talimatı : "Moskova 'da hızlı at sürmek insanlara zarar gelmemesi için haşmetmaaplarınca kesinlikle yasaklanmıştır". Ve meze olarak da şu alıntıyı dikkatinize sunarım:

"İmparator majestelerine malum olmuştur ki, Moskova'da çok hızlı at sürülmekte, insanlara kamçı ile vurulmakta atların ayakları altında acımasızca ezilmekte ve küfredilmektedir"...

Gogol'un " ve hangi Rus hızı sevmez!" sözü Çar Sadovoye çevre yolunda durmamış, dünyada her şeye kahretmemiş, dua etmemiş,

kızmamış, vaktinde yerine yetişmek için ruhunu şeytana bile satmaya hazır olmamışsa O, belediye toplantılarında tartışılan trafik probleminin sonsuz müzakere ateşini hissedemez. İngilizce sadece "hareket", "ulaşım" anlamına gelen "traffic" sözü son zamanlarda gördüğüm kadarıyla "haddinden fazla hareket", "trafik tıkanıklığı" anlamında kullanılır oldu. Rusça böyledir, oyunlar yapar : Onlarda hareket eden, bizde durur.

90'lı yılların başına doğru "trafiğin", bu anlamda kriz şeklini alması tesadüf değildir.

Toplu taşımacılığa paralel olarak hazırlanmış şehir, özel arabaların istilasına uğrayarak sarsılmıştır.

Suni olarak yaratılan otomobil sıkıntısının ortadan kalkması, zengin kişi ve kuruluşların meydana gelmesi gibi açık sisteme hızlı geçişin sonuçları kendini göstermiştir.

Moskova'da özel arabaların miktarı 1 milyondan fazla ve bu rakam amansızca büyüyor. Buna belediyenin araç parkını ekleyin; artı diğer resmi araçları. Artı bir şeyler daha kurmak, yapmak, değiştirmek isteğimizi... Ve kabul edin ki, ulaşım sıkıntısının yeni sistemin yoldaşı olmamasına imkan yoktu. Onlar birlikte büyüyorlar.

Problem çok karmaşık ve çok cepheli olduğu için "direk müdahale" ile çözümlenme kategorisinden çıkıyor. Ulaşım sistemi bütünleşmiş bir organizmadır. Ve onun ayrı parçalarına müdahale, şehrin başka yerindeki sonuçların sebebi olabilir. Onun için burada yetenek ve profesyonellik, sezgi ve seçeneklerin analizi, muhtelif yaklaşımların olabilirliği, alternatiflerin karşılaştırılmasını talep eden bir çalışma gerekiyor. Burada fikirlerin çatışması ve pozisyonların farklılığı mümkündür. Yöneticilik sanatı ise hemen karar alınmasına ve sıkı kontrole değil; tüm görüşlerin sabırla ortaya çıkarılmasında, kimin hangi yanda olduğunun doğru hesaplanarak, uzmanları ve yöneticileri genel tartışmaya çekmektedir.

Bu taktik özel bir konu ve ben, burası bunun tartışma yeri midir, değil midir, bilmiyorum.

Bana sık sık soruyorlar (sadece dostlarım değil, meslektaşlarım da) : "Neden bu sonu gelmez toplantıları yapmak gerekiyor? Gevezellikle bunca zaman kaybetmek neden? Seçkin uzmanları çağırarak, onların yardımı ile doğru kararlar alıp, harfi harfine hayata geçirmek en iyisi değil mi?" Size bir sır vereyim : Sonuçta sık sık böyle oluyor. Yalnız ben, Politbüro üyesi Slünkov'a (bu soyadını hatırlıyor musunuz?) hiç bir zaman benzememek konusunda yemin ettim. Ben başkan yardımcısı iken O, insanları kendi odasına davet edip, iki saat anlamsız konuşup, hiç bir şey vermeden gönderiyordu. Esas zamanını ise senin işe yaramazlığını ve yeteneksizliğini göstermeye harcıyordu. Ve her zaman onun odasından çıkarken hayatımda hiç bir zaman ona benzemeyeceğime yemin ederdim.

Hayır, beyler. Yöneticilik sanatı herkesi toplamak, herkesi dinlemek

ve gerçekten Karnegi'nin tavsiyesine göre, onun probleme bakışına ve konuyla ilgili bilgisine hayran olmaktan ibarettir. Yöneticilik hedefi - görüşme, yaratıcılık ve "brain storming" havasını yaratmaktadır. Can sıkıcı "organizasyon kararları" da mülkiyet prensibine tabiidir. Yalnız orta seviyeli yöneticilerce özelleştirildikten sonra onların hayata geçirilmesi başlayacaktır.

Tecrübeli yönetici, toplantıyı yaparken kendine tabi olanlara kendi kararını empoze etmemekle, paralel hedefini de gözetmiş oluyor. O belli etmeden tahrik etmeli, kendi soruları ile yönetmelidir, ancak kesinlikle sıkıştırmamalı ve ısrar etmemelidir. O, güçle değil, sabırla kazanabilir ancak: "bizim son kararımız şudur... sizin fikirlerinizden meydana gelmiştir. Teşekkür ediyorum," sözleriyle bitirdiği bir toplantının başarılı olduğunu varsayar. Çünkü sadece böylesi konuşmadan sonra o, kendi görevini ihmal eden değil, bu karar için savaştan ve onu savunan yaratıcı müttefiklere sahip olur. Onlar uzmandırlar. Ama eğer şimdiye kadar onlardan her biri genel sorunda sadece kendi parçasını görüyorsa, şimdi tüm davranış tarzının aslını kavramış ve gerçekleştirmiştir. Onu artık kontrol etmek gerekmez. O, kabul edilmiş bu karar kendi kararı sayar ve onu gerçekleştirme niyetinin ışığını taşır. Kendine ait olanın savunulması ise insanlığın tabiatındadır.

İşte, iş başladı. Dürüstçe söylemek gerekirse, tuhaf bir iş. Daha önce hiç bir zaman belediye başkanı aynı konuda bu kadar çok toplantı yapmamış, genel planlama, bilim ve araştırma enstitüsüne sıkça gitmemiş, ulaşım sektörünün görevlilerini saatlerce dinlememiş, trafik polisleri ile her fırsatta temasta bulunmamıştı... Ve böylesi bir çaresizliğe de düşmemişti. Çünkü durum hemen hemen ümitsizdi. Her yerde sadece yasakçı yöntemleri biliyorlardı. Trafikğin sınırlanması. Hiç kimse başka çözümler önermiyordu.

Böyle bir durumda hayal kırıklığına uğruyorsunuz. Basit bir soru - sen ise acizsin. Yalnızca biliyorsun ki, acizlik yanlıştır ve o hiç bir şeyi durdurmamalıdır, çünkü doğa o kadar çeşitlidir ki, karar sanki yakınlarda bir yerlerde ve sadece bir şey talep ediyor : "Bul beni, bul beni..."

Ve işte birden ve tamamiyle umutsuzluktan kendimi apansızın (nasıl olduğunu hatırlamıyorum) bir öneri getirirken buluyorum : Belki Sadovoye çevre yolunu tek taraflı yapmak (içimden bir ses : sen hastasın? Ama devam ediyorum). Şehrin içinde trafik ışısız otopan. Saatte 80 km. kadar hız mümkün. Yeni yan yollar, bağlantılar, yeraltı geçitleri yaparız, bitişik sokakları trafiğe açarız ve bundan sonra bütün mesele benzin fiyatı. Sizce nasıl?

Bu fikirlerin iyi tarafı, onların daha sonra hayata geçirilmemeleridir. Fakat onlar, senin başladığın yerin tam tersi bir yerden netice vererek

bütün ortamı aktivize ederler.

Benzer durumlarda her zamanki gibi hem istekliler ("kararı kabul ediyoruz, deneyelim"), hem muhalifler ("Moskova'yı denek olarak kullanmaktan vazgeçin") hem de merkezçiler ortaya çıktı. Kendim oturunca öneriyi gerçekleştirecek olan esas yöneticilerden hangisinin hangi tarafta olduğunu tayin ediyorum. Eğer muhalifler arasındalarsa, en iyisi onların işini bozmamak. En iyisi geri çekilmek.

Ama yine de geri çekilmeden önce biz bu alternatifini de kontrol ettik. Pek çok hesap yaptık; olağan durumların modelini bilgisayarlarda oluşturduk, eksik elemanları tespit ettik, daha işin başında pek çok şey başardık.

Böyle neticelerden birisi, şimdi üçüncü çevreyolunun yapıldığı Lefortovo tüneli projesindeki çalışmaların hızlandırılması oldu. Hiç kimsenin bilmediği nedenlerle bu çalışma hemen hemen durdurulmuştu. Şimdi bu tünel öncelikliler listesine alınmıştır. Onun yapılmasının, hatta yabancıların yardımı olmadan ve üstündeki tarihi eser meraklılarını endişelendirecek eski eserlerle hiç bir zarar vermeden garantili yapılmasının mümkün olduğu ortaya çıktı.

İkinci netice, tamamiyle beklenmeyen, Kitaj Gorod ve Kremlin'in etrafındaki "sıfır" çevreyolu. Fikir, Manej'in altında bir ticaret merkezinin kurtulması tartışılırken ortaya çıktı. Orada bize, Manejnaya meydanını Aleksandrovs kaya bahçesinden ayıran otoban engel oluyordu. Bu sahada yer altında tünel yapılması öngörülmüştü. Fikir normaldi, yapılması zor değildi, fakat Moskova'nın merkezinde böylesine iki deliği göz önüne getirmek çok iğrençti. Yanlış söylemiyorum, evet çok iğrenç. Buradaki duygusal huzursuzluk sanatçının huzursuzluğuna benzer. Ustayı sakinleşmemeye zorlayan alternatifleri sıralayarak, aklına en parlak gelinceye kadar fikir aratan huzursuzluğa.

Fikir çok sade ve güzel olduğundan pratikte razı olmayan yoktu. Çevre yolu, Kremlin'in çevresinden geçirildi.

"Sadovoye" ile ne yapacaksınız? - diye soruyorum.

"Belki şimdilik bekleyelim?" - diye cevaplıyorlar.

- Bir takım geçit ve tüneller yaparız, ve sonra da yolun tek veya çift yönlü olmasına bağlı olmaksızın ilerde gerekebilecek yapıları planlayalım. "Ben mutluyum."

Bu bugün gerekli olan cevaptır.

Esas yöneticilerin tümü buna katılmadılar. onlarda stratejik tasarımı anladılar.

Onlar alternatif seçenekler arayacaklar.

Onlar biliyorlar : Hareketsiz durmak olmaz.

*****

ON

KONUT SORUNU

Konut Sorunu

M.Bulgakov'un "Usta ve Margarita" romanında, eğer yazarın dediği doğrusa şeytanın şahsen söylediği şöyle bir cümle var : "Moskovalılar normal insanlardır, ancak "konut sorunu" onların karakterini bozmuştur".

Yazar durumu pek açıklamıyor. Oysa söz konusu olanın, eski bir hadise olduğunu pek kimse bilmiyor. Çocukların "Sovyet iktidarının barbarlığına" bağladığı konut kirasının sınırlandırılması, evlere el koyulması ve buralarda yaşayan insan sayısının artırılması, gerçekte Sovyet iktidarlarından çok daha önce başlamıştı.

"Konut Sorunu"nun tarihi, Bolşevizim öncesinde yapılan bir çok şeyin de Bolşevizm usulü yapılmış olduğunu kanıtıyor. Bolşevizm; Rusya'daki durumun özellikle 1914 - 1917 yıllarının militaristleştirilmiş Rusya'sının doğal devamı oldu.

1

Devrimden önce tüm konutların özel mülkiyet olduğunu okuyucuya hatırlatmaya gerek yok diye düşünüyorum. "Ev Sahibi" olarak da genellikle herhangi bir evin sahibi değil, konutlarını kiraya veren kastedilirdi. Aralarında hem onlarca mobilyalı daire içeren apartmanlara sahip olan, hem de para sıkıntısı içinde olan bir memurun dul karısı da vardı.

Moskova burjuvaları arasında ev sahipliği sakın, risksiz bir yatırım olarak kabul edilirdi. Apartman satın alıp kiracılardan para topla ve yakınındaki sokağın taşla kaplanması gerekçesiyle kirayı yükselmek fırsatını da kaçıрма.

Apartmanı yönetmek için özel yetenek gerekmezdi. Kapıcıları kontrol etmek, çatı tamaratı için bir müteahhit bulmak, kışın kar temizlemek için atlı araba bulmak. Ev sahibini ilgilendiren sorunlar bu kadardı. Bir köşe yazarı onlarla alay ederek onları, "kapitalizm sakatları" olarak adlandırmıştı.

Sivri dillere inanırsak, ev sahiplerinin temel görevleri ev bakımı ile

ilgili değildi. Temel görevler : Apartman defterinin tutulması, günlük kayıtların yapılması, polise başka yardımlarda bulunulması idi. Bu sebepten dolayı ev sahipleri genellikle sevilmezdi, fakat belli zamana kadar sevip sevmemek her sakinin şahsi işiydi.

Bizim öykümüz 1914 yılının sonundan itibaren başlıyor. Rusya askeri hareketlere başladığı için enflasyon aniden patlamıştı.

Ev sahipleri kiracılara zam yapmalarına kimsenin karşı çıkmayacağını düşünüyorlardı. Fakat barış zamanında bile devlete muhtaç olan Moskova'ya savaşın başlaması ile birlikte askerler, göçmenler, hastalar gelmeye başlayınca konut eksikliği son haddine vardı.

Ev sahipleri pervasızca zam yapmaya başladılar. Doğal olarak önce zavallı göçmenler, sonraları ise diğerleri bu durumdan etkilendiler. İşte olay o an patladı. "Duma" denilen meclise ilk itiraz yazıları sağlık komisyonlarından geldi. Ondan sonra sıra "Kiracılar Birliği" ndeydi. Sonra az çok 23 bin kişiyi birleştiren "Moskova Memurlar Birliği", sonra da "birleşmek için sebebi olan herkes", işçiler, ebeler, Letonya göçmenleri v.s.

Moskova basınının da protestoya destek vermesi ev sahiplerini çok şaşırttı. Bulvar gazeteleri bile özel sayfalar açtılar. Bu sayfalarda her gün etkileyici başlıklar altında kısa ve uzun pek çok makale ve yazılar yayımlanıyordu. "Kiracılara Karşı Sefer", "Ev Sahiplerinin Çelmeleri", "Kiracıların İmdat Haykırışı". Protestoda bulunan kuruluşların kararları yayınlandı. Ağır başlı "Russkiye Vedomosti" gazetesi bile biraz tereddüt ettikten sonra "Kiracının İniltisi" gibi bir kaç makale ile yola çıktı. Hiç kimse, bırakın tarafsız kalmayı, meslektaşlarından geride kalmaya cesaret edemiyordu.

Bütün bunlar iktidarın pozisyonunu da ortaya çıkarıyordu. Zaten iktidar, vatandaşların durumunu kötüye doğru değiştiren açık hareketlerden hoşlanmaz. Dolaylı hareket etmek onun işine daha çok gelir; gümrükleri değiştirir, para basar, ya da şimdi bizde yapıldığı gibi tahvil çıkarıp bankadaki tasarruflara faiz koymayı reddeder. İktidar çok iyi biliyordu ki; biriktirdiği parayla evi bırak, ahşap tabut bile alamayan bir Rus, kendisini dolaylı olarak aldatılmış hissettiğinde, kiraya zam gibi direkt olarak etkilendiği bir olaya bozulacağı kadar bozulmadı.

"Halkın Hakları" çok kararlı tedbirlerle korunuyordu. 1915 Ağustos ayında yayınlanan Moskova valisinin mecburi kararnamesiyle "MOSKOVA SINIRLARI İÇERİSİNDE KİRALARA ZAM YAPILMASI YASAKLANDI".

Bu kararname, bir süre sonra Moskova bölgesi ordu komutanının emriyle de onaylandı.

Moskova örneği diğer şehirlerde de uygulandı. Ev sahiplerinin kendilerini korumak amacıyla Moskova "DUMA" meclisine yazdıkları dilekçeyi okurken, onlara acımamak elde değil. Moskova bölgesi ordu komutanının korkunç karanameyi iptal etmesini talep ederken mantık ve adalet göstermesini istediler :

"Bu kararname şartları değiştirilmezse, ev sahiplerinin durumu, diğer mal ve mülk sahiplerinin durumundan çok farklı olacak. O değerli devlet kağıtlarına sahip olanlar eski faizlerini alıyorlar, ticari ve üretici şirketlerin gelirlerine kimse dokunmuyor. Sosyal, ticari ve üretici kuruluşların personeline enflasyon zammı veriliyor. Devlet memurlarına maddi yardımlar yapılıyor. Savaş öncesinde diğerlerine nazaran kendi mülkiyetinden küçük karlar elde eden ev sahiplerinin savaş ve pahalılık yüzünden ondan da vazgeçmek zorunda olması haksızlık olurdu...."

Kiraları sadece % 10 - % 20 kadar yükseltmek için izin istediler. Bu genel artışa göre fazla değildi. Fakat iktidarlar buna yeni yasak ve cezalarla cevap verdiler.

Sadece yaz sonuna doğru, ruble değeri 25 kapağı düşünce, merkez duruma karışmaya, vali ve kumandaların yapamadıklarını yapmaya çalıştı. Diğer tüm kararnameleri iptal eden Bakanlar Kurulunun 27.08.1916 da kabul ettiği "Konut Kanunu", sadece kiranın kendisine zam yapmayı yasakladı. Diğer ev giderlerine zam yapılabilirdi.

Fakat ev sahipleri bu uzlaşmadan başka hiç bir şey elde edemediler.

Yerel sosyal felaket gerçekleşti. Savaş başlamadan önce eline yılda 4 - 5 bin ruble geçen ev sahibi varlıklı biriydi. İşçi 400 - 500 ruble alırdı. Savaş sonuna doğru, rublenin değeri 100 kat düşünce işçinin maaşı 30 bine çıktı.

Ev sahibinin geliri ise gene 4 - 5 bin civarında kaldı. Yani kendi kapıcısından daha az alır hale geldi.

2

Ne iktidar, ne de ev sahipleri, olayın ne kadar ciddi olduğunu anlayamıyor, savaşın yakında biteceğini ve geçici zararların karşılanabileceğini düşünüyorlardı.

Fakat gerçek gelişmelerin neticesinde ortaya çıkan durumu biz hala çözemiyoruz. Ev giderlerine zam yapmaya izin veren "Konut Kanunu", tamiratın yapılmasında kullanılan kısmın artırılmasını yasakladı.. Bu yasağın sonuçları hemen ortaya çıktı. Binalar harabe haline gelmeye başladı.

Ev sahipleri sıkı tasarruf rejimi uyguluyor, kiracılar üşüyordu. Fakat ev sahipleri, göstermelik bir karar verdi: "Ev sahipleri, sadece valilik

vasıtasıyla aldıkları kömür miktarları ile evleri ısıtmak zorundadır” diyen bir madde kira kontratına dahil edilecekti.

Ev sahiplerinin bu davranış mantığına dikkat edelim : Onlar zorlukların üstünden gelme çabalarından vazgeçtiler. Piyasada bol bol odun ve kömür varken, tüm ekonomik çöküş süreci içinde “Merkezi Yakıt Satın Alma Kooperatifi” gibi bir şey hiç duyulmadı. Herkes sadece belediyeye güveniyordu.

Aynı yılın kışında Moskova’da duyulmamış bir olay daha oldu : Ev sahipleri, karları süpürmek için atlı araba tutmaktan vazgeçtiler. Sebebi sırf idareydi. Moskova valisi sokaklardaki karı avlulara atmaya izin verdi.

Kanalizasyon da aynı duruma düştü. Eskiden müteahhitler varken, şimdi herkes valiliğe başvuruyordu. Kanalizasyon departmanının kapasitesi doldu. 1 Ocak 1917’den itibaren orada, kanalizasyon ve su boru hatları departmanı kuruldu. Olay bir bakıma tarihiydi. Bu departman ile ona bağlı atölyeler, gelecekteki sayısız belediye tamirat servislerinin atasını oluşturdular.

Kısaca, Ekim devriminin eşliğinde Moskovalı ev sahiplerinin hayali belli oldu : Binaların işletilmesini belediyeye bırakmak.

3

Fakat iş bununla bitmedi. Bulgakov’un şeytanının Moskovalıların bozulma sebebi saydığı “konut sorunun” esas kısmına yaklaşıyoruz.

Savaşın başlaması ile inşaatların durması, tamirat yapılmaması ve nüfus sayısının artması nedeniyle, konut krizi patlak verdi. 1916 sonbaharında, yaz tatilinden dönen üniversite öğrencileri, geceleri yatmak için karakollara gider olmuşlardı.

Herkes, durumun anormal olduğunun farkındaydı. İşte o zaman Bolşeviklerin değil Kadetlerin (Anayasal Demokratların Ç.N.) ve ESER (Devrimci Sosyalistler Ç.N.)’lerin yaptığı Şubat Devrimi’nden sonra oluşturulan Moskova “Duma” Meclisi düşünce düşünce “harika” bir çözüm buldu. Petrograd’da “Zimniy” sarayına (Kışlık Saray Ç.N.) saldırıldığı gün, yani 25 Ekim 1917’de, Moskova’da, “Moskova Halk Yönetim Kurulu’nun binalarına el koyma hakkı” üzerinde bir karara varıldı. Bunun içinde şöyle maddeler vardı:

“Halkın konut ihtiyacını karşılamak üzere, Moskova Halk Yönetim Kurulu’na ve diğer mekanlara el koyma hakkı verilir.

Bunun yanısıra, Moskova Halk Yönetim Kurulu, apartman dairelerinde ve diğer mekanlarda oturanları daha küçük yerlere yerleştirerek, bunlardan arta kalan yerlere yeni kiracılar yerleştirmek üzere kararname çıkartmak hakkına sahiptir. İlgili ilke ve kurallar Moskova “Duma” meclisi tarafından belirtilecektir.

Fakat adı geçen ilke ve kurallar yeni iktidar tarafından belirlendi.

4

1917 Aralık ayında, Moskova şurası, apartmanları özel mülkiyetten alıp şehir mülkiyetine devretti. Konutların "belediyeleştirme" devri başladı. Bu olay, belli ölçülere göre kollektifleştirme, sanayileştirme ve diğer büyük sosyalizm kampanyalarıyla karşılaştırılabilir.

Yeni problemler hemen ortaya çıktı. Birincisi belediyeye ait konutları kimin işleteceği sorunu. Bu konuda da her şeyin Ekim Devrimi'nden önce hazırlanmış olduğunu görüyoruz.

O zamana kadar hemen hemen tüm büyük apartmanlarda sözümona "apartman komiteleri" oluşturulmuştu. Komiteler, sakinler tarafından kurulup, ekme karnelerinin dağıtılmasını takip ediyorlardı. 12 Aralık 1917 tarihli karar ile apartmanların yönetimini bunlar üstlendiler.

Kararda şöyle yazılıyordu :

"Apartman yönetimleri apartman komitelerine bırakılmıştır.

Bu amaçla komitelere aşağıdaki haklar verilir :

- a) Kiralamak
- b) Boş mekanları kiraya vermek
- c) Gerekli tamiratları yapmak
- d) Binayı yönetecek müdürü işe almak

Büyük iş bitirici Ostap Bender, kendi üçkağıtçılık işleri suya düşünce mesleğini değiştirip apartman müdürlüğü yapmaya niyetlenmişti. Bu fikir şimdi görüldüğü gibi aptalca değildi. Konutların yeniden paylaşılması, Ekim Devrimi'nden hemen sonra başlayıp yirmili yılların sonuna kadar devam etti. Evlere el konulması ve sakinlerin yaşadıkları mekanların küçültülmesi salgın halini aldı. Üstelik Sovyet iktidarı, apartman müdürlerine ve komite aktivistlerine gözlem, takip ve kayıt gibi gizli ajanlık yaptırıyordu. Dolayısıyla bu şartlarda, dolandırıcının kendi amaçlarını yerine getirmesi çok kolaydı.

Binaların bakımı başka bir işti. "Apartman Komitelerinin" eline geçen binaların hali, kötüye gidiyordu. Az kira ödemek için sakinler her şeyden tasarruf yapmaya hazırdı, özellikle de binaya zarar vermeden tasarruf yapılmayacak konularda. Tamiratlar düzensiz olarak, inşaat ve itfaiye normlarına uyulmadan yapılıyordu. Moskova Şurasının raporlarına göre, çıkan yangınların sebepleri, bacaların havalandırma kanallarına bağlanması veya ahşap şöminelerin döşeme üzerinde yapılması, eğilen kirişlerin takviye edilmemesi, perde duvarlarının düzensiz yapılmasıydı. Kısaca, o zaman Moskova şurasının bir belgesinde yazıldığı gibi, Sakinlerin kendi evlerini imar etme isteği, apartman komitelerinin binalara

itinalı bakacaklarını garanti etmiyordu.

Önümde konut ve daire departmanı memuru D. Kuzovkov'un, "Konutların Moskova Belediyesi mülkiyetine geçmesi ve sitelerin işletilmesi" raporu duruyor. Yazar olayların manasını şöyle açıklıyor :

Sokaklarda rahat yürünmesi tüm halkın yararına olmasına rağmen, sokakların imar işlerini yayaalara yaptırırsak, kimse kaldırımları tamir etmez ve süpürmez, kardan temizlenmez, lambaları yakmaz. Evlerin idarisini sakinlere bırakmak sokakları, orada yürüyen halka veya tramvay vagonlarının kullanılma işini yolculara bırakmakla eşittir.

Apartman komitelerinin çalışmalarındaki kusurların, "sorumsuz elemanların yaptığı sabotaja" bağlanması, onların yerine düşkünler komitelerinin veya komünist derneklerinin kurulması da bir çözüm getirmedir . O zaman "Mahalle İşletme Müdürlüğü" düşüncesi ortaya çıktı.

Moskova Şurası'nın 1 Kasım 1918 tarihli kararnameyi üzerine bir veya birkaç mahalle içerisinde bulunan evler ayrı bir işletmeye bağlandılar. "Mahalle İşletmesi'nin" yöneticisi artık sakinlere karşı değil, Moskova şurasının semt bölümüne karşı sorumluydu.

5

Peki bu konut işletmesinde kiranın rolü neydi? Hemen hemen hiç bir rolü yoktu. Sovyet Halk Komiserleri Kurulunun (Bakanlar Kurulu Ç.N.) ilk kararnamelerinden biriyle eski şehir "Duma" meclislerinin görevleri, şehir şuralarınadevredildi. Şehir şuraları ise - herhalde ilk defa! - devlet bütçesine bağlandı.

1919 yılına kadar rublenin değeri savaş öncesine nazaran 200 kat düştü. Aynı süre içerisinde kiralar 2.5 misli arttı. Kiralar hala en düşük sabit fiyatlarından biriydi. Savaş öncesinde ısıtmasız bir odanın aylığı 8 ruble olup, kiracının 40 rublelik aylığının % 20'si iken, şimdi iki bin rublelik aylığının sadece % 1'ini oluşturuyordu. Başka bir deyişle aylık ev kirası, 2 tane sigaraya ya da 6 tane kibrit fiyatına eşitti.

Sovyet Halk-Komiserleri Kuruluna ait komisyon bu konudaki çeşitli projeleri inceleyerek, ya kiranın gerekli işletme masrafları seviyesine çıkartılmasına, ya da aralarındaki farkın devlet tarafından karşılanmasına karar verdi. Sonuçta Sovyet Halk Komiserleri Kurulu 11 Temmuz 1919 'da "Konut Kiralarının Arttırılması Yasası" diye çok tipik bir başlık altında bir kararname çıkardı.

1920 yılında hükümet, bedava konut prensibini uygulamaya başladı. Gerekçesi şöyleydi: Hızlı enflasyon kiralari nasilsa anlamsızlaştırmakta; bu kiralari toplayan servis ise pahaliya gelmekteydi. Bedavaya yakın kira dönemi uzun sürmedi, fakat insanlari yoldan çıkardı.

1921 yılında "Ev Giderlerinin Ödenmesi" adıyla bir kararname çıktığında kimse artık para vermek istemiyordu.

Moskova konut işletmecileri, özel bir taktik manevrayı uygulamaya başladılar. Sembolik asgari kira 10 kapık'ten başlayarak her sene arttırılacaktı. Amacı halkı ödeme yapmaya alıştırmaktı.

17 sınıfa ayrılan kira gerçekten artmaya başladı.

Senede % 50.

Yeni Ekonomik Politikanın (NEP) uygulandığı yıllar boyunca.

6

1921 yılının başına kadar Moskova'da 11 bin bina yok edildi. Konut sayısı çok azaldı. Sebepler ; yıkılma, bakımsızlıktan dolayı çökme, kirlilik, odun olarak yakmak amacıyla parçalama olmak üzere değişti. Binaların doğal olarak eskimesi ve sakinlerin ve konutlar yöneticilerinin sorumsuzluğu da eklenince, konutların hali afet haline dönüştü.

3 Eylül 1921'de Moskova şurası prezidyumu "Konut Birlikleri" hakkındaki kararnameyi kabul etti. Bu, yenilenmenin özeti ve Petrov'un meşhur mizahi sloganının çok benzeriydi : "Kurtarma işi, boğulmakta olanların kendilerine aittir" yerine "Konutların bakımı ve muhafazası, oralarda oturanların işidir!".

Yukarıda bahsettiğimiz Moskova'lıların karakterinin bozulmasının ana sebebi olarak "Konut sorunu" nu ileri süren Mihail Bulgakov, yeni konut yönetim sistemini şöyle tarif ediyor :

- Üçüncü daireye yeni kiracılar taşındı.
- Sahi mi?
- Tabii. Tam 4 kişi.
- Tanrım ! Evin ne olacağını tahmin edebiliyorum. Onlar ne yaptılar?
- Bir şey yapmadılar.
- Fedor Pavloviç nasıl?
- Paravan ve tuğla almaya gittiler. Perde - duvar yapacaklar.
- Şeytan bilir ne olduğunu!
- Tüm dairelere yeni kiracılar yollayacaklar... Toplantı yeni yapıldı. Yeni birlik seçildi, eskileri ise atıldı".

("Köpek Kalbi" adlı romandan)

Konut birliklerinin binalara bakacakları tahmin ediliyordu. Fakat onların başlıca işleri konutların hali değil, konutların yeniden paylaşılması oldu.

7

Yeni ekonomik politikanın başlanmasıyla (NEP), zorunlu "yoğunlaştırmalar" ve "tahliyeler", devrim kanunlarının doğrultusunda yapılmaya başlandı.

Sovyet Halk Komiserleri Kurulunun 1926 yılındaki kararnameyi şöyle diyor : "Sakinlerin iskani, yalnız kanunen kesin olarak belirtilen belli durum ve şartlarda mümkündür". Şimdi bu durum ve şartların ne olduğuna bakalım. Önümüzde, en geri zekalılar için yazılan Moskova mahkemesi açıklamaları var. "Yoğunlaştırmanın" ne demek olduğuna bakalım:

"Yoğunlaştırma, yeni kiracının eskiden beri orada yaşayan kiracının oturum alanına değil, onunla aynı odaya yerleştirilmesi demektir. Mesela, İvanov 16 m² 'lik bir odada kalıyorsa, Petrov'u ya da geçici olarak bir başka kişiyi kendi odasının metre kare fazlalığına kabul etmek hakkına sahiptir. (16 - 8 = 8m²).

Petrov taşınırken İvanov, onun geçici kiracı olduğunu konut işletmesine bildirirse, İvanov metre kare fazlalığının kirasını ödemeye devam eder ve geçici kiracı olan Petrov'u evden çıkartma hakkına sahiptir...

İvanov'un kendi dairesinin metre kare fazlalığını Petrov'a kiraya vermek üzere konut işletmesine dilekçe verdiği durumda ise..."

Şimdi bu durumun pratikte nasıl olduğunu düşünelim. Söz konusu 16 m² 'lik odadır. Bugün biz nasıl olur da bu küçük yere iki kişi sığar diyoruz. Şöyle ki, 24 Temmuz 1924 tarihli Moskova şurası kararnameyi, "Sağlık Konut Normu" standartını kiracının yaşına bakmaksızın kişi başına 16 arşın kare olarak belirledi. Daha sonra ise bu standart 8 metre oldu.

İlf ve Petrov gerçek durumu şöyle anlatıyorlar : "Büyük bir oda kontraplaktan bölmelerle, her biri iki arşın genişlikteki uzun dilimlere bölünmüştü. Odalar kalem kutularına benziyordu. Aralarındaki tek fark, içinde kalemlerden başka insanların ve gaz ocaklarının bulunmasıydı." ("12 sandalye").

Bu tür komünal dairelerin durumunu anlatmak için yine resmi bir belgeye bakalım. Sağlık normu ne demekmiş görelim :

"Bir odada iki arkadaş oturmaktadır. Biri evlenip öbürüne sormadan odaya kendi karısını getirir. Komşu itiraz edip, diğerini mahkemeye verir. Bazı durumlarda mahkeme kadının odada oturmasına izin verir, bazı durumlarda ise vermez..." (Moskova Mahkemesi 'nin açıklamasından).

Bütün bunlardan, hissetmeden, tüm zamanların ve halkların önderi öldükten sonra Moskova'da olup biteni değerlendirmek imkansızdır.

Yeni Ekonomik Politikanın başlamasıyla, konutların kendi masraflarını kendilerinin karşılaması denendi. İşe "İç İşleri Halk Komiserliği" başladı. O zamanlar bu komiserlik, korkunç KGB haline dönüşmek üzere ilk adımı henüz atmamış, yerel işlerle uğraşan sıradan bir kuruluştur.

"Komünal İşletmeler" devlet bütcesinden alındı. Moskova şurası "belediyeden ayırma politikasını" uygulamaya başladı. 1918 kararnameyle iptal edilen özel yapı yapma hakkı, sınırlı olarak yeniden uygulanmaya başlandı. Özel para ile yapılan binaların insanların elinden alınmayacağına dair garanti verildi. Küçük, yani daire sayısı 5'in üstünde olmayan apartmanların çoğu eski sahiplerine iade edildi. Büyük apartmanlar konut birliğine ve kuruluşlara kiraya verildi. Kiracılar binaları kendi paralarıyla yönetmek ve tamir etmek zorunda kaldılar.

Özel çıkarlarını sosyalizm arabasına koşan Moskova şurası, gerçekleri kullanarak bu yola saptı. Niyeti, konutların bakımını yeni kiracılara bırakmaktı. Fakat hiç beklemediği bir olayla karşılaştı : Bir çok ev sahibi kendi binalarını geri almak istemediler. Yirmili yılların sonuna doğru Moskova'da yaklaşık 2000 sahipsiz bina vardı.

Bunun yanı sıra, Yeni Ekonomik Politikayı uygulayan Moskova Şurası, kiralardan para kazanmayı çabucak öğrendi. Kiraya son defa 1926'da zam yapıldı. Ondan sonra "büyük dönüşümler yılı" gelip çattı ve dünyadaki en ucuz konutlar sorunu sadece bir politika meselesi haline dönüşmeye başladı.

Otuzlu yılların başında konut yönetimleri İç İşleri Halk Komiserliği'nin sorumluluğundan çıkarıldı. Bu komiserlik artık daha ciddi işlere bakmakla görevlendirildi.

Konut yöneticilerinin içine düştüğü atmosfer, 1938 yılı "Komünal İnşaat" dergisinin herhangi bir sayısına bakar bakmaz hemen anlaşılıyor:

"Moskova'nın bir çok yerinde düşman eller, mevcut tamirat sisteminde hakim olan sorumsuzluktan faydalanarak yapılacak tamiratı, yani halkın yaşam şartlarını kötüleştirmeye çalıştılar..."

Başka bir sayıda şöyle yazıyor :

"Komünal İşletme Akademisine yerleşmiş olan alçaklar çetesi işleri karıştırdı". Dolayısıyla "Akademiye, halk düşmanlarının ve vatan hainlerinin giremeyeceği konut işletmelerinin gerçek bilimsel karargahı haline getirmek zamanı gelmiştir."

Gittikçe daha geniş kapsama yayılan casus avı şartlarında konut

yöneticilerine önemli görevler verildi. Yeni "Konut Yönetimi" talimatnamesine göre, konut idare müdürünün görevleri arasında aşağıdakiler vardır :

"Bir kaç kiracının oturduğu apartman dairelerine sorumlu kişilerin tayin edilmesi ve bunların günlük çalışmalarının idare edilmesi.

.... Mahkeme bildirimlerinin teslim edilmesi.

.... Aramalara katılma..."

"Konut sorununun" çözümü böylece bulundu. Zararlı unsurların Moskova'dan dışlanması sayesinde bir çok konut boşaldı. Komşunun oturduğu yeri alabilmek için onu ihbar etmek yeterliydi. Bazılarını gece, bazılarını sokaktan alıp götürürler, başka birisi ise normal posta ile İç İşleri Halk Komiserliği'nden bir bildiri alırdı. Gelen adama şehir dışına çıkma emri tebliğ edilirdi. Süresi 72 saatti. Bileti kendi parasıyla alması gerekirdi. Aynı zamanda hem oturma izin damgasını taşıyan pasaportu, hem de evi elinden zorla alırdı.

O karanlık dönemi detaylı olarak anlatmayalım. Bugünlerde bu konuda bir çok karalayıcı yazı yayımlanıyor. Sadece, Stalin döneminde "Konut Sorunu"nun doruk noktasına ulaştığını kaydedelim.

Hiç bir yabancı dile tercüme edilemeyen "Komünal Daireler" sadece konut sorununun çözümü değil, sosyal kontrolün de çok önemli bir aracı oldular. Aile, o zamanın tabiriyle "Devletin en küçük hücresi", Marksist programa ta en baştan aykırıydı. Devrimden sonraki ilk yıllarda onunla mücadele etmek için "cinsel komünizm" teşvik edildi. Şimdiki sıkı yönetim şartlarındaysa, insanın özel hayat hakkı onun elinden alınıyordu. Komünal Dairede özel hayat diye bir şey yoktu, "Kollektif aşk" vardı.

10

Bütün bunları anlamadan Stalin'in ölümünden sonrasındaki 60'lı yıllarda gündeme gelen "yumuşama" döneminde yapılanları doğru olarak değerlendiremeyiz.

Kruşçev, "Konut Sorununu", Taras Bulba'nın kabağı gibi baltalayarak çözmeye karar verdi. O birkaç ülke gezip birleşik banyo ve tuvaletlere, alçak tavanlara ve beton prekastlara dikkatlice baktı. Bütün bunlar onun stratejik düşüncelerine uygundu : Her aileye ayrı bir ev,

Bir amaç belirleyip onun uğrunda çalışan biri olarak konutların projelendirilmesi ve yapılması ile ilgili tüm kuruluşları o kadar çalıştırdı ki; mimarlar binaların güzelliğini, inşaatçılar ise kaliteyi bir anda unutuverdiler. Fikir aşırı basitti : Sovyet insanların şimdiki nesli komünizmde yaşayacak. Komünizm 20 sene sonra beş katlı konutlar içinde karşılanacaktı.

Otuz sene geçtikten sonra bu "Kruşçev Konutlarını" acilen elden

geçirmek zorunda kaldık : Kirişler eğriliyor, duvar panelleri dökülüyor, saniter şartlar bozuluyordu. İçlerinde oturulması bile tehlikeliydi. Geçici sosyal konut olarak bile kullanılmaları imkansızdı.

Bu arada okuyucu, niye bu kadar alay ediyorsun diye sorabilir. Moskova'daki konut krizi korkunç değil miydi? Kaç kişinin hayatı bu sebepten yıkıldı. Bir ailenin komünal evden ayrı bir daireye taşınması ne kadar sevinç verici ve ne kadar harika geliyordu. Üstelik yığmsal konutların gelişme yolu, standartlaşma, ünifikasyon değil miydi?

İtirazlar doğru. Fakat bizim çıkış noktamız Bulgakov'un Moskova'luların karakterleri hakkında söylediği sözlerle uyuytuysa, aynı yüksek noktadan bu döneme bir daha bakalım.

Hem standartlaştırmayı, hem de ünifikasyonu daha medeni hale getirmek için çok az ek gayret sarfetmek gerekiyordu. Fikir doğrudu; ancak, sonrasını tahmin etmeden uygulandı. Yalnızca kısa bir süre önce yapılmış binaları yıkıp konut miktarını azaltmak zorunda olduğumuzdan dolayı değil; sebepleri daha ince, konutların metrekaresi, cetvelle ölçer gibi ölçülemiyor.

Mimarlar en sıradan projelerini alıp, sosyalizm yöntemlerini kullanarak onları dünyanın hiç bir yerinde görülmemiş seviyelere getirdiler ve başkentin görünüşünü değiştirdiler. Evet, ben barakada büyüdüm, fakat bu hiç bir zaman norm sayılmazdı. Oysa şimdi eni boyu iki buçuk metre olan beton küpün layık görüldüğü ve tümüyle çevresine yabancılaşmış yeni tip insan yetiştirilmekte. Gerçi bu lafin gelişi. Mühim olan ve "yumuşama" dönemine minnettar olmamız gereken konu; konut inşaat temposu sayesinde Sovyet iktidarına ayrılmış olan seneler içinde "konut sorununun" ilk kısmını çözebilmemizdir. Şeytana inanırsak, bu sorun çözülmeden, Moskova'luların huylarını düzeltmenin de imkanı yoktu.

11

Biz, konut probleminin ikinci en ağır ve yeni deyimle, "popüler olmayan" kısmını devraldık.

Çarlık iktidarının cesaret edemediğini yapmak, yani kiralari arttırmak zorundaydık. Bu mecburiyeti Moskova'lulara bildirmek en az istediğim şeydi. Fakat başka çaresi var mı? Basit prensipler mevcuttur. Onlara geri dönmemiz gerekiyor. Onların temelinde ise, sonsuz özel mülkiyet kavramı, insanın bir eve sahip olması, ona kendi parasıyla bakması ve imar etmesi hakları yatmaktadır.

Fakat durum o kadar karışmıştır ki, 1914'ten sonra bunlardan hiç birine dayanamayız. Bir kaç kuşaklık döneme ait hemen hemen hiç bir şeyden faydalanamayız.

Aritmetik ders kitabından alınmış bir problem kadar basit:

1991 sonundaki durum : Konutların % 85'i belediyeye, geri kalan kısmı çeşitli kuruluşlara aittir. Özel mülkiyet hemen hemen yoktur. Kira, işletme masraflarının % 0.3'üdür.

İstenilen ve ne zaman varılacağı bilinmeyen sonuç : Tüm konutların özel mülkiyete geçmesi, sahiplerinin bakım ve tamiratları karşılaması.

Soru : "A" noktasından "B" noktasına nasıl geçilecek? Toplum zengin olsa, gelişmiş ülkelere olduğu gibi şehirlilerin normal geliri olsa, bir sorun çıkmazdı. Sorun için karışıklığından değil, toplumun refah düzeyinden doğuyor.

Dairelerin özel mülkiyete geçmesiyle, paradoksal bir durum ortaya çıktı. Moskova'da gerçek konut bedeli çok yüksek olunca, yeni ev sahiplerinin çoğu tamirata bir tarafa bırakın, bakım masraflarını bile karşılamaktan aciz durumda kaldılar. Moskova'luların % 40'ının gelirleri en düşük hayat seviyesinin altında olduğundan dolayı, olayın bu yoldan halledilmesi, onlar için bir doğal felaket anlamına geliyor.

Öbür taraftan belediye de bu amaçlar için para ayırmaya dayanamıyor. 27 trilyon rubleyi devlet bütçesine yolladıktan sonra belediyeye 20 trilyon kalmakta. Bundan sonra ise tamiratlar için gerektiği kadar para tahsis etmenin artık imkanı yok. Mesela geçen sene yapılacak tamiratların sadece yarısı yapıldı. Paranın sahibi memurlar değil de, sakinler olsa, para daha etkili olarak kullanılabilirdi. Tamir hizmetleri arasındaki rekabetten de faydalanırdı.

Okuyucular siz ne dersiniz, ne yapalım? Moskova iktidarı şimdilik parasal yardım yolunda gidiyor.

Bir taraftan kiralara zam yapılıyor. Bu doğaldır, çünkü Moskova'da varlıklı insan oldukça fazla. "Kim daha fazla mülke sahipse o kadar çok yardım alır" prensibine göre (gerçektende merkezi sübvansiyonda olay böyle gerçekleşmekte), belediye hizmetlerinden hangi düzeyde faydalanacaklarını anlamak zor olacaktı. Öbür taraftan ise sistem, kiranın aile bütçesinin belli bir kısmını geçemeyeceğini garanti eder. Ödemeyenler gelsin, yeniden hesap yapalım.

Sistem mükemmel değil. Alternatifler arayacağız. Fakat bütün bu işleri kovalarken, şeytanın Moskova'luların huyları konusunda şahsen ne dediğini unutmamalıyız. Ne dersiniz deyin, bozulma konusunda daha iyi bir uzman bulamayız.

ONBİR

YIĞINLARLA OYUN
OYNAMAYIN BEYLER

Yığınlarla Oyun Oynamayın Beyler

Çağdaş şehir devrime uygun değildir. Bütün yapısıyla istisnasız, barışçıl bir yaşam için hazırlanmıştır.

Yerel iktidar, işin özünde apolitiktir: şehirde olağan düzeni sağlamak için o kadar güç ve zaman harcanır ki, her türlü kendiliğinden yığınsal hareket onun için, şehir sakinlerinin oturmuş günlük yaşamını tahrip eden can sıkıcı bir olaydır.

İşte bu yüzden biz, izinsiz her türlü politik eyleme karşı çıkarken, meselenin kesinlikle onların altında eylem yaptıkları bayrağın renginde olmadığını da altını çiziyoruz.

Mesele, yığınların kendiliğindenciliğini yatıştırmanın herkesin görevi olduğudur.

Buna bağlı olarak ben "Ateşte 72 Saat" adlı kitapta bahsetmediğim bir olaya değinmek istiyorum.

Okurlar herkesin bildiği bu olaydan bahsettiğim için beni bağışlasınlar.

Anlatmak istediğim darbe değil yığınlar.

Benim anlatacağım darbenin bastırıldığı günün ertesi günü meydana gelen 22 Ağustos olaylarıyla ilgili.

Sabahtan zarar hesaplayarak şehri dolaşmaya başladım. Harap edilmiş trolleybüsleri saydım. Tamir için gerekenleri düşündüm. Yaşamı yeniden düzene sokmak için bir dizi hiç de basit olmayan talimat verdim.

Birden araç telefonum çaldı.

Bilgi veriyorlardı: KGB binası önünde bir kalabalık toplanmıştı. Dzerjinski'nin heykelini devirmek istiyorlardı. "... Bir dağcı heykele tırmandı bile... Heykelin boynuna bir halat geçirdi... İnsanlar bir kamyonu durdurdu... Halatın ucunu ona bağladılar... Şimdi çekiyorlar..."

Çok korkmuştum. Dzerjinski için değil: "Demir Feliks" çoktan milyonların ruhunu kanıtıran bir politik şiddetin sembolü olmuştu. Ama heykel 87 ton ağırlığındaydı. Herhangi bir becereksizce hareket bir felakete yol açabilirdi.

Birincisi, nasıl düşeceği belli değildi. Yolunun üzerine çıkanları ezip geçebilirdi.

İkincisi, galeyan halindeki kitle aşağıda, meydanın altında neler bulunduğunu elbette düşünecek halde değildi. Orada ise metro, şehir komünikasyonları, kanalizasyon tünelleri vardı. Eğer bu korkunç canavar yüzeyi delerse ölümünden sonra da kurban almış olacaktı.

Hemen meydana hareket ettik.

Yaklaşıyoruz... Tanrıya şükür hala uğraşıyorlar.

Güçlü kamyon bile onu yerinden sökmemişti. Sovyet iktidarları döneminde onu boşuna "asırlarca ayakta durması için" dikmemişlerdi.

Meydanda kendiliğinden bir miting vardı. Megafonda Gennadi Khazamov, Mstislav Rostropoviç, Yegor Yakovlev... Yani Beyaz Evde ("Beli Dom" - "White House"dan aşırma-hükümet binası kastediliyor. Ç.N.) bulunan herkes. Ama şimdi konuşmalarının havası tamamen farklı. Kitlenin saldırgan gücünü hissederek bu yıkıcı enerjiyi engellemeye çalışıyorlar. Bir yere kadar başarılılar. Ancak ne kadar sürer bu başarı, belli değil.

Ben konuşmacıların yanında durdum. Meydandaki insanlar kendilerini galip olarak görseler de, bu kitlenin Beyaz Ev'de tankların saldırısını bekleyenlerden farkı açıkça belliydi. Bunların aynı insanlar olduğunu öngörsek bile... Ama orada kardeşlik vardı, burada vakur bir saldırganlık. Orada herkes birbirine karşı özenli ve hassastı; jestler dikkatli ve yapıcıydı; karşılıklı hitaplar dostça, kardeşçeydi. Burada ise yoketme psikolojisi vardı. Bu intikam almaya kararlı, gözü kara bir kitleydi.

Yerel bölge yönetim başkanı Aleksandr Mazıkantskiy megafonu aldı. Moskova Belediyesi ve hükümeti adına şunları bildirdi: ".... Heykelin kaldırılması kararı alınmıştır! Dzerjinski'nin heykeli mutlaka kaldırılacaktır. Derhal! Hemen! üç büyük vinç yola çıktı bile! Sadece biraz beklemek gerekiyor..."

Ve ben orada koca kalabalığın bir anda nasıl karar verdiğini gördüm.

Bu şaşırtıcıydı: Kitle tek bir bütün organizma gibi yaşıyordu. Görünürdeki tüm saldırganlığa karşın-jestlerde, haykırışlarda, hareketlerde, çılgın bir topluluk değildi. Hayır, bu, önüne kesin bir amaç koymuş ve onu hemen gerçekleştirmek isteyen iradeli bir kitleydi.

Bu kitle, güçlü, kesin icraat bekliyordu. Ama bizi dinledi. Şehir yönetiminin kendinden yana olduğunu anladı. Bize güvendi.

Elbette her şey olaysız bitmedi. Sadece birini anlatacağım. Meydanın öbür tarafında bulunan "Büyük Eve" (KGB) yönelen kimi gençler binaya girmeye karar vermişler; kapılara saldırmaya başlamışlardı. İçerde bulunanların neler yaşadığını bilmiyorum. Kanımca, böylesi büyük bir

kitlenin gücü onları da etkilemiştir. Ancak oradakiler profesyoneldi. Nasıl davranmaları gerektiğini biliyorlardı. Gençlerin baskısı çoğaldınca, bir anlığına kapıyı açtılar, birden küçük bir tüp tutan bir el belirdi ve öndeki gencin yüzüne gözyaşartıcı gazı sıkarak hemen kayboldu ve kapı derhal kapandı.

Herhalde bu "çeremuha" (kuş kirazı) gazıydı, çünkü çocuğun yüzü bir anda şişti. Delikanlıyı hastaneye gönderdik.

Bir daha da kimse böyle girişimlerde bulunmadı.

Kitlenin sakinleştiğinden emin olunca belediye binasına döndüm.

Ama hemen geri dönmem gerekti.

Bu sefer KGB'ye değil, SBKP Merkez Komitesi binasına... Halkın bir kısmı oraya yönelmişti. Telefonda söylendiğine göre onları durdurmak imkansızdı.

Burda "Staraya" Meydanındaki SBKP MK'nin ne olduğunu açıklamak lazım. Bu, içi yüksek parti elitinin kararları ve yaptıkları hakkında gizli bilgilerle dolu bir kale ve bilgi labirentinden oluşan koca bir mahalledir (170 bin m2 alanda 15 bina) aslında.

Devletin tüm gizli politikası burada oluşuyordu. Ülke içinde nomenklatura ve yurt dışındaki komünist oluşumlar buradan yönetiliyordu. Merkez Komitesi binalar kompleksi, gizli ilişkilerin mahremiyeti ve operatifiği artırılabilsin diye 30'lu yıllardan beri bir kaç defa yeniden yapılandırılmıştır. Bilginin nerede ve nasıl saklandığını, parti yatırımları ve gizli operasyonlar hakkındaki bilgilerin hangi dosya ve bilgisayarlarda gizlendiğini, elbette kimse bilemezdi.

Şimdi yığınların odalarda ve koridorlarda "dolaşmasına" izin vermek (güvenlik bu durumda pek bir şey yapamazdı) SBKP'nin faaliyeti hakkında çok önemli bilgileri riske sokmak demektir. Olası yağma ve şiddet hareketleri de tabii cabası. Hemen bir şey yapmak gerekiyordu. Ama ne?

İlk önlemleri biz daha işin arifesinde, belediyeye, amacı anlaşılmayan bir aktivite - MK avlusundan arka arkaya üstü kapalı kamyonların çıkması - hakkında bilgi gelmeye başlayınca almıştık. Bunlar ne taşıyordu - belge mi, ekipman mı, değerli şeyler mi? - kimse bilmiyordu. Bu durumda, trafik polisine yüklü kamyonların avludan çıkmasına izin verilmemesini emrettik. Çıkışa bir milletvekili gözetim noktası koyduk. Bu bizim yerel yöneticiler olarak yapabileceğimizin azamisiydi. Daha etkili önlemler almaya belediyenin yetkisi yoktu.

(Ertesi gün, 23 Ağustosta, Gorbaçov; Burbulis'in gönderdiği "SBKP MK'de belgeler hızlı yokedilmektedir. Genel Sekreterin binadaki faaliyeti geçici olarak durdurma emrini acil vermesi gerekir" şeklindeki

notuna tarihi kararını yazmıştır: "ONAYLIYORUM".

Ve biz her şeye rağmen harekete geçmeye karar verdik. Belediye ve hükümetin kararı bir kaç dakika içinde formüle edildi. Bir tek saniye bile kaybedilemezdi.

Staraya Meydanına vardığımızda camların ve tabelaların çoktan kırılmış olduğunu gördük.

Burdaki kitle Dzerjinski heykelinin ordakine benzemiyordu. Ben ne olduğunu anlayabilmiş değildim. Ama eğer üç yerdeki (Beyaz Ev, KGB binası ve buradaki) durumu karşılaştırsak bunların aynı insanlar olduğunu söylemek çok zordu.

İlk durumda yapıcılık vardı, ikincisinde sağduyu. Burada ise tüm negatif duyguların bir karışımı: öfke, nefret, gaddarlık. Ben pek çoklarının komünistleri sevmediğini bilirdim. Ama Rusların düşene karşı böyle nefret duyacaklarını beklemezdim.

Havada bir tek istek hissediliyordu - yıkmak. Kitleyi durdurmak imkansız gibi gözüküyordu.

Foto muhabirlerinden birinini verdiği portatif bir merdivene çıktım. Belediye ve hükümetin aldığı kararları megafondan okumaya başladım:

"Binaya girişlerin mühürlenmesi... suyun kesilmesi... elektriğin kesilmesi... Tüm tevzi ve ikmal sistemlerinin kesilmesi..."

Ve binlerce kişiden oluşan yığının gerilimini hissederek kendimden ekledim :

- "Kanalizasyon hariç! Binada bulunanlar donlarına doldurmasın diye kanalizasyonu çalıştıracamız!"

Bu gülüşmelere ve rahatlamaya yol açtı. Belediyenin kararı büyük tezahüratla karşılandı. Milis orada herkesin gözü önünde kapıları mühürlemeye başladı.

Belediyeye dönerken Dzerjinski heykelinin önünde yeniden durduk. Burada gerginlik bayağı azalmıştı. Ama insanlar bekliyordular. Biz bir kez daha, bu nefret edilen heykelin gün bitmeden kaldırılacağını vaadettik.

- Bekleyeceğiz ! diye bağırıştılar.

Gerçekten de, gece on bir civarında güçlü inşaat makineleri, bir grup montaj işçisiyle birlikte geldiğinde meydan, dikkatli, kuş uçurtmayan gözlerle doluydu. Belediye görevlileri yüksek düzeyde bir profesyonel beceri göstermişlerdi. İnşaatçılar daha önce hiç böyle bir topluluk önünde çalışmamışlardı. Sabitleyicileri çabucak söktüler. "Demir Feliks"i gürültü ve neşeli haykırışlar arasında etkileyici bir şekilde havaya kaldırdılar. Kitle kendinden geçmişti. Bu anı görüntüleyen fotoğraflar tüm gazetelerde yayınlandı.

Putu platforma yatırdılar. Nereye götürüleceği bilinmiyordu.

Hatıralayamıyorum, kim önerdi heykelin "Ressamlar Evi"nin çimenlerine konulmasını. Bu şahane bir fikirdi. Benim eski bir hayalim gerçek oldu: Bütün bronzdan ve granitten Sovyet önderlerini, kahramanlarını, kolhozcu kadınlarını biraraya toplayıp etraflarını çitle çevirmek ve çocuklar için oyun alanı haline getirmek. Bırakın büyüdüklerinde "halk iktidarının" gelecek kuşakların belleğinde kendini sonsuzlaştırmak için böyle canavarlar kullandığı dönemin nasıl bir dönem olduğunu tahmin etsinler.

Bu arada kitle bir tek Dzerjinskiyle yetinmedi. Bana kendilerini "Beyaz Ev'in Savunucuları" diye adlandıran bir grup genç insan yaklaştı. Sverdlov ve Kalinin'in heykellerini indirmek için teknik araç talep ediyorlardı.

Kabul ettim.

Ve işte saat bir civarı, verdiği emirle Çar ailesini kurşuna dizdiren Sverdlov'un heykelini sökmek için, aynı adı taşıyan meydana gittik.

Daha sonra sabaha doğru Kalinin caddesine giderek bir putun daha, tarihte hiç kimsenin yapamayacağı kadar çok idam ve tutuklama kararına imza atan "Tüm Sovyetlerin Mümessili"nin nasıl devrildiğini gördüm.

İnsanlar artık azalmıştı. Ortam daha işgüzarlı. Kalinin'i çabuk bitirdiler. Tecrübe kazanmışlardı.

Sırada Lenin vardı. Oktabrsky Meydanındaki dev heykeli.

Ancak oraya geldiğimizde saldırganlık dozunun bitmek üzere olduğunu gördük. Çok az insan kalmıştı ve ısrarlı taleplerde bulunmuyordu. Daha çok, ender bulunan bu görüntüleri merakla izliyorlardı.

O zaman, ben bu işi durdurmaya kara verdim. Ve inanıyorum ki doğru davrandım.

Çünkü bu heykeller tarihimizin bir parçası. Ve eğer birileri şehirde onlara yer olmadığını düşünüyorsa, onlara şunu söyleyebilirim: Vendom Anıtı'nı yıkarken Paris'li devrimciler ve General Skobelov heykelini yıkarken bizimkiler de böyle düşünüyorlardı.

Ben tarihin düzeltilerek yeniden yazılmasına karşıyım. Kimi zaman ne kadar itici olursa olsun olduğu gibi bizimle kalmalı.

Belki ilerde Moskovalılar bu anıtlardan bazılarını kaldıracaklardır. Ancak bu, kalabalıkların keyfiyle değil şehir sakinlerinin kararıyla olmalıdır.

Kalabalıkların kendi kararlarını dikte ettirmeye hiç bir hakları yoktur. Zira kalabalıklar, geçici ve akıldan yoksundular. Eğer bize güvendikleri bu durumda onları tutmakta bunca zorlanıyorsak diğer durumlarda bizleri neler bekliyor?. Kitle içinde insan son mülkiyetini, kendi şahsiyetini yitiriyor, sorumluluk ve idrakini kaybediyor. Bu ise en aşağılık, çoğunlukla

saldırgan içgüdülerin ortaya çıktığı bir haldir.

Yığınlarca manüpile edilebilen her türlü fikir, sosyal yönden tehlikelidir. Buna eminim.

Kitle henüz oluşurken, rasyonel bir fikirden esinleniyor olabilir ama oluştuktan sonra başka temellerde ve ilkelerde birleşir. Kitle içinde her zaman serseriler, ruh hastaları, duygusal yönden dengesiz insanlar bulunabilir. Herhangi bir tesadüfi olay, kan dökülmesi veya çığlık çığığa bir isterik, kitlenin ters tarafa yönelmesine, mitinge barışçıl başlamış kitlelerin birden canavarlaşmasına yeter. Bu ise sonu tahmin edilemeyen bir dram demektir.

Biz milise güveniyoruz, ama onlar da insan ve kendilerine taş atıldığında onların her zaman kanunlara harfiyen uyararak davranış göstermelerini bekleyemeyiz. Kitle ruhu bulaşıcıdır, özellikle de çatışma anında. Belki bizim demokrasi deneyimimiz az, ama ben vatandaşları korumaya ve kitleyi durdurmaya çalışan Omonların (Rus Çevik Gücü Ç.N.), kitlenin irrasyonel mantığının tahakkümü altına girmeye başladığını gördüm.

On milyonu aşan nüfusu, yeraltı şebeke ve tesisatları, gaz boru hatları, tehlikeli madde ve silah üretimi olan bir şehirde politik sorunların kitleler vasıtasıyla çözülmeye kalkışılması, hangi amaçla yapılırsa yapılınsu suçtan başka bir şey değildir.

Belki ben şimdi bir belediye memuru gibi düşünüyorum. Ama bu kitabı da inandığım düşünceleri paylaşmak için yazıyorum.,

Belediye ile mutabakata varmadan yaptıkları eylemlere karşı çıktığımda beni, " Kızıl - Kahverengiler"e özellikle sevgi beslemekle suçlayanlar haklı değiller. Şehirde düzeni sağlamakla görevli olan birisi için, kitlenin demokratik olması veya kızıl - kahverengi olması hiç de farketmez. Kitlenin politik yönelimiyle ilgilenmek değildir onun işi. Onun, bu insanların, paletlerle ezilen yolların, kırılıp parçalanan çitlerin, otobüslerin ve sokak lambalarının emniyetini sağlaması gerekmektedir.

Ben her zaman, muhalefetin her türlü görüşünü belirtme hakkını savunacağım. Ve aynı zamanda "Kaldırım taşı proleteryanın silahıdır" şeklindeki Bolşevik taktiğiyle kitle güdülerini kışkırtmaya yönelenlere, kesin bir şekilde karşı koyacağım.

Kitlelerle oyun oynamaya kalkanlar sonucun herkes için felaket olabileceğini hesaplamıyorlar. Kitleyi yıkıcı, istikrar bozucu amaçlar için kullanmak demek, onca zorluklarla elde edilen yasalara ve düzene saygıyı korumasız olarak saldırılara açık bırakmak demektir.

Genç demokrasi, iktidarın yıkılmasına yönelik böylesi metodlara dayanamaz.

Bizler ise diktatörlüğe bir kez daha tahammül edemeyiz.

ONİKİ

YAZARIN YAZMAYI
DÜŞÜNMEDİĞİ BÖLÜM

Yazarın Yazmayı Düşünmediği Bölüm

Kitapların kendi kaderleri vardır. Mesela elinizdeki bu kitap bir türlü bitmek bilmiyordu. Redaktör kendi düzeltmelerini yapmıştı (yazarın gözüyle zalimce). Ressam, Moskova foto arşivlerini incelemiş ve makalelerle bütünleştirmeye başlamıştı....

Tam da işte bu sırada başbayağı merdiven başında tesadüfi bir buluşma gerçekleşti. Bundan sonra da ben yeni bir bölüm yazmak için tüm yayıncı sürelerini altüst ettim.

Bu şöyle oldu. Ressamın atölyesi belediyenin arkasında Tverdeki evlerden birinin, alışlageldiği gibi çatı katındaydı. Gün çok güzeldi, arabamı almak istemedim. Moskovalılar, özellikle de kadınlar bugün gözüme bir başka güzel görünüyorlardı. Neredeyse kendimi mutlu hissediyordum. Güzelce tamir edilmiş apartman girişinde bir de görevliye rastlayınca keyfim iyice yerine geldi - hepsi olmasa da Moskovalılar medeni bir şekilde yaşamaya başladılar diye düşündüm... Ve orada Zoşenko'nun meşhur hikayesinde olduğu gibi, bu yürek bayramının yerini tam tersi duyguların alması yazılmış kaderimde.

- Yuri Mihayloviç, tanımadınız mı?

Görevlinin yüzü öylesine tanıdık ki, evet demeden önce hafif bir şok geçirdim. Bu kişi benim daha önce yöneticilik yaptığım firmadaki en iyi konstrüktörlerden biriydi. Dürüst, tecrübeli, çalışkan bir insandı. Ve bir çok kişinin üstlenemediği zor görevleri itiraz etmeden kabul ederdi. Şimdi kısacık konuşmadan anlaşıldığı kadarıyla orta yaştaki pek çok "çalışkan insanın" kaderini paylaşıyordu. Önce maaşını geciktirmişlerdi, sonra ücretsiz izin ve nihayet işten çıkartılmıştı. Şimdi şükür allaha iş bulmuştu. Kapı görevlisi:

- Peki bu girişe böyle güzel bakan kim, apartman sakinleri mi gerçekten ?

- Yoo, herkes değil. Ama biri var burda... Etkili biri.

Bilmiyorum okuyucu benim duygularımı anlıyor mu, ama ağzımda kötü bir pas tadı belirdi. Ve Chesterton'un sözleri geldi aklıma :

“ Tarihte hiç devrim olmamış, sadece karşı devrimler olmuştur”.

Yukarı çıktım kitap tamamıyla hazırdı. Maketi beğenmişim. Ama bununla birlikte bir bölüm daha eklemeyi düşünmüyordum. Ama karar verdim.

İşte bu yazmayı düşünmediğim bölüm.

Batıda sağlıklı ve çalışabilir durumda olup da yoksul bir insan görseler, genelde yoksulluğunun nedenini kendinden bilirler. Ya, yeterince çalışmamış derler; ya yanlış bir alan seçmiş kendine ya da gerekli özeni göstermemiş. Veya başka bir şey.

Serbest pazar ülkelerinde yoksullara böylesi katı yaklaşım elbette ideolojik bir temele sahiptir. Özellikle yoksulluk tehdidi; örneğin Amerikan toplumunun büyük bölümünü aktif çalışmaya ve birikim yapmaya itmektedir. Orada yoksulluğun tamamen ortadan kaldırılması, kurtların ortadan kaldırılmasının geyik sürüleri için doğurduğu sonuçlara benzer sonuçlar doğuracaktır : Geyikler kısa sürede konuşmayı unutulardı.

Bizde ise yığınsal yoksulluğun doğası tamamen başka. Sosyal korunmaya muhtaç insanların kimler olduğuna bakıldığında, bizim durumumuzun Batı'dakine hiç benzemediği hemen görülecektir. Ben yaşlı ve sakatları hesaba katmadan konuşuyorum. Onların yüzdesi hemen her yerde aynı. İyi ama böyle zengin bir ülkede yoksulların bu kadar büyük bir yüzde oluşturması nasıl gerçekleşti? Nasıl oldu da sağlıklı, kalifiye, içmeyen, kısa bir süre öncesine kadar o dev Rusya “ortak toplumsal mülkiyetinin” sahiplerinden biri olan ve sistem önünde yükümlülüklerini dürüstçe yerine getiren kişi de yoksulların arasına düştü?

Hayır yoksullarımızın çoğunu suçlayamayız. Onların ana babaları ve onlar ulusal zenginliği yarattılar. Onlar ve aileleri Rusya tarihinin son yarım yüzyılı aşan döneminde ülkeyi pek çok saldırgandan korudular. Ve en önemlisi bu insanlar, ortak toplumsal mülkiyetteki paylarının, çok küçük bir azınlığa, iki kilo salam parası karşılığı devredilmesine onay vermediler. Onları seçenler serbest, dürüst bir rekabetin ilkeleriyle değil eski Sovyet sisteminin dağıtım mekanizmalarından faydalanarak bunu başardılar.

Ve nihayet, reformlar, 10 yıldır sürmesine rağmen yurttaşlarımızdan % 90'ının savaş sonrasında daha kötü bir durumda olmasının nedenini yoksullarımıza kim açıklayabilir? Diğer Cumhuriyetlerden göç olmasına rağmen Rusya'nın nüfusu bile düşmektedir.

Gösterdiği büyük sabra karşılık iktidar, Rus halkının ayaklarına kapanmalıdır. Üstelik başka dönemlerde - bunu herkes hatırlar - bizim

insanlarımız bir kaç ayda sanayiye Urallar arkasına taşımayı, iki yılda tank üretimini yıllık 30 bin adete, uçak üretimini 40 bin adete çıkarmayı başarmıştı. Lütfen bana bugün aynı özveriyle çalışacak insanlar yok demeyin. Ben durumun nasıl olduğunu çok iyi görüyorum. Böyle insanlar var, hatta fazlasıyla. Ancak “düdüğü çalan” onlar değil.

Amerikalılara, Amerika’da sosyal olarak korunmaya muhtaç insanların sayısı sorulduğunda, nasıl saydığınıza bağlı diye yanıtlarlar. Ama azamisini bile alsak, oranları nüfusun % 20’sini geçmez.

Yani kesin azınlık. Bununla birlikte politologların görüşüne göre, bu azınlık, ancak sosyal programların genişliğiyle zayıflatılabilen büyük bir sosyal gücü temsil etmektedir.

Bizim ülkemizde ise halkın % 90’ının ayda dört yüz bin ruble (yani yaklaşık 80 dolar) kadar geliri var, ama fiyatların ortalaması dünya fiyatlarına eşit; yalnızca nüfusun % 5’i ayda 1000 dolardan fazla gelire sahip. Ama işte özellikle bu azınlık pazardaki talebin normal yapısını bozmaktadır, zira fiyat arttırmayı, satış hacmini büyütmeğe daha cazip hale getirmektedir. Bu azınlık açıkça, çoğunluğun gücünün yetmediği doların rubleye karşı borsa kurunu dikte etmektedir.

En azından özgür bir ülkede, ulusal zenginliğin adaletsiz dağılımı uzun süre böyle kalmaz.

En üzücüsü ise, bu politikanın, en başta IMF’den alınan 6 milyar dolarlık kredi olmak üzere, yabancı kredilerin verilmiş koşullarına uyulması için yürütülmekte olduğudur. İyi ama bu, ayda kişi başına 3 dolar demektir! Üstelik bunun bir de geri ödemesi var. Ve biz buncacık para için, reformları Rusyalıların ihtiyaçlarına göre değil, IMF’ye nasıl gerekiyorsa öyle mi yapmalıyız?

Bilmek isterdim; IMF’yi kuran ülkelerden hangisi Rusya’nın güçlü, rekabet edilebilir, ciddi jeopolitik rol oynayan, dünya pazarlarına yüksek kaliteli, bilim yoğun mallar ihraç edebilen bir devlete dönüşmesi için yardımcı olmaya hazır ve meraklıdır? Eğer böyle bir ülke gerçekten varsa, bu takdirde, bu, devlerin tekelinden hoşnut olmayan ve denge arzulayan küçük bir ülkedir. Ancak böylesi ülkeler IMF’nin kararlarını etkileyemiyorlar. Diğer taraftan gelin düşünelim; reformların, çocuklarının ve torunlarının menfaati için yapıldığını gören hangi Rus ayda 3 dolar kendi cebinden vermeye razı olmaz?

Hayır beyler, ülkemizin geleceğini çok ucuza satıyoruz.

Bu hükümetin politikasını savunanların sözlerine bakılırsa, esas umutlarını yatırımlara bağlıyorlar. Korkarım bu politika ve bu tür fikirler, zamanında “Sovyet insanların bugünkü kuşakları komünizmde yaşayacak” şeklinde ileri sürülen vaadlerden daha gerçekçi değil.

Çok büyük kaynaklar olsa bile, ülkede üretime dayanmayan, ama % 180 kâr getiren zenginlik kaynakları oldukça, üretimde Rus yatırımları beklenmemelidir. Kusura bakmayın ama, düşük kaliteli yabancı malları ithal ederek çok daha avantajlı bir döviz kuru elde etmek mümkünken, hangi aptal rubleye çevirmek için ülkeye para getirir? İşletme ve şahısların gelirlerinden alınan vergilerin düzeyine bakarak, yönetimin, sermayenin ana kısmının Rusya'ya geri döndürülmesine özel bir ekonomik ihtiyaç duymadığı anlaşılmaktadır. Hayat çemberinin devamı veya süper karlı bir işin sürdürülmesi için çok az bir para yeterlidir.

Yüksek düzeyde maaş istenen işyerleri yaratan yabancı yatırımcılara gelince, onların bu durum da ülkeye girmeyeceği açıktır. Elbette yabancı paralar, topraklarımızda ekolojik yönden şüpheli üretimlerin gelişimlerine yatırılacaktır. Şüphesiz yabancı malların satış ağlarına, örneğin tütün mamülleri dağıtımına da yatırımlar yapılacaktır. Toprağın - ve Rusya'da doğal kaynakların kullanımının - neredeyse bedava olmasından kaynaklanan ve amacı bir fabrikayı değerinin çok altında özelleştirerek, sonra da rakip olmasın diye faaliyetini durdurmak olan yatırımlar da mümkün. Bizim "geçiş dönemi" kanunlarımızın eksikliklerini ve hiç bitmeyen beceriksizliğimizi kullanan kimi yatırımcılarda olmuştur (örneğin Mc' Donalds). Bir Rusu aylığı 100 dolara tutmak olanağı varken yatırım yapmak elbette karlıdır. Ayrıca ülkenin bağımsızlığı ve gücü hiç de az olmayacak ölçüde iletişim ve enformasyon araçlarının durumuna bağlı olduğuna göre, elbette bunların gelişimine yatırım da beklenebilir. (Kırım'da bunun neye yol açtığı görülüyor. Ukrayna hükümetinin ilk olarak Cumhurbaşkanı Meşkov'a ne yaptığını hatırlıyor musunuz? Doğru, iletişimini kesti).

Hükümettekiler bunca açık şeyi bilemiyorlar mı, göremiyorlar mı? Ben kesinlikle biliyorum ki, her şeyi mükemmel anlıyorlar. Bu yüzden durumun tek açıklaması vardır; hükümetin kimi üyeleri isteyerek veya istemeyerek, mevcut durumu, yani reformmuş gibi gösterilen toplumsal mülkiyetin yeniden dağıtımını, olabildiğince uzun süre muhafaza etmek şeklindeki "sınıfsal siparişe" hizmet etmektedirler.

Böylesi bir politikanın temellendirilmesi - hadi demogoji demeyeyim - yetmişli yılların parti yöneticilerinin bile kiskanabileceği kimi ideolojik buluşlarla desteklenmektedir. Ben, saf ilkeler gereği, özelleştirme tezlerini ve toplumsal yarardan bağımsız olarak, özel mülkiyetin tartışılmaz üstünlükleri hakkındaki konuşmaları kastediyorum. Bu tür açıklamaları ne çok dinlerseniz, o kadar çok gariplik "objektifinize" takılıyor. Bunlar çoğalıyor, anlayıştan, akıldan yoksul hale geliyor. Kimi gazeteci - yazarlar, oluşan sistemin rasyonel düşüncenin

mantığına uymadığını, ikinci Rusya devrimimizin kimi belirsiz sosyal güçleri serbest bıraktığını ve şimdi bizim bunların şeytanca oyununa çekildiğimizi, artık kabul etmeye çağırmaktadırlar bizi...

Ben bu tür katogorilerle düşünmeyi sevmiyorum. Ben yöneticilik konusunda uzmanım, şeytanoloji ustası değilim. Akla açık şeylerin, basit açıklanışına alışığım. Ve bu yüzden gördüğümü olabildiğince net söylemeye çalışıyorum.

Bana öyle geliyor ki, ilk sermaye birikiminin kaçınılmazlığı ve sosyal adalet tezinin eskimişliği hakkındaki ninni gibi uyutucu konuşmalar esnasında, biz, ülkedeki tüm iktidarı eline geçirmeden, nüfusun % 30'unu yokedip, kalanın % 85'ni yoksullaştırmadan rahat edemeyecek bir "cin" i lambasından çıkardık.

Bahsettiğim parazit "kapitalizm."

Bu bildiğimiz klasik, üretken, "para - mal - para" şeklindeki meşhur şemaya göre çalışan, tüm gelişmiş ülkelerin refahını sağlayan kapitalizm değil. İnsanlar çoktan bu klasik kapitalizmi öylesine yönlendirmeyi öğrendiler ki, onun gelişimiyle birlikte toplumsal refah da arttı. Üretici sermaye akılcı bir vergi - hukuk sistemi içinde yaşayan orta sınıf olmadan, mal ve hizmet üretimi olmadan, rekabet olmadan varlık gösteremez. ABD, Almanya, Japonya, İsveç v.b. ülkelerin istikrar ve gelişiminin sırrı buradadır.

Ama bir de başka tür - vahşi, hırsız - sermaye var ki, başkasına ait olanı sahiplenmeden yaşayamaz. İşte bu yüzden ben ona parazit kapital diyorum ve bu kavrama duygusal olmaktan çok, biyolojik anlam yüklüyorum.

Üretici kapitalden farklı olarak bu "para - hammadde - para" formülüyle çalışır ve "hammadeden" anladığı hemen her şeydir. Yani sadece petrol, gaz, kereste, nikel, renkli madenler değil; yeterince sahiplenilmeyen, el koyabilecekleri ve doğrudan ya da dolay olarak sarabilecekleri - tabi en iyisi yurtdışına - herşeydir. Yoksul bir ülkede (emeğin verimli kullanımı için gerekli koşulların bulunmadığı) parazit kapitalden hiç bir fayda gelmeyeceğine göre, böylesi bir kapitalin yurtdışına ihracı kaçınılmazdır.

Parazit kapital, ulusal zenginliğin bölüşümü; üretici kapital ise, onun çoğaltılması ile gelişir. Çoğaltacağımız yerde bölüşmeye, ekleyeceğimiz yerde çıkarmaya devam ettikçe, ekonominin çöküşünü durduramayız. İşte ben bu yüzden parazit kapitale karşı savaş bayrağını açıyorum.

Parazit kapital böylesine geniş, büyük ve özgün olarak ilk defa bizim ülkemizde ortaya çıktı. Çünkü şimdiye kadar başka hiç bir yerde

böylesi dev bir zenginlik, yani eski "toplumsal mülkiyet" - birdenbire tamamiyle sahihsiz kalmamıştı.

Ve burdan tüm diğer sonuçlar ortaya çıktı.

Eğer hammaddenin iç piyasa fiyatlarıyla, dünya pazarlarındaki fiyatı arasındaki farktan kaynaklanan gelirin büyük kısmı, bu hammaddenin sahibi olan Rusya Federasyonu halkına değil de parazit kapitale kalıyorsa bu sadece adalet ilkesi açısından kötü değildir. Bu kurucu faaliyetin bütün teşviklerini de torpillemektedir. Ülkemizde üretici emeğin değersiz hale gelmesinin nedeni; parazitçe ve yasadışı faaliyetlerden başka her türlü faaliyetin kârsız olmasındandır.

Eğer bir insan, üretici kapital oluşturma sürecinde zengin olduysa, onun zenginliği toplumun önünde haklıdır. Daha zengin olmak isteyeninin elinde "basit" bir araç vardır, mal ve hizmetleri rakibinden daha ucuza ve daha kaliteli üretmek. Bu sırada yasadışı yöntemlere özel bir ihtiyaç olmadığı gibi, istikrar ve kanunlara saygı, yaşamsal gerekliliktir.

Eğer kişi parazit kapital temelinde zengin olduysa durum tamamiyle farklıdır. Güçten başka dayanağı yoktur. Böyle bir insanı safdışı bırakmak, kapitali yeniden "serbest" bırakmak demektir. Bu yüzden kanlı "hesaplaşmalar", gerek mafya gurupları arasında olsun gerekse ulusal idari oluşumlar arasında olsun, daha uzun süre devam edecektir. Her halükarda, bir tek suç gurubu tüm ülkeyi kontrol altına alıp, benim daha önce bahsettiğim tüm üzücü sonuçlarıyla (% 30'u ölü, yaşayanların % 85'i yoksul nüfus) birlikte, bir polis devletine dönüştürmeden istikrar sağlanamayacaktır. Ancak bu durumda da "yaşama alanı" için devletler arası savaş gündeme gelecektir.

Elbette tarihsel planda parazit kapital kendi kendinin mezar kazıcısıdır. Ancak işin kötü tarafı şu ki, kendi ölümü yetmiş yıldan uzun sürebilir ve bu arada ülkeyi, dünyayı ve kendini bir kan denizinde boğabilir.

İşte bu, yukarıda sorduğumuz "lanetli" soruların direk cevaplarıdır.

Bizim eski toplumsal mülkiyetimiz nereye kayboldu? Reformlar 10 yıldır sürmesine rağmen, niye yurttaşlarımızın çoğunluğu yoksul durumda? Üretim sürekli düştüğü halde, bu zengin insanlar nasıl meydana geliyor?

Bizim eski toplumsal mülkiyetimiz bir yere kaybolmadı, ama neredeyse tamamiyle parazit kapitalin eline geçti. Parazit kapitalin, bu toplumsal mülkiyetin etkin kullanımından anladığı ise, büyük kısmını (doğrudan veya dolaylı) yurtdışına ihraç etmek oldu. Ve zenginlerimiz böyle meydana geldi.

Yoksulların ortaya çıkması ise, toplumsal mülkiyetin parazit kapitalin eline geçmesiyle, evvelden örtülü şekilde tüm vatandaşlarca kullanılan gelirlerin, yani ekonomi diliyle "rant" ın da onun eline geçmesine bağlıdır. Bu ranttan belki herkes aynı miktarlarda yararlanmıyordu ama hemen herkes faydalanıyordu. İnatçı demokratlar beni affetsin ama, "gelişmiş sosyalizm"de halk, toplam ulusal "rant" ın örtülü kullanımıyla, görece olarak çok daha rahat ay sonunu getiriyordu. Şimdi halk sadece onun büyük bölümünü kaybetmekle kalmadı, bir de onu parazit kapitale ödemeye başladı. "Başladı" diyorum, çünkü diğerlerinin kaderini paylaşmayan bir tek rant biçimi kaldı: Toprak rantı. Rusya Federasyonu halkı, bunu parazit kapitale henüz kaptırmadı ve hatta kısmen kendi faydalanıyor. Ancak sosyal istikrarın bu son kalesi de çok yakında yıkılabilir.

Şimdi okuyucu, bu analizden çıkan olası önlemleri soracaktır doğal olarak. Benim görüşüme göre bunlar az çok açıktır. Bir kaç defa bu konuda yazıldı. Bilimadamları da, uygulamacılar da bunları destekliyor. Bunları torpilleyen yalnızca büyük bir politik etki elde eden - daha doğrusu satın alan - parazit kapitaldir.

Eğer biz mevcut eğilimi radikal olarak değiştirmek istiyorsak, Rusya'da parazit kapitali ezmeli ve üretici kapitalin gelişimi için uygun koşullar oluşturmamızız.

Basit mi? Hayır, zor! Çok zor! Çünkü parazit kapital gittikçe daha fazla politik lobi satın alıyor. Ama Rusya'nın başka bir şansı yok.

Bunları okuyan biri böyle bir programın yeniden paylaşımına çağrı yapanların niyetleriyle uyduğuna düşünebilir. Daha da kötüsü, bizim programımızı, eğer kendileriyle işbirliği yapmazsa mafyanın çaldıklarının bile elinden alınacağı tehditini kullanan faşizan fikirlerle karıştırabilir. Tabi, bu korkunç perspektiflerle ilgimiz yok.

Medeni, tok bir toplumda dönüşümlerin en radikalleri bile, genelde sağduyu çerçevesinde oluşmakta, minimum kayıplara yol açmakta ve hiç bir durumda da kan dökülmesine varmamaktadır. Biz ise açız, politik ve ekonomik olarak medeni değiliz; eski olan her şey, her tarafta kaos ve anarşi yaratarak yıkılmakta. Böylesi koşullarda doğanlar, tarihe kanla yazılır. İki darbeyi, yani Rusya'daki 1917 komünist darbesini ve Almanya'da 30'lu yılların başındaki faşist darbeyi hatırlamak yeterli. Bu darbelerin bu ülkelere ve dünyaya neler getirdiği herkesçe malum.

Ciddi problemlerin basit ve hızlı çözümü yalnızca toplumdaki her türden lümpenler ile, kinden gözleri kör olanlar için çekicidir. Zorlukların artmasıyla böyleleri, elbette daha da çoğalacaktır, ama biz ilkel içgüdülere teslim olmamalıyız. Çabuk çözüm meraklıları, ancak bu alanda

spekülasyon yapmaya yetenekli ilkesiz fuhremlere yarar. Üstelik bu fuhremlere son kapıyı açacak olan bizdeki ve özellikle altını çiziyorum, yurtdışındaki politikacılar olacaktırlar, - tabi hala eskisi gibi olayların kuyruğuna takılıp kalırlarsa -. Karanlık güçlerin kuvvetlenip, gerici kökenli milliyetçilik, şovenizm, dinsel fanatizmle birleşmesi bizim ve tekrarlıyorum kesinlikle diğer ülkelerin politikacılarına bağıdır. Çöken kömünist put arkasında bir boşluk bırakıyor. Rusya'da ise kimilerinin söylediği gibi putsuz yaşayamayanlar çoğunlukta.

Hayır, ben sadece çağında bulunmuyorum, basbayağı yalvarıyorum "soyanları soyalım" fikrine kapılmayalım. Rusya kitlesel ve kanlı bir yeniden paylaşımı ve daha kaldıramaz.

Üstelik gelişmiş bir hukuk sisteminde, kapitalin ilk baştaki sahibinin kim olduğu değil, hangi koşullarda mülkiyet hakkını gerçekleştirdiği önemlidir.

Gelişmiş ülkelerdeki vergi sistemi, efektif kullanılmayan mülkiyeti, sahibi için iflas ettirici hale sokmaktadır. Bu ise onun kansız bir şekilde otomatik olarak üretici kapitalin eline geçmesini sağlamaktadır. Böyle bir süreci başlatmak için parazit kapitali besleyen kaynakları net bir şekilde saptamak ve bu kanalları yoketmekten başka bir şeye gerek yoktur. Kalanını "eşyanın doğası" halledecektir. Eğer biz mülkiyeti normal pazar ilişkileri alanına sokarsak, bu durumda pragmatik yaklaşım, kendiliğinden doğru vurguları yapacaktır.

Yani her şeyden önce, basit bir stratejiyi kabul etmeliyiz; Vatandaş ve işletmelerden alınan vergilerin sürekli azaltılması ve büyük mülkiyetin, kaynak ve doğa kullanımını bozulmadan çoğaltılarak vergilendirilmesi. Bunun sonucunda nihayet nicelik yeni bir niteliği dönüşebilir. Bugün doğa ve kaynak kullanımı sonucu bütçeye kalan gelir yaklaşık 12 trilyon ruble, gülünç denecek kadar az bir rakam. Bu, gayri safi milli hasılanın % 2'sinden de az. ABD'nin bütçesinin bile % 15'i, doğa kullanımından kaynaklanan gelirle finanse edilmektedir. Ve bu gayri safi milli hasılanın temelde yüksek teknoloji, bilim yoğun üretimle oluştuğu bir ülkede böyle. Alaska gibi bölgelerde ise, burada yaşayan insanlar, yılda kişi başına 600 doları Alaska petrolünden elde etmektedirler. Bizde, kanımca doğa kullanımından elde edilecek gelir vergisi, en az % 20 olmalıdır. Ancak bu durumda hiç rahatsızlık duymadan hammadde ve enerji kaynaklarının ihracatında lisans kaldırılabilir ve bu malların fiyatındaki artış olumsuz olmaktan çıkıp, faydalı hale gelir. Hammadde (en geniş anlamıyla) Rusya halkının malıdır. Fiyatının artması, orta gelir düzeyindekilerin maddi durumunu kötüleştirmemekle kalmamalı; düşük gelir düzeyindekileri ise daha çok kullananlar olduklarından, hiç etkilememelidir. Eğer bu şekilde

hareket edilirse, parazit kapitalden yılda 100 trilyon ruble gelir elde edilebilir.

Ancak bu miktarı olduğu gibi bütçeye devretmemek gerekmektedir. Onun büyük bir bölümünü direk vatandaşlara vermek gerekmektedir (gelir vergisinin azaltılması yoluyla). Daha sonra nasılsa hizmete ödenen ücret olarak tekrar bütçeye dönecektir.

Bu son tez üzerinde biraz durmak lazım . Biz özelleştirmenin sadece devlet mülkiyetini kapsadığını ve orta sınıfı oluşturmadığını sanki anlamıyor gibiyiz. Özelleştirme, memurların ve devlet kurumlarının iyi ya da kötü çalışmalarına bakılmaksızın, vatandaşların çoğunluğunun devlete olan total bağımlılığını ortadan kaldıramamıştır. İnsanların emeklerinin karşılığı olarak yalnızca hak ettiklerinin % 20'sini alabildiği; kalanın ise daha ellerine geçmeden vergi yoluyla alınıp sosyal ve konutsal hizmetlere sübvansiyon olarak geri döndüğü müddetçe reformlar, yerinde sayacaktır. Daha basit bir şekilde söylesek, insana ayda 165 dolar ödeyip 300 dolarlık sübvansiyon yapmak yerine; sübvansiyondan vazgeçip ayda 500 dolar kazanma olanağı sağlamak gerekir.

Vatandaşla devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerde benzer normlar, bütün gelişmiş ülkelerde yerleşmiştir. Başlangıçta eğilimi ne olursa olsun, ister aşırı liberal, isterse yapıcı sosyalizm; pragmatik yaklaşımın taviz verilmeden düzenli uygulaması, benzer sosyal - denge şemasını yaratmaktadır. Gayri safi milli hasıla, üçte birinden (ABD), yarısına kadar (İsveç) ölçüler içinde merkezileştirilmektedir ve sapma eğiliminin azaldığı açıkça gözlenmelidir.

Evet sağlıklı bir toplumda nüfusun % 10'u yoksul bir o kadarı da zengin olacaktır. Arada ise istikrarın temeli, toplumun üretici gücü orta sınıf, en geniş haliyle bulunacaktır. Yoksullar, çabaların yoğunlaştırılmasına itki olarak, zenginler ise olanakların göstergesi şeklinde orta sınıfı etkilemektedirler. Böylesi bir toplum çok yoğun çalışmaktadır. Çünkü toplumsal yapı; "zenginlik, mal ve hizmet üretimi dışında doğup gelişemez" şeklindeki, tüm hukuki ve politik kurallar sisteminde korunan kutsal ilke temelinde kurulur.

Pratikte bunu belirterek biz ne liberal ne de sosyalist pozisyonda oluyoruz. Bizim yaklaşımımızı olsa olsa "sosyalist - pragmatist" diye adlandırmak mümkündür. Bu yaklaşımın çerçevesi içinde, tüm kararları ve fonksiyonları, toplumsal ve özel sektörler arasında paylaştırmayı şu ya da bu ideolojik ilkedan hareketle değil, toplumsal yarar açısından ele almak gerekir. Bir başka deyişle, soyut bir ilke için özelleştirme yeter! Gelin artık toplumsal yarar için özelleştirelim. Bizim koşullarımızda, "özel mülkiyetin ilkesel avantajları" hakkındaki tüm konuşmalar demogojiye

dönüşmektedir. Çünkü yalnızca toplumsal mülkiyetin parazit kapitalin eline geçmesini örtmeye yaramaktadır.

Belirttiğimiz basit fikirlerden boşluğa düşmeyip yaşama geçirilmek üzere gerekli enerji ve kararlılığı bulacağına olan umudumun tek nedeni, yaşama içgüdüsüne olan inancım. Bu içgüdü, tehditkar sosyal koşullarda tüm gereksiz didişmeleri bitirip, hangi dilde olursa olsun ortak ve tek bir duayla tanrıdan tünelin ucunda ışık göstermesi ve ışığa ulaşacak güç vermesini dilemeyi zorunlu kılmaktadır.

Belki de biraz önce kendini sosyal - pragmatist ilan eden birinden bunları duymak garip gelecek. Ama zaten mesele şu ki, sosyal - pragmatistin inanç ve kararlılıktan başka tutunacak bir dalı yoktur.

Son Söz Yerine

*Hadi gelin son yıllarda Moskova'da yapılanlara
(tamir edilenlere, inşa edilenlere ve rekonstrüksiyonu
yapılanlara) birlikte bir göz atalım.*

*Ne kadar başarılı olunduğuna, bırakalım
okuyucular, benim kıymetli Moskovalılarım
karar versin.*

GÜNÜMÜZ MOSKOVASI

ENTES MOSKOVA' DA

PARK PLACE / MOSKOVA

VILLALAR / MOSKOVA

ENTES MOSKOVA' DA

VOSSTANLA OTEL VE İŞ MERKEZİ / MOSKOVA

USADBA İŞ MERKEZİ / MOSKOVA

ENTES MOSKOVA' DA

MERKEZ ÇARŞI ALIŞVERİŞ MERKEZİ / MOSKOVA

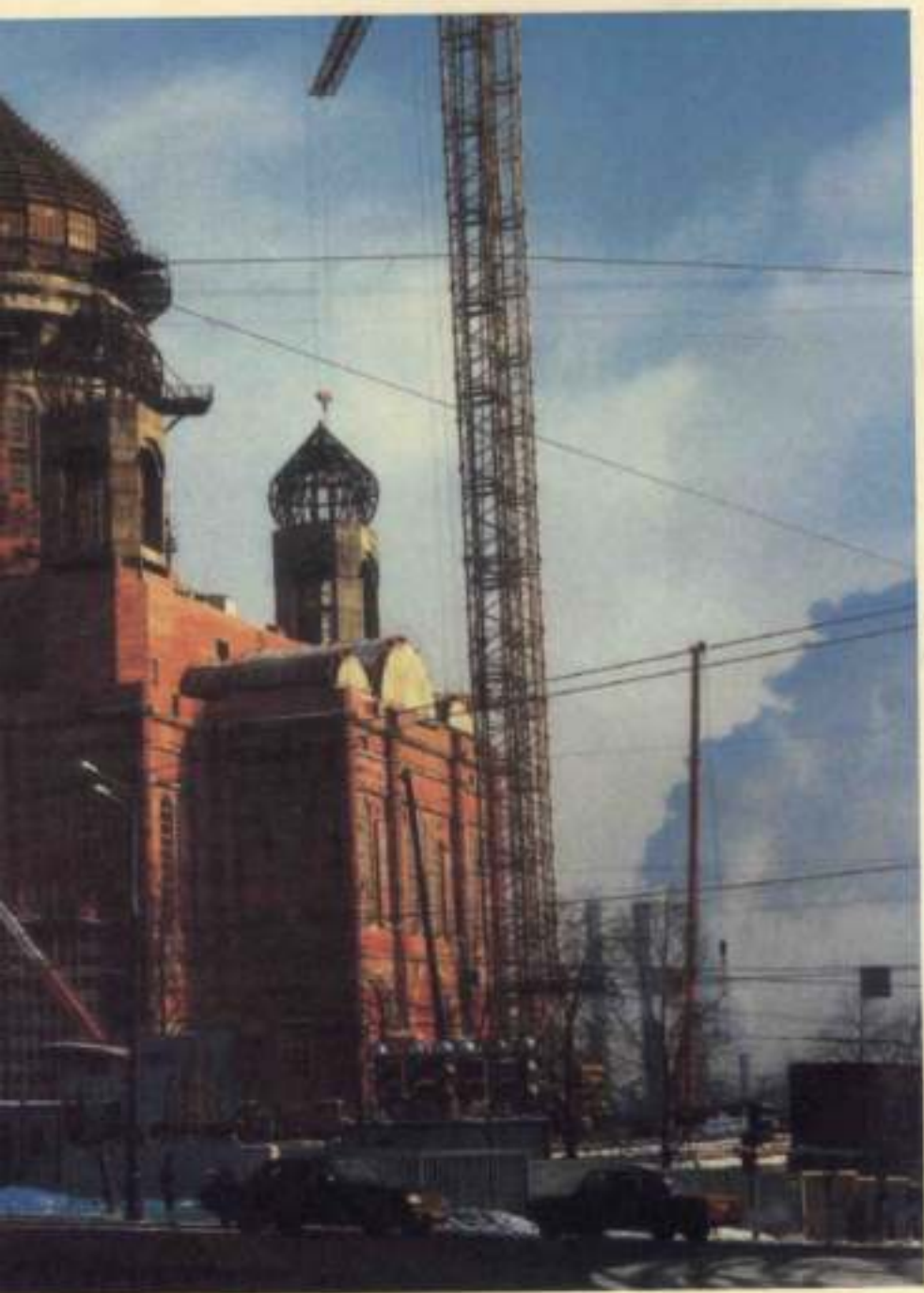
ENDÜSTRİ TESİSLERİ
İMALAT VE MONTAJ TAAHHÜT A.Ş

Georgia Pabedonostsi Kilisesi sun Italiye.

Hrist Spasitel Kilisesi yeniden inşa edilirken

Müze Milli Park "Tsaritsina" restoranı görünümü

Konut İnşaatlarından bir örnek, 1995-1996

Devlet Tretyakov Galerisi Mühendislik Bölgesi

İli Abidenova Kilisesi restorasyon sonrası, 1996

Манежная meydanının rekonstrüksiyonu

Kremlin Krasnoye Kralpa, 1994'de yeniden yapıldı.

Krasnoye Presnya'daki Moskova Uluslararası İş Merkezi modeli

INKOMBANK Binası 1995-

Kızıl Meydandaki Kazansky kilisesi, 1994'de yeniden yapıldı

"Natsional" Oteli. Rekonstrüksiyon ve restorasyon. 1994-1995

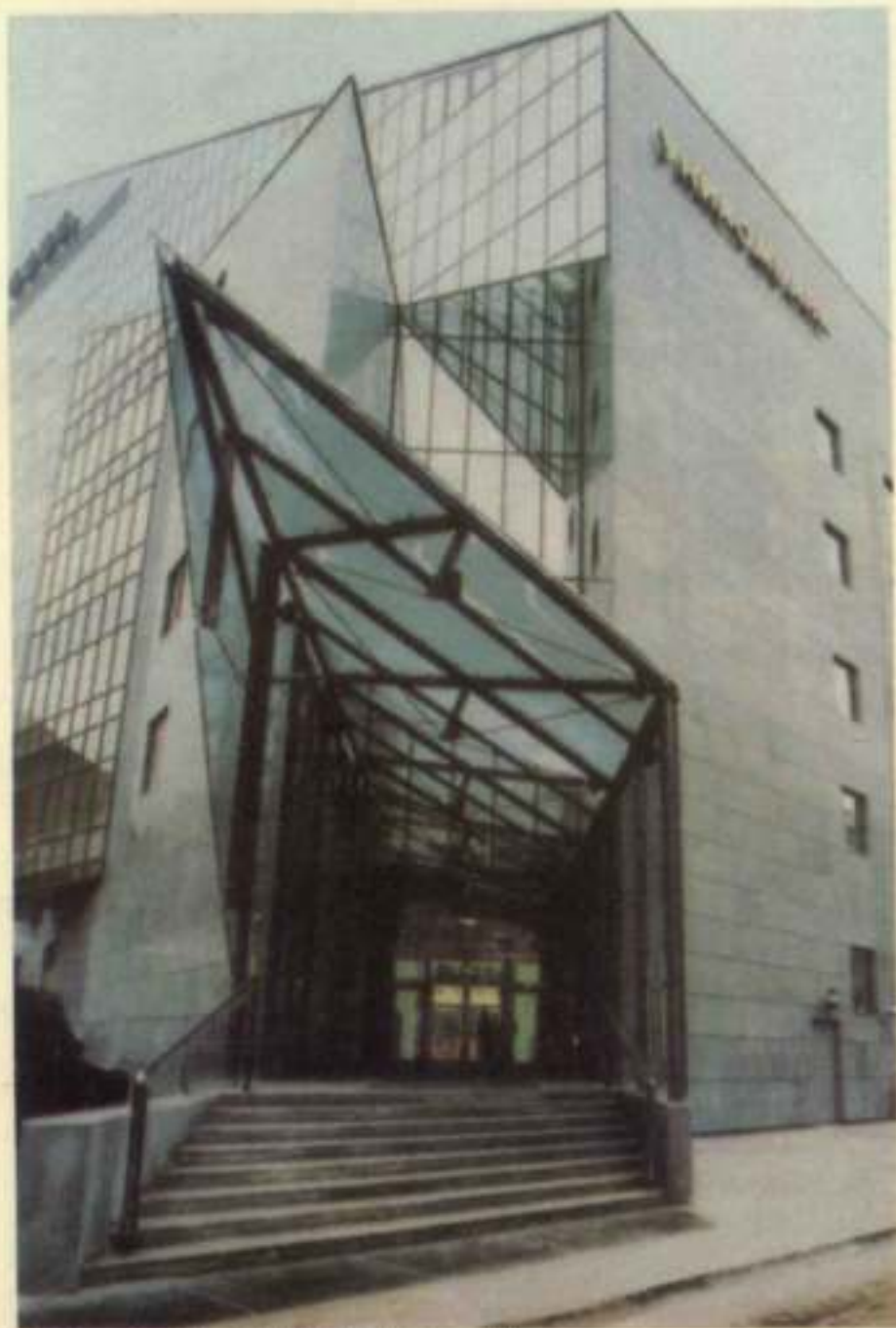
Şehirde bir köşk (18-19 yy)-5inci Rusya Ressamlar Birliği binası. Restorasyon 1995

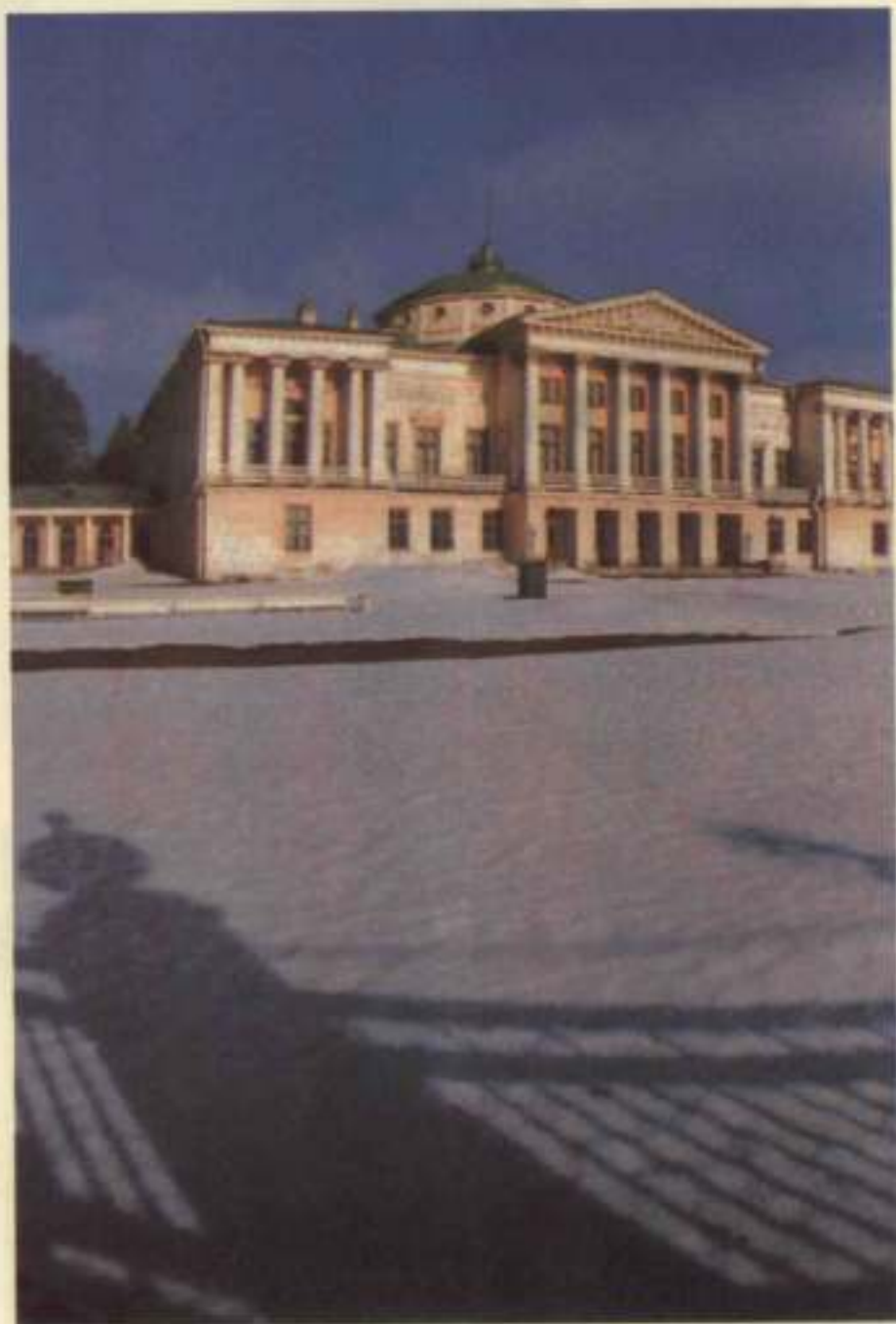
Moskova Belediyesi İnşaat Departmanı, Rekonstrüksiyon 1994

Rusya Devlet Kütüphanesi rekonstrüksiyon sonrası.

Uralskiy Caddesindeki "UNIKOM-BANK" binası, 1995

Ostankino Müzesi restorasyonu sonrası

Yuri Lujkov
Moskova Belediye Başkanı

Sevgili Türk Okuyucusu,

Sohbetlerim sırasında pek çok Rus ve yabancı dostum bana sık sık şu soruyu yöneltiyorlar: Şu anda ülkemizin genel olarak karakteristiğini oluşturan ağır krize rağmen, Moskova'nın bu dinamik gelişimindeki sır nedir?

Açıkça ifade etmeliyim ki, bu soruya cevap verilemez; çünkü böyle bir sır yok. Bizim küçük başarılarımızın arkasında çalışmak, çalışmak ve yalnızca çalışmak var. Kitapta, Moskova örneğiyle, devletin tekeli ekonomiden pazar ekonomisine geçişi ve Moskova'lıların kendi şehirlerini yeniden kurup diriltmek, şehre eski güzelliğini vermek için neler yaptıkları anlatılmaktadır.

Biz pek çok yabancı ve Türk işadamlarımıza ve aralarında özel bir yere sahip olan "ENTES" firmasına, Moskova'da çok sayıda yeni binanın inşaatına, tarihi ve mimari anıtların restorasyonuna aktif bir şekilde katılımları için büyük teşekkür ederiz.

Sizin amacı okuyucuya şehrimizi daha iyi tanıtmaya ve eğlenmelerine, ayrıca birlikte onu sevmeye için gerekli malzemeyi sunabilecektir.

Eğer okuyucu bu kitabı keyifle okur ve içinde keşifleri ile ilgilendiren sorulara yanıt bulabilirse bizim mutluluk duyacağımızdır.

Bu fırsatla, Türk okuyucularına ve Türk turistlerine Moskova'lılar ve kendim için bir barış ve umutlu bir yaşam, ayrıca ülkelerimiz ve halklarımız arasındaki dostca ilişkilerin en yüksek düzeyde gelişmesini umuyorum.

ISBN 978-976-13-01-0-5
N. 1301/05-131/05-05